

Alexandre
DUMAS

La Dame de Monsoreau
Les Quarante-Cinq

ČETRDESET I PET VITEZOVA
II

Aleksandar Dima
ČETRDESET I PET VITEZOVA

Alexandre Dumas
Les Quarante-Cinq

Preveo A. M. Popović
1964.

Priredio Ivan Kalnak
ikalnak@hotmail.com
2009.

ALEKSANDAR DIMA

ČETRDESET I PET VITEZOVA

KNJIGA DRUGA

CRVENO I BELO PERO

KAKO SE ŠIKO IZNENADIO KAD JE VIDEO KAKO JE OMILJEN U NERAKU

Pošto je Šiko čvrsto odlučio da napusti navarski dvor i da se nikome ne javlja, poče da se priprema za put. Starao se da ponese što je mogućno manje stvari, jer je znao da čovek brže ide što je lakši. Nesumnjivo, najteži je bio njegov mač.

— Da vidimo koliko mi je vremena potrebno — govorio je Šiko dok je zavezivao svoj zavežljaj — da bih obavestio kralja o onome što sam video i, prema tome, o onome od čega strahujem? Dva dana da stignem do nekog grada čiji bi gradonačelnik poslao u galopu glasnike. Neka taj grad bude, na primer, Kaor. Kaor, o kome navarski kralj toliko govori i koji ga s razlogom toliko muči. Kada jednom budem tamo, moći ću da se odmorim; jer čovekova snaga ima svojih granica. Odmoriću se, dakle, u Kaoru, a mesto mene će trčati konji. Hajde, prijatelju Šiko, potkuj opanke, razveseli se i budi hladan. Ti misliš da si već izvršio ceo zadatak, ali, glupače, tek si na polovini, pa još i manje! — Pošto je to izgovorio, Šiko ugasi Svetlost, otvori vrata što je mogao tiše i pođe pipajući.

Bio je vest strateg; dok je išao za d'Obijakom, bacio je pogled levo, desno, pogled napred i nazad i razmotrio položaj. Ima jedno predsoblje, jedan hodnik, stepenice, a zatim dole — dvorište. Ali nije Šiko prešao ni četiri koraka po predsoblju, kada udari nogom u nešto što se odmah diže. To nešto bio je skutonoša koji je ležao na zastoru ispred sobe i kako se probudi, reče mu:

— O, dobro veče, gospodine Šiko, dobro veče! Šiko prepoznađe d'Obijaka.

— E, dobro veče, gospodine d'Obijače, — reče mu. — Ali uklonite se malo, molim vas, hoću da se prošetam.

— E? Ali zabranjeno je da se noću šeta po dvorcu, gospodine Šiko.

— A zašto to, molim vas, gospodine d'Obijače?

— Zato što se kralj plaši lopova, a kraljica nasrtljivaca.

— Vraga!

— Dabome, jer se samo lopovi i nasrtljivci noću šetaju umesto da spavaju.

— Međutim, dragi gospodine d'Obijače, — reče Šiko sa svojim

najčarobnijim osmejkom — ja nisam ni jedno ni drugo, ja sam iza-
slanik, i to veoma umoran, jer sam govorio latinski sa kraljicom i
večerao s kraljem. Kraljica neobično dobro zna latinski, a kralj do-
bro pije i zato me, prijatelju, pustite da iziđem, jer osećam veliku
potrebu da se prošetam.

— Po gradu, gospodine Šiko?

— A ne, po vrtu.

— Do đavola, gospodine Šiko! Još je strože zabranjeno šetati
po vrtu.

— Mali moj prijatelju, — reče Šiko — mora čovek da vam česti-
ta što ste u ovim godinama tako budan stražar. Zar vas ništa drugo
ne zanima?

— Ne.

Niste ni zaljubljeni, niti igrate karte?

— Za karte treba novaca, gospodine Šiko, a da budem zalju-
bljen, potrebna je prijateljica.

— Nesumnjivo — reče Šiko.

I poče da pretura po džepovima. Skutonoša je gledao šta radi.

— Potražite po svojim uspomenama, dragi prijatelju, — reče
mu on — i ja se kladim da ćete naći neku

slatku ženicu. Ja vas molim da joj kupite mnogo tračica i da se
vi i ona dobro provedete s ovim. I Šiko tutnu u skutonošinu šaku
deset pistola koji nisu bili ostrugani kao Bearnenčevi.

— He, he, gospodine, Šiko, — reče skutonoša — vidi se da dola-
zite s francuskog dvora, imate ponašanje kome čovek ne može ništa
da odbije. Iziđite iz svoje sobe, ali idite sasvim tiho.

Šiko nije čekao da mu se dvaput kaže. Kao senka šmugnu u
hodnik i iz hodnika na stepenište. Ali kada je stigao na kraj trema,
naide na jednoga oficira iz dvora koji je spavao na stolici.

Taj čovek je zatvarao vrata svojim telom; bila bi ludost ako bi i
pokušao da prođe.

— Ah, razbojniče-skutonošo, — promrmlja Šiko. — Ti si to
znao i nisi me obavestio.

Da bi nesreća bila veća, izgledalo je da oficir ima veoma lak san.
Neprestano se nervozno vrpeljio, pružao je čas ruku, čas nogu; jed-
nom je čak ispružio ruku kao čovek koji hoće da se probudi.

Šiko pogleda oko sebe ne bi li našao neku mogućnost da iziđe
ne prolazeći kroz vrata. Najzad opazi ono što je tražio.

To je bio jedan od onih prozora na svod koji se nalaze iznad vrata. Ostao je otvoren — da bi ušao svež vazduh, ili možda zato što navarski kralj, dosta nebrižljiv domaćin, nije ni smatrao za potrebno da opravlja stakla.

Šiko opipa zid prstima. Tako sračuna rastojanje između simsova da bi se njima poslužio kao stepenicama. Najzad se ispenja — naši čitaoci poznaju njegovu okretnost i lakoću — sa manjim šumom no što bi načinio list koji se tare b zid kada ga jesenji vetar nosi.

Ali prozor je bio elipsastog oblika, te Šikoov stomak i pleća nisu mogli proći, iako mu je stomak bio neznatan, a pleća pokretna kao u mačke i sposobna da se uvuku u telo.

I tako, kada je Šiko proturio glavu i pleća i digao nos sa simsa, našao se obešen ni na nebu ni na zemlji i nije mogao ni napred ni nazad. Tada poče da radi niz gimnastičkih vežbi, ali je tako samo poderao svoj jelek i zagrebao kožu.

Najgore mu je bilo što balčak mača nikako nije mogao da prođe; kao neka zakačka držao je Šikoa za prozorski ram. On prikupi svu svoju snagu, strpljenje i znanje da bi otkacio kopču od kajasa o kome je visio mač, ali je baš preko tog kajasa ležalo telo. Morao je da promeni položaj. Uspe da proturi ruku iza leđa i da izvuče mač iz korica. I mač prvi pade na pločnik, a Šiko provlačeći se kroz otvor kao jegulja, pođe za mačem ublažujući pad obema rukama.

Cela ta borba čoveka s gvozdanim čeljustima prozora nije mogla biti bez buke i kada se Šiko digao, našao se lice u lice sa jednim vojnikom,

— Ah, pobogu! Vi ste še ozledili, gospodine Šiko! — reče mu ovaj i pruži mu svoju halebardu da se na nju osloni.

„Opet”, pomisli Šiko. Zatim se seti da je ovaj čestiti čovek bio prema njemu ljubazan i reče mu:

— Ne, prijatelju, nisam se ozledio.

— Srećni ste — reče vojnik. — Ja čekam nekog da ovo uradi, a da ne razbije glavu. Zaista, jedino ste vi sposobni za to, gospodine Šiko.

— A otkud znaš ti moje ime? — upita ga Šiko iznenađen, pokušavajući da prođe.

— Znam, jer sam vas danas video u dvoru i odmah sam pitao: „Ko je ovaj plemić otmenog izgleda koji razgovara s kraljem?” — To je gospodin Šiko — odgovorili su mi. Eto otkud znam.

— Ti si veoma ljubazan — reče Šiko. — Ali kako se ja, prijatelju, mnogo žurim, ti ćeš dozvoliti...

— Šta, gospodine Šiko?

— Da te ostavim i idem svojim poslom.

— Ali noću se ne može izići iz dvora. Imam strogu naredbu.

— Pa vidiš da sam izišao, i pošto sam izišao...

— To jeste, ja znam, ali...

— Ali šta?

— Vratite se, i to je sve, gospodine Šiko.

— A, to ne!

— Kako ne?

— Neću bar ovuda, put je veoma rđav.

— Da sam neki oficir umesto što sam vojnik, ja bih vas upitao zašto ste tako izišli. Ali to me se ne tiče. Vratite se, gospodine Šiko, molim vas. — I vojnik je u ove reči unočio toliko ubedljivosti da ovaj glas dirnu Šikoa. I on zavuče ruku u džep, izvadi i tutnu mu deset pistola.

— Ti si toliko uviđavan, prijatelju, — reče mu — da možeš razumeti kakav bih izgledao kada bih se istim putem vratio, kada sam se ovakav načinio dok sam tuda prošao. Pocepao bih sve odelo i išao bih nag, što ne bi bilo nimalo prijatno za jedan dvor u kome ima toliko mladih i lepih žena, počevši od kraljice. I tutnu mu deset pistola u šake.

— Onda prođite brzo, gospodine Šiko, prođite brzo. — I strpa novac u džep.

I Šiko se nađe na ulici. Okrete se na sve strane da bi odredio kojim pravcem treba da ide. Prošao je kroz grad kada je dolazio u dvor, ali je sada morao da prođe suprotnim putem, jer je imao da iziđe na sasvim suprotna vrata. To je bilo sve.

Noć je bila svetla, bez oblaka i nimalo pogodna za bekstvo. Pored toga, ulice su bile popločane nekom širom i jatom kaldrmom i njegova potkovana obuća odjekivala je kao konjske potkove.

Tek što je nesrećni izaslanik zašao za ugao ulice, naiđe na patrolu. On odmah zastade misleći da će biti još podozrivije ako se krije ili pokuša silom da prođe.

— O, dobro veče, gospodine Šiko! — reče mu vođa patrola pozdravljajući ga svojim mačem. Hoćete li da vas odvedem do dvora? Izgleda kao da ste se izgubili i tražite put.

„Ah, pa ovde me ceo svet zna! — prošapta Šiko. — Ovo je, bogami, baš čudno!”

A zatim dodade glasno najprirodnijim glasom:

— Ne, zastavniče, varate se. Ne idem ja u dvor.

— Grešite, gospodine Šiko, odgovori oficir ozbiljnim glasom.

— A zašto to, gospodine?

— Jer postoji stroga naredba da se građani Neraka ne smeju kretati, izuzev neophodne potrebe, i to s fenjerom i dozvolom.

— Izvinite gospodine, — reče Šiko — ali ta naredba se ne odnosi na mene.

— Kako to?

— Pa ja nisam iz Neraka.

— Jeste, ali se nalazite u Neraku... Stanovnik mesta, — to ne znači odakle je ko, već gde se ko nalazi. A vi ne možete odreći da se nalazite u Neraku, pošto sam vas sreo na ulici Neraka.

— Vi ste veoma logični, gospodine, ali, na nesreću, meni se žuri. Učinite jedan mali prekršaj te naredbe i pustite me, molim vas.

— Ali vi ćete se upropastiti, gospodine Šiko. Nerak je grad pun džombi, pašćete u neku smrdljivu rupu. Potrebno je da vas neko prati. Dozvolite da vas moja tri čoveka odvedu u dvor.

— Ali rekao sam vam, ja ne idem u dvor.

— Pa, kuda onda idete?

— Ne mogu noću da spavam i zato se šetam. Nerak je divan grad, pun doživljaja, kako mi izgleda. Hoću da ga upoznam, da ga proučim.

— Vodićemo vas kuda god hoćete, gospodine Šiko. Hej! Tri čoveka ovamo!

— Preklinjem vas, gospodine, nemojte da mi kvarite svu draž šetnje. Volim kad sam sam.

— Ali ubiće vas lopovi.

— Imam ja svoj mač.

— A, gle, istina! Nisam ga video. Onda će vas uhapsiti policija zato što ste naoružani.

Šiko uvide da se izgovorima ne može izvući, zato povede oficira na stranu.

— Slušajte, gospodine, — reče mu — vi ste mladi i prijatni, vi znate šta je to ljubav, tiranin koji ne trpi pogovora.

— Bez sumnje, gospodine Šiko, bez sumnje.

— E vidite! Ljubav me sažiže, zastavnice. Treba da posetim jednu damu.

— A gde to?

— U jednom delu grada.

— Mladu?

— Dvadeset i tri godine.

— Lepu?

— Kao anđeo.

— E čestitam vam, gospodine Šiko.

— Lepo! Onda ćete me pustiti?

— Bože moj! Izgleda da je vrlo hitno?

— Vrlo hitno. Lepo ste kazali, gospodine.

— Prođite onda.

— Ali sam, zar ne? Osećate i sami da ne mogu nikoga da izlažem ogovaranju?

— Kako da ne!... Prođite, gospodine Šiko, prođite.

— Vi ste veoma predusretljiv čovek, zastavniče.

— Gospodine!

— Pa, sto mu gromova! To je lepa osobina. Ali, otkuda vi mene poznajete?

— Video sam vas u dvoru s kraljem.

„Što ti je mali grad! pomisli Šiko. Da sam u Parizu ovako poznat, koliko bi mi puta bila probušena koža umesto jeleka!”

I on stisnu ruku oficiru, koji mu reče:

— A je l' te, na koju stranu idete?

— Prema Ažanskoj kapiji.

— Pazite da se ne izgubite.

— Pa zar nisam na dobrom putu?

— Jeste. Idite samo pravo i čuvajte se rđavih susreta. To vam mogu preporučiti.

— Hvala.

I Šiko ode lakši i radosniji no ikada. Ali nije prešao ni sto koraka, kada se nađe lice u lice sa stražarem.

„Pobogu! Što ovaj grad dobro čuvaju!” pomisli Šiko.

— Ne može se proći! — viknu stražar glasom kao grmljavina.

— Ali, gospodine, — primeti Šiko, — hteo sam, međutim...

— Ah, gospodin Šiko! To ste vi? Otkuda to da vi lutate ulicama po ovako hladnom vremenu? — upita ga čuvar javne bezbednosti.

„E, ovo je neverovatno!” pomisli Šiko zabrinuto. I on pozdravi stražara i pođe da nastavi put.

— Pazite, gospodine, Šiko, — reče mu stražar.

— Šta da pazim?

— Vi ste pogrešili put. Idete prema kapijama.

— Pa dabome.

— Onda ću vas uhapsiti, gospodine Šiko.

— Nećete, gospodine pozorniče. Bogami! Lep biste lov načinili!

— Ali...

— Pridite, gospodine pozorniče, da vaši vojnici ne čuju ono što ću vam reći.

Čovek pride.

— Slušam vas — reče.

— Kralj mi je naredio da odnesem jednu naredbu poručniku na Ažanskoj kapiji.

— Ah, ah! — reče stražar iznenađeno.

— Čudite se tome?

— Čudim se.

— Međutim, ne bi trebalo da se čudite, pošto me poznajete.

— Poznajem vas, jer sam vas video u dvoru sa kraljem.

Šiko lupnu nogom; počelo je da ga obuzima nestrpljenje.

— Pa to treba da vam bude dovoljan dokaz da uživam poverenje Njegovog Veličanstva.

— Bez sumnje, bez sumnje. Idite i svršite posao, gospodine Šiko. Neću više da vas zadržavam.

„Ovo je čudnovato, ali je ipak divno”, pomisli Šiko. „Zakačinjem se putem, ali guram napred. Sto mu gromova! Evo nekih vrata. To su sigurno ažanska. Za pet minuta biću van grada”.

On stiže do vrata. Čuvao ih je jedan stražar koji se šetao gore-dole sa musketom na ramenu.

— Pardon, prijatelju, — reče mu Šiko — hoćete li narediti da mi otvore kapiju.

— Ja ne naređujem, gospodine Šiko, — odgovori stražar ljubavno — pošto sam ja običan vojnik.

— I ti me poznaješ! — uzviknu Šiko očajnički.

— Imam tu čast, gospodine Šiko. Jutros sam bio na straži u dvoru i video sam vas kad ste razgovarali s kraljem.

— E lepo, prijatelju! Pošto me poznaješ, upamti jedno.
— Šta?
— Da mi je kralj dao jednu hitnu poruku za Ažan. Otvori mi samo mala vrata.
— Uradio bih to sa najvećim zadovoljstvom, ali nemam ključ, gospodine Šiko.
— Pa ko ga ima?
— Dežurni oficir. Šiko uzdahnu.
— A gde je dežurni oficir? — upita on.
— O, nemojte se zbog toga uznemiravati.
Vojnik povuče za konopac zvona koje je imalo da probudi za-
spalog oficira.
— Šta je to? — upita ovaj i promoli glavu kroz okrugao
prozor.
— Gospodine poručnice, gospodin želi da mu se otvore vrata
da bi izišao iz grada.
— O, gospodine Šiko! — uzviknu oficir. — Izvinite. Očajan sam
što ste morali da čekate. Evo odmah silazim.
Šiko počeo da gricka nokte, jer je već počelo da ga hvata
besnilo.
„Da li ću naći nekoga ko me ne poznaje? Ovaj mi Nerak liči na
neki fenjer u kome sam ja Svetiljka!”
Oficir se pojavi na vratima. — Oprostite, gospodine Šiko, —
reče on žureći se — spavao sam.
— O molim, gospodine, pa za to i jeste noć — reče Šiko. —
Hoćete li biti tako dobri da mi otvorite vrata? Ja, na nesreću, ne
spavam. Kralj... vi, bez sumnje, znate da me kralj poznaje?
— Video sam vas danas kada ste razgovarali sa Njegovim
Veličanstvom.
— Tako je, — promumla Šiko. — E vidite! Vi ste me videli kako
razgovaram s kraljem, ali me niste čuli, nadam se bar?
— Ne, gospodine Šiko. Kažem samo ono što jeste.
— Tako isto i ja radim. Elem, kad je kralj sa mnom razgovarao,
naredio mi je da odem ove noći u Ažan i da odnesem jednu poru-
ku. Ovo je ažanska kapija, je l' te?
— Jeste, gospodine Šiko.
— Ona je zatvorena?
— Kao što vidite.

— Hoćete li je otvoriti, molim vas?
— Kako da ne, gospodine Šiko! Atena, Atena! Otvorite kapiju gospodinu Šikou, brzo brzo!
Šiko razrogači oči i uzdahnu kao ronilac koji posle pet minuta iziđe iz vode.
Vrata zaškripaše na šarkama, rajska vrata za jadnog Šikoa, koji je iza njih već video sve slasti slobode.
On prijateljski pozdravi oficira i pođe prema svodu.
— Zbogom! — reče mu. — Hvala!
— Zbogom, gospodine Šiko! Srećan put!
I Šiko kroči još jedan korak prema vratima.
— A čujte, baš sam ja glup! — uzviknu oficir i potrea za Šikoom hvatajući ga za rukav. — Zaboravio sam, dragi gospodine Šiko, da vam tražim dozvolu.
— Šta! Dozvolu!
— Naravno. Vi ste bar ratnik, gospodine Šiko, i znate, šta je to dozvola, zar ne? Razumećete i sami da se iz jednoga grada kao što je Nerak ne može izići bez kraljeve dozvole, naročito kada je kralj u njemu.
— A ko treba da potpiše tu dozvolu?
— Sam kralj.
— Aha! Pa zar vi sumnjate da me to kralj šalje? — reče Šiko zažarena oka, jer je uvideo da mu to neće uspeti. U onoj ljutnji palo mu je na um da ubije oficira, vratara i da pobegne kroz otvorena vrata, izlažući se opasnosti da bude gonjen stotinama kuršuma iz pušaka.
— Ne sumnjam ja ni u šta, gospodine Šiko, naročito u stvari za koje sam imao čast da od vas čujem, ali pomislite i sami, ako vam je kralj dao taj nalog...
— Kralj lično, gospodine, lično on!
— Razlog više. Njegovo Veličanstvo zna da ćete vi izići.
— Sto mu gromova! — uzviknu Šiko. — Sigurno da zna.
— Sutra ujutru moram da predam izlaznu kartu gospodinu komandantu mesta.
— A komandant mesta je?... — upita ga Šiko.
— Gospodin od Morneja, koji se ne šali sa naredbama, gospodine Šiko, vi to morate znati. On bi me odmah zatvorio ako ne bih poštovao njegove naredbe.

Šiko poče da gladi balčak svog mača sa zlobnim osmehom na usnama, kada se okrete i opazi da je kapija bila zatvorena spoljnom patrolom, koja se tu nalazila upravo zato da spreči Šikoov prolaz, pa makar ori ubio i poručnika i stražu i vratara.

— Nema šta — reče Šiko i uzdahnu. — Lepo su izveli. Baš sam ja budala! — I okrete se na levo krug.

— Hoćete li da vas otpratimo, gospodine Šiko? — upita oficir.

— Nije potrebno, hvala — odgovori Šiko.

I Šiko se vrati, ali još nije bio na kraju svojih muka. Naiđe na stražara koji mu reče:

— Gle! Jeste li, gospodine Šiko, već završili svoj nalog? Bogami! To je bio posao za vas! Vi ste laki kao ptica!

Malo docnije naiđe na zastavnika na uglu jedne ulice i ovaj mu viknu:

— Dobro veče, gospodine Šiko. A je l' te? Šta je bilo sa onom damom?... Jeste li zadovoljni sa Nerakom, gospodine Šiko?

I najzad vojnik iz trema, koji je još uvek bio na istom mestu, zadade mu poslednji udarac:

— Pobogu, gospodine Šiko, — reče mu — Taj vas je krojač sasvim rđavo okrpio i, bože me oprosti, sad ste gori nego kad ste pošli.

Šiko nije hteo da se sasvim iscepa i ostane go provlačeci se kroz elipsasti prozor i zato leže ispred vrata i napravi se da spava. Slučajno, ili bolje reći iz sažaljenja, vrata se otvoriše i Šiko se, postišen i posramljen, vrati u dvor.

Njegov izgled dirnu skutonošu, koji je i dalje stajao na istom mestu.

— Dragi gospodine, Šiko, — reče mu, — hoćete li da vam dam ključ cele ove zagonetke?

— Hoću, ugursuze, hoću — prošaputa Šiko

— E čujte! Kralj vas toliko voli da hoće da vas čuva.

— Pa ti si to znao, razbojnice, i nisi hteo da mi kažeš?

— O, gospodine Šiko! Bilo je nemogućno. To je državna tajna

— Ali ja sam ti platio, nikogoviću?

— O! Državna tajna vredi više od deset pistola, gospodine Šiko, priznaćete i sami. I Šiko se vrati u svoju sobu i zaspao od ljutine.

GLAVNI LOVAC KRALJA OD NAVARE

Kada je Margarita ostavila kralja, otišla je odmah u odaje počasnih dama. U prolazu povela je sa sobom i svog lekara Širaka, koji je stanovao u dvoru, i sa njim uđe kod sirote Foseze koja je, okružena radoznalim pogledima, ležala bleđa i žalila se na bolove u stomaku. Ona nije htela da odgovara ni na jedno pitanje, niti da primi neki lek za umirenje bolova.

Foseza je u to doba imala dvadeset, najviše dvadeset i jednu godinu. Bila je lepa i visoka i imala je plave oči, plavu kosu, vitko telo puno otmenosti i ljupkosti. Samo, od pre tri meseca, otprilike, nije nikako više izlazila i žalila se na iznemoglost, tako da nije mogla da ustane. Morala je da leži na platnenoj stolici, a sa te stolice je naposletku prešla u postelju.

Širak najpre otpusti sve prisutne, priđe bolesničkoj postelji i tu ostade sam sa kraljicom.

Foseza, zastrašena tim pripremama, kojima su lica prisutnih, jedno ozbiljno, a drugo leđeno, dali izvesnu svečanost, podiže se na svom uzglavlju i promuća neke reči zahvalnosti na časti koju joj čini kraljica i njena gospodarica.

Margarita je bila bleđa od Foseze; jer je uvređen ponos bolniji od svireposti ili bolesti.

Širak opipa devojčin puls, ali skoro protiv njene volje.

— Šta osećate? — upita je posle jednog trenutka ispitivanja.

— Bolove u stomaku, gospodine, — odgovori jadno dete. — Ali uveravam vas da to nije ništa i kada bih samo imala malo mira...

— Kakvog mira, gospođice? — upita kraljica. Foseza brižnu u plač.

— Nemojte se, gospođice, žalostiti — nastavi kraljica. — Njegovo Veličanstvo me je molilo da vas posetim i da vas umirim.

— Ah! Kako ste dobri, gospođo! Širak pusti Fosezinu ruku

— A ja — reče on — sada znam kakva je vaša boljka.

— Znate? — prošapta Foseza i uzdrhta.

— Jeste, znamo da sigurno morate mnogo da patite, — dodade Margarita.

Foseza se i dalje plašila što je ovako ostavljena na milost i nemilost nauci i ljubomori.

Margarita dade Širaku znak i ovaj iziđe iz sobe. Tada se Fosezin strah pretvori u drhtavicu; umalo se ne onesvesti.

— Gospođice, — reče Margarita, — iako se od pre nekog vremena vi prema meni ponašate kao prema nekoj strankinji i mada me svakoga dana izveštavaju da me panjkate kod moga muža...

— Ja, gospođo?

— Ne prekidajte me, molim vas. Iako ste, jednom reči, priželjkivali nešto što je suviše iznad vaših ambicija, prijateljstvo koje sam prema vama osećala, kao i prema svima počasnim damama u koje i vi spadate, nagoni me da vam pomognem u nevolji u kojoj vas sada vidim.

— Gospođo, zaklinjem vam se...

— Ne odričite. I onako mi je suviše bola. Ne kaljajte čast; najpre svoju a zatim i moju, jer je vaša čast i moja, pošto meni pripadate. Gospođice, recite mi sve i ja ću vam u tome pomoći kao majka.

— Ah, gospođo, gospođo! Zar verujete u ono što se priča?

— Pazite da me ne prekidate, gospođice, jer, kako mi izgleda, vreme prolazi. Htela sam reći da ovoga trenutka gospodin Širak zna vašu bolest, sećate se reči koje je maločas rekao. On se sada nalazi u predsoblju i svima objašnjava kako se boji da i vi niste zahvaćeni tom zaraznom bolešću o kojoj se toliko govori u gradu i na dvoru. Ja ću vas, međutim, ako još ima vremena, odvesti u Ma-d'Aženoa. To je kuća koja je daleko od kralja, mog muža. Mi ćemo tamo biti skoro same. Kralj odlazi sa svojom svitom u lov koji će, kažu, da traje nekoliko dana. Nećemo izići iz Ma-d'Aženoa dok se vi ne oslobodite.

— Gospođo, gospođo! — uzviknu Foseza sva crvena od stida i bolova. — Ako verujete sve ono što se o meni priča, pustite me da umrem kao bednica.

— Vi neuljudno odgovarate na moju plemenitost, gospođice, i računate suviše mnogo na prijateljstvo kralja koji me je zamolio da vas ne napuštam.

— Kralj!... Kralj je kazao?...

— Zar sumnjate, kada vam ja to kažem, gospođice? Da ne vidim znake vaše prave bolesti, da ne naslućujem po vašim mukama da je kriza blizu, ja bih možda poverovala vašim odricanjima.

U tom trenutku, kao da bi dala potpuno pravo kraljičnim rečima, jadna Foseza, slomljena bolovima strašnih napada, preblede i pade na uzglavlje dišući isprekidano.

Margarita ju je neko vreme posmatrala bez srdžbe, ali i bez sažaljenja.

— Treba li još uvek da verujem vašim odricanjima, gospođice? — reče naposletku jednoj devojci kada je ova mogla da se pridigne sa licem tako iskrivljenim i oblivenim suzama, da bi i samu Katarinu umilostivila.

U tom trenutku, kao da je sam bog hteo da pošalje pomoć nesrećnom detetu, vrata se otvoriše i kralj od Navare žurno uđe.

Anri, koji nije imao iste razloge za spavanje kao Šiko, nije nika-ko spavao. Pošto je jedan sat radio s Mornejem i za to vreme preduzeo sve potrebne korake za lov koji je tako svečano objavio Šikou, dotrčao je u paviljon počasnih dama.

— Šta je? Šta se priča da je moja kći Foseza još uvek bolesna — reče on ulazeći.

— Vidite, gospodo, — uzviknu devojka kada ugleda svoga ljubavnika, ohrabrena pomoći koja joj je stigla — vidite da kralj nije ništa kazao i da sam dobro uradila što sam odricala?

— Gospodine, — prekide je kraljica i okrete se Anriju — učinite, molim vas, da prestane ova ponižavajuća borba. Mislim da sam razumela onoga trenutka kada mi je Vaše Veličanstvo učinilo tu čast i poklonio mi poverenje da se staram o stanju zdravlja gospođice. Recite joj da sam o svemu obaveštena.

— Kćeri moja, upita Anri sa nežnošću koju nije ni pokušavao da prikrije, — vi i dalje odričete?

— Tajna ne pripada meni, Sire, — odgovori hrabra devojka, — i sve dok iz vaših usta ne čujem dozvolu da sve kažem...

— Moja kći Foseza je hrabro srce, gospodo, — odgovori Anri. — Preklinjem vas, oprostite joj. A vi, kćeri moja, imajte poverenje u kraljičinu dobrotu; što se tiče zahvalnosti, to je moja stvar i ja ću za to pobrinuti. I Anri srdačno stisnu Margaritinu ruku.

U tom trenutku bol pun gorčine ponovo obrva devojku. Ona obori glavu s tupim i bolnim jecanjem.

Anrija do dna duše dirnu ovaj prizor, kada vide to blede čelo, potamnele oči i vlažnu rastresenu kosu, a naročito kada ugleda na Fosezinim slepoočnicama i usnicama graške znoja od strašnih bolova koji su bili tako bliski agoniji. Izbezumljen potrča k njoj, raširenih ruku.

Margarita, natmurena i bez reči, ode do prozora i pritisnu vrelo čelo na okno.

Foseza je imala još snage da podigne svoju ruku i da je obavije oko vrata svoga dragana, zatim priljubi svoje usne na njegove. Misli je da će izdahnuti i htela je tim poslednjim poljupcem da preda Anriju svu svoju dušu i svoje poslednje zbogom. Zatim pade onsesveščena na uzglavlje.

Anri, bled kao i ona, nepokretan i oslepljen kao i ona, spusti joj glavu na čaršav, koji je, izgleda, uskoro imao da postane pokrov.

Margarita priđe toj grupi u kojoj su bili izmešani fizički i moralni bolovi.

— Ustanite, gospodine, i dozvolite mi da izvršim zadatak koji ste mi nametnuli — reče mu s veličanstvenom odlučnošću.

I kako je Anri izgledao zabrinut i samo se upola pridigao, na jedno koleno, ona mu reče:

— O, ne plašite se ničega, gospodine. Kada je u meni samo ponos ranjen, ja sam jaka. Da je u pitanju srce, ne bih mogla za sebe da odgovaram; ali, srećom, moje srce nema nikakvog udela u svemu ovome.

Anri podiže glavu.

— Gospođo? — reče joj.

— Nemojte mi ništa govoriti, gospodine, jer ću pomisliti da je vaše praštanje bilo samo iz računa. Mi smo brat i sestra i sporazumećemo se.

Anri je odvede do Foseze i njenu ledenu ruku stavi u Margaritinu grozničavu šaku.

— Idite, Sire, idite, — reče kraljica — idite u lov. Koliko više ljudi povedete sada sa sobom, toliko više radoznalaca udaljujete od kreveta... gospođice.

— Ali, — reče Anri — ja nikoga nisam video u predsoblju.

— Niste, Sire, — odgovori Margarita i nasmeja se, — jer svi misle da ovde vlada kuga. Požurite, dakle, da na drugome mestu pribavite sebi zadovoljstvo.

— Gospođo, ja odlazim i loviću za nas oboje — reče Anri.

I on još jednom nežno pogleda onsesveščenu Fosezu, a zatim iziđe iz odaje. Kada je izišao iz predsoblja, on zatrese glavom kao da je hteo da sa svoga čela otrese ostatak nespokojstva, a zatim, nasmejana lica, s onim podrugljivim osmehom koji mu je bio svojstven, pope se do Šikoa, koji je, kao što smo kazali, spavao stisnutih pesnica. Kralj otvori vrata i' prodrma spavača u postelji.

— Ehej! Kumašine, — reče mu — ustaj! Već je dva sata ujutru.
— Ah! Do đavola, — reče Šiko. — Vi me nazivate kumašinom,
Sire. Da ne mislite slučajno da sam ja vojvoda od Giza?

I zaista, kad god je Anri govorio o vojvodi od Giza, on ga je nazivao svojim kumašinom.

— Mislim da ste moj prijatelj — reče mu.

— I napravili ste od mene zatočenika; od mene koji sam izaslanik! Sire, vi prekoračujete sva ljudska prava.

Anri počeo da se smeje. Šiko, kao duhovit čovek, nije takođe mogao da se uzdrži.

— Ti si lud! Zašto si hteo da odeš odavde? Možda se ne ponašaju prema tebi kako treba?

— Suviše se ljubazno ponašaju. Sto mu muka! Suviše dobro. Izgleda mi da sam ja ovde kao neka guska koju kljukaju. Svi mi govore: „Mali, mali Šiko, kako si sladak!”, ali mi podsecaju krila i zatvaraju mi kapije.

— Šiko, sinko moj, — reče Anri i odmahnu glavom — ne brini ništa. Još nisi dovoljno debeo za moj sto.

— Ali, Sire, — reče Šiko — nešto ste od jutros veseli. Ima li kakvih novosti?

— Ah, reći ću ti. To je stoga što idem u lov, kad god idem u lov, ja sam tako raspoložen. Hajde, ustaj, kumašine, ustaj!

— Šta! I mene vodite, Sire?

— Ti ćeš biti moj istoričar, Šiko.

— Ja ću da beležim ispaljene hice?

— Tako je.

Šiko zatrese glavom.

— Pa šta ti je? — upita ga kralj.

— Nisam nikada Video toliko raspoloženje bez nekog uznemirenja — odgovori Šiko.

— Eh!

— Jeste. To je kao kada sunce...

— Šta?

— Sire, kada sunce peče, kiša munje i gromovi nisu nikada daleko.

— Anri pomilova bradu smeškajući se i reče:

— Ako bude oluje, Šiko, moj je ogrtač veliki i ja ću te zakloniti.

I dok se Šiko gundajući oblačio, on iziđe u predsoblje i viknu:
— Spremite mi konja! I neka se javi gospodinu od Morneja da sam gotov.

— Aha! Gospodin od Morneja je glavni kraljevski lovac? — upita Šiko.

— Gospodin od Morneja je sve ovde, Šiko, — odgovori mu kralj. — Navarski kralj je tako siromašan da ne može da raščlanjuje dužnosti. Ja imam samo jednog čoveka.

— Jeste, ali je bar dobar — uzdahnu Šiko.

KAKO SE LOVE VUCI U NAVARI

Kada je Šiko bacio pogled na pripreme oko polaska, nije mogao da se uzdrži, a da poluglasno ne primeti kako je lov Anrija od Navare bio mnogo manje raskošan od lova Anrija od Francuske.

Dvanaest ili petnaest plemića činili su celu svitu, a među njima je poznao gospodina vikonta od Turene, koji je bio uzrok bračnih razmirica. Sem toga, kako su sva ta gospoda bila samo površno bogata i kako nisu imali dovoljno velike prihode za nekorisne troškove, pa čak katkad ni za korisne, gotovo svi su umesto lovačkog odela koje se u to doba nosilo, imali šlem i oklop. I Šiko se pitao da li gaskonjsi kurjaci po svojim šumama imaju, možda, muskete i topove.

Anri je čuo to pitanje i mada nije bilo neposredno njemu upućeno, on se približi Šikou i dodirnu ga po ramenu:

— Ne, sinko moj, — reče mu — gaskonjski kurjaci nemaju ni muskete ni topove, ali to su divlje zveri sa kandžama i zubima koje namame lovce u cestar i tu se oni izlažu opasnosti da u trnju pocepaju odelo. Tu se iscepa odelo od svile i kadife, pa čak i jelek od štofa ili bivolje kože, ali oklop ne može da se pocepa.

— To je razlog, — promumla Šiko — ali nije baš najbolji.

— Šta ćeš? — reče Anri. — Nemam drugog.

— Treba, znači, da se njime zadovoljim?

— To bi najbolje uradio, sinko. — Dobro!

— To je dobro u kome se oseća unutrašnje negodovanje — reče Anri i nasmeja se. — Ti su ljut što sam te probudio za lov?

— Bogami, tako je.

— I ti negoduješ?
— Zar je to zabranjeno?
— Nije, prijatelju, nije. Negodovanje je novac koji ide Gaskonji.
— Bože moj! Sire, vi me razumete. Ja nisam lovac i potrebno je da se nečim zanimam, jer sam lenština i nemam šta da radim, dok vi ostali gladite brkove pri pomisli na tog vuka koga će dvanaest ili petnaest vas da obori.

— Ah! Jeste — reče kralj smeškajući se i dalje podrugljivo. — Najpre odelo, a sada broj. Podsmevaj se, Šiko, podsmevaj se.

— O, Sire!

— Samo ću da primetim da nisi pravičan, sinko. Bearn nije veliki kao Francuska. Tamo kralj ide u lov uvek sa dve stotine lovaca, a ja ovde odlazim sa njih dvanaest, kao što vidiš.

— Vidim, Sire.

— Ali, — nastavi Anri — ti ćeš pomisliti da se ja razmećem, međutim ovde se događa ono čega tamo nema, ovde se događa da katkad seoski plemići doznaju da ja idem u lov i tada oni ostavljaju svoje, zámkove, kuće i majure i pridružuju se meni. Tada imam i ja lepu pratnju.

— Videćete, Sire, da ja neću imati tu sreću da takvom činu prisustvujem — reče Šiko. — Zaista, Sire, ja sam uvek baksuz.

— Ko zna? — odgovori Anri sa podrugljivim osmehom.

Zatim, kada su ostavili Nerak, izišli izvan gradskih zidova i već gotovo pola sata išli po poljima, zaklanjajući šakom oči, Anri reče Šikou:

— Pogledaj, Šiko, mislim da se ne varam.

— Šta je tamo? — upita Šiko.

— Pogledaj tamo prema selu Moara, čini mi se da vidim neke konjanike?

Šiko se uzdiže na uzengijama.

— Bogami, Sire, izgleda da je tako.

— A ja sam siguran.

— Jesu konjanici, — reče Šiko posmatrajući s više pažnje — ali nisu lovci.

— Zašto nisu lovci?

— Zato što su naoružani kao Rolani ili Amadini, — reče Šiko.

— More, odelo ne znači ništa, dragi moj Šiko, ti si već video da odelo ne čini čoveka lovcem.

— Ali ja vidim najmanje dve stotine ljudi! — uzviknu Šiko.

— Pa lepo! Šta to, sinko, znači? Da je Moara dobro mesto.

Šiko je osećao da se u njemu budi sve veća i veća radoznalost.

Šiko je dosta slabo ocenio tu grupu, jer je ona imala dvesta pedeset konjanika i oni se tiho pridružiše sviti. Svaki čovek je bio dobro obučen, imao je dobrog konja, a svima je zapovedao čovek prijatnog izgleda koji priđe i poljubi Anriju ruku s puno učtivosti i odanosti.

Gazom su prešli reku Žer. U jednoj uvali između Žera i Garone naiđoše na drugu grupu od stotinak ljudi. Starešina priđe Anriju i izgledalo je kao da mu se izvinjavao što nije mogao da povede veći broj lovaca. Anri primi njegovo objašnjenje i pruži mu ruku.

Nastaviše put i stigoše do Garone. Kao što su prešli Žer, tako predoše i Garonu, samo, kako je Gar ona bila dublja od Zera, na dve trećine reke izgubiše dno pod nogama, te su bili primorani da jedno trideset-četrdeset metara pređu plivajući. Ali na drugu obalu stigoše bez ikakvih nesreća.

— Pobogu! — uzviknu Šiko. — Kakve vi to vežbe pravite, Sire? Zašto kvasite te vaše oklope po vodi kada imate mostove i iznad i ispod Ažana?

— Dragi moj Šiko, — reče mu Anri — mi smo pomalo divljaci i treba nam oprostiti. Ti znaš da me je moj pokojni brat Šari nazivao divljim veprom. Elem, divlji vepar, al' ti. nisi lovac i ne znaš to, divlji vepar se nikad ne uzrujava. On ide pravo svojim putem. Ja ga podražavam, pošto nosim njegovo ime; i ja se ne uzrujavam. Ako mi neka reka prepereci put, ja je presečem; ako preda mnom iskrasne neki grad, sto mu muka, ja ga prožderem kao neku krušku.

Na ovu Bearnenčevu šalu svi oko njega prsnuše u smeh.

Jedino gospodin od Morneja, koji je stalno išao pored kralja, ne nasmeja se glasno. Zadovoljio se time što je skupio usne, što je kod njega bio znak da je neobično raspoložen.

— Mornej je danas nešto dobre volje, — šapnu Bearnenac radosno Šikou — smeje se mojim šalama.

Šiko se pitao kome od njih dvojice treba da se smeje, da li gospodaru koji je bio sav srećan što je razveselio svog potčinjenog, ili potčinjenome koga je bilo tako teško raspoložiti.

S druge strane Garone, otprilike na pola milje dalje od reke, pojavio se tri stotine konjanika koji su bili skriveni u jednoj šumi.

— Oho! Vaša Svetlosti. — reče on lagano Anriju — da vam nisu ovi ljudi pozavideli kada su čuli da idete u lov, i sada hoće da se tome usprotive?

— A ne, — reče Anri — i ovoga puta si se prevario, sinko. To su prijatelji koji dolaze iz Pijmirola, pravi prijatelji.

— Pobogu! Vi ćete, Sire, imati više ljudi u svojoj sviti no što ima u šumi drveta!

— Šiko, sinko moj, — reče Anri — ja mislim, neka mi bog oprost, da se pročulo po kraju kako si ti došao, pa ti ljudi hrle sa sve četiri strane pokrajine da bi učinili čast francuskom kralju čiji si ti izaslanik.

Šiko je bio suviše pametan da ne bi uvideo kako mu se od nekog vremena podsmevaj u. Malo se namršti, ali je sačuvao dobro raspoloženje.

Zadržali su se na konačištu u Monrou. Plemići iz okoline, kao da su znali unapred da tuda treba da prođe navarski kralj, spremili su lepu večeru kojoj je Šiko oduševljeno prisustvovao, pošto se nije smatralo vrednim da se usput zaustavljaju zbog takve sitnice kao što je ručak i, prema tome, nije se od Neraka ništa jelo.

Zadržali su za Anrija najlepšu kuću u gradu. Polovina ljudi je spavala u ulici u kojoj je bio kralj a druga polovina van gradskih zidova.

— Kad će početi lov? — upita Šiko Anrija u trenutku kada je ovaj naredio da mu skinu čizme.

— Još nismo na zemljištu gde su vuci, dragi moj Šiko, — odgovori Anri.

— A kada ćemo biti tamo, Sire?

— Ala si ti radoznao.

— Nisam, Sire, ali razumećete i sami, čovek voli da zna kuda ide.

— Znaćeš sutra, sinko. A dotle, lezi na ove jastuke s moje leve strane. Eno, gledaj, Mornej već hrče s desne.

— Do đavola! — reče Šiko. — On ima bolji san no što ga je sinoć imao.

— To je tačno, — reče Anri — on nije brbljivac, ili treba da ga vidiš u lovu i videćeš ga.

Još zora nije ni zarudela, kada silan topot konja probudi Šikoa i navarskog kralja.

Jedan stari plemić, koji je hteo da lično služi kralja, donese Anriju kolačiće od meda i začinjeno jutarnje vino.

Morneja i Šikoa poslužiše sluge staroga plemića.

Kada su završili obed, zasviraše pokret.

— Hajde, hajde, — reče Anri — danas nam predstoji dobar posao. Na konje, gospodo, na konje!

Šiko sa čuđenjem primeti da se svita povećala sa još pet stotina konjanika, koji su došli preko noći.

— Pa to nije svita, Sire, to čak nije ni trupa, to je čitava vojska.

Anri mu odgovori samo sa one tri reči:

— Pričekaj još malo.

U Lozertu pet stotina pešaka pođoše za konjanicima.

— Šta je ovo! — uviknu Šiko. — Pešaci!

— Hajkači, — reče kralj — samo hajkači.

Šiko nabra veđe i od tog trenutka više nije govorio.

Dvadeset puta se okrenuo prema polju, to jest, dvadeset puta mu je padalo na um da pobegne. Ali je Šiko imao svoju počasnu gardu, bez sumnje kao predstavnik francuskog kralja. Prema tome, Šikoa je ta straža tako dobro čuvala kao i svaku ličnost od velike važnosti, da nije mogao učiniti nijedan pokret a da ga deset ljudi ne vidi.

To mu se nije dopadalo i on to reče kralju.

— Bože moj! — reče Anri. — Za to si ti kriv, sinko. Hteo si da pobegneš iz Neraka i sad se plašim da opet ne pokušaš.

— Sire, — odgovori Šiko — dajem vam časnu reč plemića da više neću pokušavati.

— E, vrlo dobro.

— Uostalom i pogrešio bih.

— Pogrešio bi?

— Dabome. Jer ako ostanem, mislim da ću imati prilike da vidim čudne stvari.

— E vidiš! Radujem se što tako misliš, dragi moj Šiko, jer je to i moje mišljenje.

U tom trenutku prolazili su kroz grad Monkik i četiri poljska topa priđoše vojsci.

— Vraćam se na svoju prvu pomisao, Sire, — reče Šiko — da su vuci u ovoj zemlji vrlo opasni i da se protiv njih mora boriti sredstvima koja su nepoznata u drugim krajevima. Imate i artiljeriju protivu njih, Sire!

— A, primetio si? — reče Anri. — To ti je neka manija ovih ljudi iz Monkika. Otkako sam im dao ta četiri topa što sam kupio u Španiji i prokrijumčario ovamo da bi se vežbali, oni ih svuda vuku sa sobom.

— Na posletku, — prošapta Šiko — da li ćemo stići danas, Sire?

— Nećemo. Sutra.

— Sutra ujutru ili uveče?

— Sutra ujutru.

— To znači, Sire, da ćemo loviti kod Kaora? — reče Šiko.

— Jeste, na toj strani — odgovori kralj.

— Ali, Sire, imate pešadiju, konjicu i artiljeriju za lov na vukove a kako to da zaboravite kraljevsku zastavu? Tada bi bila potpuna čast koju činite tim dostojnim životinjama.

— Nismo je zaboravili, Šiko. Sto mu gromova, dobro smo na to pazili! Samo smo je ostavili u futrolu da se ne isprlja. Ali, pošto ti hoćeš zastavu, sinko, da bi znao pod kojom zastavom ideš, pokažaćemo ti jednu lepu. Izvadite zastavu iz futrole, — zapovedi kralj — gospodin Šiko hoće da sazna kakav je grb Navare.

— Ne, ne, to je nepotrebno — reče Šiko — ostavite to docnije. Ostavite je tamo gde je.

— Uostalom, budi bez brige, — reče kralj — videćeš je kada bude vreme i mesto.

Drugu su noć proveli u Katusu, skoro na isti način kao i prvu. Od trenutka kada je Šiko dao časnu reč da neće bežati, više niko na njega nije obraćao pažnju.

On se prošeta kroz selo i ode čak do prethodnica. Sa svih strana dolazile su nove grupe od stotine, sto pedeset, dve stotine vojnika i prilazile vojsci. Te je noći bio skup pešaka.

„Sreća naša što ne idemo do Pariza”, pomisli Šiko. „Stigli bismo u Pariz sa sto hiljada ljudi”.

Sutradan, u osam časova ujutru, bili su na domaku Kaora sa hiljadu pešaka i dve hiljade konjanika. Nađoše grad spreman za odbranu. Izvidnice su objavile po celom kraju i gospodin od Vezena je odmah preduzeo sve korake.

— Ah, ah! — reče kralj kada mu je Mornej to kazao — znači da su saznali za naš dolazak. To je neugodno.

— Treba načiniti pravu opsadu, Sire, — reče Mornej.

— Očekujemo još otprilike dve hiljade ljudi, a toliko nam je i potrebno da izravnamo bar izgled na uspeh.

— Da sazovemo savet — reče gospodin od Turena — i da počnemo kopanje rovova.

Šiko je sve to posmatrao i slušao zbunjena izgleda.

Zamišljen i skoro žalostan izgled kralja od Navare potvrđivao je njegove sumnje da je Anri rđav ratnik i samo to uverenje malo ga je hrabrilo.

Anri je dozvolio svima da govore, i dok su ostali iznosili svoja gledišta, on je ćutao kao riba. Odjednom se trže iz sanjarije, podiže glavu i reče zapovedničkim glasom:

— Gospodo, vi znate šta treba da se radi. Mi imamo sad tri hiljade ljudi i dve hiljade očekujemo, je l' tako, Morneje?

— Tako je, Sire.

— To čini ukupno pet hiljada. Za vreme jedne redovne opsade, izgubićemo hiljadu ili hiljadu pet stotina za dva meseca. Smrt ovih oslabiće hrabrost ostalih, mi ćemo biti primorani da prekinemo opsadu i da se povučemo. Za vreme povlačenja izgubićemo još hiljadu, a to će biti polovina naše snage. Žrtvujmo pet stotina ljudi odmah i uzmimo Kaor.

— Kako vi to zamišljate, Sire? — upita Morneji.

— Dragi moj prijatelju, poći ćemo pravo na najbližu kapiju koja se nalazi pred nama.

Na svom putu naići ćemo na jarak, napunićemo ga snopovima; ostavićemo dvesta ljudi na zemlji, ali ćemo doći do kapije.

— Pa posle, Sire?

— Kada budemo došli do kapije, srušićemo je minama i ušančićemo se. To nije baš tako teško.

Šiko preneražen pogleda u Anrija.

„Jest”, promumla on, „hvalisavče i kukavico, pravi si Gaskonjac. Hoćeš li ti ići da nameštaš mine ispod kapije?”

U istom trenutku, kao da je čuo Šikoovu primedbu, Anri dodade:

— Ne gubimo vreme, gospodo, meso će se ohladiti. Hajdemo napred, ko me voli, neka pođe za mnom!

Šiko priđe Morneju; za sve vreme puta nije imao vremena da s njime progovori ijednu reč.

— Je l' te, gospodine grofe, — šapnu mu na uho — zar vi hoćete da vas sve pobiju?

- Gospodine Šiko, to nam je potrebno da bismo se razmrдали
— odgovori Mornej mirno.
— Ali tako će ubiti kralja!
— Eh, Njegovo Veličanstvo ima dobar oklop.
— Uostalom, — reče Šiko — neće valjda biti tako lud da juri napred?
Mornej sleže ramenima i okrete Šikou leđa.
„Više ga volim kada spava,” pomisli Šiko „nego kada je budan; kada hrče no kada govori. Onda je učtiviji”.

KAKO SE KRALJ ANRI OD NAVARE PONAŠAO PRVI PUT KADA JE VIDEO VATRU

Mala vojska se približi gradu na dva topovska dometa. Tu se zaustaviše da ručaju. Posle ručka bilo je dozvoljeno oficirima i vojnicima da se odmaraju dva sata. Ostalo je jedva još dva časa do mraka, kada kralj pozva oficire pod svoj šator. Anri je bio veoma bled; ruke su mu jako drhtale.

— Gospodo, — reče on — mi smo došli ovamo da zauzmemo Kaor. Treba, znači, zauzeti Kaor, pošto smo zbog toga došli. Ali ga treba uzeti silom, silom, razumete li me? Drugim rečima, da svojim grudima probijemo drvo i gvožđe.

„Prilično lepo rečeno”, pomisli Šiko slušajući besednika, „i kada bi mu još i pokreti bili u skladu sa rečima, ne bi se moglo ništa više očekivati čak ni od gospodina Krijona”.

— Gospodin maršal od Birona — nastavi Anri — koji se zakleo da će obesiti do poslednjeg hugenota — vodi borbu na četrdeset i pet milja odavde. Po svoj prilici, dosad je gospodin od Vezena poslao nekog glasnika. Za četiri ili pet dana srušiće se na nas. On ima sa sobom deset hiljada ljudi i mi ćemo biti uhvaćeni između čekića i nakovnja. Ali, ako dotad zauzmemo Kaor, dočekaćemo ga kao što gospodin od Vezena misli da dočeka nas, samo, nadam se, sa boljom srećom. U protivnom slučaju, imaće dobru katoličku gredu za vešanje hugenota a mi smo to i zaslužili. Zato, gospodo, napred! Ja ću vam se staviti na čelo pa da bijemo. Sto mu gromova! Da pljušte udarci kao kiša!

To je bio ceo kraljev govor, ali je, izgleda, to bilo dovoljno, jer su vojnici odgovorili oduševljenim gundanjem, a oficiri su izbežumljeno vikali: „Bravo!”

„Dobar govornik. Uvek Gaskonjac”, reče Šiko u sebi. „Ali je srećan što se ne govori rukama! Sto mu muka! Što bi onda Bearnenac zamuckivao! Uostalom, videćemo ga na delu”. I mala vojska krete pod zapovedništvom Morneja da zauzme svoje položaje.

U trenutku kada je krenula kralj pride Šikou i reče mu:

— Oprosti mi, prijatelju Šiko. Ja sam te prevario kada sam ti govorio o lovu, o vucima i o drugim zverovima. Ali sam morao to da uradim, a to je i tvoje mišljenje, pošto si mi to sam kazao. Kralj Anri neće da mi isplati miraz svoje sestre Margo, a Margo se ljuti i plače za svojim dragim Kaorom. Treba uraditi ono što žena hoće da bi se imao mir u kući. I zato hoću da uzmem Kaor, dragi moj Šiko.

— Što vam nije zatražila mesec, Sire, pošto ste tako ljubazan muž? — odgovori Šiko malo bocnut kraljevim šalama.

— I to bih pokušao, Šiko, — reče Bearnenac. — Toliko volim tu dragu Margo!

— Oh, biće vam i Kaora dosta i još ćemo videti kako ćete se odavde izvući.

— E baš sam i hteo o tome da razgovaramo. Slušaj, prijatelju Šiko. Trenutak je svečan i, naročito, neugodan. Ah! Ja ne uobražavam mnogo o sebi, nisam hrabar i pri svakom pucnju puške u meni se buni moja priroda. Šiko, prijatelju, nemoj da se podsmevaš jadnom Bearnencu, svome zemljaku i prijatelju; ako me bude strah i ti to opaziš, nemoj da govoriš.

— Ako vas bude strah, kažete?

— Jeste.

— Vi se, dakle, plašite da vas ne bude strah?

— Bez sumnje.

— Pa sto mu mulca! Ako ste takve prirode, zašto se mešate u stvari ovakve prirode?

— Bože moj! Ali kada je potrebno.

— Gospodin od Vezena je strašan čovek!

— Znam to vrlo dobro, na žalost!

— I neće ni prema kome imati milosti.

— Misliš, Šiko?

— O, siguran sam u to. Belo ili crveno pero, njemu je to svejedno. Ipak će reći tobđžiji: „Pali!”

— Ti to, Šiko, kažeš zbog moje bele perjanice?

— Jeste, Sire, i kako ste vi jedini koji imate perjanicu te boje...

— Pa šta?

— Ja bih vam savetovao da je skinete, Sire.

— Ali, prijatelju, pošto sam je stavio da bi me raspoznavali, kada bih je skinuo...

— Pa šta onda?

— Ništa. Ali bih tada promašio cilj, Šiko.

— Znači, Sire, da ćete je zadržati i pored moga saveta?

— Hoću, zadržaću je.

Izgovarajući te reči koje su izražavale odlučnost, Anri je drhtao više nego kada je govorio oficirima.

— Čujte, — reče Šiko, koji nikako nije mogao da razume tu suprotnost između reči i pokreta, — čujte, još ima vremena, Sire, ne činite ludosti, vi ne možete u tom stanju uzjahati konja.

— Zar sam toliko bleđ, Šiko? — upita kralj.

— Kao smrt, Sire.

— Dobro! — reče kralj.

— Kako dobro?

— Tako, dobro?

— Tako, sad razumem.

U tom trenutku odjeknu pucanj topa iz grada, praćen strašnom puščanom paljbom. To je gospodin od Vezena odgovarao na poziv na predaju koji mu je uputio Mornej.

— A! — reče Šiko. — Šta mislite o ovoj muzici?

— Mislim da mi se leđi krv u žilama — odgovori Anri. — Hej! Dajte mi konja! Konja mi dovedite! — uzviknu Anri glasom isprekidanim kao zvuk opruge na satu.

Šiko ga je posmatrao i slušao ne snalazeći se nikako u čudnim događajima koji su se pred njim odigravali. Anri skoči u sedlo, ali se dvaput strese.

— Hajde, Šiko, hajde i ti na konja. Ni ti nisi ratnik, a?

— Nisam, Sire.

— Pa lepo! Hodi, Šiko, biće nas zajedno strah. Hodi da vidimo borbu, prijatelju, hodi. Dajte jednog dobrog konja gospodinu Šikou!

Šiko sleže ramenima i bez ustezanja Uzjaha jednog lepog špan-skog konja koga su mu na kraljevu zapovest doveli. Anri potera konja galopom, a Šiko pođe za njim. Kada je stigao na čelo svoje male vojske, Anri podiže vizir na svome šlemu.

— Iznesite zastavu! Iznesite novu zastavu! — vikao je on drhtavim glasom kao kad koza mekeće.

Svukoše navlaku i nova zastava sa grbovima Navare i Burbonaca veličanstveno zaleprša u vazduhu. Bila je bela, sa jedne strane je na svetlo plavom polju imala zlatne lance, a sa druge cvetove krina sa heraldičnim znacima poredanim u obliku srca.

„Bogami”, reče Šiko u sebi, „evo jedne zastave koja će, bojim se, da napravi dobar početak”.

U tom trenutku i kao odgovor na Šikoovu misao, zagrme top s grada i otvori čitavu brešu među pešake na deset koraka od kralja.

— Sto mu gromova! — reče on. — Jesi li video, Šiko? Izgleda mi da je ovo baš ozbiljno? — I zubi mu zacvokotaše.

„Još će mu pozliti”, pomisli Šiko.

— Ah! — prošapta Anri. — Tebe je strah, prokleta kukavice, ti cvokoćeš, drhtiš. Čekaj malo, bar ćeš imati zašto da drhtiš.

I pošto obode konja obema mamuzama, on pređe konjanike, pešake i artiljerce i dođe na sto koraka od grada koji je bio crven od vatre topova što su grmeli sa bedema. Tu zaustavi svog konja i ostade nepomičan čitavih deset minuta, okrenut prema gradskoj kapiji. Vikao je:

— Dajte snopove, sto mu gromova! Dajte snopove! Mornej je jahao za njim, podignuvši vizir i s mačem u ruci.

Šiko pođe za Mornejem. Dopustio je da mu stave oklop, ali nije potrazio mač. Iza ove trojice, zagrejani primerom, poleteše mladi hugenotski plemići vičući:

— Živela Navara!

Vikont od Turene je išao prvi, na vratu konja nosio je jedan snop.

Svaki od njih dođe i baci svoj snop. Za jedan trenutak, jarak iza pokretnog mosta bio je ispunjen.

Poleteše artiljeri. Pošto su od četrdeset ljudi, izgubili trideset, pođe im za rukom da nameste mine ispod kapije.

Kuršumi su kao vetar zviždali oko Anrijeve glave. Za trenutak pade oko njega dvadeset ljudi.

— Napred! Napred! — govorio je on. Obode svoga konja i pođe među artiljerce.

Stigao je na kraj jarka u trenutku kada je prva mina eksplodirala.

Vrata su se na dva mesta provalila. Tada artiljerci upališe i drugu.

Načiniše i drugu rupu u drvetu, ali odmah zatim kroz sva tri otvora na kapiji pojavise se oko dvadeset pušaka i počеше da sipaju, kuršume na vojnike i oficire.

Ljudi su padali oko kralja kao snoplje.

— Sire, — govorio mu je Šiko ne misleći na sebe, — Sire, tako vam neba, povucite se!

Mornej nije ništa govorio, ali je bio gord na svoga učenika i s vremena na vreme pokušavao da stane pred njega; ali ga je Anri uklanjao nervoznim pokretom.

Odjednom Anri oseti kako mu po čelu izbiše graške znoja i da mu se pred očima spušta magla.

— Ah, prokleta prirodo! — uzviknu on. — E, nećeš me pobediti!

Zatim skoči sa svog konja i viknu: I

— Sekiru jednu! Dajte mi jednu sekiru!

I snažnim udarcem obori cev od puške, komad hrastovine i bronzane eksere. Naposletku pade jedna greda, jedno krilo vrata, jedan deo zida, a stotinu ljudi jurnuše kroz otvor vičući:

— Navara! Navara! Kaor je naš! Živela Navara!

Šiko nije napuštao kralja. Bio je s njime, pod svodovima kapije, kamo je Anri prvi stigao, ali pri svakom pucnju puške video je kako drhti i obara glavu.

— Sto mu gromova! — govorio je Anri besno. — Jesi li ti video, Šiko, sličan kukavičluk?

— Nisam, Sire, — odgovorio je Šiko. —; Nikada nisam video kukavicu kao što ste vi. To je strašno.

U tom trenutku vojnici gospodina od Vezana pokušashe da potisnu Anrija i njegovu prethodnicu. Vojnici su bili skriveni ispod kapije i po okolnim kućama.

Anri ih dočeka s mačem u ruci. Ali su opsadenici bili jači. Uspeše da oteraju Anrija i njegove ljude iza jarka.

— Sto mu gromova! — uzviknu kralj. — Izgleda da moja zastava uzmiče. U tom slučaju moram sam da je nosim.

I veličanstvenim pokretom ote zastavu iz ruku onoga koji ju je nosio, podiže je uvis i prvi uđe ponovo u grad, upola zavijen zastavom koja se lepršala.

„Nek' te sad bude strah!” govorio je. „Drhti sada kukavice!”

Kuršumi su zviždali i bušili zastavu sa tupim šumom. Gospodin od Turene, Mornej i hiljadu drugih poleteše kroz otvorena vrata za kraljem. Topovi sa gradam morali su da začute. Nastala je borba lice u lice, prsa u prsa. Iznad lupanja oružja, pucanja pušaka i zveketa gvožđa začu se glas gospodina od Vezena koji je vikao:

— Pravite barikade po ulicama! Kopajte šančeve! Utvrđujte se po kućama!

— Oh! — reče gospodin od Turene koji je bio dosta blizu i mogao je da ga čuje. — Svršeno je sa opsadom, jadni moj gospodine Vezene! — I kao odgovor na njegov poziv, on opali iz pištolja i rani ga u ruku.

— Varaš se, Turene, varaš se, — odgovori gospodin od Vezena, — biće u Kaoru dvadeset posada. Ti si samo s jednom svršio, a ostaje ti još devetnaest.

Gospodin od Vezena se branio pet dana i pet noći, iz ulice u ulicu, iz kuće u kuću. Na veliku sreću po Anrija od Navare, Vezena je suviše računao na zidine i vojsku Kaora, tako da je propustio da obavesti gospodina od Birona.

Pet dana i pet noći Anri je zapovedao kao kapetan i borio se kao vojnik. Pet dana i pet noći spavao je s glavom na kamenu, a budio se sa sekirom u rukama.

Svakoga dana osvajali su po jednu ulicu, poneki trg, poneku raskršnicu a svake noći vojska iz grada pokušavala je da povrati ono što je danju izgubila.

Naposletku, u noći između četvrtog i petog dana neprijatelj, smrvljen, kao da je dao malo predaha protestantskoj vojsci. Tada Anri napade. Provališe u jedan utvrđen logor i to ih je koštalo sedam stotina ljudi. Skoro svi dobri oficiri bili su ranjeni. Gospodin od Turene je bio ranjen kuršumom u rame, Mornej je primio čitavu kišu kuršuma na glavu i umalo nije bio ubijen.

Samo kralj nije bio ranjen. Posle straha koji je u početku osećao i koji je onako hrabro savladao, nastupilo je neko grozničavo uzbuđenje, neka skoro bezumna hrabrost. Sve kopče njegovog oklopa bile su pokidane, nešto od njegovog kretanja a nešto od udaraca

neprijatelja; on je udarao tako jako da nijedan njegov udarac nije čoveka ranio, odmah ga je ubijao.

Kada je taj poslednji otpor bio slomljen, kralj uđe u utvrđenje. Stalno ga je pratio Šiko, koji je pet dana, mirno i ćutljivo, sa sve većim očajanjem, gledao strašnu avet jedne nove monarhije koja je bila određena da uguši monarhiju Valoa.

— Pa lepo, šta ti, Šiko, misliš o svemu ovome? — upita kralj i podiže vizir na svome šlemu kao da je hteo da pročita šta se dešavalo u duši jednoga izaslanika.

— Sire, — prošapta Šiko tužno — ja mislim da ste vi pravi kralj.

— A ja, Sire, mislim, — uzviknu Mornej — mislim da ste vi veoma neoprezni. Spustili ste štitnik i podigli vizir kada pucaju na vas sa svih strana. Evo, opet jedan kuršumi

I zaista, u tom istom trenutku jedan metak zviždeći otkide jedno pero sa Anrijevog šlema.

Odmah zatim, kao da su hteli da potvrde Mornej eve reči, kralja opkoliše jedna dvanaestina rusketara iz najbolje grupe guvernerovih vojnika.

Po nalogu gospodina od Vezena sakrili su se u zasedi i pucali su dobro. Kraljevog konja su odmah ubili, a Mornejevom prebiše nogu.

Kralj pade, i deset mačeva se ustremiše na njega.

Samo je Šiko ostao nepovređen. On skoči s konja potr ča ispred kralja i tankim mačem poče tako brzo da mlatara, da se najbliži udaljiše.

Zatim podiže Anrija, koji se bio zapleo u kaiše sedla, pope ga na svog konja i reče:

— Sire, vi ćete posvedočiti francuskom kralju da nisam nijednog čoveka ubio iako sam trgao mač protivu njega.

Anri privuče Šikoa sebi i sa suzama u očima zagrlj ga.

— Sto mu gromova! Ti ćeš biti moj, Šiko! Živećeš i umrećeš sa mnom, sinko! Hajde, moja je služba isto tako dobra kao i moje srce!

— Sire, — odgovori Šiko — na ovome svetu imam da služim samo jednoga, a to je moj kralj. Na žalost, njegov se sjaj sve više smanjuje, ali ja ću mu biti veran i u nesreći, pošto prezirem bogatstvo. Dozvolite mi, dakle, da služim i volim svoga kralja dok je živ,

Sire. Uskoro ću biti sam sa njim i nemojte mu zavideti na njegovom poslednjem sluzi.

— Šiko, — odgovori Anri — zapamtiću vaše obećanje, čujete li? Vi ste mi drag i smatram vas dostojnim poštovanja. Posle Anrija od Francuske imaćete za prijatelja Anrija od Navare.

— Dobro, Sire, — odgovori jednostavno Šiko i sa puno poštovanja poljubi kraljevu ruku.

— A sada, prijatelju, vidite, Kaor je naš. Gospodin od Vezena će tu izgubiti sve svoje ljude, ali ću i ja pre izgubiti svoje nego što ću da se povučem.

Ali je pretnja bila nepotrebna i Anri nije morao više da se inati. Njegova vojska koju je predvodio gospodin od Turene pohvatala je svu posadu. Gospodin od Vezena bio je zarobljen.

Grad se predao.

Anri uze Šikoa za ruku i odvede ga u jednu kuću koja je bila zapaljena i sva. izrešetana kuršumima. To mu je služilo za glavni štab. I tu on izdiktira jedno pismo gospodinu od Morneja da bi ga Šiko odneo francuskom kralju.

To je pismo bilo napisano na rdavom latinskom i svršavalo se rečima: „*Quod mihi dixisti profuit multum. Cognosco meos devotos, nosce tuos, chicotus caetera expediet*” što je otprilike značilo: „Ono što ste mi napisali veoma mi je koristilo. Ja poznajem svoje odane ljude, upoznajte vi svoje. Šiko će vam ostalo reći”.

— A sada, prijatelju Šiko, — reče Anri — zagrlji me i pazi da se ne uprljaš, jer, krvav sam kao kasapin. Ponudio bih vam jedan deo od divljači kada bih znao da ćete primiti, ali vidim po vašim očima da ćete odbiti. U svakom slučaju, evo moga prstena, uzmite ga, jer ja to hoću. A zatim, zbogom, Šiko. Neću više da vas zadržavam. Obodite konja prema Francuskoj, imaćete uspeha na dvoru kada budete ispričali šta ste videli.

Šiko primi prsten i ode. Bilo mu je potrebno tri dana da se uveri kako to nije bio san i da se neće probuditi u Parizu u svojoj kući pred čijim je prozorima gospodin od Žoajeza pravio serenade.

ŠTA SE DOGAĐALO U LUVRU OTPRILIKE U ISTO DOBA KADA JE ŠIKO ULAZIO U NERAK

Potreba da pratimo našeg prijatelja Šikoa do svršetka njegove misije malo nas je udaljila od Luvra. Međutim, ne bi bilo pravo da i dalje zaboravljamo na događaj u Vensanu, na sve sitnice i posljedice tog događaja kao i na onoga koji je bio predmet toga događaja.

Pošto je kralj onako hrabro prošao pored opasnosti, osetio je uzbuđenje tek kada je opasnost bila daleko. Vratio se u Luvr bez reči. Možda se malo duže molio no obično, a kada se jednom ispovedio, bogu, toliko se bio zaneo molitvama da je zaboravio da zahvali oficirima koji su bdeli i gardistima koji su bili tako odani i pomogli mu da prebrodi opasnost. Zatim leže u krevet. Sobari su se začudili kako se brzo pripremio za leganje, reklo bi se kako kralj žuri što pre da zaspi da bi se sutradan probudio isvežiji i pribraniji. I zato je d'Epennon, koji je ostao poslednji u kraljevoj sobi, još uvek čekao neku zahvalnost i izišao iz sobe neraspoložen videći da od zahvalnosti nema ništa.

I Loanjak, koji je stajao pokraj kadifene zavese, kada vide da gospodin od Epernona prolazi bez reči, okrete se naglo svojim plemićima i reče im:

— Gospodo, više kralju niste potrebni. Idite i lezite.

U dva sata ujutru svi su u Luvru spavali.

Tajna ovog događaja verno je sačuvana i niko ništa nije doznao. Dobri pariški građani spokojno su hrkali i nisu ni slutili da je za dla-ku nedostajalo pa da se na presto popne nova dinastija.

Gospodin od Epernona naredi da mu se skinu čizme, i umesto da sa trideset konjanika ide po svom običaju kroz grad, on pođe primerom svoga slavnog gospodara i leže u postelju ne rekavši nikome ni reči.

Jedini Loanjak, sličan Horaciju, koga ni smak sveta ne bi bio u stanju da odvrati od njegove dužnosti, obiđe stražu Švajcaraca i francuskih gardista koji su stalno bili na straži, ali bez neke naročite revnosti.

Tri mala prekršaja discipline bila su te noći kažnjena kao velike greške.

Sutradan Anri, čije su buđenje sa nestrpljenjem čekali toliki ljudi da bi znali čemu se mogu nadati, pojede u postelji četiri supe

od mesa umesto dve koliko je obično uzimao, i naredi da dođu gospodin od Oa i gospodin od Vilekijea da u njegovoj sobi pripreme jednu novu novčanu uredbu.

Kraljicu obavestiše da ruča sama i kako je ona preko jednoga plemića izrazila izvesnu zabrinutost za kraljevo zdravlje, Anri joj poruči da će te večeri primiti dame i da će uživati u svojoj sobi za rad.

Isti odgovor dobio je i jedan plemić kraljice-majke koja je već dve godine živela povučeno u svome hotelu u Soasonu, ali je ipak svakoga dana slala glasnika da bi se obavestila o svome sinu.

Gospoda državni sekretari zgledaše se uznemireno. Toga jutra kralj je bio toliko rasejan da projekat novih dažbina i globa ne izvažše nijedan osmeh Njegovog Veličanstva.

A kraljeva rasejanost naročito je onespokojavala državne sekretare.

Ali u zamenu za to, Anri se igrao sa Lavom i govorio mu, kao i svakoga dana kada je kučence svojim belim zubima stezalo njegove tanke prste:

— Aha! Ti hoćeš da me ujedeš, divljače! I ti! Zar i ti, kučence, napadaš svog kralja? Šta je to? Ceo se svet zaverio protiv mene danas!

A zatim, sa naporom, kao kada je Herkul krotio ne, mejskog lava, on je savladaivao to čudovište koje je bilo veliko kao pesnica i govorio mu sa zadovoljstvom koje se ne da opisati:

— Savladan si, Lave, savladan si, ligašu! Savladan, savladan, savladan!

I to je bilo sve što su gospoda od Oa i od Vilekijea, veliki diplomati koji su verovali da im ništa ne može promaći, mogli da čuju. Sem tih reči upućenih kučencetu, Anri je ćutao kao zaliven. Ako je trebalo da potpiše, on je potpisao; ako je trebalo da sluša, on je slušao zatvarajući oči tako prirodnim pokretom, da se nije moglo oceniti sluša li ili spava.

Najzad časovnik otkuca tri časa po podne. Kralj naredi da pozovu gospodina d'Epernona.

Odgovoriše mu da vojvoda vrši pregled lake konjice.

On tada pozva Loanjaka.

Odgovoriše mu da Loanjak proba paradne konje.

Očekivalo se da će se kralj naljutiti posle ovog dvostrukog

neuspehe, ali se ništa ne dogodi! Kralj je sa najpravnodušnijim izgledom počeo da zvižduće neku lovačku ariju, što je činio samo onda kada je bio potpuno zadovoljan sobom. Bilo je očigledno da se ona ćutljivost koja ga je držala celoga jutra sada preobrtila u neodoljivu želju za pričanjem.

Ta želja je najzad postala neodoljiva potreba i kako kralj nije imao nikoga s kim bi razgovarao, bio je primoran da razgovara sam sa sobom.

Zatraži svoju užinu i dok je jeo, naredi da mu se čita neka pućna lektira, ali odmah prekide ćitanje pitanjem:

— Je l' to Plutarh beše opisao Silin život?

Ćitać, koji je ćitao svete knjige i koga su prekinuli tako prostim pitanjem, začuđeno se okrete prema kralju. Kralj ponovi pitanje.

— Jeste, Sire, — odgovori on.

— Da li se sećate onog pasusa gde istorićar prića kako je diktator izbegao smrt.

Ćitać se zamisli.

— Ne, Sire, ne sećam se taćno. Već odavno nisam ćitao Plutarha.

U tom trenutku prijaviše Njegovo Preosveštenstvo kardinala Źoajeza.

— Ah! — uzviknu kralj. — Evo jednog naućnika, prijatelju. On će nam reći to bez razmišljanja.

— Sire, — reće kardinal — da li sam tako srećan te sam došao baš u pravo vreme? To je velika retkost na ovome svetu.

— Bogami, jeste. Jeste li ćuli moje pitanje?

— Vaše je Velićanstvo pitalo, mislim, na koji je naćin i u kojim prilikama diktator Sila izbegao smrt?

— Tako je. Možete li mi odgovoriti, kardinale?

— Ništa lakše, Sire.

— Ah! Vrlo dobro!

— Sila, koji je toliko ljudi pobio, izlagao je svoj život opasnosti samo u borbama. Da li Vaše Velićanstvo misli na neku bitku?

— Da. I mislim da se sećam kako je u jednoj borbi bio sasvim blizu smrti. Otvorite jednog Plutarha,, kardinale, molim vas; ima tu jedan, preveo ga je onaj doćbri Amio, i proćitajte mi taj pasus iz njegovog života kada je, zahvaljujući brzini svog belca, pobegao ispred kopalja svojih neprijatelja.

— Nije potrebno, Sire, za to uzimati Plutarha. Slučaj se dogodio kada se borio sa Telezinusom Samničaninom i Lamponijusom, Lukancem.

— Vi to morate znati bolje no iko drugi, dragi moj kardinale, vi ste tako učen čovek!

— Vaše Veličanstvo je zaista veoma ljubazno prema meni — odgovori kardinal i pokloni se.

— A sada mi objasnite — reče kralj posle kratke pauze — kako to da rimskoga lava koji je bio tako surov nisu uznemiravali njegovi neprijatelji.

— Sire, — reče kardinal — odgovoriću Vašem Veličanstvu jednom rečenicom iz tog istog Plutarha.

— Odgovorite, Žoajeze, odgovorite.

— Karbon, Silin neprijatelj, često je govorio: „Ja imam da se borim istovremeno i protiv lava i protiv lisice koji se nalaze u Silinoj duši, ali mi lisica zadaje više muka.”

— Jeste, jeste, — reče Anri zamišljeno — veća je muka s lisicom?

— Tako kaže Plutarh, Sire.

— Ima pravo, — reče kralj — ima pravo, kardinale. Ali kad je već reč o bici, jeste li primili vesti o svom bratu?

— O kome, Sire? Vaše Veličanstvo zna da ih imam četvoricu.

— O vojvodi od Arka, prijatelju.

— Još nisam, Sire.

— Samo da vojvoda od Anžuja, koji je dosad umeo tako lepo da izigrava lisicu, ume sada malo da izigrava i lava! — reče kralj.

Kardinal ništa ne odgovori, jer mu ovoga puta Plutarh nije mogao biti ni od kakve pomoći. Kao okretan dvorjanin plašio se da ne odgovori nešto nepovoljno za kralja ako kaže što povoljno za vojvodu od Anžuja.

Anri, videći da kardinal Žoajeze čuti, ponovo se vrati na igru sa Lavom, a zatim, dajući kardinalu znak da ostane tu, ustade i brižljivo se obuče, a potom pređe u svoju sobu za rad gde ga je ceo dvor očekivao.

Kao što je slučaj sa instinktom planinaca, na dvoru se može osetiti približavanje ili kraj bure. Niko još nije video kralja, niko nije ništa govorio i svi su bili spremni da budu raspoloženi prema prilikama.

Obe kraljice bile su vidno zabrinute. Katarina je bila bleđa i uznemirena, klimala je glavom na sve strane i govorila kratko i isprekidanim glasom.

Lujza od Vodmona nije nikoga gledala i nije ništa slušala.

Bilo je trenutaka kada je izgledalo da će mlada žena pomeriti pameću. Kralj uđe.

Imao je žive oči i ružičastu boju lica. Na njegovom licu se moglo čitati dobro raspoloženje i to na svim licima koja su ga iščekivala stvori utisak kakav ostavlja sunce na požutelom jesenjem žbunju.

Za tren sve se pozlati, sve sinu, sve ožive.

Anri poljubi svoju majku i ženu u ruku sa istom otmenošću kao da je još vojvoda od Anžuja. Dvorskim damama izgovori mnoštvo reči, pa im čak ponudi ušećereno voće.

— Bili smo zabrinuti za vaše zdravlje, sine, — reče Katarina posmatrajući pažljivo kralja da bi se uverila je li rumenilo bilo prirodno i da to raspoloženje nije samo pretvaranje.

— I pogrešili ste, gospođo, — odgovori kralj. Nisam se nikada bolje osećao.

I proprati te reči osmejkom koji pređe na sva usta.

— A kakvom srećnom uplivu, sine, pripisujete to poboljšanje svog zdravlja? — upita Katarina skrivajući dosta loše svoje uznemirenje.

— Mnogo sam se smejavao, gospođo, — odgovori kralj. t

Svi se zgledaše sa takvim čuđenjem, da je izgledalo kao da je kralj kazao neku neprijatnost.

— Mnogo ste se smejali! Vi možete mnogo da se smežete? — reče Katarina sa strogim izrazom. — Pa vi ste onda veoma srećni.

— Ipak, tako je, gospođo.

— A kakav je uzrok tom vašem raspoloženju?

— Treba već reći, majko, da sam sinoć išao u Vensansku šumu.

— Doznala sam.

— A, doznali ste?

— Jesam, sine. Zanima me sve što je u vezi sa vama; to vam je valjda poznato.

— Bez sumnje. Išao sam, dakle, u Vensansku šumu, kada mi pri povratku izvidnice javiše da se na drumu svetlucaju muskete mojih neprijatelja.

— Neprijateljska vojska na putu za Vensan?
— Jeste, majko.
— A gde to?
— Preko puta jakobinskog manastira, blizu kuće naše dobre rođake.
— Blizu kuće gospođe od Monpansije! — uzviknu Lujza od Vodmona.
— Jeste, baš tu, gospođo, blizu Bel-Ezba. Hrabro pođoh napred da započnem borbu, kada opazih...
— Bože moj! Pa šta je posle bilo, Sire? — reče kraljica očigledno uznemirena.
— O, gospođo, umirite se.
Katarina je slušala sa uzbuđenjem, ali nijednom reči, nijednim pokretom, nije odavala svoje uznemirenje.
— Opazih — nastavi kralj — ceo manastir, sve drage kaluđere kako me sa oružjem u ruci pozdraviše ratničkim pokličem.
Kardinal od Žoajeza poče da se smeje i odmah svi dvorjani prihvatiliše još jače taj smeh.
— Oh! — reče kralj. — Smejte se, smejte se, imate pravai jer će se o tome dugo pričati. Ja imam u Francuskoj preko deset hiljada kaluđera i po potrebi mogu od njih da načinim deset hiljada musketara. Tada ću ustanoviti čin zapovednika musketara sa obrijanim temenom i daću ga vama, kardinale.
— Primam, Sire. Svaka mi je služba dobra, samo kada je ona korisna Vašem Veličanstvu. — Za vreme razgovora između kralja i kardinala dame su ustale i prema običaju toga doba jedna po jedna napustile sobu, pošto su prethodno pozdravile kralja. Kraljica iziđe sa svojim damama.
Ostala je jedino kraljica-majka. U toj neobičnoj kraljevoj radosti bilo je neke tajne koju je ona htela da sazna.
— A, kardinale! — reče odjednom kralj velikodostojniku kada se ovaj spremao da iziđe, jer je video da je kraljica-majka ostala i razumeo je da hoće s njim da govori. — Šta je bilo sa vašim bratom, Di Bušažom?
— Ne znam, Sire.
— Kako! Ne znate.
— Ne znam. Retko ga vidim, ili bolje reći više ga i ne vidam — odgovori kardinal.

Iz dna odaje odjeknu jedan ozbiljan i tužan glas:

— Evo me, Sire.

— A, to je on! — uzviknu Anri. — Hodite, grofe, hodite.

Mladić poslušao.

— E, tako mi boga! — reče kralj gledajući ga začuđeno. — Tako mi plemićke časti, to više nije čovek, to je prava senka.

— Sire, on mnogo radi, — promuća kardinal, koji je i sam bio zaprepašćen pramenom koja je za osam dana nastala na licu njegovog brata.

I zaista, Di Bušaž je bio bled kao voštani kip, a njegovo telo, pod svilom i vezom, imalo je izgled i držanje prave senke.

— Hodite, mladiću, — reče kralj — hodite. Hvala vam, kardinale, na vašem citatu iz Plutarha. U sličnoj prilici obećavam vam da ću se uvek vama obratiti.

Kardinal uvide da kralj hoće da ostane sam sa Anrijem i polako iziđe.

Kralj je ispod oka pratio kardinala kada je izlazio a tada baci pogled na svoju majku koja je nepomično stajala.

U dvorani su bili samo kraljica-majka, gosposin od Epernona, koji se klanjao, i Di Bušaž.

Na vratima je stajao Loanjak, pola dvorjanin pola vojnik, i bio veoma služben.

Kralj sede i dade znak Di Bušažu da mu priđe.

— Grofe, — reče mu — zašto se krijete iza dama, zar vam nije poznato da mi je milo kada vas vidim?

— Te mi reči čine veliku čast, Sire, — odgovori mladić i pokloni se s dubokim poštovanjem,

— Pa zašto vas onda, grofe, više ne viđaju u Luvru?

— Ne viđaju me više u Luvru, Sire?

— Zaista ne, i baš sam se sada žalio vašem bratu, kardinalu koji je veći naučnik no što sam i mislio.

— Ako me Vaše Veličanstvo više ne viđa, znači da nije htelo izvoleti da pogleda i po kutovima ove sobe. Sire, ja sam tu svakoga dana u isto doba kada kralj dolazi. Isto tako redovno prisustvujem ustajanju Njegovog Veličanstva i sa još više poštovanja ga pozdravljam kada dolazi sa sednice saveta. Nikada nisam izostao i nikada neću ni izostati, dokle god budem mogao da se držim na nogama, jer je to za mene sveta dužnost.

— I zbog toga si tako tužan? — reče mu kralj prijateljski.
 — Oh! Vaše Veličanstvo valjda ne misli tako?
 — Ne. Ti i tvoj brat me volite.
 — Sire!
 — I ja vas volim. A znaš li da mi je An pisao iz Diepa.
 — Nisam znao, Sire.
 — Je li. Ali znao si da je bio očajan što odlazi.
 — Rekao mi je da žali što ostavlja Pariz.
 — Jeste, ali znaš šta mi je kazao? Da postoji jedan čovek koji bi još više žalio za Parizom i kada bi ti dobio takvu zapovest, ti bi umro.
 — Možda, Sire.
 — Kazao mi je i nešto više, jer on mnogo govori kada nije ljut. Kazao mi je, kada bi se tebi to dogodilo, ti me ne bi poslušao, je l' to istina?
 — Sire, Vaše Veličanstvo je u pravu kada stavlja moju smrt pre neposlušnosti.
 — Ali ipak ne bi umro od bola kada bi primio naredbu za odlazak?
 — Sire, bilo bi mi mnogo teže da ne poslušam no da umrem. A međutim, — dodade mladić i obori bledo čelo da bi skrio svoju zbunjenost — ne bih poslušao.
 Kralj prekrsti ruke i pogleda Žoajeza.
 — Ah! Pa ti si pomalo lud, izgleda mi, jadni moj grofe.
 Mladić se tužno nasmeja.
 — Oh! Sasvim sam lud, Sire, — reče mu. — Vaše Veličanstvo nije u pravu kada šteti izraze govoreći o meni.
 — Pa to je onda ozbiljno, prijatelju. — Žoajez uzdrža uzdah.
 — Ispričaj mi to. Da vidimo? Mladić bi toliko hrabar da se nasmeje.
 — Jedan veliki kralj, kao što ste vi, Sire, ne sme da se ponizi do sličnih poverenja.
 — Zaista ne, Anri, zašto ne? Govori, pričaj, rasonodićeš me.
 — Sire, — odgovori mladić gordo — Vaše Veličanstvo se vara. Moram vam reći, u mojoj tuzi nema ničega što bi moglo da raspo-
 loži jedno plemenito srce.
 Kralj uhvati mladića za ruku:
 — Hajd', hajd' — reče mu, — ne ljuti se, Di Bušaže. Ti znaš da je i tvoj kralj poznao bolove nesrećne ljubavi.

- Znam, Sire, nekada...
- I ja učestvujem u tvom bolu.
- To je suviše velika dobrota od strane jednoga kralja.
- Nije. Jer kada sam ja patio kao sada ti, nada mnom je bila samo božja moć koja mi nije mogla ni u čemu pomoći. Naprotiv, dete moje, ti imaš moju pomoć.
- Sire!
- I prema tome, — nastavi Anri — nadaj se da ćeš uskoro videti kraj svojih patnji.
- Mladić odmahnu glavom u znak neverice.
- Di Bušaže, — reče Anri — ti ćeš biti srećan ili se ja neću više zvati francuskim kraljem.
- Ja da budem srećan! — Na žalost, Sire, to je nemogućno — reče mladić sa osmehom u kome je bilo neke tuge.
- A zašto to?
- Zato što moja sreća nije od ovoga sveta.
- Anri, — nastavi dalje kralj — kada je vaš brat odlazio, on vas je meni preporučio kao svome prijatelju. Pošto me vi ne pitate za savet šta treba da činite, to neću da budem mudar kao vaš otac, niti učen kao vaš brat kardinal, već hoću da vam budem samo stariji brat. Imajte poverenja i objasnite mi sve. Uveravam vas, Di Bušaže, da će moja moć i moja ljubav prema vama naći svemu leka, izuzev smrti.
- Sire, — odgovori mladić i kleče kralju pred noge — nemojte me još više ponižavati svojom dobrotom na koju ne mogu da odgovorim. Mojoj nesreći nema leka, jer baš ta nesreća mi pričinjava jedinu radost.
- Di Bušaže, vi ste ljudi i vi ćete se upropastiti, to vam ja kažem.
- Znam to dobro, Sire, — odgovori mirno mladić.
- Ali naposletku — uzviknu kralj malo nestrpljivo
- da li vi želite da se nekom oženite ili samo hoćete da utičete na nekoga?
- Sire, potrebno je pobuditi ljubav. Vidite da je ceo svet nemoćan da mi pomogne. To moram ja sam da postignem i to za sebe samoga.
- Pa zašto onda očajavate?
- Zato što osećam da to neću nikada uspeti, Sire.

— Probaj, probaj, dete moje. Ti si bogat, mlad, koja je to žena što može da odoli tom strostrukom uticaju lepote, ljubavi i mladosti? Nema nijedne, Di Bušaže, nema nijedne.

— Koliko bi ljudi na mome mestu blagosiljalo Vaše Veličanstvo za prekomernu dobrotu, za naklonost koju mi ukazujete! Biti voljen od jednoga kralja kao što je Vaše Veličanstvo, skoro je isto toliko kao biti voljen i od boga.

— Dakle pristaješ, je li? Dobro! Ne govori nikome ništa, ako misliš da to ostane u tajnosti. Ja ću se raspitati, preduzeću korake. Ti znaš šta sam uradio za tvog brata? Učiniću to isto i za tebe. Ni sto hiljada talira neće me zadržati.

Di Bušaž zgrabi kraljevu ruku i priljubi na nju svoje usne.

— Neka jednoga dana Vaše Veličanstvo zatraži od mene krv, proliću je do poslednje kapi da bih mu pokazao koliko sam mu zahvalan za zaštitu koju odbijam.

Anri III se ljutito okrete.

— Zaista, — reče — ovi su Žoajezi tvrdoglaviji od Valonaca. Ovaj će mi svakoga dana pokazivati svoje izbečeno lice i svoje oči sa crnim kolotovima. Sto će to biti divota! I onako imam mnogo veselih lica na dvoru!

— Oh, Sire! Ako je samo to u pitanju — uzviknu mladić — obliču obraze groznicom kao kakvim veselim rumenilom i kada me budu videli kako se smejem, svi će poverovati da sam ja naj-srećniji čovek.

— Jeste, ali ja ću znati baš obratno, bedni tvrdoglavče, i to će još više da me ražalosti.

— Da li mi Vaše Veličanstvo dozvoljava da se povučem? — upita Di Bušaž.

— Dabome, dete moje, idi i gledaj da postaneš čovek.

Mladić poljubi kralja u ruku, ode i pozdravi kraljicu-majku, prođe gordo pored d'Eperrona, koji ga ne pozdravi, i iziđe.

Tek što je izišao na vrata, kada kralj viknu:

— Zatvorite, Nambi.

I odmah zatim vratar, kome je ova naredba bila upućena, objavi u predsoblju da kralj više nikoga ne prima. Tada kralj priđe vojvodi od Eperrona i pljesnuvši ga po ramenu reče:

— La Valete, naredićeš da se večeras svim tvojim plemićima izda novčana nagrada i daćeš im dozvolu za celu jednu noć i za

jedan dan. Hoću da se provesele. Tako mi boga! Spasli su me, mangupi, spasli su me kao što je beo konj spasao Solu.

— Spasli? — reče Katarina začuđeno.

— Jeste, majko.

— Spasli, od koga?

— Ah! Eto ti sad! Upitajte d'Epernona.

— Ja pitam vas, to je, čini mi se, bolje.

— E lepo! Naša draga rođaka, gospođo, sestra vašeg dobrog prijatelja gospodina od Giza... Oh! Nemojte sada da poričete, to je vaš dobar prijatelj.

Katarina se nasmeja kao žena koja hoće da kaže: „On nikada neće razumeti”.

Kralj opazi taj osmejak, stisnu usne i nastavi:

— Sestra vašeg dobrog prijatelja od Giza spremila mi je sinoć zasedu.

— Zasedu?

— Jeste, gospođo. Umalo što me juče nisu uhvatili, možda i ubili...

— Gospodin od Giza? — uzviknu Katarina.

— Vi ne verujete?

— Ne verujem, priznajem, — reče Katarina.

— D'Epernone, prijatelju, tako vam boga, ispričajte potanko ceo događaj gospođi kraljici-majci. Ako joj ja budem pričao i ako ona i dalje sleže ramenima kao što sad čini, naljutiću se a, bogami, ja nemam zdravlje za bacanje.

Zatim se okrete Katarini:

— Zbogom, gospođo. Volite gospodina od Giza koliko god vam je volja. Ja sam već smakao gospodina od Salseda, sećate se?

— Bez sumnje!

— E lepo! Neka gospoda Gizovi, kao i vi, to ne zaborave.

Pošto je to kazao, kralj sleže ramenima i ode u svoje odaje, a za njim pođe njegovo kućence, koje je moralo da potrči da bi ga stiglo.

CRVENO PERO I BELO PERO

Pošto smo videli šta je bilo s ljudima, da vidimo šta je bilo s događajima. Bilo je osam časova uveče. Kuća Robera Brikea, tužna, usamljena, ocrtavala je svoju trougaonu senku na nebu koje je bilo više raspoloženo za kišu negoli za mesečinu. Ta bedna kuća bila je u skladu sa tajanstvenom kućom koja je bila preko puta nje i koju čitaoci već poznaju. Filozofi koji tvrde da ništa tako ne živi, ne govori i ne oseća kao što to čine mrtve stvari, kada bi videli ove dve kuće, kazali bi da su zevale jedna kraj druge.

Nedaleko odatle čulo se zveketanje tuča izmešano sa prigušenim glasovima, sa nejasnim žagorom i drekom, kao da su sveštenici boginje Sibebe u nekoj pećini slavili svoju dobru boginju.

Verovatno da je ta buka privlačila jednog mladića sa ljubičastom kapom, sa crvenim perom i sivim ogrtačem, jer se lepi vitez po čitave minute zaustavljao pred tom bukom, a zatim se lagano vraćao, zamišljen i oborene glave, prema kući Robera Brikea.

Buka je dolazila od lupe lonaca i serpen ja, nejasno žuborenje poticalo je od vrenja lonaca na vatri i okretanja ražanja oko kojih su se vrzmali psi, viku je prouzrokovao gazda Furnišon, gostioničar krčme „Kod neustrašivog mača”, koji je nadgledao kujnu, a tanak glas je bio glas gospođe Furnišon koja je raspremala sobe u kuli.

Pošto je mladić sa ljubičastom kapom lepo razmotrio vatru, nadisao se mirisa živine koja se pekla, dobro ispitao zavese na prozorima, on opet stade da šeta, a zatim se vrati i poče ponovo da zagleda.

Iako je njegova šetnja na prvi pogled izgledala potpuno neodređena, postojala je ipak izvesna granica koju nije nikako prelazio. To je bio neki oluk koji je sekao ulicu baš pred kućom Robera Brikea i tekao prema tajanstvenoj kući.

Ali je potrebno takođe reći i to da je, kad god bi došao do te granice nalazio, kao nekog stražara, jednog drugog mladića otprilike istih godina, sa crnom kapom, sa belim perom i ljubičastim ogrtačem koji je, namrštena čela, budna oka i sa rukom na balčaku mača ličio na Adamastorovog diva i kao da je hteo reći:

— Ako pođeš dalje, naići ćeš na oluju.

Šetač sa crvenim perom to jest prvi koga smo opisali, možda je preko dvadeset puta prošetao i nije ništa zapazio, toliko je bio zauzet

svojim mislima. Nesumnjivo da je on opazio nekog čoveka koji je kao i on šetao po ulici, ali je taj čovek bio isuviše lepo obučen da bi bio neki lopov i nije mu ni padalo na um da misli što drugo sem na ono što se događalo u krčmi „Kod neustrašivog mača”.

Naprotiv, onaj drugi pri svakom prilaženju crvenog pera mrštio je čelo, te mu je preplanulo lice dobijalo crnu boju. Naposletku je ljutnja belog pera dostigla toliku jačinu da je to pobudilo crveno pero da obrati pažnju.

On podiže glavu i na licu čoveka koji se pred njim nalazio pročitava sve neraspoloženje i zlu volju koji se mogu na jednom licu ocrtavati.

To ga je naravno, navelo na misao da on mladiću smeta; zatim ga je ta pomisao navela da izvidi u čemu je ta smetnja.

I tada poče pažljivo da zagleda kuću Robera Brikea.

Sa te kuće pređe na drugu, koja je bila prema njoj.

Naposletku, kada je dobro zagledao i jednu i drugu ne obraćajući pažnju, ili praveći se bar da ne obraća pažnju što ga mladić s belim perom posmatra, on mu okrete leđa i vrati se prema svetlim prozorima gazda-Furnišona.

Belo pero, radosno što je protivnika nagnalo u bekstvo, jer je on smatrao bekstvom da se šeta u svome pravcu, to jest s istoka na zapad, dok se drugi šetao sa zapada na istok.

Ali kada je svaki od njih došao na krajnju granicu svoje šetnje, okrenuše se i vratiše se jedan prema drugome i to u sasvim pravoj liniji. Da nije bilo oluka, novog Rubikona koji je trebalo preći, našli bi se lice u lice, toliko su obojica pazili da šetaju po pravoj liniji.

Belo pero zasuka svoj mali brk pokretom očiglednog nestrpljenja.

Crveno pero zauze začuđen stav, a zatim ponovo pogleda na tajanstvenu kuću.

Tada se moglo primeti ti kako belo pero načini jedan pokret kao da je htelo da pređe Rubikon, ali se crveno pero već bilo udaljilo. Počela je opet šetnja u suprotnom smeru.

Čitavih pet minuta reklo bi se da se više neće sastati, ali uskoro, sa istim nagonom i sa istom tačnošću kao i prvoga puta, obojica se sastadoše istovremeno.

Kao dva oblaka koji gonjeni različitim vetrovima idu istim delom neba i koji se približavaju jedan drugome šaljući crne oblačiće

kao opreznu izvidnicu, oba šetača stigoše jedan do drugoga, odlučeni da pre nalete jedan na drugoga no da se povuku.

Izgleda da je belo pero bilo nestrpljivije od crvenog, jer umesto da se kao i dotle zaustavi na ivici oluka, preskoči ga i primora svoga protivnika da ustukne, pošto se nije nadao ovome napadu, i kako su mu obe ruke bile ispod ogrtača, umalo ne pade.

— Jeste li vi ludi, gospodine, ili imate nameru da me napadnete?

— Gospodine, imam nameru da vam stavim do znanja da mi mnogo smetate. Čak mi se učinilo da ste to i vi sami приметili i da nije potrebno da vam ja to kažem.

— Ni najmanje, gospodine, jer ja imam običaj da nikada ne vidim ono što neću da vidim.

— Ima ipak izvesnih stvari koje privlače pogled, naročito kada budu oči.

I prateći pokretom svoje reči, mladić sa belim perom skide svoj ogrtač i isuka svoj mač koji zasija na mesečini, jer se mesec baš tog trenutka probio kroz oblake.

Crveno pero osta nepomično.

— Reklo bi se, gospodine, — odgovori ovaj sležući ramenima — da niste nikada vadili mač iz korica. Sa toliko žurbe ga vadite protiv čoveka koji se ne brani.

— Ali koji će se braniti, nadam se.

Crveno pero se nasmeja sa mirnoćom koja još udvostruči gnev njegovog protivnika.

— A čemu sve to? I sa kakvim pravom vi mene sprečavate da se šetam ulicama?

— A zašto se šetate ovom ulicom?

— Lepo pitanje? Zato što mi se dopada.

— A, dopada vam se.

— Bez sumnje. I vi se tuda šetate! Kao da vi imate isključivo pravo da obijate kaldrmu ulice Bisi.

— Da li ja imam pravo ili ne, to se vas ne tiče.

— Varate se. Tiče me se mnogo, naprotiv. Ja sam veran podanik Njegovog Veličanstva i slušam njegove zapovesti.

— Ah! Izgleda mi da se vi podsmevate!

— Pa kada bi čak i to bilo? Da mi vi ne pretite?

— Grom i pakao! Kažem vam da mi smetate, gospodine, i ako

vi ne pristanete da dobrovoljno odete, ja ću naći načina da vas silom oteram.

— Oho! Gospodine. To bih baš voleo da vidim.

— Pa to vam ja već čitav sat govorim. Da vidimo!

— Gospodine, ja imam neka naročita posla u ovom delu grada. Sada ste obavješteni. Ako kod vas postoji neka neodoljiva želja, možemo izmenjati nekoliko pokreta mačem, ali da se udaljujem, to neću.

— Gospodine, — reče belo pero sastavljajući potpetice i zamašući mačem, kao čovek koji se priprema za odbranu — ja se zovem grof Anri od Bušaža, ja sam brat gospodina vojvode od Žoajeza. Poslednji put vas pitam hoćete li da me ostavite i povučete se?

— Gospodine, — odgovori crveno pero, — ja se zovem vikont Ernoton od Karmenža. Vi me nimalo ne uznemiravate i ne nalazim ničega rđavog ako tu i dalje ostanete.

Di Bušaž se za trenutak zamisli i vrati mač u korice. — Izvinite me, gospodine, ja sam upola lud, jer sam zaljubljen.

— I ja sam zaljubljen, — odgovori Ernoton — ali se ne smatram nimalo ludim zbog toga.

Anri preblede.

— Vi ste zaljubljeni?

— Jesam, gospodine.

— I vi to priznajete?

— Otkada je to zločin?

— Ali zaljubljeni u ovoj ulici?

— Za trenutak, jesam.

— Preklinjem vas, gospodine, recite mi koga volite?

— Ah! Gospodine Di Bušaže, vi niste nimalo promislili kada ste me to zapitali. Znae dobro da jedan plemić ne sme da oda tajnu kada je kod njega samo jedna polovina.

— To je tačno. Oprostite mi, gospodine od Karmenža. Ali niko na svetu nije tako nesrećno zaljubljen kao ja.

Bilo je toliko iskrenoga bola i toliko vidnoga očajanja u ovim recima, da je Ernoton bio duboko dirnut.

— Ah, razumem! Vi se plašite da nismo suparnici.

— Plašim se.

— Hm! — učini Ernoton. — Pa lepo, gospodine! Biću iskren.

Žoajez preblede i pređe rukom preko čela.

— Ja — nastavi Ernoton — imam jedan sastanak.
— Imate sastanak.
— Jeste.
— U ovoj ulici?
— U ovoj ulici.
— Pozvani ste pismom?
— Da. I to napisano veoma lepim rukopisom.
— Ženskim?
— Ne, muškim.
— Muškim! Šta hoćete time da kažete?
— Ništa drugo nego to što sam kazao. Imam sastanak sa jednom ženom, a pismo je napisano lepim muškim rukopisom. To nije ništa tajanstveno, ali je otkinije. Izgleda da ta dama ima sekretara.
— Ah! — promuca Anri. — Dovršite, gospodine, za ime boga!
— Vi, gospodine, to tako pitate da ne mogu da vam odbijem. Reći ću vam sadržinu pisma.
— Slušam vas.
— Videćete da li je isti slučaj i kod vas.
— Dosta, gospodine, molim vas. Meni nije zakazan sastanak, ja nisam primio nikakvo pismo.
Ernoton izvadi iz svoje kese jedan komadić hartije.
— Evo pisma, gospodine. Biće mi teško da vam ga čitam po ovoj tamnoj noći, ali ono je kratko i znam ga napamet. Verujete li mi da vas neću prevariti?
— Oh! Potpuno!
— Evo, dakle, kako je napisano:
 „Gospodine Ernotone, naredila sam svome sekretaru da vam javi kako imam veliku želju da sa vama porazgovaram jedan sat. Vaša zasluga me je duboko dirnula”.
— To piše? — upita Di Bušaž.
— Bogami to! čak je rečenica i podvučena. Preskačem jednu rečenicu koja je isuviše laskava.
— I vas sada čekaju?
— To jest ja čekam, kao što vidite.
— Znači da će vam otvoriti vrata?
— Neće. Svirnuće mi tri puta kroz prozor.
Anri, sav drhteći, uhvati Ernotona za ruku a drugom mu pokaza tajanstvenu kuću i upita ga:

— Odavde?

— Bože sačuvaj, — odgovori Ernoton i pokaza mu kulu „Neustrašivog mača” — odande.

Anri kliknu od radosti.

— Znači, vi ne idete ovamo?

— Ne! U pismu jasno stoji: Gostionica „Kod neustrašivog mača”.

— Oh! Da ste blagosloveni, gospodine, — reče Ami i stisnu mu ruku. — Oh! Oprostite mi moju neučtivost, moju glupost. Na žalost! Vi dobro znate da za čoveka koji voli postoji samo jedna žena i kada sam video da neprekidno dolazite do ove kuće, mislio sam da vas čeka žena iz ove kuće.

— Nemam šta da vam opraštam, gospodine, — reče Ernoton i nasmeja se — jer pravo da vam kažem, i ja sam jednog trenutka pomislio da se vi nalazite u ovoj ulici iz istog razloga kao i ja.

— I vi ste imali to neverovatno strpljenje da mi ništa ne kažete, gospodine! Oh! Vi ne volite, gospodine, vi ne volite!

— Pravo da vam kažem, nisam ni imao neki povod. Čekao sam na neko, ma kakvo, razjašnjenje pa da se naljutim. Te velike dame imaju tako čudne čudi i tajanstvenost koja je zaista katkad zanimljiva!

— De, de, gospodine od Karmenža, vi ne volite kao ja, pa ipak...

— Pa ipak? — ponovi Ernoton.

— Pa ipak ste srećniji.

— Ah! Zar su u toj kući tako surovi?

— Gospodine od Karmenža, — reče Žoajez — evo već tri meseca kako kao lud volim onu koja ovde stanuje i još nisam imao tu sreću da čujem njen glas.

— Vraga! Pa vi niste nimalo napredovali. Ali čekajte!

— Šta?

— Kao da je neko zviždao?

— Zaista. I meni se učinilo da čujem.

Mladići oslušnuše. U pravcu krčme začu se i drugi zvižduk.

— Gospodine grofe, — reče Ernoton — izvinite što više ne mogu da vam pravim društvo, ovo je, mislim, znak za mene.

Odjeknu i treći zvižduk.

— Idite, gospodine, idite — reče Anri — i neka vam je sa srećom!

Ernoton hitro ode i njegov sabesednik je gledao za njim kako najpre iščeze u pomrčini ulice, a zatim se opet pojavi na Svetlosti koja je izbijala kroz prozore „Neustrašivog mača”. Posle ga opet nestade.

Anri je bio još tužniji no maločas, jer ga je ova prepirka za trenutak izbacila iz toka misli.

„Hajde da produžimo svoj stari zanat. Da zalupamo kao i obično na ta prokleta vrata koja se nikad ne otvaraju”.

I s tim rečima pođe posrćući prema vratima tajanstvene kuće.

VRATA SE OTVARAJU

Ali kada je stigao do vrata tajanstvene kuće, sirotog Anrija obuze uobičajeno nespokojstvo. „Samo hrabro”, reče on sam sebi „zakucajmo!”

I kroči još jedan korak.

Ali pre no što je zakucao, on još jednom pogleda iza sebe i opazi na putu svetlu senku koja je dolazila iz gostionice.

„Tamo”, govorio je on, „ulaze ljudi da vole i da se vesele jer su ih pozvali, pa čak i ako to toliko i ne žele. Zašto nemam i ja spokojno srce i bezbrižan osmejak?”

Možda bi bolje bilo da i ja tamo odem umesto što uzalud pokušavam da uđem ovamo”.

Začu se zvono sa crkve Sen-Žermen-de-Pre koje je setno bru-jalo po vazduhu.

— Evo izbija deset sati — prošapta Anri.

Kroči nogom na prag kuće i podiže zvekir.

„Strašan život!” šaputao je. „Život starca. Oh! Kada ću jednog dana moći da kažem: Lepa smrt, radosna smrti, slatki grobe, da ste mi zdravo!”

Lupnu i po drugi put.

„Tako je”, reče pošto je oslušnuo, „evo čuje se škripa vrata, škripa-nje stepenica, bat koraka koji se približavaju. Uvek tako, uvek isto”.

I on zalupa i po treći put.

„Još ovaj udarac, poslednji. Tako je uvek. Koraci postaju lakši, sluga gleda kroz gvozdenu rešetku, vidi moje blede, strašno i nepodnošljivo lice i odlazi, nikad mi ne otvara!”

Svaki šum prestade kao da je potvrđivao predviđanja mladićeva.
„Zbogom, nemilosrdna kućo. Do viđenja sutra!” reče on.

Zatim se duboko saže, tako da mu je čelo skoro dodirivalo kameni prag i iz dubine duše poljubi prag od čega zadrhta tvrdi granit, ali koji je ipak bio manje tvrd od srca stanovnika kuće. Zatim, kao što je uradio juče, i kao što je mislio da uradi i sutra, povuče se.

Ali nije kročio ni dva koraka unazad, kada na njegovo veliko iznenađenje zaškripa brava, vrata se otvoriše i sluga se duboko pokloni. To je bio onaj isti koga smo opisali pre njegovog susreta sa Roberom Brikeom.

— Dobro veče, gospodine, — reče mu hrapavim glasom, ali se Di Bušažu učinio kao najmilozvučniji hor heruvima koji smo slušali u svojim detinjim snovima, kada se zamišlja da smo još na nebu.

Anri je bio prešao već oko desetak koraka, ali drhteći i sav bezumljen vrati se brzo natrag. Bio je sklopio ruke i tako je vidno posrtao, da ga sluga pridrža da ne padne na prag. To je on, uostalom, učinio sa izrazom blagosti pune poštovanja.

— Evo me, gospodine! Šta ste hteli? Objasnite mi, molim vas, šta želite.

— Toliko sam voleo — odgovori mladić — pa sad ne znam da li još volim. Moje je srce toliko kucalo, da ne mogu reći kuca li još.

— Da li biste hteli, gospodine, da sednete kraj mene i da porazgovaramo? — reče sluga učtivo.

— Oh! Hoću!

Sluga ispruži ruku u znak poziva. Anri prihvati poziv kao da se pokorava nekom naredenju francuskog kralja ili rimskog imperatora.

— Govorite, gospodine, i recite mi šta želite — reče sluga kada su seli jedan pored drugoga.

— Prijatelju, — odgovori Di Bušaž — nije danas prvi put da mi tako razgovaramo i da smo jedan kraj drugoga. Toliko puta, vi to dobro znate, iznenađa sam vas sačekao iza nekog ugla, nudio sam vam toliko zlata da bi se i najnezajajljiviji čovek mogao da obogati, pokušavao sam i da vas uplašim, ali vi nikada niste hteli da me čujete, uvek ste videli da patim, ali koliko se to moglo videti, nikada niste ni obraćali pažnju na moje muke. Danas mi vi kažete da govorim, pozivate me da izrazim svoj bol. Šta se to dogodilo, bože moj! I kakva mi se nova nesreća sprema iza te samilosti s vaše strane?

Sluga uzdahnu. Bilo je očigledno da se pod tom surovom spoljašnjošću nalazi milostivo srce. Taj uzdah Anri ču i to ga ohrabri.

— Vi znate — nastavi on — da volim i koliko volim. Videli ste da trčim za tom ženom i da je pronalazim i pored svih napora koje ona čini da se sakrije i da pobjegne od mene. Nikada, ni u mom najvećem bolu, nije mi izmakla nijedna gruba reč, nikada joj nisam dao povoda da se plaši nasilja koje niče iz očajanja i saveta koji mi došaptava bes krvi moje bujne mladosti.

— To je istina, gospodine, — reče sluga — to vam priznajemo i moja gospodarica i ja.

— Zar nisam mogao, nastavi Anri stežući slugine ruke među svoje — zar nisam mogao neke večeri, kada ste me vi odbili, da razvalim vrata, kao što danas čini svaki učenik kada je pijan ili zaljubljen. Tada bih, makar za trenutak, video tu neumoljivu ženu i s njome razgovarao.

— I to je tačno.

— Naposletku, — nastavi mladi grof sa neizrecivom tugom i blagošću — ja sam ipak neko na ovome svetu, moje je ime poznato, bogatstvo veliko, poverenje neograničeno, sam kralj me uzima u zaštitu. Maločas baš kralj me je savetovao da mu se poverim i da mu ispričam svoj jad, govoreći mi da se uzdam u njega i nudio mi je svoju zaštitu.

— Ah! — reče sluga sa očitim nespokoјstvom.

— Ja nisam hteo — požuri da kaže mladić. — Ne, ne, sve sam to odbio da bih došao i molio sklopljenih ruku da se jednom otvore ta vrata koja se nikad ne otvaraju.

— Gospodine grofe, vi ste zaista iskreno srce i dostojno da bude voljeno.

— Pa lepo! — prekide ga Anri s bolom u srcu. — Na šta vi osuđujete to iskreno srce, koje je po vašim rečima dostojno da bude voljeno? Svakoga jutro moj skutonoša donosi po jedno pismo, ali mu se i ne otvara. Svake večeri dolazim i lupam na ova vrata, i svake večeri me terate. Jednom rečju, ostavljate me da patim, da očajavam, da umirem u ovoj ulici i nemate nimalo sažaljenja prema meni, manje no što biste imali prema nekom psu koji skiči! Ah! Prijatelju, kažem vam, ta žena nema srca. Jedan nesrećnik ne može da se voli, neka je tako! Bože moj, ne može se narediti srcu da voli ili da ne voli, ali se može imati milosti prema jednom nesrećniku koji pati

i može mu se reći neka utešna reč, može se osećati žaljenje prema nekom ko pada i može mu se pružiti ruka da se prihvati. Ali ne, ne, ta žena uživa u mome mučenju, ta žena nema srca, jer da ima srca, ona bi me ubila svojim odbijanjem ili bi naredila da me neko ubije nožem ili mačem. Kada bih bio mrtav, ne bih bar više patio!

— Gospodine grofe, — odgovori sluga pošto je pažljivo saslušao sve što mu je mladić kazao — dama koju vi, ne poznavajući je optužujete da ima neosetljivo srce i da je svirepa, kao što kažete, verujte mi, pati više od vas, jer vas je nekoliko puta opazila, jer je razumela da vi patite i oseća prema vama veliku naklonost.

— Oh! Samo saučešće, sažaljenje! — uzviknu mladić i obrisao hladan znoj sa slepoočnica. Oh! Daj bože da dođe dan kada će to srce, koje vi tako hvalite, da pozna ljubav, ljubav koju ja poznajem i da joj se tada ponudi samo sažaljenje; tada ću biti osvećen.

— Gospodine grofe, gospodine grofe, ne mora čovek da ne poznaje ljubav, pa da na nju ne odgovara. Ta je žena možda poznavala strast jaču no što ćete vi ikada poznati, ta je žena možda volela kako vi nećete nikada voleti.

Anri podiže ruke prema nebu:

— Kada se tako voli, voli se uvek! — uzviknu on.

— Zar sam vam kazao da ona više ne voli, gospodine grofe, — upita sluga.

Anri bolno jeknu i sruči se kao da ga je dograbila smrt.

— Ona voli! — uzviknu on. Ona voli! Ah! Bože moj! Bože moj!

— Jeste, ona voli, ali nemojte biti ljubomorni na čoveka koga ona voli, gospodine grofe. Taj čovek više nije živ. Moja je gospodarića udovica — dodade sluga sažaljivo, jer se nadao da će ovim rečima ublažiti bol mladićev.

I zaista, kao nekom čarolijom, te mu reči povратиše dah, život i nadu.

— Za ime sveta, ne ostavljajte me! — reče on. — Ona je udovica, kažete, znači da će možda presahnuti izvor njenih suza. Ona je udovica! Ah, prijatelju! Znači, ona nikoga ne voli, pošto voli samo leš, jedan duh, jedno ime. Smrt, to je blaže nego odsustvovanje. Reći mi da voli mrtvoga čoveka, to je reći mi da će voleti... Ah, bože moj! I najveći bolovi iščeznu vremenom. Kada je Mauzelova udovica, koja se bila zaklela na večitu tugu na grobu svog muža, iscrplila svoje

suze, ozdravila je. Tuga je bolest; ko prebrodi krizu, postaje snažniji i puniji života no ranije.

Sluga odmahnu glavom.

— Ova dama, gospodine grofe, — odgovori on — kao i udovica kralja Mauzola, zaklela se samrtniku na večitu vernost. Ali ja je poznajem i ona će održati svoju reč bolje no ta žena o kojoj ste sada govorili.

— Čekaću, čekaću i deset godina ako treba! — uzviknu Anri. — Bog nije dopustio da ona umre od tuge ili da nasilno skрати svoj život. Vidite, pošto nije umrla, znači da može da živi, a pošto može da živi, ja smem da se nadam.

— Oh, mladiću, mladiću! — reče sluga tužnim glasom. — Nemojte tako da računate sa tužnim mislima živih bića, sa onima koji žele smrt. Ona je živela, kažete vi. Jeste, ona je živela, ne jedan dan, ne jedan mesec, ne jednu godinu; ona je živela sedam godina!

Žoajez uzdrhta.

— Ona će se utešiti, nadate se vi. Nikada, gospodine grofe, nikada! To vam ja kažem, zaklinjem vam se, ja koji sam bio samo ponizni sluga pokojnikov, ja koji sam bio pobožan, pun života i nade i koji sam postao, posle njegove smrti, okorela srca. E vidite, ja koji sam bio njegov sluga, to vam ponavljam, ja se neću nikada utešiti.

— Pa taj čovek koga toliko žalite, — prekide ga Anri — taj srećni mrtvac, taj muž...

— To nije bio muž, bio je ljubavnik, gospodine grofe, i ta žena koju na nesreću vi volite imala je u celom svom životu samo ljubavnika.

— Prijatelju, prijatelju! — uzviknu mladić uplašen divljom veličanstvenošću tog čoveka uzvišenog duha, a koji je izgledao tako bedan u tom prostačkom odelu. — Prijatelju, preklinjem vas, učinite nešto za mene!

— Ja! — uzviknu on, — Ja! Slušajte, gospodine grofe, da sam iole poverovao da ste sposobni da upotrebite nasilje prema mojoj gospodarici, ubio bih vas, ovom rukom. I izvuče ispod ogrtača žilavu i snažnu ruku koja je ličila na ruku nekoga čoveka od jedva dvadeset i pet godina, dok su mu proseda kosa i pogrbljen stas davali izgled čoveka od šezdeset godina.

— Naprotiv, — nastavi on — da sam mogao poverovati da vas moja gospodarica voli, ubio bih je. A sada, gospodine grofe, kazao

sam što sam imao da vam kažem. Ne pokušavajte da još štogod od mene izvučete, jer tako mi časti — mada nisam plemić, verujte mi, da moja čast vredi nešto — kazao sam vam sve što sam mogao da vam kažem.

Anri ustade. Samrtni bol mu je obuzeo dušu.

— Hvala vam — reče mu — što ste bili tako milostivi prema mojoj nesreći. Sada znam šta ću da radim.

— Bićete ubuduće staloženiji, gospodine grofe. Udaljićete se od nas, prepustićete nas sudbini koja je gora od vaše.

— Jeste, udaljiću se od vas, zaista, budite bez brige, — reče mladić — i to zauvek.

— Razumem vas, vi želite da umrete.

— Zašto bih to krio od vas? Ja ne mogu bez nje da živim i treba da umrem pošto ne mogu da budem s njom.

— Gospodine grofe, moja gospodarica i ja često smo razgovarali o smrti. Verujte mi, nije to dobra smrt kada je čovek zadaje svojom rukom.

— Tu smrt neću ni da izaberem. Za mladoga čoveka moga imena, moga doba i moga bogatstva postoji smrt koja je oduvek bila lepa, smrt koja se dobij a odbranom svoga kralja i svoje zemlje.

— Ako vi patite više no što možete da podnesete, ako nemate da ispunjavate nikakav zadatak prema onima koji će vas služiti, ako vam se nudi smrt na bojnopolju, umrite, gospodine grofe, umrite. Odavna bih i ja umro, samo da nisam osuđen da živim.

— Zbogom i hvala — odgovori Žoajez, pruži ruku nepoznatom sluzi i zatim se brzo udalji pošto je najpre bacio potešku kesu zlatnika pred njegove noge, koji je bio dirnut tolikim bolom.

Na crkvi Sen-Žermen de Pre izbijala je ponoć.

KAKO JE VOLELA JEDNA VELIKA DAMA LETA GOSPODJEG 1586.

Tri zviždika koja su se čula u podjednakim razmacima bila su zaista znak za presrećnog Ernotona. I kada je mladić prišao gostionici, zatekao je na vratima gospođu Furnišon kako očekuje posetioce sa osmehom sličnim nekoj mitološkoj boginji, naslikanoj rukom kakvog flamanskog slikara.

Gospođa Furnišon je još prevrtala u svojim punačkim i belim šakama jedan zlatan talir koji je tu u prolazu spustila opet jedna bela ruka, samo mnogo otmenija od njene. Ona pogleda Ernotona i stavi ruke na kukove te tako ispuni ceo prolaz.

Ernoton zastade kao čovek koji traži da prođe.

— Šta želite, gospodine? — upita ga. — Koga tražite?

— Zar nisu, draga gospođo, maločas s vaših, prozora odjeknula tri zvižduka?

— Jesu.

— Pa lepo! To je bio poziv za mene.

— Za vas?

— Jeste, za mene.

— E onda je druga stvar, ako mi samo date vašu časnu reč.

— Sada vam verujem. Udite, lepi viteže, udite. I radosna što najzad ima i takve posetioce koje je tako žarko želela za svoju „Ljubavnu ružu”, zbačenu s prestola „Neustrašivog viteza”, gostioničarka povede Ernotona uz kružne stepenice koje su vodile u najzabačeniju i najbolje ukrašenu kulu. Kroz jedna mala vrata, dosta prostački obojena, ulazilo se u neku vrstu predsoblja a iz tog predsoblja u samu kulu, nameštenu, ukrašenu i zastrtu sa malo više raskoši no što se očekivalo u tome kraju Pariza. Ali mora se reći da je gospođa Furnišon unela malo ukusa u ulepšavanje te sobe, koja joj je bila najmilija od svih, a što se radi sa voljom i ljubavlju, obično i uspe. Gospođa Furnišon je dakle, ukoliko je to dopuštalo njeno dosta prostačko vaspitanje, želela da u ovom slučaju uspe.

Kada je mladić ušao u predsoblje, osetio je jak miris na benžoen i aloju. To je sigurno ta osoba, malo suviše osetljiva, čekajući Ernotona, pokušavala da raznim mirisima suzbije kuhinjska isparenja koja su dolazila od ražnjeva i lonaca.

Gospođa Furnišon išla je u stopu za mladićem. Ugura ga sa stepeništa u predsoblje, a zatim iz predsoblja u kulu, a onda se povuče.

Ernoton zastade držeći desnom rukom zavesu, a levu na bravi, upola nagnut u znak pozdrava.

Opazio je bio u ljupko nameštenoj kuli, osvetljenoj samo jednom svećom od ružičastog voska, jednu od onih otmenih ženskih pojava koje pobuđuju uvek ako ne ljubav, a ono bar pažnju, kada to već nije žudnja.

Opružena na jastucima, sva obavijena svilom i kadifom, ta dama, čija je ljupka nožica virila iz kreveta, sagorevala je na sveći ostatke jedne grančice aloje i s vremena na vreme je mirisala i na taj način ispunjavala tim dimom nabore svoje kapuljače i svoju kosu, kao da je želela cela da se ispuni alojnom parom.

Po načinu na koji je bacila u vatru ostatak grančice, na koji je spustila svoju haljinu preko nogu i navukla kapuljaču na svoje lice pod obrazinom, Ernoton primeti da je čula kada je on ušao i da zna da je on kraj nje.

Ali se ipak ne okrete.

Ernoton pričekava jedan trenutak, ona se još nije okrenula.

— Gospođo, — reče mladić što je mogao ljubaznijim glasom u znak zahvalnosti — gospođo, vi ste pozvali poniznog slugu. On je došao.

— Ah! Vrlo dobro — reče dama. — Sedite, molim vas, gospodine Ernotone.

— Izvinite, gospođo, ali pre svega moram da vam zahvalim na časti koju ste mi učinili

— Ah! To je obična učtivost, imate pravo, gospodine od Karmenža, iako međutim i ne znate još kome zahvaljujete.

— Gospođo, — reče mladić približavajući se polako, — vama je lice skriveno obrazinom, ruke su vam u rukavicama, u trenutku kada sam ulazio uklonili ste ispred mog pogleda nožicu koja bi me sigurno učinila ludim za vama; ne vidim ništa po čemu bih mogao da vas poznam, ostaje mi samo da pogađam.

— Pa šta mislite ko sam ja?

— Ona za kojom moje srce žudi, ona koju u svojim mislima vidim kao mladu, lepu, moćnu i bogatu, suviše bogatu i moćnu, da bih mogao poverovati da je ovo sve istina i da nije samo san u ovom trenutku.

— Jeste li sa mnogo Teškoća ušli ovamo? — upita dama ne odgovarajući neposredno na bujicu reči koje su izvirale iz prepunog Ernotonovog srca.

— Nisam, gospođo. Čak mnogo lakše no što sam mislio.

— To je istina. Za jednoga čoveka sve je lako, samo što to nije isti slučaj i sa damama.

— Žao mi je, gospođo, što ste se toliko namučili i sve što mogu, to je da vam izrazim duboku zahvalnost.

Ali dama kao da je već prešla na neku drugu misao.

— Šta mi ono maločas rekoste, gospodine? — reče ona nemarno skidajući svoju rukavicu i pokazujući divnu ruku istovremeno punačku i tanku.

— Govorio sam vam, gospođo, da znam ko ste, mada vam nisam video lice, i mogu vam iskreno reći da vas volim.

— Znači, vi mislite da sam zaista ona koju ste očekivali da ćete ovde naći?

— U nedostatku drugoga, srce moje to kaže.

— Znači, poznajete me?

— Jeste, poznajem vas.

— Čudnovato, tek ste došli u Pariz iz provincije, a već poznajete pariške dame?

— Od svih žena u Parizu, gospođo, poznajem samo jednu.

— I to sam ja?

— Mislim bar tako.

— A po čemu ste me poznali?

— Po glasu, po ljupkosti, po lepoti.

— Po glasu, to mogu da razumem, jer ga ne mogu promeniti; po ljupkosti, to mogu smatrati kao laskavu reč; ali po lepoti, taj odgovor mogu da primim samo kao pretpostavku.

— A zašto, gospođo?

— Zato što kažete da me poznajete po mojoj lepoti, a moja je lepota prekrivena velom.

— Ali ona je bila manje sakrivena onoga dana, gospođo, kada ste bili uza me pri vašem ulasku u Pariz i kada su vaše grudi dodirivale moja pleća, a vaš dah palio mi vrat.

— Znači, čim ste primili moje pismo, pogodili ste da sam ja u pitanju?

— Ah ne, gospođo! Nemojte u to verovati. Nisam nijednog trenutka na to pomislio. Mislio sam da sam žrtva neke šale ili neke zablude; mislio sam da mi preti neka nesreća i tek od pre nekoliko minuta, kada sam vas video i kada sam vas dodirnuo...

I Erneton učini pokret da uhvati ručicu koja se povuče.

— Dosta — reče dama. — Učinila sam jednu nečuvenu glupost.

— A zašto, gospođo, molim vas?

— Zašto! Kažete da me poznajete, a pitate u čemu se sastoji ta moja glupost.

— Ah, zaista, gospođo! Ja sam tako sićušan i bedan prema Vašoj Visosti.

— Ali, za ime boga! Učinite mi to zadovoljstvo i ćutite, gospodine. Da niste slučajno sišli s uma?

— Pa šta sam učinio, gospođo, za ime sveta? — upita Ernoton zabezeknuto.

— Kako šta! Pa zar ne vidite da imam obrazinu...

— Pa šta?

— Čim nosim obrazinu, to je nesumnjivo u nameri da se pre-rušim, a vi me još nazivate Visošću. Zašto onda ne otvorite prozor i ne vičete glasno moje ime!

— Ah, oprostite, oprostite! — reče Ernoton i pade na kolena. — Ja sam mislio da zidovi umeju da ćute.

— Izgleda da ste vrlo lakoverni?

— Na žalost, gospođo! Zaljubljen sam.

— I vi ste poverovali da ja na tu ljubav odgovaram odmah slič-
nom ljubavlju?

Ernoton ustade, sav zbunjen.

— Ne, gospođo, — odgovori on.

— Pa šta ste mislili?

— Mislio sam da imate nešto važno da mi kažete, da niste hteli da me primite u hotelu Gizovih niti u svojoj kući, u Bel-Ezba, i da ste više voleli da razgovarate sa mnom na nekom usamljenom mestu.

— To ste mislili?

— Jeste.

— A šta mislite da imam da vam kažem? Hajde, govorite. Neću se ljutiti da vidim vašu oštroumnost.

I dama, i mimo svoje volje, ispolji malo od svog nespokojstva ispod svoje prividne bezbrižnosti.

— Ali, šta znam, gospođo, — odgovori Ernoton. — Nešto što se odnosi na gospodina od Majena, na primer:

— Pa zar ja nemam, gospodine, svoje glasnike, koji bi mu su-
tra uveče kazali mnogo više nego vi, pošto ste mi kazali sve što ste
znali?

— Možda da me nešto upitate o događaju koji se desio prošle
noći?

— O kakvom vi to događaju govorite? — upita dama čije su
grudi vidno podrhtavale.

— O strahu gospodina d'Epérona kada su uhapsili lorenske plemiće.

— Uhapsili su neke lorenske plemiće?

— Jedno dvadesetak koji su se nalazili u nevreme na vensanskom putu.

— Koji je istovremeno i put za Soason, grad u kome, čini mi se, gospodin od Giza ima svoje ljude. Ah, zaista, gospodine Ernotone, vi ste sa dvora i da li biste mi mogli reći zašto su ti plemići uhapšeni?

— Ja, sa dvora?

— Bez sumnje.

— Vama je to, gospođo, poznato?

— Bože moj! Da bih pribavila vašu adresu, morala sam da se raspitam. Ali završavajte svoje rečenice, za ime boga! Imate strašnu naviku da se udaljujete od predmeta. Šta je bilo posle tog nepromišljenog postupka?

— Ništa, gospođo, koliko je meni poznato.

— Pa zašto ste onda, mislili da ću govoriti o nečem što nije imalo nikakvih posledica?

— Pogrešio sam, gospođo, i ovoga puta kao i ranije i priznajem svoju pogrešku.

— Kako to, gospodine? Pa odakle ste vi?

— Iz Ažana.

— Kako, gospodin je Gaskonjac! Ažan je, mislim, u Gaskonji?

— Tu blizu.

— Vi ste Gaskonjac i niste toliko tašti da jednostavno pretpostavite da sam našla kako ste otmenog držanja kada sam vas videla na kapiji Sent-Antoan na dan Salsedovog pogubljenja.

Ernoton porumene i zbuni se. Dama nastavi ne obraćajući pažnju na to:

— Da sam vas srela na ulici i ocenila vas kao lepog mladića?

Ernoton je bio sav crven.

— I najzad, kada ste došli k meni kao glasnik moga brata, da sam uvidela kako ste sasvim po mome ukusu?

— Gospođo, gospođo, bog mi je svedok da na to ne mislim.

— Onda grešite — odgovori sama i prvi put se okrete Ernotonu posmatrajući ga plamenim očima ispod svoje obrazine, dok je pred zažarenim pogledima mladićevim razvijala svu moć zavodjenja,

izvijajući po kadefinim jastučićima vitko i punačko telo puno draži.

Ernoton sklopi ruke.

— Gospođo, gospođo! — uzviknu on. — Vi mi se rugate?

— Boga mi, ne! — odgovori ona neusiljeno. — Kazala sam da mi se sviđate i to je istina.

— Ah, bože moj!

— Pa zar mi niste i sami izjavili ljubav?

— Ali kada sam vam to kazao, nisam znao ko ste, gospođo, a sada znam i ponizno vas molim za oprostaj.

— Eto, sada je počeo da govori koješta — prošapta dama nestrpljivo.

— Ali ostanite ono što ste, gospodine, recite ono što mislite, inače ću zažaliti što sam došla.

Ernoton pade na kolena.

— Govorite, gospođo, govorite, da se uverim da ovo nije nikakva šala i tada ću možda smeti da vam odgovorim.

— Dobro. Evo kakve sam namere imala s vama, — reče dama i odgurnu Ernotona dok je nameštala nabore na svojoj haljini. — Vi mi se sviđate, ali vas još ne poznajem. Nemam običaj da se odupirem svojim čudima, ali nisam ni toliko nesmotrena da pravim gluposti. Da smo jednaki, ja bih vas primila u svoju kuću i po svome nahođenju pre nego što biste vi i posumnjali u moje namere prema vama. Ali pošto je to bilo nemoguće, trebalo je drugačije udesiti i prekinuti sa odugovlačenjem. Sad znate na čemu ste. Budite me dostojni, to je sve što vam preporučujem.

Ernoton poče da se izvinjava.

— Oh! Manje žara, gospodine od Karmenža, molim vas, — reče dama nemarno — to nije potrebno. Možda mi je vaše ime prvo palo u oči onoga dana kada smo se sreli i svidelo mi se. Posle svega, mislim da prema vama osećam samo kapris i da će to proći. Ipak, nemojte misliti da ste suviše savršeni i ne očajavate. Ja ne mogu da trpim savršene ljude. Ah, obožavam odane ljude, na primer. Zapamtite ovo, to vam dozvoljavam, lepi viteže.

Ernoton je bio van sebe. Ovaj govor s visine, ovi pokreti puni čežnje i mlitavosti, ova gorda nadmoćnost, ova nemarnost u ponašanju prema njemu, najzad i sama slavna ličnost, bacili su ga istovremeno i u blaženstvo i u najveći strah.

Sede kraj svoje lepe i gorde dragane, što mu ona dopusti, a zatim pokuša da provuče svoju ruku iza jastučića na kojima je ležala.

— Gospodine, — reče ona — izgleda da ste me čuli, ali me niste razumeli. Bez prisnosti, molim vas. Ostanimo na svojim mestima. Sigurno je da ću vam jednoga dana dati prava da me nazivate svojom, ali to pravo još nemate.

Ernoton se diže bled i ljut.

— Izvinite me, gospođo, — reče. — Izgleda da samo gluposti pravimo; to je tako razumljivo, još nisam svikao na pariške običaje. Kod nas u pokrajinama, na dvesta milja odavde, kada žena kaže: „Volim”, onda voli i predaje se. Ona ne nalazi izgovore u recima da bi ponizila čoveka pred svojim nogama. To je vaš običaj Parižanke, to je vaše pravo kneginje. Sve to primam. Samo, šta ćete, nedostaju mi vaši običaji.

Dama ga je ćuteći slušala. Bilo je očigledno da je i dalje pažljivo posmatrala Ernotona da vidi hoće li se njegova ljutnja završiti pravim gnevom.

— Ah, ah! Vi se ljutite, izgleda mi — reče oholo.

— Zaista ljutim se, gospođo, ali se ljutim na sebe, jer prema vama, gospođo, ne osećam prolaznu ćud, već ljubav, pravu i čistu ljubav. Želim da zadobijem vaše srce. I zato, gospođo, neću sebi nikad oprostiti što sam danas raznim nesmotrenostima pokvario poštovanje koje vam dugujem, poštovanje koje neću ni u ljubavi promeniti, sve dok mi vi to ne odobrite. Od sada ću, gospođo, slušati samo vaše zapovesti.

— Hajde, hajde, ne preuveličavajte, gospodine od Karmenža. Sada ste sasvim hladni, a malopre ste bili sav u žaru.

— Izgleda mi, gospođo...

— O, gospodine, ne recite nikada jednoj ženi da biste je voleli kao što vi želite, to je nesmotreno. Pokažite joj da je volite kao što to ona želi!

— Pa ja to i kažem, gospođo.

— Da, ali vi tako ne mislite.

— Pokoravam se vašoj nadmoćnosti.

— To je čista učtivost. Bilo bi mi odvratno da ovde budem kraljica. Evo, evo vam moje ruke, uzmite je, to je ruka obične žene, samo što je ona vrelija i življa od vaše.

Ernoton s puno poštovanja prihvati tu lepu ruku.

— A sad? — reče vojvotkinja.
 — Pa šta sad?
 — Zar je nećete poljubiti? Jeste li ljudi? Ili ste rešili da me razbesnite?
 — Ali, maločas...
 — Maločas sam je povukla, dok je sada...
 — A sada?...
 — Sada vam je dajem.
 Ernoton poljubi ruku sa takvom pokornošću da je ona odmah povuče.
 — Vidite, — reče mladić — još jedna lekcija!
 — Znači da nije trebalo?
 — Nesumnjivo. Vi me bacate iz jedne krajnosti u drugu. Strah će najzad ubiti strast. Ja ću vas i dalje obožavati, to je tačno, ali neću osećati prema vama ni ljubavi ni poverenja.
 — Oh! Ja to neću — reče dama veselo — jer biste bili tužan ljubavnik, a ja to ne volim, unapred vam kažem. Ne, ne, ostanite onakvi kakvi ste, ostanite gospodin Ernoton od Karmenža i ništa više. Ja imam svojih čudi. Zar mi niste kazali da sam lepa? A svaka lepa žena ima svojih čudi. Mnoge od njih poštuju, neke nemojte, naročito me se nemojte plašiti i kada budem kazala vatrenom Ernotonu: „Umirite se”, neka on pita za savet moje oči, nikako moj glas.
 Posle tih reči ustade.
 Bilo je već krajnje vreme. Mladić ju je bio zgrabio u naručje i jedan trenutak vojvotkinjina obrazina je dodirnula njegove usne, ali tada on uvide pravu istinu njenih reči, jer su kroz obrazinu njene oči gledale hladno i bezbojno kao kobni predznak bure.
 Taj je pogled toliko uticao na Karmenža, da on otpusti ruke i sav njegov plam iščeze.
 — Dobro, videćemo se još — reče vojvotkinja, — Zaista mi se sviđate, gospodine od Karmenža.
 Ernoton se pokloni.
 — Kada ste slobodni? — upita ga ona nemarno.
 — Na žalost, dosta retko, gospođo, — odgovori Ernoton.
 — Da, razumem vas, služba je prilično teška, je l’te?
 — Koja služba?
 — Pa ta koju imate uz kralja. Zar vi niste u nekom odeljenju garde Njegovog Veličanstva?

- Ja sam, gospođo, član jednog odreda plemića.
- To sam i mislila da kažem. I ti su plemići, mislim, svi Gas-konjci?
- Svi, gospođo.
- Koliko ih ima? Rekoše mi neki broj, ali sam zaboravila.
- Četrdeset i pet.
- Čudan broj.
- Tako se desilo.
- Je li to neki naročiti broj?
- Ne verujem. Tako se slučajno dogodilo.
- I tih četrdeset i pet plemića, kažete, nikad ne napuštaju kralja?
- Nisam kazao da mi nikad ne napuštamo kralja, gospođo.
- Oh, izvinite, učinilo mi se kao da sam nešto čula da ste kazali. Ali u svakom slučaju imate malo slobodnog vremena.
- To je tačno. Imam malo slobodnog vremena, gospođo, jer sam preko dana u kraljevoj službi za izlaske i lov, a uveče nas zavaraju u Luvr.
- Uveče?
- Jeste.
- Svake večeri?
- Skoro svake.
- Vidite šta bi moglo da se desi večeras da su vas, na primer, zadržali! Ja bih vas čekala ne znajući za uzrok vašeg nedolaska i možda bih pomislila da ste s prezrenjem odbili moj poziv?
- O, gospođo, zaklinjem vam se da ću sve staviti na kocku samo da vas vidim.
- To nije potrebno i bilo bi glupo, to neću.
- Pa šta ćemo onda?
- Vršite vi svoju službu. Ja sam uvek slobodna i postaraću se za to.
- O kako ste dobri, gospođo!
- Ali ipak ne znam — nastavi vojvotkinja sa svojim zavodljivim osmehom, — kako to da ste večeras slobodni i kako ste mogli doći.
- Već sam večeras, gospođo, razmišljao o tome kako ću da dobijem dozvolu od gospodina od Loanjaka, našeg kapetana, kada je stigla naredba da se svima nama dozvoljava izlazak cele noći.

— A, došla je naredba?
 — Jeste.
 — A zašto su vam dali to zadovoljstvo?
 — Ja mislim, gospođo, kao nagradu za jednu dosta napornu uslugu koju smo učinili juče u Vensanu.
 — Ah! vrlo dobro! — reče vojvotkinja.
 — Eto, gospođo, kakvoj okolnosti dugujem tu sreću što sam večeras mogao da vas vidim onako kako sam želeo.
 — E lepo! Slušajte, Karmenže, — reče mu vojvotkinja sa ljupkom prisnošću koja ispuni radošću mladićevo srce — evo šta ćete raditi: svaki put kada mislite da ćete biti slobodni, obavestite gostioničarku jednim pisamcetom; svakoga dana će jedan od mojih ljudi ovamo navratiti.
 — Oh, bože moj! Vi ste suviše dobri, gospođo! Vojvotkinja ga odjednom uhvati za mišicu.
 — Čekajte — reče mu. — Šta je bilo, gospođo?
 — Odakle dolazi ova galama?
 I zaista, iz donje dvorane dopirali su glasovi, zveket mamuza, lupu vrata, i radosni uzvici, kao odjek nekog osvajanja gostionice.
 Ernoton otvori vrata koja vode u predsoblje i pogleda.
 — To su moji drugovi, — reče on — došli su da proslave izlaz koji im je dao gospodin od Loanjaka.
 — Ali zašto baš ovde, baš u ovoj gostionici gde smo mi?
 — Zato što je baš u gostionici „Kod neustrašivog viteza” zakan sastanak, zato što su onoga srećnog dana kada su prvi put došli u prestonicu moji drugovi zavoleli vino i paštetu gazda-Furnišona, a poneki čak i gospođine kule.
 — O! — reče vojvotkinja s podsmešljivim osmehom — vi gospođine, sa velikim poznavanjem govorite o kulama?
 — Tako mi časti, ovo je prvi put što ovamo ulazim, gospođo. Ali, zašto ste ih vi izabrali? — usudi se da kaže.
 — Ja sam ih izabrala, i vi ćete to lako razumeti, zato što je to najzabačeniji kraj Pariza, blizu reke i bedema, mesto gde me niko neće poznati niti posumnjati da mogu dolaziti. Ali, bože moj! Što galame ti vaši drugovi — dodade vojvotkinja.
 I zaista, galama je sada postala neizdržljiva dreka. Čuli su se uzvici o sinočnjem događaju, hvalisanje, zvuk zlatnih talira, zveket čaša. Sve je to predskazivalo veliku buru.

Odjednom se začu bat koraka na malim stepenicama koje vode u kulu i glas gospođe Furnišon koja je odozdo vikala:

— Gospodine od Sen-Malina! Gospodine od Sen-Malina!

— Šta je? — odgovori mladić.

— Ne idite gore, gospodine od Sen-Malina, molim vas.

— A zašto, draga gospođo Furnišon? Zar večeras cela kuća ne pripada nama?

— Cela kuća da, ali ne i kule.

— Eh! Pa i kule spadaju u kuću — povika jedno pet-šest glasova među kojima Ernoton poznade glasove Perdika od Pinkorneja i Estaša od Miradua.

— Ne, ne, kule ne spadaju, — nastavljala je gospođa Furnišon — kule su izuzetak, one su moje, ne uznemiravajte mi kirajdžije.

— Gospođo Furnišon, — reče Sen-Malin — pa i ja sam vam stanar i nemojte da me uznemiravate.

— Sen-Malin! — prošapta Ernoton brižno, jer je poznao zlobu i smelost toga čoveka.

— Ali, za ime boga! — ponavljala je gospođa Furnišon.

— Gospođo Furnišon, — reče Sen-Malin — već je ponoć, a u devet časova sva Svetlost mora biti ugašena, a ja vidim Svetlost u vašoj kuli. Samo rđavi podanici se ne pokoravaju kraljevim naredbama i hoću da vidim ko su ti rđavi podanici.

I Sen-Malin nastavi da se penje praćen nekolicinom Gaskonjaca koji su u stopu išli za njim.

— Bože moj! — uzviknu vojvotkinja. — Gospodine od Karmenža, da li će ovi ljudi smeti da uđu ovamo?

— U svakom slučaju, gospođo, ako se i usude, ja sam ovde i unapred vam kažem, ničega se ne plašite.

— Ali on već razvaljuje vrata, gospodine.

I zaista, Sen-Malin, koji se bio isuviše zaleteo da bi sada mogao da se povuče, tako je snažno udario u vrata, da se ona prebiše na dvoje. Vrata su bila od Čamovine i gospođa Furnišon nije nikada ni pomišljala da oproba njihovu otpornost, iako je imala toliko poštovanja prema ljubavnicima da je to išlo do fanatizma.

KAKO JE SEN-MALIN UŠAO U KULU I ŠTA SE POSLE TOGA DOGODILO

Kada je Ernoton video da se vrata od predsoblja razbijaju pod udarcima Sen-Malina, prva mu je briga bila da ugasi svecu koja je osvetljavala kulu.

Ova predostrožnost nije mogla da umiri vojvotkinju, kada odjednom odjeknu glas gospođe Furnišon, koja je bila iscrpla sva sredstva i najzad pribegla poslednjem:

— Gospodine od Sen-Malina, upozoravam vas da su u kuli vaši prijatelji. Moram da priznam, jer ne znam šta ću s vama.

— Ništa zato! To je razlog više da ih pozdravimo — reče Perdika od Pinkorneja pijanim glasom posrćući iza Sen-Malina na poslednjem stepeniku.

— Da vidimo koji su to prijatelji, — reče Sen-Malin. — Jeste, jeste da ih vidimo — vikao je Estaš od Miradua.

Gestita gostioničarka, koja se još uvek nadala da će biti u stanju da spreči svađu koja je mogla da učini čast „Neustrašivom maču“, ali mnogo da naškodi „Ljubavnoj ruži“, potrča uza stepenice između plemića i šapnu Sen-Malinu Emotovo ime.

— Ernoton! — ponovi glasno Sen-Malin, koga je ovo ime još više raspalilo umesto da ga stiša. — Ernoton! To nije moguće!

— A zašto ne? — upita gospođa Furnišon.

— Jeste, zašto?

— E, bože moj! — reče Sen-Malin. — Zato što je Ernoton primer nevinosti i umerenosti, skup svih vrlina. Ne, ne, vi se varate, gospođu Furnišon, nije gospodin od Karmenža unutra. — I on se približi drugim vratima da ih razvali kao što je učinio i sa prvima, kada se odjednom ta vrata otvoriše i Ernoton se pojavi na pragu sa izrazom na licu koji je najmanje ličio na trpeljivost, iako je, po rečima Sen-Malina, bio njome prožet.

— Sa kakvim ste pravom, gospođine od Sen-Malina, razbili ta prva vrata? — upita on. — I sa kakvim pravom hoćete da razbijete i ova druga?

— Gle! To je zaista on, Ernoton! — uzviknu Sen-Malin. Poznajem mu glas, jer neka me đavo nosi ako u ovoj pomrčini mogu nešto da vidim.

— Vi ne odgovarate na moje pitanje, gospodine, — reče Ernoton povišenim glasom.

Sen-Malin poče glasno da se smeje što malo povrati hrabrost onim plemićima koji su zbog oštine glasa kojim je iskazana pret-nja smatrali pametnijim da se za svaki slučaj spuste dva stepenika niže.

— Vama govorim, gospodine od Sen-Malina, čujete li me? — uzviknu Ernoton.

— Čujem, gospodine, vrlo dobro — odgovori on. — Pa šta ima-te na to da kažete?

— Imam da kažem to, dragi druže, da smo hteli da vidimo jeste li to zaista vi u ovoj gostionici ljubavi.

— E lepo! Sada, gospodine, kada ste se mogli uveriti da sam to zaista ja, ostavite me na miru.

— Sto mu gromova! — reče Sen-Malin. — Ali se valjda niste zatvorili tu zato što ste postali pustinjak i sigurno niste sami?

— U tom pogledu, gospodine, dozvolite mi da vas i dalje osta-vim u sumnji, pretpostavljajući da niste još načisto.

— Eh! — reče Sen-Malin pokušavajući da uđe unutra. — Da li ste zaista sami? Oho! Pa vi ste u mraku, bravo, bogami!

— Čujte gospodo! — reče Ernoton s visine. — Razumem što ste pijani i opraštam vam, ali svemu ima granica, čak i strpljenju prema ljudima koji ne znaju šta rade. Mislim da je bilo dosta šale? Učinite mi to zadovoljstvo i udaljite se.

Na nesreću, Sen-Malin je bio u zloradom raspoloženju,

— Oho! Da se povučemo! — reče on. — Kako nam to kažete, gospodine Ernotone?

— Kažem vam, gospodine, tako da ne može biti nimalo sumnje u ono što želim; ako je potrebno, ja ću ponoviti: povucite se, gos-podo, molim vas.

— Ah, ne pre nego što nam dozvolite tu čast da pozdravimo damu zbog koje ste napustili naše društvo.

Na to navaljivanje Sen-Malina, krug koji se već bio rasturio, opet se skupi.

— Gospodine od Monkraboa, — reče Sen-Malin zapovednički — siđite i donesite jednu sveću.

— Gospodine od Monkraboa, — uzviknu Ernoton — ako to učinite, imajte na umu da ste me lično uvredili.

Monkrabo poče da se koleba, toliko je bilo pretnje u glasu mladića.

— More šta! — odgovori Sen-Malin. — Mi imamo našu zakletvu a gospodin od Karmenža toliko poštuje disciplinu, da je neće prekršiti; ne možemo da potežemo mač jedan na drugoga. Zato, Monkrabo, idite po sveću i osvetlite.

Monkrabo siđe i posle pet minuta vrati se sa svećom koju htede da preda Sen-Malinu.

— Ne, ne, — reče ovaj, — držite je, možda će mi obe ruke biti potrebne.

Sen-Malin kroči korak napred da uđe u kulu.

— Uzimam za svedoke sve vas koji ste ovde, — reče Ernoton — da me nedostojno vređaju i da se nada mnom bez razloga čini nasilje i prema tome (Ernoton hitro isuka svoj mač), i prema tome, zabiću ovaj mač u grudi svakome ko pođe korak napred.

Sen-Malin, besan, htede takođe da izvuče svoj mač, ali nije stigao ni do polovine, kada opazi kako mu se na grudima svetluca šiljak Ernotonovog mača.

I kako je on u tom trenutku pokušao da učini korak napred, Ernoton nije imao potrebe ni da napada ni da pruža ruku, i Sen-Malin oseti na svojim grudima hladno gvožđe. On besno ustuknu kao ranjeni bik.

Tada Ernoton kroči korak napred i opet se na Sen-Malinovim grudima nađe vrh mača. Sen-Malin preblede. Samo da ga je Ernoton napao, on bi bio prikovan za zid. I lagano gurnu mač natrag u kanije.

— Vi zaslužujete smrt za vaš bezobrazluk, — reče Ernoton — ali zakletva o kojoj ste maločas govorili veže me i neću vas više dirati. Dopustite da prođem.

On se udalji za korak da vidi hoće li ga poslušati. A tada reče sa veličanstvenim pokretom koji bi i samome kralju činio čast:

— S puta, gospodo. Hodite, gospođo, ja odgovaram za vas.

Tada se na pragu kule pojavi jedna žena čija je glava bila prekrivena kapuljačom a lice zaklonjeno velom. Sva uzdrhtala ona uhvati Ernotona pod ruku.

Tada mladić vrati svoj mač u korice i kao da je bio siguran da se nema čega plašiti, gordo prođe kroz predsoblje, prepuno njegovih drugova, koji su bili uplašeni i radoznali u isto vreme.

Sen-Malin, kome je mač lako okrznuo grudi, bio se povukao do stepeništa i gušio se od zasluženog prekora koji je primio pred svojim drugovima i pred nepoznatom damom. Uvideo je da će se svi okrenuti protivu njega, i ozbiljni i oni koji su se smejali, ako stanje između Ernotona i njega ostane ovakvo kakvo je. To ga nagna na poslednju krajnost. U trenutku kada je Ernoton prolazio kraj njega, on izvuče svoj nož. Da li je imao nameru da udari Karmenža? Ili je samo hteo da učini ono što je uradio? To je bilo nemoguće rasvetliti pre no što bi se pročitale tamne misli ovoga čoveka, jer ni on sam u trenucima gneva nije mogao ništa da razume.

U svakom slučaju njegova ruke polete prema njima i oštrica njegovog noža, umesto da udari u Ernotonove grudi, rascepa svilenu kapuljaču vojvotkinje i preseče vrpču od obrazine.

Pokret Sen-Malina bio je tako brz da u pomrčini niko nije znao šta se događa, niti je mogao da ga spreči.

Obrazina pade na zemlju. Vojvotkinja vrisnu. Dok je obrazina padala, osećala je kako joj niz vrat klizi zaokrugljena poledina sečiva, koja je, međutim, nije ni okrzнула.

Dok je Ernoton bio zabrinut zbog vojvotkinjinog vriska, Sen-Malin je imao vremena da podigne obrazinu i da joj je vrati, tako da je pri svetlosti sveće koju je Monkrabo držao mogao da vidi lice žene.

— Oho! — reče on bezobraznim i podsmešljivim glasom. — To je lepotica iz nosiljke. Čestitam vam, Ernotone, vi brzo svršavate stvari.

Ernoton se bio zaustavio i već napola izvukao mač iz korica kažući se što ga je i uvlačio, kada ga vojvotkinja povuče niza stepenice, govoreći mu tiho:

— Hajdete, haj dete, preklinjem vas, gospodine od Karmenža.

— Videćemo se mi već, gospodine od Sen-Malina, — reče Ernoton odlazeći. — I budite bez brige, platićete mi za ovu podlost, i vi i ostali.

— Dobro, dobro! — reče Sen-Malin. — Pazite na svoje račune, ja ću na svoje. Jednoga dana ćemo ih prečistiti.

Karmenž je čuo, ali se nije okrenuo. Sav se bio predao vojvotkinji.

Kada su došli u dno stepenica, niko im nije sprečavao put. Ostali plemići, koji nisu pošli gore, bez sumnje su prebacivali svojim drugovima za grubost.

Ernoton odvede vojvotkinju do nosiljke koju su čuvale dve sluge.

Kada je do nje došla i kada se osetila u sigurnosti, vojvotkinja stisnu ruku Karmenžu i reče:

— Gospodine Ernotone, posle svega ovoga što sedogodilo i posle uvrede od koje, i pored sve vaše hrabrosti, niste mogli da me zaštitite i koja će se sigurno i ponoviti, više se ne možemo ovde sastati. Tražite, molim vas, u blizini neku kuću koja se prodaje ili se izdaje cela. Budite bez brige, uskoro ćete imati vesti od mene.

— Treba li da se oprostim od vas, gospođo? — reče Ernoton i pokloni se u znak pokoravanja njenim zapovestima koje su suviše godile njegovom samoljublju da bi što god o njima govorio:

— Još ne, gospodine od Karmenža, još ne. Idite za mojom nosiljkom do novoga mosta, jer se bojim da me onaj bednik, koji me je poznao kao damu iz nosiljke, ali koji ne zna ko sam, ne prati i tako pronade gde stanujem.

Ernoton je poslušao, ali ih niko nije uhdio.

Kada su došli na novi most preko Sene, koji je tada zasluživao to ime, pošto je proteklo tek sedam godina kako ga je arhitekt Diserso dovršio, vojvotkinja pruži ruku Ernotonu i reče:

— Sada, gospodine, idite.

— Smem li vas upitati kada ću vas opet videti, gospođo?

— To zavisi kakvom ćete brzinom izvršiti moj nalog i ta će brzina biti jedan dokaz više ili manje o želji da me ponovo vidite.

— O, gospođo, u tom slučaju oslonite se samo na mene.

— Dobro. Idite, moj viteže.

I vojvotkinja i po drugi put dade Ernotonu ruku da je poljubi a zatim ode.

— Zaista je to čudnovato — mislio je mladić vraćujući se. — Nema sumnje da se toj ženi sviđam, a ona se ni najmanje ne uznemirava što sam mogao biti ubijen mučkim napadom Sen-Malina.

I jednim lakim sleganjem ramena mladić potvrdi da je tu nebrizljivost ocenio kako treba.

Zatim ga opet obuze prvo osećanje koje nije bilo ni malo laskavo za njegovo samoljublje.

— Ali je ona bila zaista uzbuđena, jedna žena, i bojazan da se ne dozna ko je, jer su kneginje u tom pogledu strašne, bio je jači od njenih osećanja. Jer naposletku — dodade on i nasmeja se u sebi, — ona je kneginja.

I kako je ovo poslednje osećanje bilo za njega najlaskavije, ono i pobedi.

Ali to osećanje nije moglo kod Karmenža da izgadi uvredu koja mu je nanescena. Vratio se pravo natrag u gostionicu, da ne bi nikome dao povoda da posumnja kako ga je bilo strah od posledica koje bi se mogle dogoditi.

Bio je, naravno, rešio da pređe preko svih obzira i zakletvi i da svrši sa Sen-Malinom posle prve reči ili posle prvog pokreta koji bi ovaj učinio.

Pogođen u ljubavi i samoljublju istim udarcem, bio je hrabar do besnila i bio je u stanju, sa ovakvim raspoloženjem, da se bori protivu deset ljudi. Ta mu je odluka blistala u očima kada je stigao na prag gostionice.

Gospođa Furnišon, koja je sa zebnjom očekivala njegov povratak, stajala je dršćući na pragu.

Kada je opazila Ernotona, ona obrisa oči kao da je mnogo plakala i bacivši se o vrat mladiću zamoli da za oproštaj i pored svih sprečavanja njenog muža, koji je smatrao da ona nije ništa skrivila i prema tome ne treba da moli ni za kakav oproštaj.

Čestita gostioničarka nije bila tako neprijatna osoba da bi se Karmenž mogao ljutiti na nju, baš i da je nešto učinila. On je uveri da se na nju nimalo ne srdi i da je samo njeno vino svemu krivo.

To su bile reči koje je muž razumeo i jednim znakom glave zahvali Ernotonu.

Dok se to odigravalo na vratima, u krčmi su svi bili za stolom i živo razgovarali o događaju.

Mnogi su osuđivali Sen-Malina sa onom iskrenošću koja je glavna crta Gaskonjaca kada međusobno razgovaraju. Mnogi su se uzdržavali od svakog razgovora, videći nabrane veđe i stisnute usne svojih drugova.

Pri svemu tome su ipak oduševljeno jeli večeru gazda-Furnišona i razgovarali.

— Po mome mišljenju, — govorio je glasno gospodin Hektor od Birana — Sen-Malin nije u pravu i da sam ja Ernoton od Karmenža, gospodin od Sen-Malina bi sada bio pod stolom umesto što sedi za njim.

Sen-Malin podiže glavu i pogleda Hektora od Birana.

— Ja govorim ono što govorim, — nastavi ovaj — a tamo, na vratima, ima još neko ko je, izgleda, moga mišljenja.

Svi se pogledi upraviše prema mestu koje je mladi plemić naznačio i opaziše bledog Karmenža kako stoji na vratima.

Ličio je na neko priviđenje i svima jeza prođe telom.

Ernoton siđe s praga, kao kada bi kakav kip sišao sa svoga postolja, i pođe pravo prema Sen-Malinu, bez nekog stvarnog izazivanja, ali sa odlučnošću od koje mnoga srca zakucaše.

Kada su to videli, sa svih strana povikaše Karmenžu:

— Hodite ovamo, Karmenže! Hodite ovamo, Ernotone! Ima ovde mesta.

— Hvala — reče im mladić. — Hoću da sednem pored Sen-Malina.

Sen-Malin ustade. Sve su oči bile uprte u njega. Ali kad se podigao, njegovo lice sasvim izmeni izraz.

— Načiniću vam mesto kada želite, gospodine, — reče on bez ljutnje — i uz to vam se otvoreno i iskreno izvinjavam zbog mog glupog ponašanja maločas. Bio sam pijan, to ste i sami kazali. Oprostite mi.

Ova izjava, izrečena usred grobne tišine, nije zadovoljila Ernotona, iako je bilo očigledno da nijedan slog nije promakao nijednom od svih četrdeset i tri plemića, koji su s nespokojsvom posmatrali kako će se sve ovo svršiti.

Ali kada je Sen-Malin izgovorio i poslednje reči, uzvici radosti njegovih drugova pokazaše Ernotonu da treba da se zadovolji i da je potpuno osvećen.

Njegovo dobronamerno rasuđivanje natera da ga čuti.

U isto vreme, pogledavši Sen-Malina, uvide da ga se trebalo čuvati više nego ikada.

— Ovaj je bednik ipak hrabar, — pomisli Ernoton — i ako sada popušta, znači da priprema nešto gnusno što će ga još više zadovoljiti.

Sen-Malinova čaša bila je puna. On napuni i Ernotonovu.

— Hajde, pomirite se! Pomirite se! — povikaše svi glasovi. — U znak izmirenja Karmenža i Sen-Malina!

Karmenž iskoristi to kucanje čaša i uzvika, naže se prema Sen-Malinu, sa osmehom koji nije dozvoljavao da se sumnja u smisao njegovih reči, i došapnu:

— Gospodine od Sen-Malina, ovo je drugi put kako me vređate, a ne dajete mi zadovoljenje. Pazite se; pri trećoj uvredi ubiću vas kao psa.

— Učinite to, gospodine, ako ulučite zgodnu priliku, — odgovori Sen-Malin, — jer tako mi plemićke časti, to bih isto i ja uradio.

I oba smrtna neprijatelja kucnuše se čašama kao što bi to uradila dva najbolja prijatelja.

ŠTA SE DOGODILO U TAJANSTVENOJ KULI

Dok je gostionica „Kod neustrašivog mača” u kojoj je bar prividno vladala potpuna sloga, držala zatvorena vrata, ali otvoren podrum i da samo kroz rupice na kopcima prodre Svetlost sveća i radosni uzvici gostiju, dotle se odigravalo neko neobično kretanje u onoj tajanstvenoj kući koju naši čitaoci poznaju samo spolja.

Sluga je išao iz sobe u sobu i nosio tamo-amo neke zavijene predmete koje je stavljao u jedan putnički kovčeg.

Kada je dovršio to prvo pripremanje, napuni pištolj i oproba da li se dobro izvlači iz kanija jedan širok nož, zatim ga pomoću jedne alkice obesi o lanac koji mu je služio kao pojas. Pored, noža prikači i svoj pištolj, jedan svežanj ključeva i molitvenik, povezan u šagrinsku kožu.

Dok je to radio, na gornjem spratu se začu neki lak hod kao od senke.

Odjednom se na vratima pojavi jedna žena, bleđa, slična aveti pod svojim belim velom, i prijatnim i tužnim glasom, kao cvrkut ptica u šumi, reče sluzi:

— Remi, jeste li gotovi?

— Jesam, gospođo, i samo čekam vaš kovčežić, da ga upakujem sa svojim.

— Mislite da ćemo te kovčege lako natovariti na svoje konje?

— Ne brinite, gospođo. Uostalom, ako vas to i najmanje uznemiruje, možemo moj da ostavimo, imam ja tamo sve što mi treba.

— Ne, Remi, ni pod kakvim izgovorom neću da vi trpите neku oskudicu na putu, a zatim, kada tamo budemo stigli, sve će sluge biti zauzete, jer je jadni starac bolestan. Ah, Remi! Jedva čekam da vidim svoga oca. Imam neko predosećanje i izgleda mi da ga nisam čitavu večnost videla.

— Međutim, gospođo, bili ste tamo pre tri meseca, a i mi k njemu obično tako odlazimo.

— Remi, vi ste bar dobar lekar i kada smo ga poslednji put ostavljali sami ste kazali da neće dugo živeti.

— Jesam, gospođo, ali to je više bila bojazan nego neko tvrđenje. Bog katkad zaboravlja starce i oni žive, to je samo čudno rečeno, zato što su već naučili da žive. Čak i nešto više, starci su često kao deca, danas su slabi a sutradan su potpuno zdravi.

— Na žalost, Remi, može se dogoditi i obratno, da kao deca danas budu potpuno zdravi, a sutra umiru.

Remi je ćutao, jer nije mogao da nađe nikakav ubedljiv odgovor.

Oboje su ćutali utonuli u svoje misli.

— Za koliko ste sati naručili konje, Remi? — upita najzad tajanstvena dama.

— Za dva sata posle ponoći.

— Jedan sat pre zvona?

— Jeste, gospođo.

— Nikoga nema napolju?

— Nikoga.

— Čak ni onog nesrećnog mladića?

— Nema čak ni njega. Remi uzdahnu.

— Vi mi to nekako čudno govorite, Remi.

— Zato što je i on doneo jednu odluku.

— Kakvu? — upita mlada žena i uzdrhta.

— Da nas više ne vidi, ili bar više ne pokušava da nas vidi.

— A kuda ide?

— Kuda i svi mi idemo: u večni pokoj.

— Neka mu bog da rajsko naselje! — odgovori dama ozbiljnim i hladnim glasom kao smrt. — Ali ipak... — I tu zastade.

— Ipak? — ponovi Remi.

— Zar on nema nikakvog drugog posla na ovome svetu?

— Imao bi da voli, da su i njega voleli.

— Jedan čovek njegovog imena, njegovog položaja i njegove mladosti mora da računa na svoju budućnost.

— A zar vi mislite na budućnost, gospođo, mada nemate razloga da mu zavidite ni na imenu, ni na mladosti, ni na položaju?

Ženine oči zasjaše strašnim pogledom.

— Jeste, Remi, ja mislim, pošto živim. Ali ćutite... I napreže sluh.

- Je l' te da se čuje neki topot konja?
- Možda je, ali u tom slučaju došao je skoro čitav sat ranije.
- Jeste, izgleda.
- Da nije to naš čovek?
- Neko se zaustavlja pred vratima, Remi.
- Zaista, imate pravo.

Remi brzo siđe niza stepenice i stiže do vrata u trenutku kada su odjeknula tri brza udara.

— Ko ide? — upita Remi.

— Ja, odgovori jedan isprekidan i drhtav glas. — Ja sam, Granšam, baronov sobar.

— Ah, bože moj! Otkud vi, Granšame, u Parizu? Čekajte da vam otvorim, ali ne vičite toliko.

I otvori mu vrata.

— Odakle dolazite? — upita ga Remi šapatom.

— Iz Meridora.

— Uđite, uđite, brzo. Ah, bože moj!

— Šta je bilo, Remi? — ču se ženski glas sa vrha stepenica. — Jesu li to naši konji?

— Ne, gospođo, nisu. Zatim se obrati starcu:

— Pa šta ima novo, dobri moj Granšame?

— Ne možete da se setite? — odgovori sluga.

— Na žalost! Mogu još kako. Ali, za ime sveta, nemojte joj odmah reći. Ah! Šta li će ona reći, jedna žena!

— Remi, Remi, izgleda da govorite s nekim?

— Jeste, gospođo, jeste.

— Sa nekim čiji mi je glas poznat?

— Tako je, gospođo... Kako da je poštedimo, Granšame?... Evo je!

Gospođa se pojavi na kraju hodnika.

— Ko je to? — upita ona. — Rekla bih da je Granšam.

— Jeste, gospođo, ja sam — odgovori ponizno i tužno starac i otkri svoju belu glavu.

— Ti, Granšame, ovde! Ah, bože moj! Moja predosećanja nisu me prevarila, otac je umro?

— Jeste, gospođo, — odgovori Granšam, koji je zaboravio šta mu je Remi preporučio. — Jeste, Meridor više nema gospodara.

Bleda, bez kapi krvi, ali nepomična i odlučna, dama je hrabro primila udar.

Kada je Remi vide tako predanu sudbini i tako mračnu, priđe joj i tiho je uze za ruku.

— Pa kako je umro? — upita dama. — Pričajte, prijatelju.

— Gospođo, gospodin baron više nije ustajao iz naslonjače i pre osam dana i treći put je dobio srčani udar. Sada je još poslednji put mogao da promuca vaše ime i prestao je da govori. Te noći je umro.

Dijana samo klimnu glavom starom sluzi u znak zahvalnosti, a zatim se bez reči pope u svoju sobu.

— Najzad je slobodna — prošapta Remi koji je bio turobniji i bleđi od nje. — Hodite, Granšame.

Dijanina soba bila je na prvom spratu, iza jedne sobe za rad koja je gledala na ulicu. Nameštaj sobe bio je jednostavan, ali skupoćen; tapete na zidovima bile su od arske tkanine, najbolje u to doba, i predstavljale su razne slike Hristovog stradanja. Jedna klupica za molitve, išarana rezbarijama, jedan kip od istog drveta, jedan sa drvenim stubovima i najzad jedan ćilim iz Briža. To je bio sav ukras te sobe. Nijedan cvet, nijedan ukras, nijedna pozlata. Drvo i potamnelo gvožđe zamenjivali su zlato i srebro. U jednom ramu od crnog drveta nalazio se lik čoveka, na onom zidu sobe gde je padala Svetlost. Bilo je očevidno da je tu bio naročito namešten.

Dama kleče kraj slike, suvih očiju, ali srca punog bola. Pogledom punim ljubavi, ona pogleda tu nepomičnu sliku, kao da ona može da oživi i da joj odgovori.

To je bila zaista veoma lepa slika, puna otmenosti. Slikar je na njoj predstavio mladića od dvadeset osam do trideset godina kako upola odeven leži na divanu; il probodenih grudi curilo je nekoliko kapi krvi; jedna ruka, desna, klonulo je visila, ali je još držala ostatak mača. Oči su mu se sklapale kao kod čoveka koji umire; bledilo i samrtni bol davali su licu neki božanski izraz koji dobija ljudsko lice tek u trenutku kada se rastaje sa životom. Umesto svakog objašnjenja, svake izreke, ispod slike pisalo je kao krv crvenim slovima: *Aut Ceasar aut nihil*¹

Dama ispruži svoje ruke prema toj slici i kao što se obraća bogu, obrati mu se rečima:

„Ja sam te preklinjala da čekaš iako je tvoja duša morala biti žudna osvete. I kako mrtvi vide sve, o, ljubavi moja, ti si video da sam

¹ Ili Cezar ili ništa.

podnosila život samo da ne postanem oceubica. Kada si ti umro, trebalo je da i ja umrem, ali umirući, ubila bih svog oca.

Ti znaš, takođe, da sam se nad tvojim krvavim telom zavetovala i, zaklela da ću se za smrt osvetiti smrću, da ću za krv proлити krv; ali bih tada zločinom oskrnavila sedu glavu čestitog starca koji me je nazivao svojim nevinim čedom.

Ti si to čuo, ljubljeni moj, ti si to čuo i hvala ti. Ali sada sam slobodna. I poslednja veza koja me je spajala sa zemljom prekinuta je rukom Svevišnjeg, neka mu je večna slava! Ja sam sasvim tvoja. Sada mogu da radim slobodno, bez vela, bez skrivanja jer sad ne ostavljam više nikoga na ovom svetu i imam prava da ga napustim”.

Ona se pridiže na jedno koleno i poljubi ruku koja je izgledala kao da visi iz rama.

„Ti mi opraštaš, prijatelju, što su mi oči suve. Osušile su se od plača na tvome grobu. Te oči koje si toliko voleo.

Za nekoliko meseci sastaćemo se i ti ćeš mi najzad odgovoriti, dragi pokojnice, kome sam toliko govorila i nikad nisam dobijala odgovor”.

Tada Dijana ustade s puno poštovanja, kao da je završila svoj razgovor s bogom. Ode i sede na jednu hrastovu stolicu.

— Siromah otac! — prošapta ona glasom i s izrazom koji više nije ličio na ljudski.

Zatim utonu u razmišljanje i izgledala je kao da je zaboravila na sadašnje i ranije nesreće. Odjednom se uspravi, dok joj je ruka i dalje bila na naslonu stolice.

— Tako je! — reče ona. — I tako će biti najbolje, Remi!

Verni sluga je bez sumnje prisluškivao na vratima, jer se odmah pojavi.

— Evo me, gospođo, — odgovori.

— Dostojni moj prijatelju, brate moj, — reče Dijana, — jedino biće koje me na ovome svetu poznaje, recite mi zbogom.

— Zašto to, gospođo?

— Zato što je došao čas da se rastanemo, Remi.

— Da se rastanemo! — uzviknu s naglaskom od koga njegova prijateljica uzdrhta. — Šta vi to govorite, gospođo?

— Jeste, Remi. Ta osveta mi je izgledala plemenita i čista sve dok je bilo neke prepreke između nje i mene, sve dok sam je samo nazirala. Takve su sve stvari na ovome svetu, uzvišene i lepe

izdaleka. Sada, kada već počinjem da je privodim u delo, kada je prepreke nestalo, ne bežim, Remi, ali neću da povučem sa sobom na kaljav put zločina jednu plemenitu dušu bez mrlje. I zato morate da me ostavite, prijatelju. Ceo ovaj prošli život obliven suzama računajte mi se pred bogom kao ispaštanje; a vi koji niste nikada učinili nikakvo zlo, niti ćete ga učiniti, utoliko ste sigurniji u nebesku nagradu.

Remi je slušao reči gospođe od Monsoroa natmureno i skoro s prezirom.

— Gospođo, — odgovori on — mislite li da govorite jednom iznurenom starcu koga je život iscrpao? Gospođo, imam dvadeset šest godina, to jest svu svežinu mladosti koja izgleda kao da je zamrla u meni. Kao lešina iz groba još živim samo zato da odigram neku vidnu ulogu u delu Proviđenja, da izvršim neki strahovit čin. Ne odvajajte, gospođo, nikad moje misli od svojih, jer su te dve kobne misli tako dugo pod jednim krovom stanovale. Kuda god budete išli, doći ću i ja; što budete vi radili, ja ću vam pomagati. A ako se, gospođo, tako ne dogodi, i ako i pored mojih molbi vi i dalje hoćete da me najurite...

— Oh! — prošapta mlada žena. — Da vas najurim! Šta vi to govorite, Remi?

— Ako i dalje ostanete pri toj odluci, — nastavi mladić ne obraćajući pažnju na njene reči, — ja znam šta mi je ostalo da radim i svi naši smerovi, koji su postali nekorisni, biće za mene samo dva udarca nožem. Jedan ću dati u srce onome koga već poznajete, a drugi u svoje.

— Remi! Remi! — uzviknu Dijana i pođe prema mladiću držeći zapovednički ruku iznad svoje glave. — Remi, ne govorite tako! Život onoga kome. vi pretite ne pripada vama, on je moj. Ja sam dosta skupo platila i hoću sama da ga uzmem kada bude za to došao trenutak. Vi znate, Remi, šta se dogodilo. To nije bio san, zaklinjem vam se. Onoga dana kada sam klekla pred već hladnim telom svoga...

I pokaza rukom na sliku.

— Toga dana, kažem vam, priljubila sam svoje usne uz ranu koju vidite otvorenu i tada je rana uzdrhtala i kazala mi: „Osveti me, Dijana, osveti!”

— Gospođo!

— Remi, ponavljam ti, to nije bilo uobraženje, to nije bilo bučanje u mojoj glavi usled ludila; rana mi je govorila, kažem vam, i još je čujem kako mi šapuće: „Osveti me, Dijana, osveti me!”

Sluga obori glavu.

— Dakle, osveta pripada meni a ne vama — nastavi Dijana. — Uostalom, za koga je i zbog koga je on poginuo? Za mene i zbog mene.

— Moram da vam se pokorim, gospođo, — odgovori Remi — jer sam i ja bio mrtav kao i on. Ko me je podigao iz gomile leševa kojih je bila puna ova soba? Vi. Ko je iscelio moje rane? Vi. Ko me je sakrio? Vi, vi, drugim recima, polovina, duše onoga za koga sam tako radosno poginuo. Zapovedite i ja ću se pokoriti, samo nemojte narediti da vas ostavim.

— Dobro, Remi, pođite za mojom srećom. Imate prava, ništa nas više ne sme rastaviti.

Remi pokaza sliku.

— A sada, gospođo, — reče on odlučno — on je bio ubijen izdajstvom, izdajstvom mora biti i osvećen. Ah! Vi ne znate jedno. Vi imate pravo, božja ruka je s nama. Vi ne znate da sam ove noći našao tajnu, taj otrov Medičija, taj otrov Renea Florentinca.

— Ah! Je l' to istina?

— Hodite, gospođo, da vidite.

— Ali čeka nas Granšam. Šta će on reći kada vidi da se mi ne vraćamo i kada nas više ne čuje? Sigurno hoćeš tamo dole da me vodiš?

— Jadni starac je prešao na konju šezdeset milja, gospođo. On je premoren i zaspao je na mome krevetu. Hodite.

I Dijana pođe za Remijem.

LABORATORIJA

Remi odvede Dijanu u pobočnu sobu i pošto je stavio u pokret jednu oprugu, skrivenu ispod daščice parketa, otvori jedan ulaz na podu.

Kada se pod pomerio, u otvoru se ukazaše stepenice, mračne, strme i uzane. Remi pođe prvi i pruži Dijani ruku. Pošto su sišli niz dvadeset stepenika, bolje reći letvica, nađoše se u jednoj okrugloj odaji, mračnoj i vlažnoj; sav njen nameštaj bio je jedan četvrtast sto, dve stolice od trske, jedno ogromno ognjište i mnoštvo bočica i limenih kutija.

A stanovnici te odaje bili su koza i nekoliko ptica, svi bez glasa, i u ovoj podzemnoj i tamnoj odaji ličili su više na aveti nego na prave životinje.

Na ognjištu je dogorevala vatra, a crn i gust dim penjao se u dimnjak.

Iz jednog kazana koji je stajao kraj ognjišta lagano, kap po kap, cedila se neka kao zlato žuta tečnost.

Te su kapi padale u jednu staklenu posudu, debelu dva prsta i prozračnu, koja je jednom cevi bila spojena za kazan.

Dijana siđe i stade bez čuđenja ili straha među sve te stvari tako čudnovatog oblika. Reklo bi se da utisci iz običnog života nisu mogli imati više nikakvog uticaja na ovu ženu koja je već živela van ovog sveta. Remi joj dade znak da se zaustavi i pri dnu stepenica ona stade.

Tada mladić upali jednu svetiljku koja baci bleđu Svetlost na sve te stvari koje su dotle mirno stajale ili se kretale po mraku.

Zatim se približi bunaru, iskopanom kraj zida, bez ograde, priveza za jedno vedro dug konopac i spusti ga lagano u bunar. Uskoro se s dna bunara začu potmuo šum i nekoliko trenutaka posle toga Remi izvuče puno vedro ledene i kao kristal bistre vode.

— Pridite, gospođo, — reče Remi. Dijana priđe.

Tada Remi kanu u vodu samo jednu kap žute tečnosti iz staklenog suda i voda odmah dobi žutu boju; zatim ta boja iščeze lagano i posle deset minuta postade opet onako bistra kao i ranije. Dijana je netremice posmatrala celu tu radnju; izgleda da ju je to neobično zanimalo. Remi je pak gledao u Dijanu.

— Pa šta sve ovo znači? — upita ona.

— Vidite, gospođo, — reče joj Remi — ako sada u ovu vodu, koja nema ni boje ni mirisa, zamočlte neki cvet, ili maramicu, ili rukavicu; ako natopite neki mirišljav sapun, ili sipate malo u čašu iz koje će se prati zubi, ruke ili lice, Videćete, kao nekada na dvoru Šarla IX, kako cvet guši svojim mirisom, rukavica truže dodirom, a sapun ubija prodiranjem u pore. Kanite samo jednu kap ove tečnosti na stenjak neke sveće ili svetiljke, pamuk će se natopiti, sveća ili svetiljka će ceo sat širiti smrt, a posle toga će goreti kao i svaka druga sveća ili svetiljka.

— Jeste li vi sigurni u to što govorite, Remi? — upita ga Dijana.

— Izvršio sam sve opite, gospođo. Vidite ove ptice koje više ne mogu da spavaju i da jedu, to je zato što su pile ovu vodu. Pogledajte ovu kozu, koja je brstila travu poprskanu tom vodom, linja se, a oči joj plamte. Sada slobodno možemo da je pustimo na slobodu, na svetlost, u prirodu, ona će uginuti, izuzev ako joj je priroda dala neki nagon da pronade kakav protivotrov koji životinje osete, ali ljudi ne poznaju.

— Može li se videti taj stakleni sud, Remi? — upita Dijana.

— Može, gospođo, jer se tečnost već ocedila. Ali čekajte.

Remi vrlo oprezno odvoji stakleni sud od kazana, zatim ga odmah zapuši mekim voskom i obavi grlič komadićem vunene materije. Potom ga pruži Dijani.

Dijana ga uze bez ikakvog uzbuđenja, podiže ga prema svetiljci i pošto je izvesno vreme posmatrala gustu tečnost, reče:

— Potrebno je, znači, samo da u pogodnom trenutku izaberemo rukovet cveća, rukavice, sveću, sapun ili čašu? A da li ova tečnost može da stoji u metalnom sudu?

— Nagriža ga.

— Možda ovo staklo može da se slomi?

— Ne verujem, vidite kako je debelo. Uostalom, možemo ga zatvoriti ili upakovati u neku zlatnu kutiju.

— Znači, Remi, vi ste zadovoljni?

I nešto kao tužni osmejак pojavi se na Dijaninim usnama i dade licu izraz kakav mesečev zrak daje obamrlim stvarima.

— Više nego što sam ikada bio, gospođo, — odgovori Remi. — Kazniti krivce, znači uživati svetu božju naklonost.

— Čutite, Remi. Oslušnite. — I Dijana oslušnu.

- Čuli ste neki šum?
- Izgleda mi da je to topot konja na ulici, Remi. Stigli su nam konji.
- To je verovatno, gospođo, jer je otprilike vreme kada treba da stignu. Ali sad ću otići da ih vratim.
- A zašto?
- Pa više nam nisu potrebni.
- Umesto da idemo u Meridor, Remi, mi ćemo u Flandriju. Sačuvajte konje.
- Ah, razumem!
- Sada slugine oči zasijaše zračkom radosti koji se mogao porediti jedino sa Dijaninim osmehom.
- A Granšam, šta ćemo s njim?
- Kazao sam vam da je Granšamu potreban odmor. On će ostate u Parizu i prodaće ovu kuću, jer nama više nije potrebna. Samo ćete pustiti na slobodu sve ove jadne životinje koje smo iz potrebe toliko mučili.
- Ali šta ćemo da radimo sa ovim ognjištem, ovim cevima i kazanom?
- Pošto su se ovde nalazili kada smo kuću kupili, neka ostanu tu i posle nas.
- Ali ovaj prah, kiseline i ove tečnosti?
- Bacite sve to u vatru, Remi.
- Onda se vi udaljite.
- Ja?
- Jeste, ili bar stavite ovu staklenu masku na lice.
- I Remi dade Dijani jednu obrazinu koju ona odmah stavi na lice. Zatim i sam stavi na usta i nos jednu vunenu krpu i poče da vuče konopac meha.
- Pošto je raspalio ugalj, najpre prosu u vatru prah koji poče veselo da pucketa. Jedan je prah bacao zelena svetla, drugi su sagorevali ugasitim plamenom kao sumpor, a tečnosti, umesto da zagase plamen, stvarale su plamene jezike koji su se kao zmije penjale u dimnjak sa potmulim praskom kao udaljena grmljavina. Kada je sve sagorelo, on reče:
- Imate pravo, gospođo. Ako sada neko otkrije tajnu ovog podruma, pomisliće da je ovde stanovao neki alhemičar; a danas još spaljuju veštice, ali alhemičare poštuju.

— Uostalom, — reče Dijana — i kada bi nas spalili, bilo bi sasvim pravedno, rekla bih. Zar nismo mi trovači? Ja se ne grozim te smrti, kao ni neke druge, samo mi je želja da izvršim svoju nameru pre nego što se popnem na lomaču? Zar nije većina mučenika na taj način izdahnula?

Remi klimnu glavom u znak odobravanja i uze iz ruku svoje gospodarice stakleni sud, a zatim ga brižljivo upakova. U tom trenutku neko zalupa na spoljna vrata.

— To su naši ljudi, gospođo, niste se prevarili. Popnite se brzo i otvorite im dok ja otvorim podrum.

Dijana poslušala. Ista misao živela je u ova dva tela, pa se he bi moglo tačno reći ko je koga bolje slušao.

Remi se pope za njom i gurnu oprugu; podrum se zatvori. Kraj ulaznih vrata Dijana nađe Granšama. Njega je probudila lupa i došao je da otvori. Starac nije bio malo iznenađen kada je doznao za skori odlazak svoje gospodarice, naročito kada mu je ona prećutala kuda odlazi.

— Granšame, prijatelju, — reče mu ona — Remi i ja odlazimo na jedno poklonjenje koje smo odavno hteli da izvršimo. Nemojte o tome putu nikome govoriti, a isto tako nemojte nikome da otkrivete moje ime.

— Oh! Gospođo, zaklinjem vam se — reče stari sluga. — Ali ipak ćemo se videti?

— Bez sumnje, Granšame, bez sumnje. Uvek se dvoje nađu, ako ne na ovome svetu, ono bar na onome, zar ne? Nego znate šta, Granšame, ova nam je kuća sada nepotrebna.

Dijana izvuče iz jednoga ormara svežanj hartija.

— Ovo je tapija od imanja, kuću izdajte ili je prodajte. Ako za mesec dana od danas ne nađete ni kupca ni zakupca, vi je jednostavno napustite i vratite se u Meridor.

— A ako nađem kupca, gospođo, za koliko da je prodam?

— Za koliko vi nađete za shodno.

— I onda da odnesem novac u Meridor?

— Zadržite ga za sebe, stari moj Granšame.

— O, gospođo, zar toliku svotu?

— Zašto ne? Zar vam ne dugujem toliko za vašu službu, Granšame? A posle toga, pored svog duga vama, imam da isplatim i dugove svog oca.

— Ali, gospođo, bez ugovora ili ovlašćenja ne mogu ništa učiniti.

— On je u pravu — reče Remi.

— Onda nađite neki način — reče Dijana.

— Ništa lakše. Ta je kuća kupljena na moje ime, ja je sada prodajem Granšamu i sada on može da je proda kome god hoće.

— Dobro. Uradite tako.

Remi uze pero i ispod staroga prodajnog ugovora ispisa novi.

— A sad zbogom, — reče gospođa od Monsoroa Granšamu koji je bio sav uzbuđen što ostaje sam u ovoj kući. — Zbogom, Granšame. Recite da privedu konje, dok ja dovršim pripremanje.

Tada se Dijana pope u svoju sobu, nožem iseče sliku iz rama, uvi je, zamota u jednu svilenu materiju i stavi je u svoj putnički kovčeg. Onako prazan ram je tužno zjapio i još rečitije pričao o bolovima za koje je čuo. Pošto je nestalo slike, soba je izgledala kao i svaka obična soba.

Kada je Remi privezao kaišima oba kovčega, pogleda još poslednji put na ulicu da se uveri nema li koga i kada vide da su samo čuvari konja, pomože svojoj bleđoj gospodarici da se popne na konja.

— Ja mislim, gospođo, — reče joj on tiho — da je ovo poslednja kuća u kojoj smo tako dugo stanovali.

— Pretposlednja, Remi, — reče dama svojim ozbiljnim i jednoličnim glasom.

— Pa koja je poslednja?

— Grob, Remi.

ŠTA JE RADIO U FLANDRIJI NJEGOVA SVETLOST OD FRANCUSKE, VOJVODA OD ANŽUJA I OD BRABANTA, GROF OD FLANDRIJE

Neka nam sada čitaoci dopuste da ostavimo kralja u Luvru, Anrija od Navare u Kaoru, Šikoa na putu, a gospođu od Monsoroa na ulici i da vidimo šta je bilo u Flandriji sa Njegovom Svetlošču vojvodom od Anžuja, koji je nedavno naimenovan za vojvodu od Brabanta, i kome je pošao u pomoć veliki francuski admiral An Deg, vojvoda od Žoajeza.

Osamdeset milja severno od Pariza, na obalama Eskoa, vila se francuska zastava i čuli su se glasovi u jednom francuskom logoru. Bila je noć. Vatre, raspoređene u krug, ivičile su reku koja je kod Anversa dosta široka, a odblesci su se svetlucali u vodi. Uobičajenu tišinu ravnice sa tamnim zelenilom sada je prekidalo rzanje francuskih konja. Sa visine gradskih zidina straža je prema Svetlosti logora gledala kako svetlucaju muskete francuskih stražara. Samo, to je svetlucanje bilo udaljeno, a širina reke, koja je delila grad od logora, činila ga je sličnim odblesku koji se usled toplote viđa lepih letnjih večeri. To je bila vojska vojvode Anžuja. Zbog čega je ona došla ovamo? To ćemo sad objasniti našim čitaocima. To možda neće biti tako zanimljivo, ali oni će nam oprostiti. Mnogim ljudima je neprijatno kada ih unapred ne obavestite!

Oni naši čitaoci koji su prelistavali *Kraljicu Margo* i *Gospođu od Monsoroa* poznaju već godinama vojvodu od Anžuja, tog zavidljivog, sebičnog, ambicioznog i nestrpljivog kneza, rođenog uza sam presto, koga je svaki događaj, izgleda, približavao tome prestolu i koji nikako nije mogao strpljivo da čeka da mu smrt načini slobodan put do njega. Videli smo ga najpre kako priželjkuje presto Navare za vreme Šarla IX, zatim presto i samog Šarla IX, i najzad francuski presto na kome je sada bio njegov brat Anri, bivši poljski kralj, koji je poneo dve krune čime je izazvao veliku zavidljivost svog brata, jer on nikako nije mogao ni jedne jedine da se dočepa.

Tada je za trenutak bacio svoj pogled prema Engleskoj kojom je upravljala jedna žena i da bi došao do prestola, zatražio je ruku te žene, mada se zvala Jelisaveta i imala dvadeset godina više od njega.

U tom pogledu sudbina je počela da mu se osmehuje, ako se može nazvati srećom ženidba gordom ćerkom Anrija VIII. Onaj koji celoga svoga veka, obuzet žudnjama, nije čak uspeo ni svoju slobodu da odbrani, koji je gledao kako ubijaju njegove ljubimce La Mola i Kokonasa, ili ih je možda i sam ubio, koji je onako podlo žrtvovao Bisija, najčestitijeg od svih plemića, i sve to bez ikakve koristi za svoj napredak, a na veliku štetu svoje slave, taj čovek koga sreća nije htela da pogleda, najednom se našao obasut naklonošću jedne velike kraljice, koja je dotle bila nepristupačna smrtnicima, a ceo jedan narod mu je pružio najviše moguće dostojanstvo. Flamanci su mu nudili krunu, a Jelisaveta mu je dala prsten.

Mi nemamo nameru da budemo istoričari. Ali ako se katkad i umešamo u istoriju, to je samo onda, kada se istorija slučajno spusti na visinu romana, ili bolje rečeno, kada se roman uzdigne na visinu istorije. Tada upravljamo svoje radoznale poglede u intimni kneževski život vojvode od Anžuja koji je neprekidno vodio pored slavnog puta kraljevstva i bio prepun događaja, čas tamnih, čas svetlih, kakvi se obično viđaju samo u životima kraljeva.

Dakle, opisaćemo u nekoliko reči ovaj život. Video je da se njegov brat Anri III zapetljao u svađe sa Gizovim, zatim im je prišao, ali je uskoro opazio da je ovima jedini cilj da na prestolu Francuske zamene dinastiju Valoa. Tada je napustio Gizove. Ali, kao što smo videli, to odvajanje nije bilo bez opasnosti i Salsed, koji je umoren na Grevskom trgu, pokazao je koliku su važnost gospoda Lorenci pripisivali prijateljstvu gospodina od Anžuja. Sem toga, Anri III je od nekog vremena dobro motrio i godinu dana pre no što počinje ova istorija, vojvoda od Alansona se bio povukao u Amboaz gotovo kad izgnanik.

I tada mu Flamanci pružiše ruku. Zamoreni španskom vladavinom, desetkovani gospodarenjem vojvode od Albe, prevareni lažnim mirom Huana Austrijskog, koji je taj mir iskoristio da ponovo uzme Namir i Šarlemon, Flamanci pozvaše sebi Viljema od Nasaua, kneza od Oranža i načiniše ga guvernerom Brabanta.

Da kažemo samo jednu reč o toj novoj ličnosti, koja je odigrala veliku ulogu u istoriji i koja se kod nas samo za trenutak pojavljuje.

Viljem od Nasaua, knez od Oranža, imao je tada oko pedeset godina. Sin Viljema od Nasaua, zvanog Starijeg, i Julijane od Stolberga, brat od strica Renea od Nasaua, koji je poginuo pri opsadi SenDizijea, nasledivši kneževsku titulu, bio je još od rane mladosti vaspitan po najstrožim načelima reformacije i još tada je osetio svu svoju vrednost i svu veličinu svoje misije. Ta misija za koju je verovao da mu dolazi s neba i kojoj je bio celog svog veka veran, za koju je kao mučenik umro, bila je osnivanje holandske republike i on ju je zaista i osnovao. Šarl Peti je umeo da oceni vrednost i cenio je Viljema. Stari car, koji je tada držao u svojim rukama najteži skiptar što ga je ikada jedan car držao, vrlo često je pitao za savet to dete, i to za najosetljivije stvari u pogledu politike Holandije i Belgije. Staviše, mladić je imao jedva dvadeset i četiri godine kada

mu je Šarl Peti, u odsustvu čuvenog Filibera-Emanuela od Savoje, poverio zapovedništvo nad flamanskom vojskom. Viljem se tada pokazao dostojnim te velike pažnje. Držao je u šahu vojvodu od Nevera i Kolinjija, dva najveće vojskovođe toga doba, i pred njihovim očima utvrdio je Filipvil i Sarlemon. Onoga dana kada je Šarl Peti adbicirao, Viljem od Nasaua mu je pomogao da siđe niza stepenice prestola i njemu je povereno da odnese Ferdinandu carsku krunu koju je dragovoljno skinuo.

Tada je došao Filip II, koji je, i pored saveta Šarla Petog da smatra Viljema kao svoga brata, uskoro osetio da je Filip II jedan od onih vladara koji ne žele da imaju porodicu. Tada se u njegovom mozgu začepomisao da oslobodi Holandiju i Flandriju. Ta pomisao možda ne bi nikad isključila da stari car, njegov prijatelj i otac, nije doneo čudnu odluku da kraljevski plašt zameni kaluderskom mantijom. Tada Holandija, na predlog Viljema, zatraži da se povuku strane trupe, te je otpočela ogorčena borba Španije da zadrži plen koji joj se izmicao iz ruku. I tada preko glave tog nesrećnog naroda, koji je bio stalno pritiskan između Francuske i Carstva, pređe vicekraljevstvo Margerite Austrijske i krvavo prokonzulstvo vojvode od Albe. Otpoče politička i verska borba kojoj je kao izgovor služio protest iz hotela Gulemburg kojim se tražilo ukidanje inkvizicije u Holandiji. Četiri stotine plemića, obučениh najprostije, došli su, dva i dva u redu, pred presto vice-upraviteljke i izneli želju naroda da se inkvizicija ukine.

Kada je Barlemon, jedan od vojvotkinjinih savetnika video ovako skromno obučene plemiće, iz usta mu se izmakla reč prosjaci koju su flamanski plemići čuli i prihvatili. Od tada je tim imenom u Holandiji nazivana partija rodoljuba koja dotle nije imala nikakvog imena.

Od toga trenutka Viljem počeo da igra ulogu koja je od njega načinila najvećeg političara što je ikada postojao. Uvek tučen u borbi protiv ogromne snage Filipa II, on se stalno uzdizao i bio sve jači posle svojih poraza; uvek je podizao novu vojsku koja je zamenjivala staru, potučenu ili nagnanu u bekstvo; uvek se pojavljivao jači no pre poraza i uvek je pozdravljan kao oslobodilac.

I usred tih moralnih pobeda i fizičkih poraza, ako se tako može reći, Viljem u Monsu doznade i o pokolju Bartolemejske noći. To je bila strašna rana koja je prodrla do srca Holandije. Holandija i deo

Flandrije, koja je bila kalvinistička, izgubile su time najbolju krv svojih prirodnih saveznika, francuske hugenote.

Na tu vest Viljem je odgovorio povlačenjem, kao što je uvek činio. Pošto je bio u Monsu, on se povuče do Rajne i tu je očekivao nove događaje.

Retko kada događaji iznevare uzvišene zamisli.

Tada se pronese jedna vest koju niko nije očekivao. Nekoliko pomorskih prosjaka — bilo je pomorskih prosjaka kao što je bilo i suvozemnih — nekoliko pomorskih prosjaka, dakle, gonjeni suprotnim vetrom u pristanište Brij, videći da nemaju mogućnosti da se ponovo dočepaju širokog mora, pustiše da ih vetar nosi i u očajanju što im nema spasa napadoše i osvojiše grad u kome su već bila pripremljena vešala za njih. Kada su uzeli grad, rasteraše špansku posadu iz okolnih mesta i, kako među sobom nisu imali nekog jakog čoveka koji bi iskoristio ovaj slučajni uspeh, oni pozvaše kneza od Oranža. Viljem dotrča. Trebalo je izvršiti veliko delo; trebalo je, stavljajući na kocku celu Holandiju, učiniti za svagda nemogućnim pomirenje sa Španijom.

Viljem izdade naredbu kojom se u Holandiji zabranjuje katolička vera, kao što je u Francuskoj bila zabranjena protestantska.

Posle te naredbe buknu rat. Vojvoda od Albe posla protivu pobunjenika svoga sina Frederika od Toleda koji zauze Zutfen, Nardem i Harlem. Ali ovaj poraz ne samo što nije obeshrabrio Holandane već im je, izgleda, dao novu snagu. Svi skočiše na oružje, od Ziderzea do Eskoa. Španija se za trenutak uplaši, pozva natrag vojvodu od Albe, a mesto njega posla dona Luja od Rekesensa, jednog od pobednika kod Lepanta.

Tada na Viljema naiđe nov niz nesreća: Ludovika i Anrija od Nasaua, koji su dovodili pomoć knezu od Oranža, iznenadi jedan poručnik dona Luja blizu Nimega i tu su bili potučeni i pobijeni; Španci prodreše u Holandiju, opkoliše Lejd i opljačkaše Anvers. Sve je skoro bilo propalo, kada nebo dođe još jednom u pomoć novoj republici. Rekesens umre u Briselu.

I tada sve pokrajine, ujedinjene zajedničkom potrebom, izdadoše zajednički proglas i 8. novembra 1576. godine, to jest četiri dana posle pustošenja Anversa, potpisaše ugovor, poznat pod imenom. Ganski mir, po kome se obavezuju na uzajamnu pomoć za oslobođenje zemlje od španske vlasti i od drugih stranaca.

Ali se nanovo pojavi don Huan, a s njime i nova nesreća za Holandiju. Za dva meseca on zauze Namir i Šarlemon.

Na ta dva neuspeha Flamanci odgovoriše tako što kneza od Oranža načiniše glavnim zapovednikom Brabanta.

Utom umre i don Huan. Izgledalo je da sam bog pomaže oslobođenje Holandije. Don Huana je zamenio Aleksandar Farneze.

To je bio vešt vladar, prijatnog ophođenja, blag i odlučan istovremeno, veliki političar i dobar general. Flandrija uzdrhta kada prvi put ču kako je taj prijatni italijanski glas naziva prijateljom, umesto da je smatra odmetnicom.

Viljem razumede da će svojim obećanjima Farneze za Španiju uraditi više nego što je vojvoda od Albe postigao suvošću.

Njegovim nastojanjem pokrajine potpisaše 29. januara 1579. godine savez u Utrehtu, koji je bio osnovica građanskog prava Holandije. Ali se tada uplaši da neće moći sam da izvede delo oslobođenja za koje se već petnaest godina borio i predloži vojvodi od Anžuja vrhovnu vlast nad Holandijom, pod uslovom, da poštuje prava Holandije i Flamanaca, kao i slobodu njihove veroispovesti.

To je bio strahovit udar za Filipa II i on učeni Viljemovu glavu sa dvadeset i pet hiljada talira.

Tada se predstavnici svih državnica sakupiše u Hagu i objaviše da je Filip II lišen vlasti nad Holandijom. Istovremeno narediše da se od tada zakletva na vernost polaže njima a ne španskom kralju.

Baš u to doba vojvoda od Anžuja je ušao u Belgiju i Flamanci ga primiše s nepoverenjem, kao i svakog drugog stranca. Ali pomoć Francuske, koju mu je knez obećao, bila im je od velike važnosti, te ga bar naizgled dočekaše lepo i s puno poštovanja.

Međutim obećanje Filipa II urodilo je plodom. Usred svečanog prijema, pored samog kneza od Oranža odjeknu pucanj. Viljem se zatetura. Mislilo se da je smrtno ranjen, ali je još bio potreban Holandiji. Metak ubice je samo prošao kroz oba obraza. Atentator je bio Žan Žoregi, preteča Baltazara Žerara, kao što je Žan Šatel bio prethodnik Ravajaka.

Zbog svih tih događaja Viljem je postao natmuren i tužan i samo se retko na njegovom licu javljao zamišljen osmeh. Flamanci i Holandani su poštovali tog zamišljenog čoveka kao što bi poštovali i samoga boga, jer su osećali da u njemu leži sva njihova budućnost; kada bi ga videli kako ide, zavijen u svoj širok ogrtač, sa šeširom

natučenim na čelo, sa laktom u levoj a bradom u desnoj ruci, ljudi su se sklanjali da mu načine prolaz, a majke, sa nekom verskom pobožnošću, pokazivale su ga svojoj deci i govorile:

— Vidiš, sine, to je Čutljivi.

Flamanci, dakle, na Viljemov predlog izabraše Fransoa od Valoa za vojvodu od Brabanta i grofa od Flandrije, to jest za vrhovnog gospodara. Ovo nije nimalo smetalo Jelisaveti da ga i dalje drži u nadi da će dobiti njenu ruku. Ona je u toj vezi gledala sredstvo da engleskim kalvinistima pridruži flamanske i francuske. Možda je mudra Jelisaveta sanjala o trostrukoj kruni.

Knez od Oranža je naizgled pomagao vojvodu od Anžua i stvarao mu jedan privremeni ogrtač omiljenosti kod naroda, uvek spreman da mu taj ogrtač skine kada po njegovom mišljenju bude došlo vreme da se oslobodi francuske prevlasti kao što se oslobodio španske tiranije.

Ali taj licemerni saveznik bio je za vojvodu od Anžuja mnogo opasniji od neprijatelja. On mu je ometao izvođenje planova koji bi mogli da mu donesu preveliku moć ili prevelik uticaj u Flandriji.

Kada je Filip II video da u Brisel ulazi jedan francuski knez, on pozva u pomoć vojvodu od Giza. Tu je pomoć tražio na osnovu jednog ugovora koji je nekada sklopljen između don Huana Austrijskog i Anrija od Giza.

Oba junaka, koji su bili otprilike istih godina, razumeli su se dobro i kada su se našli i udružili, svaki od njih je želeo da ima po kraljevinu.

Kada je posle smrti svoga strašnog brata Filip II, u hartijama mladoga kneza našao ugovor koji je potpisao Anri od Giza, nije se našao nimalo uvređen. Uostalom, zašto se uznemiravati zbog ambicija jednoga mrtvacu? Zar grob već ne skriva u sebi taj mač koji je mogao da uništi pismo?

Samo jedan kralj snage i moći Filipa II, svestan od kakve političke važnosti može biti nekoliko redaka napisanih izvesnom rukom, nije smeo dopustiti da potpis Anrija od Giza trune među zbirkama rukopisa i hartije, koji su privlačili posetioce Eskuriala, jer je taj potpis počeo da dobij a vrednost među trgovcima kraljevina koji su se zvali Oranži, Valoa, Habzburgovci i Tjudori.

Filip II pozva, dakle, vojvodu od Giza da nastavi s njim savez koji je bio sklopio sa don Huanom; po tome ugovoru Lorenci su

imali da pomažu Španjolce u zauzimanju Flandrije a Španjolci da pomažu Lorence u odnosu na pitanje nasleđstva koje je nekad kardinal u svojoj kući pokrenuo. To pitanje nasleđstva, u stvari, značilo je da se ni za trenutak ne napusti rad koji bi jednoga lepoga dana doveo radnike do toga da otmu francusku kraljevinu.

Giz je pristao; drugačije nije mogao da uradi. Filip II mu je pretio da će francuskom kralju Anriju poslati prepis ugovora; tada Španjolci i Lorenci poslaše Salseda, Španjolca koji je pripadao lorenskoj kući, da ubije vojvodu od Anžuja, pobednika kralja u Flandriji. I zaista, to bi ubistvo zadovoljilo i Španjolce i Lorence. Kada jednom vojvoda od Anžuja bude mrtav, nema više nikoga ko bi polagao pravo na presto Flandrije, niti ikoga ko bi nasledio francusku krunu. Ostao je bio doduše knez od Oranža, ali, kao što smo videli, Filip II je imao u pripremi još jednog Salseda koji se zvao Žan Žoregi.

Salsed je bio uhvaćen i raščerečen na Grevskom trgu pre nego što je mogao svoj plan da sprovede u delo.

Žan Žoregi je teško ranio kneza od Oranža, ali ga je samo ranio. Vojvoda od Anžuja i Čutljivi bili su još uvek živi, naizgled dobri prijatelji, ali u stvari krvniji neprijatelji nego oni koji su poslali ljude da ih ubiju.

Kao što smo kazali, vojvoda od Anžuja primljen je s nepoverenjem. Brisel mu je otvorio svoja vrata, ali Brisel nije bio ni Flandrija ni Brabant. Tada je on počeo, bilo iz ubeđenja, bilo što se osećao snažnim, da lagano ulazi u Holandiju, da uzima grad po grad, komad po komad, uporan u svojoj nameri. Po savetu kneza od Oranža, koji je poznavao flamansku osetljivost, počeo je da jede list po list od tog sočnog flamanskog drveta kao što bi uradio Cezar Bordžija.

Sa svoje strane Flamanci se nisu mnogo branili. Osećali su da ih vojvoda od Anžuja brani od Španjolaca. Oprezno su primali svoga oslobodioca, ali su ga ipak primali.

Fransoa je bio nestrpljiv i lupao je nogom o pod videći kako se lagano napreduje.

— Taj je narod lenj i plašljiv, — govorio je Fransoa svojim prijateljima — pričekajte malo.

— Taj je narod izdajnički i prevrtljiv, — govorio je Čutljivom — pritisnite jače.

Iz toga je izišlo da je vojvoda, koji je u svome prirodnom samoljublju smatrao da ta sporost Flamanaca za njega znači poraz, počeo

da silom uzima gradove koji nisu hteli da mu se predaju tako brzo kao što je on želeo. A to su baš i čekali, motreći jedan na drugoga, njegov saveznik Ćutljivi, knez od Oranža i Filip II, njegov najžešći neprijatelj.

Posle nekoliko uspeha vojvoda od Anžuja se ulogo, rio pred Anversom da silom otme taj grad koji su vojvoda od Albe, Rekesens, don Huan i vojvoda od Parme redom podjarmljivali, ali ga nikad nisu iscrpli, niti i za trenutak potpuno pokorili.

Anvers je pozvao vojvodu od Anžuja u pomoć protivu Aleksandra Farneze; kada je vojvoda od Anžua hteo da uđe u njega, Anvers je okrenuo svoje topove protiv njega.

Eto u kakvom je položaju bio Fransoa od Francuske u trenutku kada smo počeli o njemu da govorimo u ovoj knjizi, sutradan posle dolaska admirala Žoajeza i njegove flote.

PRIPREME ZA BORBU

Logor novog vojvode od Brabanta bio je na obema obalama Eskoa. Iako dobro disciplinovana, vojska je ipak bila uznemirena, što je bilo lako razumeti.

I zaista, mnogi kalvinisti bili su uz vojvodu od Anžuja, ne toliko iz neke ljubavi prema njemu, već zato što su bili neprijatelji Španaca i katolika iz Francuske i Engleske. Borili su se više iz samoljublja nego iz ubeđenja ili odanosti, te se osećalo da će odmah posle rata napustiti svoje starešine ili im postaviti uslove.

Uostalom, vojvoda od Anžuja je uvek verovao da će on otići mnogo dalje od tih uslova kada bude za to došao čas. Njegova omiljena uzrečica je bila: „Kada je Anri od Navare mogao da bude katolik, zašto Fransoa od Francuske ne može da bude hugenot?”

Međutim, umesto ovih političkih i moralnih razmirica, kod neprijatelja su postojala jasna ubeđenja, jedna potpuno određena zamisao, i sve je to bilo bez ikakvih ambicija ili srdžbe.

Anvers je najpre imao nameru da se preda, ali pod određenim uslovima i kada on bude hteo. On nije odbijao Fransoa, ali je hteo da čeka, jer je bio dobro utvrđen, a stanovnici su bili hrabri i vesti u borbama. On je, uostalom, znao da će, ako pruži ruku, naći vojvodu od Giza, koji je posmatrao događaje iz Lorene, i Aleksandra Farneze

u Luksemburgu. Zašto, dakle, u slučaju potrebe, ne bi primio pomoć Španije protiv vojvode od Anžuja, kao što je zvao u pomoć vojvodu od Anžuja, protiv Španje?

Posle toga je mogao da odgurne Španiju, pošto mu je Španija već pomogla da se otarasi vojvode od Anžuja.

Ti spori republikanci imali su ogromnu snagu u svome zdravom rasuđivanju. Odjednom opaziše veliku flotu ne ušću i doznaše da je ta flota dolazila sa velikim francuskim admiralom, koji dovodi pomoć njihovom neprijatelju. Otkako je opseo Anvers, vojvoda od Anžuja je sasvim postao njihov neprijatelj.

Kada su opazili tu flotu i čuli za dolazak Žoajeza, kalvinisti vojvode od Anžuja načiniše isto tako kiselo lice kao i Flamanci. Calvinisti su bili veoma hrabri, ali istovremeno i veoma zavidijski; oni bi vrlo lako prešli i preko pitanja novca, ali nipošto nisu voleli da neko krunji njihove lovorike, naročito mačevima kojima su prolili toliku hugenotsku krv Bartolomejske noći.

Otuda su potekle mnogobrojne svađe koje su počele još uoči Žoajezovog dolaska i nastavljale se idućih dana.

Sa svojih bedema Anveršani su svakoga dana imali prilike da posmatraju desetinu ili dvanaestina dvoboja između hugenota i katolika. Holandsko polje im je služilo kao zatvoren zabran za dvoboje, a u reku se bacalo mnogo više mrtvaca, nego da se vodila neka borba na otvorenom polju. Da je opsada Anversa trajala devet godina, kao nekada Troje, opsađeni ne bi morali ništa da rade već samo da posmatraju svoje neprijatelje; ovi bi se bez sumnje sami istrebili.

U svim ovim svađama Fransoa je igrao ulogu posrednika, i to sa velikim teškoćama. On je imao obaveze prema francuskim hugenotima; ako ove uvredi, to je značilo izgubiti podršku flamanskih hugenota koji su mu mogli pomoći u Anversu.

S druge strane, uvrediti katolike koje mu je kralj poslao da proživaju svoju krv za njega, bilo bi ne samo protivno politici vojvode od Anžuja, već bi mu moglo naškoditi. Dolazak te pomoći na koju ni sam vojvoda od Anžuja nije računao, pokvario je sve planove Španjolaca, dok su Lorenci pucali od besa. Vojvoda od Anžuja se radovao što je štedeo strane, disciplina u njegovoj vojsci mnogo je trpela.

Žoajez, kome misije nisu nikad polazile za rukom, kao što se sećamo, osećao se veoma nelagodno u ovom skupu ljudi tako različitih

osećanja. Osećao je nagoni da je prošlo vreme za uspeh. U vazduhu je strujalo neko predosećanje velikog poraza i kao len dvorjanin i samoljubivi vojskovođa žalio je što je došao iz tolike daljine da bi primio na sebe jedan deo poraza.

U svojoj savesti je osećao, a to je i glasno govorio, da je vojvoda od Anžuja pogrešio što je opseo Anvers. Knez od Oranža koji mu je dao taj podli savet nestao je čim se po njegovom savetu postupilo i niko nije znao šta je bilo s njime. Njegova je vojska bila u gradu i on je bio obećao vojvodi od Anžuja potporu te vojske; međutim, nije se ni reći čuko o nekom neslaganju Viljemovih vojnika i Anveršana, niti je do ušiju spoljne vojske doprla ijedna vest o nekom dvoboju između opsednutih, koja bi ih obradovala otkako su se ulogorili pred gradom.

Ono što je Žoajeza naročito odvrćalo od opsade bilo je to što je Anvers bio gotovo prestonica, a zauzeti jedan tako veliki grad sa njegovim pristankom značilo bi zaista uspeh. Ali uzeti na juriš drugu prestonicu budućih država, značilo je navući na sebe mržnju Flamanaca i Žoajeza, koji je veoma dobro poznao Flamance, znao je, čak i ako vojvoda od Anžuja uzme Anvers, da će mu se oni kad-tad osvetiti za to osvajanje, i to sa velikim interesom. To svoje mišljenje izlagao je Žoajez sasvim glasno one večeri u vojvodinom šatoru kada smo naše čitaoce doveli u francuski logor.

Dok su njegove vojskovođe držale savet, vojvoda je sedeo ili bolje reći ležao izvaljen u jednoj velikoj naslonjači koja je po potrebi mogla da posluži i kao krevet, i slušao je, ne primedbe velikog admirala, već šaputanje svoga lautara Orija.

Oriji je osvojio kneževu naklonost svojim podlim ulagivanjem, poniznim laskanjem i ljubaznošću. Nikada ga on nije služio, kao što sii to činili ostali njegovi prijatelji, time što bi napustio bilo kralja bilo druge uticajne ličnosti. Na taj način izbegao je opasnost o koju su se razbili La Mol, Kokonas, Bisi i toliko drugih.

Sa svojom lautom, sa svojim ljubavnim poslovima, sa svojim tačnim poznavanjem ličnosti i intriga na dvoru, veštım posredovanjem da ubaci u vojvodinu mrežu plen koji je ovaj priželjkivao, pa ma ko taj plen bio, Oriji je stekao bogatstvo i vesto ga prikrio za slučaj nemilosti, tako da je uvek izgledao kao siromašan svirač koji trči za talirom i kao cvrčak peva i onda kada je gladan. Uticaj toga čoveka bio je velik mada prikriven.

Kada Žoajež vide kako ga ovaj prekida u razvijanju svojih izlaganja strategije i kako odvraća vojvodu pažnju, on se povuče i prekide najednom svoj govor. Fransoa je izgledao kao da ga ne sluša, ali ga je u stvari slušao i odmah primetio Žoaježovo nestrpljenje. On reče:

— Šta vam je, gospodine admirale?

— Ništa, Vaša Svetlosti. Čekam samo da Vaša Visost, bude slobodna i da me sasluša.

— Ali ja vas slušam, gospodine od Žoaježa, slušam vas — odgovori veselo vojvoda. — Ah! Vi Parižani mislite da sam se ja umorio flamanskim ratom, mislite da ne mogu da slušam dve ličnosti odjednom, iako je Cezar diktirao sedam pisama u isti mah!

— Vaša Svetlosti, — odgovori Žoajež i pogleda svirača tako da ovaj prikloni glavu sa uobičajenom poniznošću — ja nisam pevač da mi je potrebna pratnja kada govorim.

— Dobro, dobro, vojvodo. Čutite, Oriji. Oriji se prikloni.

— Dakle, — nastavi Fransoa — vi ne odobravate moj napad na Anvers, gospodine od Žoaježa?

— Ne, Vaša Svetlosti.

— Međutim, ja sam tu odluku doneo posle jednog saveta.

— Zato, Vaša Svetlosti, uzimam reč sa velikim ustručavanjem posle toliko iskusnih vojskovođa.

I Žoajež, kao dvorski čovek, pozdravi sve oko sebe.

Začu se nekoliko glasova kao da odobravaju mišljenje velikog admirala.

Drugi su samo klimali glavom u znak odobravanja.

— Grofe od Sent-Enjana, — obrati se vojvoda jednom od svojih najhrabrijih pukovnika — vi ne mislite kao gospodin od Žoaježa?

— Mislim, Vaša Svetlosti, — odgovori gospodin od Sent-Enjana.

— Ah! To znači, pošto ste iskrivili lice...

Svi prsnuše u smeh. Žoajež preblede, a grof pocrvene.

— Ako gospodin grof od Sent-Enjana ima običaj da na taj način izražava svoje mišljenje, onda je on neučtiv savetnik — reče Žoajež.

— Gospodine od Žoaježa, — odgovori žustro Sent-Enjan — Njegova Visost nije bila u pravu kada mi je prebacila zbog jednog nedostatka koji sam zadobio u njegovoj službi. Prilikom zauzimanja

Kato-Kabrezija, dobio sam udarac koplja u glavu i od tada imam nervne trzaje koji mi krive lice... Ovo u svakom slučaju nije izvijenje, gospodine od Žoajeza, ovo je samo objašnjenje — reče grof ponosito i okrete se.

— Ne, gospodine, — reče Žoajez i pruži mu ruku — to je prekor što ste ga vi učinili i imate pravo.

Vojvoda Fransoa pocrvene.

— A kome je taj prekor upućen? — upita on.

— Pa, bez sumnje meni, Vaša Svetlosti.

— A zašto bi vama Sent-Enjan upućivao prekor kada vas i ne poznaje?

— Zato što sam jednog trenutka mogao pomisliti da gospodin od Sent-Enjana ne voli dovoljno Vašu Svetlost i savetuje vam da uzmete Anvers.

— Ali naposljetku, — uzviknu knez — potrebno je da se jasno vidi moj položaj u ovoj zemlji. Ja sam vojvoda od Brabanta i grof od Flandrije samo po imenu, treba da sam to i u stvari. Taj Čutljivi, koji se krije ne znam ni sam gde, govorio mi je o nekom kraljevstvu. Gde je to kraljevstvo? U Anversu. Gde je on? Verovatno takođe u Anversu. E lepo! Treba uzeti Anvers, a posle toga znaćemo na čemu smo.

— Ah, Vaša Svetlosti, tako mi boga, vi znate na čemu ste! Ili ste u stvari mnogo lošiji političar no što se o vama govori. Ko vam je savetovao da uzmete Anvers? Gospodin knez od Oranža koji je nestao kada je trebalo započeti borbu; gospodin knez od Oranža, koji je dopustio da Vaša Visost ostane vojvoda od Brabanta, a sebi zadržao mesto glavnog zapovednika vojvodstva; knez od Oranža, kome ide u račun da sruši Španjolce vašom pomoći, a vas pomoću Španjolaca; gospodin knez od Oranža koji će vas zameniti i doći na vaše mesto.. ako vas već nije i zamenio; knez od Oranža... Ah! Vaša Svetlosti, vi ste dosada samo navukli na sebe neraspoloženje Flamanaca slušajući savete kneza od Oranža. Ako se sreća preokrene, svi oni koji nisu smeli da vam gledaju u lice, potrčaće za vama, kao oni podmukli psi koji napadaju samo one koji beže.

— Šta, vi pretpostavljate da me mogu potući ovi trgovci vunom, ovi što se opijaju pivom?

— Ti trgovci vunom, ti što se opijaju pivom. zadali su dosta muka kralju Filipu od Valoa, caru Šarlu V i kralju Filipu II, koji su

bili vladari iz dobrih kuća, Vaša Svetlosti, da bi vam poređenje sa njima bilo neprijatno.

— Znači, vi se plašite neuspeha?

— Jeste, Vaša Svetlosti, plašim se.

— Pa zar i vi nećete biti tu, gospodine od Žoajeza?

— Zašto ne bih i ja tu bio?

— Zato što se čudim da vi u tolikoj meri sumnjate u sopstvenu hrabrost, da već predviđate bekstvo pred Flamancima. U svakom slučaju, ne brinite ništa; ti oprezni trgovci imaju običaj da se opterećete suviše teškim oklopom kada pođu u borbu i ne postoji nikakva nada da će vas stići, baš i da pođu za vama.

— Vaša Svetlosti, ne sumnjam u svoju hrabrost, ja ću biti u prvim redovima, ali ću biti potučen u prvim redovima, dok će ostali biti u poslednjim, to je sve.

— Ali vaše razlaganje nema logike, gospodine od Žoajeza. Vi kažete da sam uzimao samo slabo branjena mesta.

— Kažem da ste uzimali ono što se nije branilo.

— Pa lepo! Pošto sam zauzeo mala mesta koja se nisu branila, kao što vi kažete, neću ustuknuti pred većim zato što se ona brane, ili bolje reći zato što ona prete da će se braniti.

— I Vaša Svetlost nije u pravu. Bolje je povući se na sigurno zemljište nego se spoticati po jendecima i ići napred.

— Neka je i tako! Spoticaću se, ali neću ustuknuti.

— Neka Vaša Visost uradi kako hoće, — reče Žoajez i pokloni se — a mi ćemo raditi ono što želi Vaša Visost. Mi smo ovde da joj se pokoravamo.

— To nije odgovor, vojvodo.

— To je, međutim, jedini odgovor koji mogu da dam Vašoj Visosti.

— Pa dobro! Dokažite mi da nisam u pravu. Ja ništa drugo i ne tražim nego da se složim s vašim mišljenjem.

— Pogledajte, Vaša Svetlosti, vojsku kneza od Oranža; ona je uz vas, zar ne? Pa lepo! Umesto da logoruje s vašom vojskom pred Anversom, ona je u Anversu, a to je, velika razlika. Pogledajte Čutljivog, kako ga vi zovete, on je vaš prijatelj i vaš savetnik, a vi ne samo što ne znate šta je bilo sa vašim savetnikom već smatrate kao sigurno da se prijatelj preobratio u neprijatelja. Pogledajte Flamance, kada ste bili u Flandriji, oni su kitili zastavama svoje brodove i kuće

prilikom vašeg dolaska, sada zatvaraju, vrata čim vas ugledaju i upravljaju na vas svoje topove, kao da ste vi sam vojvoda od Albe. Čujte šta vam kažem! Flamanci i Holandani, Anvers i Oranž, čekaju samo zgodnu priliku da se ujedine protiv vas, a to će biti onoga trenutka kada budete naredili zapovedniku artiljerije da puca.

— Ništa za to! — odgovori vojvoda od Anžua. — Tući ćemo jednim udarcem i Anvers i Oranža, i Flamance i Holandane.

— Nećete, Vaša Svetlosti, jer imamo samo toliko vojske da napadnemo na Anvers pod pretpostavkom da ćemo imati posla samo sa Anveršanima. Ali kada budemo napali, Čutljivi će bez reči da jurne na nas sa svojih većitih osam ili deset hiljada ljudi, koji se stalno uništavaju i opet vaskrsavaju, i sa kojima on već deset ili dvanaest godina drži u šahu vojvodu od Albe, don Huana Rekesensa i vojvodu od Parme.

— Znači, vi i dalje ostajete pri svome mišljenju?

— Pri kome?

— Da ćemo biti tučeni?

— O tome nema sumnje.

— Pa lepo! To je lako izbeći, bar što se tiče vas, gospodine od Žoajeza, — nastavi jetko knez — moj brat vas je poslao da mi pomognete, vi skidate sa sebe odgovornost ako vas ja oslobodim jer smatram da mi vaša pomoć nije potrebna.

— Vaša Visost može da me oslobodi, — reče Žoajež — ali uoči jedne bitke sramota bi bilo da to primim.

Te Žoaježove reči proprati dugo šaputanje. Svi su mu odobrali. Knez uvide da je suviše prenaglio.

— Dragi moj admirale, — reče on, ustade i zagrl mladića — nećete da me saslušate. Ipak bih rekao da sam u pravu, ili bolje reći, u položaju u kome se nalazim, ne mogu glasno da priznam da nisam bio u pravu. Vi mi prebacujete za učinjene greške, ja ih vrlo dobro znam; bio sam suviše ponosit na čast svog imena, preterano sam želeo da dokažem nadmoćnost francuskog oružja, dakle pogrešio sam. Ali zlo je već učinjeno, zar hoćete da učinim nešto još gore? Mi se sad nalazimo pred oružanim ljudima, to jest pred ljudima koji odbijaju ono što su mi ponudili. Hoćete li da ustuknem pred njima? Tada će oni, još koliko sutra, da mi oduzimaju komad po komad od onoga što sam osvojio. Ne, mač je izvučen, udrimo ili ćemo biti tučeni. To je moje mišljenje.

— Posle tih reči Vaše Visosti — reče Žoajež — nemam šta da dodam. Došao sam, Vaša Svetlosti, da vas slušam i ja ću vam se tako iskreno pokoravati, verujte mi, pa makar me vodili u smrt ili u pobedu. Međutim... ali, ne, Vaša Svetlosti.

— Šta je?

— Ništa, potrebno je i hoću da ćutim.

— Ali zaboga, admirale, recite. Recite, zahtevam to od vas!

— Onda nasamo, Vaša Svetlosti.

— Nasamo?

— Da, ako Vaša Svetlost pristaje.

Svi poustajaše i povukoše se u jedan ugao velikog šatora.

— Govorite, — reče mu vojvoda.

— Vaša Svetlost može da primi sasvim ravnodušno neki preokret u sreći u pogledu Španije, jedan neuspeh koji bi doneo pobedu tim flamanskim ispičturama piva, ili tome knezu od Oranža koji igra dvoličnu igru, ali da li bi isto tako rado primila i jedan neuspeh zbog koga bi mu se podrugljivo nasmejao vojvoda od Giza?

Fransoa nabra obrve.

— Gospodin od Giza? — reče on. — Pa kakve veze ima on sa ovim?

— Gospodin od Giza — nastavi Žoajež — pokušao je, kažu, da ubije Vašu Visost. Ako to Salsed nije priznao na gubilištu, priznao je prilikom mučenja. Lorenac ovde igra veliku ulogu, po mome mišljenju, i neobično bi se obradovao kada bi dočekaio vaš poraz pred Anversom. I šta znate, to bi mu možda donelo smrt jednog od sinova Francuske bez drešenja kese, a Salsedu je to imao tako skupo da plati. Čitajte istoriju Flandrije, Vaša Svetlosti, i Videćete da Flamanci imaju običaj da đubre svoje njive krvlju najslavnijih i najboljih francuskih vitezova.

Vojvoda odmahnu glavom.

— Pa dobro, Žoaježe, neka bude i tako. Pružiću tome prokletom Lorencu zadovoljstvo da me vidi mrtvoga, ali ne i da me vidi kako bežim. Žedan sam slave, Žoaježe, jer jedini ja od moga imena nisam dobio dovoljno bitaka.

— Ali vi zaboravljate, Vaša Svetlosti, Kato-Kambrezi.

— Razmotrite dobro te čarke, Žoaježe, kod Žarnaka i Monkontura i svedite račun šta sve još dugujem mome ljubljenom, bratu Anriju. Ne, ne, ja nisam neki kraljić od Navare, ja sam francuski knez.

Zatim se okrete vlasteli koja se bila udaljila na Žoajezov zahtev i reče:

— Gospodo, ostajemo pri napadu. Kiša je prestala, zemlja je dobra. Napašćemo noćas.

Žoajez se pokloni.

— Neka Vaša Svetlosti izloži potanko plan za napad, mi je slušamo.

— Vi imate osam brodova, ne računajući admiralsku galiju, je l' te, gospodine od Žoajeza?

— Jeste, Vaša Svetlosti.

— Vi ćete poći napred. To će ići lako, jer Anveršani imaju u pristaništu samo trgovačke brodove. Vi ćete tada zgodno da se namestite ispred keja. Ako brane grad, vi ćete ga bombardovati i pokušati da se iskrcate sa svojih hiljadu i pet stotina ljudi. Ostatak vojske podeliću na dva dela, jednim će da komanduje gospodin grof od Sent-Enjana, a drugim ja. Oba ta dela će pokušati da iznenada napadnu i to u trenutku kada budu opalili prvi topovi. Konjica će ostati u rezervi da bi u slučaju neuspeha zaštitila odstupnicu isturenim delovima. Od ta tri napada jedan će najverovatnije uspeti. Oni koji prvi iziđu na bedeme, upaliće raketu da skupe oko sebe ostale trupe.

— Ali treba sve predvideti, Vaš Svetlosti, — reče Žoajez. — Pretpostavimo ono što vi smatrate da ne treba pretpostaviti, to jest da sva tri dela vojske budu odbijena.

— Onda ćemo se skloniti na brodove pod zaštitom vatre sa vaših baterija, a potom ćemo se razići po ravnicima, jer se Anveršani neće usuđivati da nas čak tamo gone.

Svi se pokloniše u znak odobravanja.

— A sada, gospodo, — reče vojvoda — nikom ni reči o ovome. Neka se probude zaspale trupe i neka se ukrcavanje vrši u redu. Neka nijedan pucanj, nikakva vatra ne oda naš plan. Vi ćete, admirale, biti u pristaništu pre nego što Anveršani i posumnjaju u vaš polazak. Mi koji ćemo preći reku i ići levom obalom stići ćemo u isto vreme kad i vi. A sad, gospodo, idite i želim vam svaku sreću. Sreća koja nas je dosad služila neće se ustručavati da sa nama pređe Esko.

Komandanti napustiše knežev šator i izdadoše zapovesti sa potrebnim predostrožnostima.

Uskoro se u celom tom ljudskom mravinjaku začu nejasno zvanje. Ali moglo se pomisliti da je to šum vetra koji se igrao između ogromnih trski i guste trave holandskih ravnica.

Admiral se povuče na svoj brod.

NJEGOVA SVETLOST

Međutim, Anveršani nisu skrštenih ruku posmatrali neprijateljske pripreme gospodina vojvode od Anžuja i Žoajez je imao prava kada im je pripisivao svu zlu volju.

Anvers je bio kao. košnica, uveče miran i pust spolja, a unutra prepun šumova i kretanja. Naoružani Flamanci patrolirali su kroz grad, utvrđivali svoje kuće, udvostručavali lance i bratimili se s vojском kneza od Oranža, čiji je jedan deo trupa već bio u Anversu, a drugi lagano pridolazio i raspoređivao se po gradu.

Kada je sve bilo spremno za snažnu odbranu, jedne tamne večeri bez mesečine, uđe u grad i sam knez od Oranža, bez ikakvih svečanosti, ali miran i odlučan, što je bio predznak izvršenja velikih odluka. Odsede u opštinskoj kući, gde su mu pristalice sve bile pripremile za smeštanje. Tu je primio sve stotinare i starešine delova grada, obiđe oficire najamničke vojske i najzad i sve glavnije oficire i upozna ih sa svojim planom.

Glavni mu je plan bio između ostalog da iskoristi ovaj postupak vojvode od Anžuja protiv grada i prekine s njim. Vojvoda od Anžuja je došao onamo gde je Čutljivi i želeo da ga dovede i sada je sa radošću mogao da vidi kako i ovaj novi pretendent na vrhovnu vlast gubi zemljište pod nogama kao i svi ostali.

Iste one večeri kada se vojvoda od Anžuja spremao da napadne, knez od Oranža, koji je već dva dana bio u gradu, držao je savet sa komandantom mesta.

Na svaku primedbu koju je guverner činio protiv plana za napad kneza od Oranža, naročito ako je ta primedba mogla da uspori izvođenje tog plana, knez je odmahivao glavom kao čovek koga iznenađuje ta neodlučnost.

Ali pri svakom klimanju glave komandant mesta je odgovarao:

— Kneže, znate da smo se sporazumeli da dođe i Njegova Svetlost. Pričekajmo Njegovu Svetlost.

Kad god je ta čarobna reč izgovarana, Čutljivi je nabirao obrve, ali i pored toga što je nabirao obrve i grizao nokte od nestrpljenja, ipak je čekao.

Svi su upravljali poglede na veliki zidni sat koji je tromo otkucavao, kao da su zahtevali od šetalice da ubrza dolazak ličnosti koju su tako nestrpljivo očekivali.

Izbi devet časova. Neizvesnost se pretvorila u pravo nespokojstvo. Javiše da su iz nekih čamaca opazili izvesno kretanje u francuskom logoru.

Jedan čamac sa ravnim dnom kao tas na terazijama poslaše na Esko. Anveršani su se više uznemiravali zbog onog što se događa na vodi nego na suvom i želeli su da imaju tačne pojedinosti o francuskoj floti. Ali se čamac ne vrati.

Knez od Oranža ustade i grizući od ljutine svoje rukavice od bivolje kože reče:

— Njegova Svetlost na pušta da je toliko čekamo da će Anvers biti zauzet i spaljen kada on bude došao. Tada građani mogu lepo da uvide kakva je razlika u tom pogledu između Francuza i Španjolaca.

Ove reči nisu bile izgovorene sa namerom da razuvere gospodu oficire i ovi se zgledaše uzbuđeno.

U tom trenutku dođe jedan uhoda koga su bili poslali putem za Malin i koji je išao čak do Svetog Nikole i javi da nije ništa ni čuo ni video što bi govorilo o dolasku ličnosti koja se očekuje.

— Gospodo, — uzviknu Čutljivi kada je čuo tu vest — vidite i sami da uzalud čekamo. Svršavajmo sami svoje poslove, vreme prolazi a svakoga časa može otpočeti borba. Lepo je imati poverenje u više talente, ali vidite i sami da se pre svega treba uzdati u sebe. Gospodo, da se dogovorimo.

Još nije bio ni dovršio, kada se podiže zavesa na ulazu i jedan gradski stražar se pojavi na vratima i izgovori jednu reč, koja je u trenutku vredela više no hiljadu drugih:

— Njegova Svetlost!

U glasu toga čoveka, u toj radosti koju nije mogao da prikrije vršeći dužnost vratara, moglo se čitati oduševljenje naroda i poverenje koje je imao u tu ličnost što su je nazivali tim neodređenim, ali punim poštovanja imenom: „Njegova Svetlost!”

Tek što se utišao taj glas koji je od uzbuđenja podrhtavao, kada

u sobu uđe jedan čovek visoka stasa i zapovedničkog držanja. Nosio je sa veličanstvenom ljupkošću ogrtač koji ga je celog omotavao. Učtivo pozdravi sve koji su bili na okupu. Ali na prvi pogled njegovo otšro i oholo oko zapazi kneza opkoljenog oficirima. Pođe pravo k njemu i pruži mu ruku. Knez stisnu tu ruku veoma srdačno i skoro s poštovanjem.

Nazivali su jedan drugoga Vašom Svetlošću.

Posle kratkih pozdrava, nepoznati skide svoj ogrtač.

Imao je na sebi jelek od bivolje kože, čakšire od sukna i dugačke kožne čizme. O bedrima je nosio dug mač koji je činio celinu ne samo sa njegovim odelom već i sa njegovim udovima, toliko mu je lepo pristajao. Za pojasom se video mali nož, pored jedne buruntije prepune hartije. U trenutku kada je skidao ogrtač videlo se da su mu duge čizme bile sasvim ukaljane blatom i prašinom. Njegove mamuze, krvave od konjske krvi, zveckale su nekako jezivo kada je koračao.

Zatim sede za sto za kojim se održavao savet.

— Pa, Vaša Svetlosti, kako stoje stvari? — upita on.

— Vaša Svetlosti, — odgovori Čutljivi — kada ste ovamo dolazili, sigurno ste videli da su nam ulice zabarikadirane.

— Video sam.

— I kuće utvrđene — dodade jedan oficir.

— To nisam mogao da vidim, ali to je dobra predostrožnost.

— I lanci udvostručeni — dodade drugi.

— Sjajno — odgovori nepoznati bezbrižnim glasom.

— Vaša Svetlost se ne slaže sa ovim pripremama odbrane? — upita jedan u čijem su se glasu jasno osećali nezadovoljstvo i uznemirenost.

— Slažem se, — reče nepoznati — ali ne verujem da bi u ovoj prilici u kojoj se mi nalazimo to bilo od koristi. To zamara vojnike i uznemirava građane. Pretpostavljam da vi već imate neki plan za napad i za odbranu?

— Čekali smo Vašu Visost da joj to objasnimo — odgovori kmet.

— Recite, gospodo, recite.

— Vaša Svetlost je stigla malo kasno — dodade knez i ja sam u međuvremenu morao nešto da preduzmem.

— I dobro ste učinili, Vaša Svetlosti. Uostalom znamo da dobro

radite kada radite. Verujte mi da nisam straćio svoje vreme na putu.

Zatim se okrete građanima.

— Preko naših uhoda doznali smo, — reče kmet, — da se u francuskom logoru priprema neki pokret. Spremaju se za napad. Ali kako mi ne znamo sa koje će strane napad doći, mi smo tako rasporedili topove da ih na svima bedemima bude podjednako.

— To je dobro — odgovori nepoznati sa lakim osmehom, gledajući ispod oka na Ćutljivoga koji je, mada ratnik, pustio da građani govore o ratu.

— To je isto urađeno i sa građanskim trupama — nastavljao je kmet. — One su u dvostrukim stražama raspoređene celom dužinom bedema i dobile su naredbu da odmah potrče na mesto gde bude napad.

Nepoznati ne odgovori ništa. Izgleda da je čekao da knez od Oranža uzme reč.

— Međutim, — nastavljao je kmet — većina članova saveta misli da Francuzi žele da naprave samo jedan prodor.

— A u kome cilju da načine taj prodor? — upita nepoznati.

— Da nas zaplaše i primoraju nas da im na miran način predamo grad.

Nepoznati ponovo pogleda kneza od Oranža. Reklo bi se da nije obraćao pažnju na ono što se oko njega događa, jer je slušao sa takvom nemarnošću da je to bilo skoro prezrenje.

— Međutim, — reče jedan nespokojan glas — izgleda da su večeras izvršili u logoru neke pripreme za napad.

— To su neosnovane sumnje — reče kmet. — Ja sam lično ispiti-vao polje jednim odličnim durbinom koji smo dobili iz Štrasburga. Topovi kao da su prikovani za zemlju, ljudi se pripremaju za spavanje a gospodin vojvoda od Anžuja daje večeru pod svojim šatorom.

Nepoznati ponovo pogleda kneza od Oranža. Ovoga puta mu se učini da lak osme jak zaigra na usnama Ćutljivog, dok je jedva primetiv sleganjem ramena prezrivo propratio taj osmejak.

— E, gospodo, — reče nepoznati — vi ste u velikoj zabludi. Ne pripremaju oni vama samo jedan mali napad, već pravi i lep juriš.

— Zaista?

— Vaši planovi, ma koliko bili logični, nepotpuni su.

— Međutim, Vaša Svetlosti... — promućaše građani, malo

poniženi što se moglo posumnjati u njihovo poznavanje strategije.

— Nepotpuni, — ponovi nepoznati — i to zato što vi očekujete udar i sve ste preduzeli za takav događaj.

— Bez sumnje.

— E lepo! Taj udarac, gospodo, ako mi verujete...

— Dovršite, Vaša Svetlosti.

— Nećete ga čekati, već ćete ga vi zadati.

— Tako je! — uzviknu knez od Oranža. — Ovo mi se dopada!

— U ovom trenutku — nastavi nepoznati koji je razumeo da je u knezu našao podršku — brodovi gospodina od Žoajeza pripremaju se za polazak.

— Otkud vi to znate, Vaša Svetlosti? — povikaše jednoglasno i kmet i ostali članovi saveta.

— Znam — reče nepoznati.

Žagor sumnje pređe kao povetarac preko skupa. Ali ma koliko da je bio tih, ipak ga čuše uši tog iskusnog ratnika koji je došao, kako izgleda, da odigra glavnu ulogu.

— Sumnjate? — upita on potpuno hladno kao čovek koji je navikao da se bori protiv svih predrasuda, svih samoljublja i svih građanskih pojmova.

— Ne sumnjamo, pošto nam vi to kažete, Vaša Svetlosti. Ali neka nam Vaša Svetlost dozvoli da kažemo...

— Recite.

— Ako je tako...

— Šta onda?

— Mi bismo doznali za to.

— Od koga?

— Od našeg pomorskog uhode.

POBEDENI POBEDNIK

NJEGOVA SVETLOST

U tom trenutku jedan čovek koga je vratar ugurao uđe u dvoranu, sa puno poštovanja kroči nekoliko koraka po uglačanom podu i pođe delom prema kmetu a delom prema knezu od Oranža.

— Aha, to si ti, prijatelju, — reče kmet.

— Ja glavom, gospodine kmete, — odgovori došljak.

— Vaša Svetlosti, — reče kmet — to je čovek koga smo poslali u izvidanje.

Na reč „Svetlosti”, koja se nije odnosila na kneza od Oranža, uhoda učini jedan pokret u kome se videlo iznenađenje i radost, i pođe žurno da bolje vidi onoga kome su se tom titulom obraćali.

Došljak je bio jedan od onih flamanskih mornara koji se na prvi pogled poznaju, pošto je bio tipičan: četvrtasta glava, plave oči, kratak vrat i široka pleća. Svojim velikim šakama gužvao je vlažnu vunenu kapu i prilazeći oficiru ostavljao je za sobom na podu veliku baru. Njegovo grubo odelo bilo je potpuno mokro i sa njega se cedila voda.

— Oho, evo jednog junaka koji se vratio plivajući — reče nepoznati posmatrajući mornara sa onom ljubaznošću starešine koja uliva poštovanje sluzi ili vojniku, jer istovremeno izražava i starešinstvo i blagonaklonost.

— Jeste, Vaša Svetlosti, jeste, — reče mornar užurbano — a Esko je i širok i brz. Vaša Svetlosti.

— Govori, Geze, govori — nastavi nepoznati, znajući dobro cenu ljubaznosti koju čini prostom mornaru nazivajući ga po imenu.

I od tog trenutka za Geza je, izgleda, postojao samo nepoznati, obraćao se samo njemu, mada ga je drugi poslao i mada je možda tom drugom trebalo da položi računa o svojoj misiji.

— Vaša Svetlosti, — nastavi on — otišao sam sa svojom najmanjom barkom. Sa lozinkom sam prešao kroz sredinu baraža koju smo sa našim objektima načinili na Eskou i došao sam do tih prokletih Francuza. Ah, izvinite, Vaša Svetlosti!

Gez učuta.

— Hajde, hajde, — reče nepoznati i nasmeja se — ja sam samo upola Francuz i prema tome samo ću biti upola proklet.

— Onda, Vaša Svetlosti, pošto Vaša Svetlost hoće da mi to oprosti...

Nepoznati odmahnu glavom. Gez nastavi:

— Dok sam veslao noću veslima zavijenim u krpe, čuh jedan glas: „Ehe, čamac: šta hoćete?” Ja sam mislio da je taj uzvik bio upućen meni i upravo htjedoh nešto da odgovorim, kada začuh kako neko, iza mene viknu: „Admiralski čamac”.

Nepoznati pogleda oficire i odmahnu glavom kao da je hteo reći: „Šta sam vam ja kazao?”

— Istog trenutka, — nastavi Gez — kako sam hteo da okrenem barku, osetih neki strahoviti udar. Barka potonu, voda mi pređe preko glave. Počeh da padam u ponor bez dna. Ali Eskovi vrtlozi me poznaše kao starog poznanika i ja iziđoh na površinu. To je bio admiralski čamac koji je vozio gospodina od Žoajeza na brod i koji me je napao. Sam bog će znati kako me nije smrvio ili utopio.

— Hvala, hrabri Geze, hvala, — reče knez od Oranža, srećan što se uverio da su njegova predviđanja bila tačna. — Idi i čuti.

I pružajući ruku prema njemu, tutnu mu u šaku jednu kesu. Međutim, izgledalo je da mornar nešto čeka; da ga nepoznati otpusti.

Ovaj mu blagonaklono mahnu rukom i Gez se povuče. Bilo je očigledno da je bio zadovoljniji ovim pozdravom nego poklonom kneza od Oranža.

— A sada, — upita nepoznati kmeta — šta kažete o ovom izveštaju? Sumnjate li još da Francuzi nešto pripremaju i mislite li da je gospodin od Žoajeza išao na admiralski brod samo da tamo provede noć?

— Znači vi gledate u budućnost, Vaša Svetlosti? — rekoše građani.

— Ništa više nego Njegova Svetlost knez od Oranža koji u svemu usvaja moje mišljenje, siguran sam. Ali, kao i Njegova Visost, ja sam dobro obavešten i, naročito, poznajem dobro one s druge strane.

On pokaza rukom prema prostranim holandskim ravnicama.

— Tako, — nastavi on — ja sam se veoma začudio što nas noćae nisu napali. Dakle, budite spremni, gospodo, jer ako im date vremena, oni će vas ozbiljno napasti.

— Ova gospoda će mi učiniti priznanje ako sad potvrde da sam im baš pre dolaska Vaše Svetlosti kazao isto to što ste im vi sad rekli.

— Ali, — upita kmet — kako Njegova Svetlost zna da će nas Francuzi napasti?

— Evo vam mogućnosti: pešadija je katolička, ona će se tući sama. To će reći da će ona napasti s jedne strane; konjica je kalvinistička, i ona će se tući sama. Dve strane. Mornarica je odana gospodinu od Žoažeza. On dolazi iz Pariza, dvor zna u kom je cilju otišao, i on hoće da ima svoj udeo u borbi i u slavi. Tri strane.

— Onda načinimo tri odreda — reče kmet.

— Načinite samo jedan, gospodo, jedan jedini, od najboljih svojih vojnika, a sve sumnjive ostavite u ravnici da čuvaju zidine. Zatim sa tim odredom napravite jedan snažan ispad u trenutku kad se Francuzi najmanje nadaju. Oni misle da napadnu; da ih preduhitrimo i da mi njih napadnemo. Ako čekate njihov napad, vi ste izgubljeni, jer u napadu Francuzima nema ravnog, kao što vama, gospodo, nema ravnog kada u ravnici branite svoje gradove.

Čela Flamanaca zasijaše.

— Šta sam kazao, gospodo? — reče Čutljivi.

— Čini mi veliku čast, — reče nepoznati — što sam, i ne znajući to, istog mišljenja kao i najbolji zapovednik ovog veka.

Obojica se učtivo pokloniše.

— Dakle, — nastavi nepoznati — stvar je rešena. Izvršite jedan silovit napad na pešadiju i konjicu. Nadam se da će vaši oficiri upravljati tim napadom tako da će odbiti opsadu.

— Pa i vi imate šest starih brodova i trideset čamaca u Sent-Mariji, to jest jednu milju odavde, zar ne?

— Ali njihovi brodovi, njihovi brodovi, reče kmet — oni će provaliti naš baraž; i kako duva severozapadni vetar, biće za dva sata usred grada.

To je vaša pomorska barikada, to je lanac koji zatvara Esko.

— Jeste, Vaša Svetlosti, to je to. Otkud vi poznajete sve te pojedinosti?

Nepoznati se nasmeja.

— Kao što vidite, poznajem, — reče — tu će se odlučiti bitka.

— Znači, — reče kmet — treba poslati pojačanje našim mornarima.

— Naprotiv, možete raspolagati i sa četiri stotine ljudi koji su tamo. Dovoljno je dvadeset okretnih, hrabrih i odanih ljudi.

Anveršani razrogačiše oči.

— Hoćete li — reče nepoznati — da uništite celokupnu francusku flotu po cenu vaših šest starih brodova i vaših trideset starih čamaca?

— Hm! — rekoše Anveršani i zgledaše se. — Naši brodovi nisu baš tako stari, a ni čamci.

— Pa dobro! Procenite ih, — reče nepoznati — i platiće vam se njihova vrednost.

— Eto vidite, — reče sasvim tiho Čitljivi nepoznatom — sa ovakvim se ljudima ja svakodnevno borim. Oh, samo da nije ovih trzavica, ja bih im već doskočio.

— Hajdete, gospodo, — nastavi nepoznati i prinese ruku svojoj torbi koja je bila nabijena, kao što smo već kazali, — procenite, ali procenite brzo. Platiće vam se menicama na vaše ime i nadam se da ćete biti zadovoljni.

— Vaša Svetlosti, — reče kmet pošto se nekoliko trenutaka dogovario sa čuvarima kvartova, desetarima i stotinarima — mi smo trgovci a ne velikoposednici i treba nam oprostiti izvesno ustezanje. Vidite, naša duša nije u našim telima, već u našim kancelarijama. Međutim, ima trenutaka kada i mi za opšte dobro umemo da se žrtvuemo. Raspolažite, dakle, našim baražima kako hoćete.

— Bogami, Vaša Svetlosti, — reče Čitljivi — to je vaša stvar. Meni je bilo potrebno deset meseci da postignem ono što ste vi uradili za deset minuta.

— Znači, gospodo, da mi vaš baraž stoji na raspolaganju. Evo šta ja nameravam: Sa admiralskim brodom na čelu, Francuzi će pokušati da prokrče put. Ja ću udvojiti lance baraža, ali ću ostaviti dovoljnu dužinu da flota dođe među vaše čamce i vaše brodove. Tada će dvadeset hrabrih ljudi koje ću tu ostaviti baciti sa vaših čamaca i brodova mala sidra. Kad ta sidra bace, oni će poeći jednim čamcem, pošto prethodno potpale vaš baraž na kome će biti zapaljivi materijal.

— I, čujete li, — uzviknu Čitljivi — cela će francuska flota izgoreti!

— Da, cela, — reče nepoznati. — I tada, nema povlačenja morem, nema povlačenja poljima, jer ćete vi otvoriti brane kod Malina, kod Berhema, kod Liera, kod Difela i Anversa. Potisnuti najpre od vas, gonjeni provaljenim baražima, opkoljeni sa svih strana vodom koja stalno raste, morem koje je stalno u plimi a nikad u oseci,

Francuzi će biti podavljani, skrхани, upropašćeni. Oficiri radosno uzviknuše.

— Ima samo jedna nezgoda, — reče knez.

— Koja, Vaša Svetlosti? — upita nepoznati.

— Biće nam potreban ceo jedan dan da pošaljemo razne zapovesti i razne brodove a nama ostaje samo jedan sat vremena.

— Dovoljan je jedan sat, — odgovori onaj koga su nazivali „Vaša Svetlosti“.

— Pa ko će da obavesti flotilu?

— Ona je obavještena.

— Ko je to učinio?

— Ja sam je obavestio. Da su ova gospoda odbila da mi je dadu, ja bih je kupio.

— A Malin, Lier, Difel?

— Prošao sam preko Malina i Liera, a poslao sam jednog sigurnog glasnika u Difel. U jedanaest sati Francuzi će biti tučeni, u dvanaest će izgoreti flota, u jedan sat će Francuzi biti u punom povlačenju a u dva sata će Malin da razruši branu, Lier da otvori kapije na kanalu, a Difel da razruši kanale. Tada će cela ravnica postati besan okean koji će, istina, podaviti kuće, polja, šume, ali koji će istovremeno, to vam ponavljam, podaviti i Francuze i to tako, da se nijedan neće vratiti u Francusku. — Posle ovih reči nastade ćutanje puno divljenja i užasa, zatim, odjednom, Flamanci zapljeskaše.

Knez od Oranža kroči dva koraka prema nepoznatom i pruži mu ruku.

— Znači, Vaša Svetlosti, sve je s naše strane spremno?

— Sve, — odgovori nepoznati — a, čujte, mislim da je i od strane Francuza sve spremno.

I pokaza rukom na jednog oficira koji je podizao zavesu pred vratima.

— Gospodo, — reče oficir — primili smo izveštaj da su Francuzi krenuli i idu ka gradu.

— Na oružje! — uzviknu kmet.

— Na oružje! — ponoviše prisutni.

— Jedan trenutak, gospodo, — prekide ih nepoznati svojim muškim i zapovedničkim glasom. — Vi ste zaboravili da mi ostavite vremena da vam dam poslednju preporuku, važniju od svih drugih.

— Dajte, dajte! — povikaše svi.

— Francuzi će biti iznenađeni, dakle, to neće ni biti bitka, čak ni povlačenje, već bekstvo. Da biste mogli da ih gonite, morate biti laki. Dole oklope, do đavola! Zbog tih vaših oklopa u kojima ne možete da se krećete vi ste i izgubili sve bitke. Dole oklope, gospodo, dole oklope!

I nepoznati pokaza svoje široke grudi zaštićene samo prslukom od bivolje kože.

— Mi ćemo se naći za vreme napada, gospodo kapetani, — nastavi nepoznati. — Dotle idite na trg pred opštinom, tamo ćete naći svoje ljude spremne. Tamo ćemo i mi doći.

— Hvala, Vaša Svetlosti, — reče knez nepoznatom

— vi ste spasli u isto vreme i Belgiju i Holandiju.

— Kneže, vi mi odajete veliku počast, — odgovori ovaj.

— Da li će Vaša Visost pristati da potegne svoj mač protiv Francuza? — upita knez.

— Ja ću tako udesiti da budem prema hugenotima, — odgovori nepoznati i pokloni se sa osmehom na kome bi mu njegov tužni drug pozavideo.

FRANCUZI I FLAMANCI

U trenutku kada je ceo savet izlazio iz opštine i kada su oficiri pošli da se stave na čelo svojih ljudi i da izvršavaju zapovesti nepoznatog starešine koga je, izgleda, samo providenje poslalo Flamancima, kroz ceo grad odjeknu neka buka koja se pretvori u jedan veliki uzvik. U isto vreme zagrmeše topovi.

Ti su topovi iznenadili Francuze u njihovom noćnom maršu i to baš kad su oni mislili da iznenade uspavani grad. Umesto da uspore svoj hod, oni požuriše.

Ako se grad nije mogao uzeti na prepad, upadom, kako se to u ono doba nazivalo, mogao se uzeti ispunjavanjem rovova snopovima pruća i razbijanjem vrata pomoću mina, kao što je to uradio kralj od Navare sa Kaorom.

Top sa bedema je i dalje tukao, ali je njegovo dejstvo u noći bilo skoro ništavno. Pošto su na uzvik svojih protivnika odgovorili uzvikom, Francuzi lagano pođoše prema bedemima sa onom nepokolebljivošću koja im je svojstvena pri napadanju.

Najednom se kapije i vrata otvoriše i sa svih strana poleteše naoružani ljudi. Njih ne pokreće samo žučna plahovitost Francuza, već neka vrsta teškog pijanstva koje ne sputava njihovo ratničko kretanje nego čini od njih kao neki pokretan zid.

Flamanci su napredovali u zbijenim redovima, u gustim grupama, a iznad njih je grmela artiljerija koja je bila više bučna no opasna.

I poče boj, stopu po stopu, mač se udarao sa ' nožem, teški mačevi i noževi se ukrstiše, a pucnji pištolja osvetleše lica crvena od krvi.

I nijednog uzvika, nijednog šapata, nijednog jauka. Flamanac se bije s besom, Francuz sa srdžbom. Flamanac je besan što mora da se bije, jer se ne bije ni iz zanata ni iz zadovoljstva. Francuz je besan što je napadnut u trenutku kada je hteo da napadne.

U trenutku kada se borba vodila prsa u prsa, onom žestinom koju bismo uzalud pokušavali da opišemo, začu se od strane Sent-Marije učestano praskanje, a iznad grada podiže se Svetlost kao neka perjanica od plamena. To napada Žoajez, koji hoće da zaobiđe probijajući barijeru što brani Esko i da prodre sa flotom do središta grada.

Tako su se bar Francuzi nadali. Ali tako nije bilo.

Gonjeni su bili zapadnim vetrom, to jest najpovoljnijim za ovakav pothvat. Žoajez je naredio da se dignu sidra i sa admiralskim brodom na čelu, pustio se da ga nosi vetar mada je išao protivno toku reke. Sve je bilo spremno za borbu; mornari, naoružani sabljama, stajali su pozadi; tobdžije sa upaljenim bakljama bili su na svojim mestima; mornari koji su upravljali jedrima sedeli su u korpama sa bombama; najzad, najodabraniji mornari, naoružani sekirama, bili su spremni da skoče na neprijateljske brodove i čamce da bi isekli lance i konopce i napravili prolaz za flotu.

Napredovalo se u tišini. Sedam Žoajezovih brodova, raspoređenih u klin, čiji je vrh bio admiralska galija, ličili su na neku ogromnu avet koja klizi površinom vode. Mladić koji je bio na straži više nije mogao da ostane na svom mestu. Obučen u veličanstven oklop,

uzeo je na galiji mesto prvog poručnika i nagnut nad prednjom kartarkom, očima je hteo da proдре kroz rečnu maglu i noćnu tminu.

Uskoro kroz tu dvostruku pomrčinu on ugleda branu koja se crnela preko reke. Izgledala je pusta i napuštena. U toj zemlji zaseda bilo je nečega strašnog u samoći i pustoši.

Ipak se stalno napredovalo. Bili su već na domaku baraža, na dve hiljade metara otprilike i svakog trenutka su se sve više približavali i ni jedno jedino: „Ko ide?” nije dopiralo do ušiju Francuza.

Mornari su u toj tišini videli samo nebrizljivost kojoj su se radovali; mladi admiral, koji je bio oštroumniji, slutio je neko lukavstvo koje ga je plašilo.

Najzad pramac admiralske galije dođe do kanapa dvaju brodova koji su sačinjavali sredinu baraža i gurajući ih pred sobom prvi po sredini tu pokretnu branu.

Brodovi, koji su se lancima držali jedan za drugi, popustiše ne odvajajući se i bez kidanja lanca i obuhvatiše francuske brodove.

Odjednom, upravo kad su mornari sa sekirama dobili naredbu da se iskrcaju i da preseku baraž, mnoštvo malih sidara bačenih nekim nevidljivim rukama, zakači se za jedra i kanape francuskih brodova.

Flamanci su preduhitrili francuski manevar i činili ono što su Francuzi hteli da urade.

Žoajež je pomislio da mu neprijatelj nudi borbu. On je primi. Sad i oni baciše sidra i tako se vezaše gvozdenim čvorovima sa neprijateljskim brodovima. Zatim, on zgrabi od jednog mornara sekiru i prvi polete na brod koji je bio najbolje privezan uz njegov sa uzvikom:

— Na brodove! Iskrcavajte se!

Cela posada pođe za njim, oficiri i mornari, sa istim uzvicima; ali nijedan uzvik ne odgovori na njihov, nikakva im se sila ne suprotstavi.

Samo su se videle tri barke pune ljudi kako tiho klize po reci, kao tri zadocenele morske ptice.

Barke su se udaljavale veslanjem; ptice su odletele mašući krilima.

Napadači ostadoše zbunjeni na brodovima koje su osvojili bez borbe.

Tako je bilo na celoj liniji.

Odjednom Žoajez začu pod nogama neku potmulu lupu, zadah sumpora se raširi po vazduhu.

Kroz glavu mu sinu jedna misao; dotrča do jednog poklopca i podiže ga: unutrašnjost broda je gorela.

— U istom trenutku na celoj liniji se začu isti uzvik: „Na brodove! Natrag na brodove!”

Svi se vratili brže no što su došli. Žoajez je prvi sišao, poslednji se vratio.

U trenutku kada je došao do boka. svoje galije, plamen sruši most broda koji je napustio.

I tada, kao dvadeset vulkana, poleteše plamenovi; svaka barka, svaki čamac, svaki brod, bio je krater. Francuska flota koja je bila veće nosivosti kao da je stajala pred nekim vatrenim ponorom.

Data je naredba da se seku konopi, kidaju lanci, razbijaju sidra. Mornari poleteše na posao sa hitrinom ljudi koji znaju da im od brzine zavisi spasenje.

Ali je posao bio ogroman; možda bi se nekako i oslobodili sidara koja su neprijatelji bacili, ali je bilo još i onih koje je francuska flota bacila na neprijateljske brodove.

Odjednom odjeknu dvadeset pucnjeva; francuski brodovi zadržtaše do dna i zaječaše.

To su bili topovi koji su branili nasip i koji su, pošto su ih Anveršani napunili i ostavili, sami opalili kada ih je plamen dohvatio i rušili bez ikakvog plana sve što se pred njima nalazilo.

Plamen se peo uz katarke kao ogromne zmije, obavijao se oko križaka a zatim svojim šiljastim jezikom lizao trupove francuskih brodova obložene bakrom.

Žoajez, sa svojim veličanstvenim oklopom ukrašenim zlatom, izdavao je zapovesti mirnim i odlučnim glasom i usred sveg tog plamena ličio je na nekog daždvenjaka iz bajke sa milion krljušti, koji je pri svakom pokretu bacao bezbroj varnica.

Uskoro su pucnji bili još jači i strasniji. To više nisu bili topovi, već barutane koje su gorele, sami brodovi koji su eksplodirali.

Sve dok se nadao da će raskinuti veze koje su ga vezivale za neprijatelja, Žoajez se borio; ali više nije bilo nade da će uspeti. Plamen je već dohvatio francuske brodove i pri svakoj eksploziji neprijateljskog broda kiša od ognja, slična buketu vatrometa, padala je na most.

Samo, ta vatra je bila grčka vatra koja ne zna za prepreke, koja se pojačava onim od čega bi se druge vatre gasile i koja proždire svoju žrtvu i duboko u vodi.

Prilikom eksplozije anverški brodovi prekinuli su branu, ali francuski brodovi umesto da nastave svoj put, išli su niz vodu takođe u plamenu, vukući za sobom poneki deo upaljenih čamaca koji se uz njih zakačio svojim plamenim rukama.

Žoajez uvide da je svaka borba uzaludna; naredi da se čamci spuste u more i da se svi iskrcaju na levu obalu.

Naredba je bila predata dozivačem na ostale brodove; oni koji je nisu čuli, instinktivno su došli na istu pomisao.

Žoajez je napustio most svoje galije tek kad se cela posada do poslednjeg čoveka ukrcala.

Njegova hladnokrvnost kao da se prenela i na sve ostale; svako je imao u rukama sekiru ili sablju.

Pre no što je došao do obale, eksplodirala je admiralska galija osvetljavajući s jedne strane grad, a sa druge ogroman rečni vidik koji se sve više širio i gubio u moru.

Za to vreme artiljerija na bedemima se učutala; ne zato što se borba stišala, već stoga što su se Flamanci i Francuzi borili prsa u prsa i nije se moglo pucati na jedne a da se ne pogode i drugi.

Kalvinistička konjica je takođe napala i činila čuda; svojim gvožđem probijala je redove, kopitama svojih konja mrvila je, ali ranjeni Flamanci su svojim širokim noževima parali konjima trbuhe.

I pored tog sjajnog napada konjice, unese se malo nereda u francuske redove i oni zastadoše umesto da napreduju, dok su iz kapija grada bez prestanka izlazili svezi bataljoni i jurišali na vojsku vojvode od Anžuja.

Odjednom se skoro pod samim gradskim zidinama začu veliki žagor. Uzvici: „Anžu! Anžu! Francuska! Francuska!” odjeknuše Anveršanima s boka i jedan strahovit udar zatalasa celu tu masu, stisnutu snažnim pritiskom onih koji su nailazili, tako da su pry bili hrabri, jer nisu mogli drugačije.

Taj pokret je izveo Žoajez, a uzvikivali su mornari. Hiljadu pet stotina ljudi, naoružani sekirama i noževima, koje je predvodio Žoajez, kome su doveli nekog konja bez gospodara, napali su najednom Flamance. Hteli su da osвете svoju flotu koja je gorela i dve stotine svojih drugova koji su izgoreli ili se podavili.

Oni nisu birali svoje mesto u bici već su se bacili na prvu grupu koju su po govoru i odelu poznali kao neprijatelje.

Niko nije bolje od Žoajeza rukovao dugim mačem, ruka mu se okretala kao čelični mlin; svakim udarcem razbijao je poneku glavu, svakim ubodom proburazio je ponekog čoveka.

Grupa Flamanaca na koju je napao Žoajež nestade kao zrno žita kad na njega napadne mnoštvo mrava.

Opijeni prvim uspehom, mornari pođoše napred.

Dok su oni napredovali, kalvinistička konjica, opkoljena bujicom ljudi, nestajala je malo pomalo, ali se pešadija grofa od Sent-Enjana i dalje borila prsa u prsa sa Flamancima.

Knez je video požar flote kao neku udaljenu svetlost; čuo je pucanj topova i eksplozije brodova i mislio da je to samo ogorčena bitka koja se s te strane, naravno, imala završiti pobedom Žoajeza. Ko je mogao da pomisli da će nekoliko flamanskih brodova da se bori sa francuskom flotom!

Svakog trenutka je očekivao neki izveštaj od Žoajeza, kada mu najednom javiše da je flota uništena i da se Žoajež sa svojim mornarima bori sa Flamancima.

Od tog trenutka kneza obuze slutnja; flota je bila odstupnica i prema tome i sigurnost vojske.

Vojvoda posla zapovest kalvinističkoj konjici da pokuša nov juriš, i konjanici i konji, onako iscrpeni, sakupiše se da ponovo jurnu na Anveršane.

Čuo se Žoaježov glas kako više usred borbe:

— Držite se dobro, gospodine od Sent-Enjana! Francuska! Francuska!

I kao kakav kosač koji kosi žitno polje, vitlao je mačem po vazduhu i obarao pred sobom svoju žetvu od ljudi. Slabi ljubimac, razmaženi mekušac, kao da je sa oklopom dobio i Herkulovu legendarnu snagu.

Čuvši taj glas koji je sve nadvisio, i videvši taj mač kako blista u noći, i pešadija je ponovo dobijala hrabrost i kao konjica činila nov napor i vraćala se u borbu.

Ali tada čovek koga su nazivali Njegovom Svetlošću iziđe iz grada na lepom crnom konju.

Nosio je crno oružje, to jest kalpak, narukvice, oklop a nabe-drenjak od funiranog čelika. Za njim je išlo pet stotina konjanika

sa dobrim konjima nad kojima mu je knez od Oranža poverio komandovanje.

Sa svoje strane, samo na druga vrata, sa svojom odabranom pešadijom koja još nije bila u borbi iziđe i Viljem Čutljivi.

Vitez sa crnim oružjem potrča onamo gde je bilo najpotrebnije; to je bilo mesto gde se Žoajež borio sa mornarima.

Flamanci ga poznadoše i razmakoše se radosno vičući:

— Vaša Svetlosti! Vaša Svetlosti!

Žoajež i njegovi mornari osetiše kako neprijatelj popušta, začuše uzvike i najednom se nađoše pred tim novim odredom koji se kao nekom čarolijom iznenada pojavi.

Žoajež obode konja na crnog viteza i oba se sudariše sa nemom žestinom.

Pri prvom dodiru njihovih mačeva razlete se snop varnica.

Siguran u neprobojnost svog oklopa i veštinu mačevanja, Žoajež je nanosio strahovite udarce koji su bili vesto odbijani. U istom trenutku jedan udarac njegovog neprijatelja pogodi ga usred grudi, skliznu niz oklop i proli mu nekoliko kapi krvi s pleća, pošto tu nije bilo oklopa.

— Ah, — uzviknu mladi admiral kada oseti gvozdeni šiljak. — Ovo je Francuz, a osim toga učio je da se bori kod istog učitelja.

Na te reči nepoznati se okrete i pokuša da poleti na drugu stranu.

— Ako si Francuz, — viknu mu Žoajež — onda si izdajnik, jer se bijes protiv svog kralja, protiv svoje otadžbine i svoje zastave.

Umesto svakog odgovora nepoznati se samo okrete i napade besno na Žoaježa.

Ali ovoga puta Žoajež je bio spreman, jer je znao da ima posla sa veštim borcem. Odbi nekoliko puta uzastopce tri ili četiri udarca koji su bili vešti i besni, snažni i pomamni.

Tada nepoznati malo ustuknu.

— Gle, — uzviknu mladić — vidiš kako se radi kada se bije za svoju zemlju. Dovoljno je čisto srce i iskusna mišica da se brani glava bez šlema i čelo bez zaklona.

I kidajući kaiš svog šlema, baci ga daleko od sebe i otkri svoju plemenitu i lepu glavu čije su se oči sjale od snage, ponosa i mladosti.

Umesto da odgovori nešto ili da pođe primerom svog protivnika, vitez sa crnim oružjem samo potmulo jeknu i podiže mač na голу glavu.

— Ah, — reče Žoajez odbijajući udarac — lepo sam ja kazao da si ti izdajnik i kao izdajnik ćeš umreti.

I polete na njega, nanese mu dva-tri uzastopna udarca od kojih jedan uđe u otvor na zaklonu ispred lica.

— Ah, ubiću te, — govorio je mladić — podići ću ti šlem koji te brani i krije i obesiću te za prvo drvo koje na putu nađem.

Nepoznati htede da odgovori, kada mu jedan konjanik pride, naže mu se na uvo i reče mu:

— Vaša Svetlosti, prestanite! Potrebno je tamo vaše prisustvo.

Nepoznati pogleda u pravcu koji mu je sabesednik označio rukom i vide kako se Flamanci kolebaju pred kalvinističkom konjicom.

— Zaista, — reče muklim glasom — njih sam i tražio.

U tom trenutku jedan talas konjanika nalete na Žoajezove mornare koji ustuknuše već zamoreni od udaranja svojim teškim oružjem.

Crni vitez iskoristi taj pokret i izgubi se u gužvi i u noći.

Posle četvrt sata Francuzi ustuknuše na celom frontu pokušavajući da se povuku bez bežanja.

Gospodin od Sent-Enjana preduzimao je sve mere da svoje ljude povuče u redu.

Ali poslednji odred od pet stotina konjanika i dve hiljade pešaka, sasvim svež, iziđe iz grada i sruči se na tu premorenu vojsku koja je već uzmicala. To su bile stare čete kneza od Oranža koje su se borile protiv vojvode od Albe, Don Huana, Rekesensa i Aleksandra Farneza.

Morali su se pomiriti s tim da se bojište napusti suvim putem, pošto je flota na koju su računali u slučaju neuspeha bila uništena.

I pored hladnokrvnost! starešina i hrabrosti većine ljudi, nastade strahovito rasulo.

U tom se trenutku nepoznati sruči na begunce sa svom tom konjicom, što se samo malo borila, i ponovo se sreće sa Žoajezom koji je išao sa svojim mornarima od kojih je dve trećine ostavio na bojištu.

Mladi admiral je uzjahao trećeg konja, pošto su dva uginula pod njim. Mač mu je bio skrhan te je uzeo iz raku jednog ranjenog mornara jednu od onih teških sekira kojom je vrteo iznad glave sa lakoćom kao da je to neka praćka u rukama praćkaša.

S vremena na vreme okretao se i pogledao, kao divlja svinja koja ne može da se odluči na bekstvo i beznadežno se vraća na lovca.

Sa svoje strane Flamanci, koji su se, prema preporuci Njegove Svetlosti, borili bez oklopa, bili su laki i okretni i nisu ni za sekundu ostavljali anžusku vojsku.

Pred slikom tog ogromnog poraza neka vrsta griže savesti ili bar neka vrsta bola steže srce nepoznatom.

— Dosta, gospodo, dosta je bilo! — govorio je on francuski svojim ljudima. — Večeras su izjurenjeni iz Anversa, a za osam dana biće izjurenjeni iz Flandrije. Ne tražimo više od boga rata.

— Ah, to je bio Francuz! To je bio Francuz! — uzviknu Žoajez. — Poznao sam te, izdajniče. Da si proklet! Dabogda umro kao izdajnik!

Ova strašna kletva kao da je obeshrabrila nepoznatog više no hiljadu mačeva uzdignutih protivu njega, jer okrete konja i, mada pobjednik, pobeže kao da je bio pobeđen.

Ali to odstupanje jednoga čoveka nije nimalo izmenilo opšte stanje.

Strah je zarazan, on zahvati celu vojsku i pod pritiskom te bezumne panike vojnici se dadoše u očajno bekstvo.

Konji se uznemiriše i pored umora i oni su, izgleda, potpali pod uticaj straha. Ljudi se rasprštaše da traže sklonište. Za nekoliko sati vojska nije više postojala kao vojska.

To je bio trenutak kada su, po naređenju Njegove Svetlosti, otvorili nasipe i kapije na branama. Od Lijera do Termonda, od Hesdonka do Malina, svaka rečica nabuja, svaki se kanal preli i sva ta voda polete preko ravnice u bučnom talasu.

I tako, kada su Francuzi koji su pobjegli ispred neprijatelja počeli da se zaustavljaju, videvši kako se Anveršani vraćaju u grad, a za njima i vojnici kneza od Oranža, kada su oni koji su živi i zdravi izbegli noćni pokolj pomislili najzad da su spaseni i zastali da odahnu, jedan s molitvom a drugi sa psovkom na usnama, upravo u tom času polete na njih nov neprijatelj, slep i neumoljiv, brzinom vetra, plahovit kao more. Ipak, i pored sve te neminovne opasnosti koja je počela da ih vreba, begunci nisu ništa sumnjali.

Žoajez je naredio svojim mornarima da stanu. Ostalo ih je bilo samo osam stotina i oni su bili jedini koji su sačuvali nešto reda u tom strašnom rasulu.

Grof od Sent-Enjana, zadihan i promukao, govorio je samo pretnjama i pokretima ruku, pokušavajući da prikupi svoje raštrkane pešake.

Vojvoda od Anžuja, na čelu begunaca, jahao je na jednom divnom konju a za njime je išao sluga i vodio drugog konja. Išao je samo napred i kao da ni na šta nije mislio.

— Bednik nema srca — govorili su jedni.

— Hrabar čovek, neverovatno hladnokrvan, — govorili su drugi.

Nekoliko sati odmora, između dva i šest u jutru, povratiše pešacima snagu i oni nastaviše povlačenje. Samo, nije bilo hrane.

Konji su izgledali još umorniji od ljudi i jedva su se vukli, jer od juče nisu ništa jeli. I zato su išli na kraju povorke.

Mislili su da dođu do Brisela koji je pripadao vojvodi i u kome je on imao mnogobrojne pristalice, međutim bilo je malo nespokojstva u pogledu njihove dobre volje. Tako se isto mislilo da se može osloniti na Anvers kao što se sad misli na Brisel.

Tu, u Briselu, to jest jedva na osam milja od mesta gde su se nalazili, snabdeće se vojska hranom i u logoru odmoriti, a zatim će nastaviti prekinutu borbu u najpogodnijem trenutku.

Ovi ostaci vojske imali su da posluže kao jezgro nove armije.

Ali u to vreme niko nije predviđao grozan trenutak kada će ispod nogu nesrećnih vojnika nestati zemlje, kada će bregovi od vode da jurnu i zapenušaju se iznad njihovih glava i kada će tela toliko hrabrih ljudi, poneta blatnjavim valima, biti odvučena čak do mora ili će ostati na putu da nađubre brabantaska polja.

Gospodin vojvoda od Anžuja naredio je da mu se pripremi ručak u kolibi jednog seljaka između Hebokena i Hekhuta.

Koliba je bila prazna, jer su stanovnici još sinoć pobjegli. Na ognjištu je još gorela vatra koju su sinoć upalili.

Vojnici i oficiri hteli su da urade što i njihove starešine i rasturiše se po kućama oba sela. Ali sa iznenađenjem u kome je bilo i malo straha videše da su sve kuće napuštene i da su stanovnici višemanje poneli svu hranu.

Grof od Sent-Enjana tražio je sreću kao i ostali. Ta bezbrižnost vojvode od Anžuja u trenutku kad je toliko hrabrih ljudi za njega umiralo nije mu se dopadala i on se odvoji od njega.

I on je bio od onih koji su govorili: „Bednik nema srca!”

On na svoju ruku uđe u nekoliko kuća i vide da su prazne, zalupa na vrata četvrte, kada mu rekoše da su na dve milje unaokolo, to jest u celoj pokrajini u kojoj su se oni nalazili, sve kuće isto tako napuštene.

Kad je to čuo, gospodin od Sent-Enjana nabra obrve i iskrivi lice na svoj uobičajeni način.

— Napred, gospodo, napred! — reče oficirima.

— Ali, — odgovoriše ovi — mi smo popadali od umora i umiremo od gladi, generale.

— Jeste, ali ste još živi, a ako ovde ostanete jedan čas više, vi ćete umreti. Možda je već sad dockan.

Gospodin od Sen-Enjana nije mogao ništa da objasni, ali je predošćao neku veliku opasnost koja se krila u toj pustoši.

I krenuše.

Vojvoda od Anžuja pođe na čelu, gospodin od Sent-Enjana u sredini, a Žoajez uze na sebe da štiti odstupnicu.

Ali dve do tri hiljade ljudi, iserpeni ranama ili umorom, izdvojiše se iz odreda pa polegoše u travi ili ispod drveća, napušteni, očajni, obuzeti crnom slutnjom.

Posle njih ostadoše konjanici bez konja, jer su im konji bili ranjeni ili od umora više nisu mogli da se vuku.

— Jedva ako je oko vojvode od Anžuja ostalo tri hiljade ljudi koji su bili zdravi i sposobni za borbu.

PUTNICI

Dok se ovaj poraz, preteča jednog još većeg poraza, privodio kraju, dva putnika na divnim konjima iz Perša izlazili su iz briselske kapije te sveže noći i pošli u pravcu Malina.

Išli su uporedo, sa ogrtačima u terkijama, bez vidnog oružja, izuzev širokog flamanskog noža čiji se bakarni balčak sijao za pojasom obojice.

Putnici su ćutke jahali jedan pored drugoga i svaki je bio udubljen u misli, možda iste.

Imali su opremu i nošnju varvarskih trgovaca iz Pikardije koji su u to doba održavali dosta živu trgovinu između trgovačkih putnika.

Oni su još u to doba radili isto što i današnji trgovci ne sluteći da su i nehotice bili preteče te naročite trgovačke propagande.

Da ih je ma ko video kako lagano kaskaju po putu obasjanom mesečinom, pomislio bi da su to neki čestiti putnici koji žure da nađu prenoćište posle dana provedenog u radu.

Međutim, trebalo je čuti samo nekoliko rečenica ponetih vetrom, pa bi se Videlo da je mišljenje stvoreno na osnovu njihovog izgleda bilo pogrešno.

I što je najglavnije, najčudnovatija je bila prva reč koja se čula kada su bili otprilike na pola milje od Brisela.

— Gospođo, — reče stariji mlađem — zaista ste imali pravo što ste ove noći krenuli na put. Na ovaj način smo u prednosti za sedam milja i stići ćemo u Malin kada će verovatno biti poznat ishod napada na Anvers. Bićemo tamo kada radost bude na vrhuncu. Za dva dana ovakvog puta s prekidima, jer zbog vašeg odmora moramo putovanje prekidati, za dva dana ovakvog putovanja stići ćemo u Anvers i to možda upravo onda kada kneza prođe prva radost, te bude u mogućnosti da pogleda i na zemlju posle svog uzdizanja do sedmog neba.

Pratilac koji je nazivan gospođom i koji se nije nimalo ljutio na taj naziv, iako je imao muško odelo, odgovori mirnim, ozbiljnim i prijatnim glasom:

— Verujete li, prijatelju, i bogu će dosaditi da štiti tog bednog kneza i ljuto će ga kazniti. Požurimo se da izvedemo svoj plan, jer ja nisam od onih koji veruju u fatalnost. Smatram da je čovek slobodan i neograničen gospodar svoje volje i svojih dela. Kada mi ne bismo ništa radili, već ostavili bogu da radi, onda ne bi bilo vredno ni živeti ovako do danas.

U tom trenutku oseti se ledeni dah severozapadnog vetra.

— Gospođo, vi drhtite, — reče stariji — uzmite svoj ogrtač.

— Neću, Remi, hvala, ti znaš dobro da više ne osećam ni telesne bolove ni duševne patnje.

Remi podiže oči k nebu, zamišljen i ćuteći.

S vremena na vreme zaustavljao je konja i okretao se na uzengijama, dok je njegova saputnica išla dalje, nema kao kakav kip na konju.

Posle takvog jednog zaustavljanja i kada ju je njen saputnik dostigao, ona reče:

— Ne vidiš nikoga iza nas?
— Ne, gospođo, nikog.
— A onaj konjanik koji nas je noću sustigao u Valensjenu i koji se raspitivao o nama pošto nas je onako dugo iznenađeno posmatrao?
— Ne vidim ga više!
— Ali meni se čini da sam ga videla pre nego što smo ušli u Mons.
— A ja sam, gospođo, siguran da sam ga video pre nego što smo ušli u Brisel.
— U Brisel, kažeš?
— Jeste, ali se, izgleda, tu i zaustavio.
— Remi, — reče žena i približi se svom saputrnku kao da se bojala da će je neko čuti na tom pustom putu — Remi, zar ti se nije učinilo da liči...?
— Na koga, gospođo?
— Samo po spoljašnosti, jer nisam videla lice tog nesrećnog mladića?
— Ah, ne, ne, gospođo! — odgovori brzo Remi. — Ni u kom slučaju. Uostalom, otkud bi on mogao da zna da smo mi napustili Pariz i da smo na ovom putu?
— Ali kako je znao gde smo dosad bili, Remi, kada smo menjali stanove po Parizu?
— Ne, ne, gospođo! — opet će Remi. — Niti nas prati, on, niti ko drugi po njegovom nalogu i, kao što sam vam tamo kazao, imam jakog razloga da verujem da je on sad pun očajanja, ali sam.
— Na žalost! Remi, svako snosi svoj deo bola na ovome svetu. Neka bog uteši to jadno dete!
Na uzdah svoje gospodarice i Remi odgovori uzdahom i oni nastaviše svoj put dok se u pomrčini čulo samo udaranje konjskih kopita o tvrdi put.
Tako prodoše dva sata.
U trenutku kada su hteli da uđu u Vilvord, Remi se okrete, čas pre toga čuo je galop nekog konja na žavijutku puta. On zastade, oslušnu, ali ne vide ništa.
Uzalud su njegove oči pokušavale da prodru kroz noćnu tminu, ali nikakav šum nije remetio svečanu tišinu i on uđe u varošicu sa svojom saputnicom.

— Gospođo, — reče. on — uskoro će i svanuti. Ako hoćete mene da poslušate, zaustavimo se ovde. Konji su umorni a i vama je potreban odmor.

— Remi, — reče dama — vi uzalud pokušavate da prikrijete ono što osećate. Remi, vi ste uznemireni.

— Jesam za vaše zdravlje, gospođo — Verujte mi, jedna žena ne može da podnese toliki napor, čak i ja jedva...

— Uradite kako hoćete, Remi, — odgovori Dijana.

— Dobro! Onda pođite ovom uličicom, jer tamo na kraju vidim da čkilji neki fenjer; to je znak po kome se poznaje gostionica. Požurite, molim vas.

— Vi ste, znači, nešto čuli?

— Jesam, kao topot nekog konja. Doduše, mislim da sam se prevario, ali ipak zaostaću za trenutak da bi se uverio jesu li moje sumnje tačne ili ne.

Dijana bez pogovora, ne pokušavajući da odvrati Remija od njegove namere, obode konja koji uđe u dugu i krivudavu ulicu.

Remi je pusti napred, sjaha s konja i pusti mu uzdu i konj pođe za konjem njegove saputnice.

On se sakri iza jednog velikog kamena na uglu ulice i čekaše.

Dijana zalupa na vrata gostionice iza kojih je, prema običaju gostoprимljivih Flamanaca, čekala ili bolje reći spavala jedna služavka širokih i snažnih mišica.

Devojka je čula topot konja na kaldrmi i pošto se trgla iz dremeža, pođe da otvori vrata i dočeka raširenih ruku putnika ili bolje reći putnicu. Zatim otvori konjima široka zasvođena vrata i konji pojuriše jer su osetili štalu.

— Čekam svog saputnika, — reče Dijana — dozvolite mi da sednem kraj vatre, neću leći dok se on ne vrati.

Služavka baci konjima slamu, zatvori vrata štale, vrati se u kuhinju, primače vatri jednu klupu, useknu vrhovima prstiju debelu sveću i ponovo zaspala.

Za to vreme Remi, koji je bio u zasedi, posmatrao je prolaz putnika čiji je topot konja čuo. Vide ga kad je ušao u selo pažljivo osluškujući u hođu, zatim, kad je došao do ulice i video fenjer, kako je stao premišljati da li da prođe ili da uđe u nju.

Najednom se zaustavi na dva koraka od Remija koji oseti dah na plećima.

Remi primače ruku svom nožu.

— To je on, — prošapta — čak ovamo; neprestano nas prati! Šta li hoće?

Putnik prekrsti ruke na grudima dok mu je konj snažno duvao ispruženog vrata.

Nije progovorio ni jednu reč, ali po plamenu koji mu je sijao iz očiju i po pogledu koji je upravljao čas napred, čas nazad, čas u uličicu, nije bilo teško pogoditi da se pitao da li treba ići napred, vratiti se nazad ili poći u gostionicu.

— Produžili su, — prošaputa poluglasno. — Hajdemo dalje.

I pošto obode konja nastavi put.

„Sutra ćemo promeniti pravac” — pomisli Remi. I on se vrati svojoj saputnici, koja ga je nestrpljivo čekala.

— Šta je bilo, ide li za nama? — upita ona tiho.

— Nema nikog, prevario sam se. Samo smo mi na putu, možete spokojno spavati.

— Ah, ne spava mi se, Remi, dobro znate.

— Bar ćete večerati, gospođo, jer juče niste ništa jeli.

— Drage volje, Remi.

Probudiše sirotu služavku koja se i ovoga puta diže veselo kao i malopre i kada ču što od nje traže, izvadi iz ormana jedan cerek usoljene svinjetine, hladnog zečića i kompota. Zatim donese jedan vrč luvrenskog piva; blistavog i prenušavog.

Remi sede za sto pored gospodarice. Ona nali do polovine svoju čašu s drškom i samo okvasi usne pivom, odlomi parče hleba i pojede nekoliko mrvica, zatim se zavalila u stolicu i odgurnila i čašu i hleb.

— Šta! Nećete više jesti, moj plemiću? — upita služavka.

— Neću, gotov sam, hvala.

Tada služavka stade da posmatra Remija koji sakupi hleb što ga je njegova gospodarica izlomila i poče lagano da jede pijujući pivo.

— A meso, — reče — vi ne jedete meso, gospodine?

— Ne, dete moje, hvala.

— Ne nalazite da je dosta dobro?

— Siguran sam da je dobro, ali nisam gladan. Služavka sklopi ruke u znak čuđenja na toliku uzdržljivost; takav običaj nisu imali drugi putnici.

Shvatajući da je bilo i malo srdžbe u služavkinom pokretu, Remi baci na sto jedan srebrn novac.

— Oh, — reče služavka — kako sad da vam vratim kusur. Bože moj! Možete da zadržite svoj novac!

— Zadržite sav novac, dobra ženo, — reče putnica, — brat i ja jedemo veoma malo, doduše, ali ne želimo da okrnjimo vašu zaradu.

Služavka pocrvene od radosti, ali joj se istovremeno oči ovlažiše suzama saučešća, toliko su te reči izražavale neku tugu.

— Recite mi, dete moje, — upita Remi — postoji li neki preči put za Malin?

— Ima, gospodine, ali je veoma rđav, dok naprotiv... gospodin možda ne zna, ali postoji odličan glavni put.

— Znam, dete moje, znam taj put. Ali ja bih morao ići ovim drugim.

— Bože moj, ja vas samo opominjem, gospodine, jer je vaš putnik žena i put će biti suviše rđav, naročito za nju.

— A zbog čega?

— Zato što ove noći veliki broj seljaka prolazi tuda i odlazi za Brisel.

— Za Brisel?

— Jeste, hitno se sele.

— A zašto se sele?

— Ne znam; takva je naredba.

— Čija naredba? Kneza od Oranža?

— Ne, Njegove Svetlosti.

— Ko je to?

— Ah, bože moj! Isuviše me pitate, gospodine, ne znam. Znam samo da se od sinoć sele.

— A ko se to seli?

— Seljaci iz polja, iz sela koja nemaju nasipa niti bedema.

— Čudnovato! — reče Remi.

— Pa i mi, — reče devojka — i mi odlazimo u zoru, kao i svi iz sela. Juče u jedanaest sati sva je stoka poslata u Brisel kanalima i prečicama. I zato je sad taj put o kome sam vam govorila zakrčen konjima, kolima i ljudima.

— A zašto ne idu glavnim putem? Mislim da bi glavni put bio zgodniji za povlačenje.

— Ne znam; takva je naredba.

Remi i njegova saputnica se pogledaše.

— Ali, mislim da mi možemo da nastavimo put, mi koji idemo u Malin?

— Ja mislim da možete, sem ako više volite da uradite kao i svi drugi, to jest da krenete prema Briselu.

Remi pogleda svoju saputnicu.

— Ne, ne, poći ćemo odmah za Malin, — uzviknu Dijana i ustade. — Otvorite štalu, molim vas, devojko.

Remi ustade kao i njegova gospodarica šapćući poluglasno:

— Opasnost za opasnost, ipak više volim ovu koju poznajem. Uostalom, mladić je daleko ispred nas... a ako nas slučajno čeka, videćemo!

I kako konji nisu bili čak ni rasedlani, on pridrža uzengiju svojoj saputnici. Sam skoči u sedlo i kada je zabelela zora, oni su bili kraj obale Dila.

OBJAŠNJENJE

Opasnost kojoj je Remi prkosio bila je stvarna opasnost, jer noćni putnik pošto je prošao kroz selo i projahao jedno četvrt milje napred, vide da nema nikoga na putu i uvide da su oni koje je pratio ostali u selu.

Nije hteo da se vraća, bez sumnje da se ne bi po sumnjalo u njegovu poteru, ali leže u jednu livadu deteline, pošto je odveo konja u jedan od onih dubokih jaraka koji u Flandriji služe za ograđivanje imanja.

Na taj način mladić je mogao da vidi sve, a njega niko.

Taj mladić, poznali smo ga već kao što ga je poznao i Remi, a Dijana naslućivala, bio je Anri od Bušaža koga je čudna slučajnost još jednom dovela u blizinu žene od koje se zakleo da će bežati.

Posle svog razgovora sa Remijem na pragu tajanstvene kuće, to jest pošto je izgubio svu nadu, Anri se vratio u hotel Žoajeza, odlučio se, kao što je i kazao, da raskine sa životom kad je i sam početak ovako bedan. I kao plemić dobra srca, kao dobar sin, jer je imao da očuva neokaljano očevo ime, rešio se da junački i pogine na bojnopolju.

U to vreme se u Flandriji vodio rat, vojvoda od Žoajeza, njegov brat, komandovao je jednom armijom i mogao mu je pružiti priliku

da svrši sa životom. Anri se ni trenutka nije kolebao; iziđe iz svog hotela iduće večeri, to jest dvadeset časova posle odlaska Remija i njegove saputnice.

Pisma koja su stizala iz Flandrije javljala su o odlučnom napadu na Anvers. Anri se nadao da će stići na vreme. Radovao se pri pomisli da će bar umreti s mačem u ruci, u naručju svog brata pod francuskom zastavom; da će glas o njegovoj smrti da dopre kroz tmine u kojima je živela tajanstvena dama.

Plemenite ludosti! Slavnih i tamnih snova! Četiri puna dana Anri je bio utonuo u svoj bol i naročito u nadu da će se to uskoro svršiti.

U trenutku, kada je, sav obuzet mislima o smrti, ugledao šiljat toranj zvonika u Valensjenu i kada je otkucalo osam časova u gradu, on uvide da hoće da zatvore kapije. Obode svog konja i prolazeći preko pokretnog mosta umalo ne obori jednog čoveka koji je pri-tezao kolari na svom konju.

Anri nije bio od onih bezobraznih plemića koji gaze sve što ne nosi grb. Izvini se čoveku koji se na njegov glas okrete, ali se odmah trže.

Anri uzdrhta kao da je video nešto čemu se nije nadao pokušavajući uzalud da zaustavi konja koji je bio u zaletu.

— Ne, ja sam lud! — pomisli on. — Otkud Remi u Valensjenu? Remi, koga sam pre četiri dana ostavio u Ulici Bisi! Remi bez svoje gospodarice, jer koliko se meni čini sa njim je bio neki mladić. Zaista, bol mi je pomutio mozak i vid u tolikoj meri da sve što vidim ima oblik mojih misli.

On nastavi svoj put i uđe u grad ne misleći više na taj susret. Zaustavi se kod prve gostionice na koju je naišao, dodade uzde jednom konjušaru, i sede pred vrata na jednu klupu dok su mu spremali sobu i večeru.

Ali dok je on tako zamišljen sedeo na klupi, naiđoše dva putnika naporedo i on primeti da onaj za koga je mislio da je Remi često okreće glavu.

Drugi je imao lice skriveno senkom šešira sa velikim obodom.

Prolazeći pokraj gostionice, Remi opazi Anrija na klupi i opet okrete glavu. Ali baš zbog te predostrožnosti Anri ga poznade.

— Ah, ovoga se puta ne varam — prošapta Anri. — Ta pribran sam, oko mi je jasno, misli sveže. Pošto sam se povratio od prve

vizije, potpuno sam pri sebi. Međutim, vizija se ponavlja i mislim da sam opet poznao u jednom od putnika Remija, drugim rečima slugu iz kuće u predgrađu. Ne, ne mogu ostati u ovoj ueizvesnosti! Moram odmah da tu sumnju raščistim.

I pošto se odlučio, Anri ustade i pođe glavnom ulicom po tragu putnika, ali, bilo da su ovi ušli u neku kuću, bilo da su pošli nekim drugim putem, ne vide ih više. Otrča do kapija, bile su zatvorene. Znači, putnici nisu mogli izići.

Anri pođe po svima gostionicama, raspitivao se, tražio i najzad doznade da su videli oba putnika kako su ušla u jednu krčmu, izgleda u Ulici Befroa.

Krčmar je upravo zatvarao kada di Bušaž uđe.

Dok mu je čovek, obradovan dobrim izgledom mladog putnika, nudio svoju kuću i svoje slugu, Anri pogleda u unutrašnjost prijemne sobe i sa mesta na kome se nalazio, mogao je još da ugleda na vrhu stepenica Remija kako se penje u pratnji jedne služavke koja je nosila svetiljku.

Nije mogao da vidi njegovog saputnika koji se bez sumnje popeo prvi i već nestao.

Na vrhu stepenica Remi zastade. Pošto je sad bio sasvim siguran da ga je poznao, grof uzviknu i na taj glas Remi se okrete.

I tada se Anriju razbi svaka sumnja kada je ugledao njegovo karakteristično lice sa ožiljkom i njegov pogled pun nespokoјstva. Bio je suviše uzbuđen da se tog trenutka na nešto odluči i zato odmah ode pitajući se sa strahovitom zebnjom u srcu zašto je Remi ostavio svoju gospodaricu i zašto je bio sam na istom putu kao i on.

Kažemo sam, jer Anri u prvo vreme nije obraćao nikakvu pažnju na drugog konjanika. Nije više znao šta da misli.

Sutradan, u vreme kada se otvaraju kapije, nadao se da će se naći licem u lice sa putnicima. Ali bio je jako iznenađen kada je doznao da su preko noći oba nepoznata putnika dobila od komandanta dozvolu za izlazak, i da su im protivno svim običajima otvorili kapije.

Oni su otišli oko jedan sat ujutru, bili su šest sati ispred Anrija. Trebalo je nadoknaditi tih šest časova. Anri potera konja galopom i u Monsu stiže i prestiže putnike.

Video je opet Remija, ali ovoga puta Remi je morao biti vrug da bi ga poznao. Anri je nabio na glavu jedan vojnički šlem i kupio drugog konja.

Ipak, nepoverljivo oko vernog sluge umalo nije otkrilo to prerušavanje i za svaki slučaj došapnu nešto svome drugu, te ovaj okrete glavu. Anri i ovoga puta nije mogao da ga vidi.

Ali mladić nije izgubio nadu; raspitao se odmah u prvoj gostionici u kojoj su putnici odseli i kako je svoje pitanje potkrepio i neodoljivim sredstvima, doznade najzad da je Remijev saputnik veoma lep mladić, ali jako žalostan, uzdržljiv u jelu, utučen i nikad se ne žali na umor.

Anri uzdrhta, jedna mu misao sinu kroz glavu.

— Da nije to žena? — upita.

— To je moguće, — odgovori gostioničar — danas mnoge žene prolaze tako preobučene da bi išle svojim ljubavnicima koji su u vojsci u Flandriji i kako je dužnost nas gostioničara da ništa ne vidimo, mi ništa i ne vidimo.

Ovo objašnjenje slomi Anrijevo srce. Pa zar nije, verovatno da Remi prati svoju gospodaricu preobučenu u konjanika?

Ako je tako, onda Anri u celom tom događaju ne vidi ništa prijatno.

Bez sumnje, kao što kaže gostioničar, nepoznata dama ide u Flandriju da se vidi sa svojim ljubavnikom.

Remi je, znači, lagao kada je govorio o njenoj velikoj tuzi. Znači da je on izmislio tu bajku o nekoj ljubavi, koja je zauvek zavila njegovu gospodaricu u crninu, samo da bi udaljio nemile došljake.

— Pa dobro, — mislio je Anri, više ubijen tom nadom nego što je ikada bio očajanjem — pa dobro! Doći će trenutak kada ću moći da joj priđem i prebacim za sve te prevare, i to će tu ženu koju sam postavio tako visoko u svojim mislima i svom srcu poniziti na nivo obične prostitutke. I tada, tada, i ja ću se možda survati sa vrha svojih iluzija i svoje ljubavi kada budem video izbliza tu sjajnu spoljašnjost sa običnom dušom od koje sam stvorio božansko biće.

I mladić je čupao kose i cepao grudi pri pomisli da će možda jednoga dana izgubiti tu ljubav i te iluzije koje su ga ubijale, jer je zaista bolje imati mrtvo no prazno srce.

Tako je on razmišljao i pošto ih je bio prestigao, kao što smo kazali, mislio je još o uzroku koji je naterao ta dva za njega tako značajna putnika da idu kao i on u Flandriju. Tada ih ugleda kako ulaze u Brisel.

Znamo kako je dalje išao za njima.

U Briselu Anri podrobno saznade sve o borbi koju je zamislio gospodin vojvoda od Anžuja.

Flamanci su bili suviše neprijateljski raspoloženi prema vojvodi od Anžuja da bi lepo primili jednog francuskog plemića. Bili su suviše gordi na uspeh koji je postigla narodna svest, jer je bio uspeh već i to što je Anvers zatvorio vrata knezu koga je Flandrija pozvala da nad njome vlada. Bili su gordi na uspeh što su mogli malo da ponize tog plemića što dolazi iz Francuske i ispituje ih sa čistim pariškim narečjem, a to je narečje uvek izgledalo tako smešno belgijskom narodu

Anri je tada shvatio svu ozbiljnost toga pothvata u kome je njegov brat igrao tako veliku ulogu i on odmah odluči da što pre požuri u Anvers.

Za njega je bilo neiskazano iznenađenje kad je video da Remi i njegova saputnica idu istim putem, ma koliko im je bilo stalo do toga da ih niko ne pozna.

To je bio dokaz da su išli istom cilju.

Izišavši iz sela i sakriven u detelini u kojoj smo ga ostavili, Anri je bio siguran da će bar ovoga puta lepo videti lice mladića koji je išao s Remijem. Tako će bar sve razjasniti.

I kao što smo kazali, srce mu se cepalo pri pomisli da će izgubiti tu iluziju koja mu je davala i hiljadu života u očekivanju da ga sasvim ubije.

Kada su putnici naišli pored mladića, nisu ni sumnjali da je on tu skriven. Dijana je baš tada češljala svoju kosu, pošto se nije usuđivala da to uradi u gostionici.

Anri je opazi i pozna i umalo ne pade onesvešćen u jarak gde mu je konj mirno pasao.

Putnici prodoše.

I tada Anrija obuze gnev; njega koji je bio tako dobar, tako strpljiv, sve dok je verovao da su i stanovnici tajanstvene kuće isto tako iskreni kao i on.

Ali posle Remijevog pravdanja, posle lažnih uteha te žene, ovaj put, ili bolje reći ovo bekstvo, značio je neku vrstu izdajstva prema čoveku koji je tako tvrdoglavo ali istovremeno i sa puno poštovanja opsedao ta vrata.

Kada se malo povratio od udarca, mladić začeslja svoju lepu plavu kosu, obrisa čelo od znoja i uzjaha konja odlučan da više ne

bude nimalo obazriv, mada mu je ostatak poštovanja to nalagao, i pođe za putnicima tvrdoglavo i otkrivena lika.

Skide ogrtač i kapuljaču i pođe bez ustručavanja; put pripada njemu kao i svakom drugom. Pođe, dakle, mirno putem usklađujući hod svoga konja prema konjima putnika ispred sebe.

Odlučio je da ne govori ništa ni Remiju ni njegovoj saputnici, već samo da prođe i da ga oni vide.

— Ah, mislio je on, ako je u njima još srca, moje prisustvo, mada slučajno, biće kao ljuti prekora tim ljudima koji nemaju srca ni duše i koji sa zadovoljstvom gledaju kako ja patim.

Nije prošao ni pet stotina metara idući za njima, kada ga Remi opazi. Kada ga vide onako kako slobodno ide, uzdignute i otkrivene glave, Remi se zbuni.

Dijana to opazi i osvrte se.

— Ah, — reče — to je onaj mladić, Remi?

Remi pokuša opet da je natera da se skrije i da je razuveri.

— Ne bih rekao, gospođo. Koliko mogu po odelu da ocenim, to je neki mladi valonski vojnik, koji bez sumnje ide u Amsterdam i hoće da prođe kroz ratište zbog pustolovina.

— Ipak sam uznemirena, Remi.

— Umirite se, gospođo. Da je taj čovek, grof od Bušaža, on bi nam već prišao; znate kako je nametljiv.

— Znam da je i učtiv, Remi, jer da nije takav, ja bih vam samo rekla: „Udaljite ga, Remi” i više ne bih o tome ni mislila.

— Pa dobro, gospođo, ako je tako učtiv bio, on će takav i ostati i nemate zbog čega da ga se plašite; ako je to zaista ovde na putu od Brisela za Anvers onaj isti koji je bio i u Parizu, u Ulici Bisi.

— Ipak, — nastavi Dijana i opet pogleda unazad — evo nas u Malinu; promenimo konje ako je potrebno da bismo brže išli, ali požurimo da stignemo u Anvers.

— A ja bih vam savetovao suprotno, gospođo. Da ne idemo u Malin. Naši su konji dobri, pođimo do onoga sela što se tamo vidi s leva. Zove se, mislim, Vilbrok. Na taj način izbeći ćemo grad, gostionicu, zapitkivanja, radoznalce i lakše ćemo promeniti i konje i odelo ako bude potrebno da ih menjamo.

— Onda hajdemo, Remi, pravo u selo.

I oni skrenuše ulevo jednom jedva vidljivom stazom, ali koja je ipak jasno vodila u Vilbrok.

Anri ostavi put na istom mestu kao i oni, skrete istom stazom i pođe za njima stalno na istom odstojanju.

Remijevo nespokojstvo se ogledalo u njegovom sumnjičavom pogledu, u njegovom uzbuđenom držanju, naročito u pokretu koji mu je postao uobičajen – da gleda unatrag sa nekom vrstom pretnje i da najednom obode konja.

Ti razni simptomi, razume se, nisu izmakli oku njegove saputnice.

Stigoše u Vilbrok. Dve stotine kuća koje su sačinjavale selo bile su puste. Nekoliko zaboravljenih pasa i nekoliko izgubljenih mačaka trčali su preplašeno po toj pustoši; jedni su tražili svoje gospodare dugim zavijanjem a drugi su bežali hitro i zastajali kada su mislili da su u sigurnosti pokazujući svoje njuškice ispod neke kapije ili kroz neki otvor na podrumu.

Remi zalupa na dvadeset mesta, ali nikog ne vide, niti se ko odazva.

I Anri, koji je ličio na senku prva dva putnika, zaustavi se kod prve kuće u selu, zalupa na vrata, ali uzalud. I misleći da je rat uzrok toj pustoši, pre no što pođe dalje, pričekava da vidi šta će uraditi putnici pred njim.

I oni kretose dalje pošto su konji pojeli nešto zobi što ju je Remi našao u sanduku napuštene gostionice.

— Gospođo, — reče tada Remi — više nismo u mirnoj zemlji i u običnim okolnostima. Nema smisla da se izlažemo kao neka deca. Pašćemo sigurno u ruke nekoj bandi Flamanaca ili Francuza, a da ne spominjem španjolske pristalice. Sada se u Flandriji nalazi mnoštvo skitnica i pustolova. Da ste vi muško, ja bih vam drugačije govorio, ali vi ste žena, mladi ste, lepi i preti vam dvostruka opasnost; za vaš život i vašu čast.

— Ah, moj život! Moj život ne vredi ništa, — reče Dijana.

— Naprotiv, to je sve, gospođo, kada život ima neki cilj — odgovori Remi.

— Pa dobro, šta predlažete onda? Mislite i radite za mene, Remi; znate dobro da se moje misli ne odnose na ovaj svet.

— Onda, gospođo, — odgovori sluga — ako hoćete mene da poslušate, ostanimo ovde. Vidim ovde dosta kuća koje nam mogu pružiti sigurno sklonište. Ja imam oružje, branićemo se ili ćemo se sakriti, prema tome da li smo dosta jaki ili suviše slabi.

— Ne, Remi, neću! Moram ići napred i ništa me neće zaustaviti — odgovori Dijana i odmahnu glavom. — Ukoliko me je uopšte strah, to je samo zbog vas.

— Onda, hajdemo dalje — reče Remi. I potera konja bez reči.

Dijana pođe za njim, a Anri, od Bušaža, koji se bio zaustavio kad i oni, pođe za njima.

VODA

Što su putnici išli dalje, predeo je dobijao sve čudnovatiji izgled.

Izgledalo je da su i polja opustela kao gradići i sela.

I zaista, nigde nije bilo krava da pasu, nigde koze da se vere po obroncima planina ili da se propinje uz živu ogradu da dohvati zelene lastare kupine ili vinjač, nigde stada sa pastikom, nigde pluga ni orača, nigde vašarskog trgovca koji sa prtljagom na leđima ide iz mesta u mesto, nigde kiridžije da peva promuklim glasom pesme sa severa i da se klati pored teško natovarenih kola i puca bičem.

Dokle god dopire pogled po ovoj veličanstvenoj ravnici, po brežuljcima i velikoj travi, po ograncima šuma, nigde jedne žive duše, nigde glaska.

Reklo bi se da se priroda nalazi uoči dana kada su ljudi i životinje bili stvoreni.

Padalo je večer. Anri, iznenađen i osećajno zbližen sa putnicima pred sobom, pitao je vazduh, drveće, udaljen vidik, čak i same oblake da mu objasne ovu kobnu pojavu.

Jedine ličnosti koje su davale života ovoj grobnoj samoći bile su Remi i njegova saputnica koji su se jasno ocrtavali na purpurnom nebu sunca na zalasku. Često su zastajali a na sto koraka za njima išao je Anri, koji je stalno zadržavao isto rastojanje i isto držanje.

Spuštala se hladna i mračna noć, kroz vazduh dunu severozapadni vetar i ispuni tu pustoš šumom koji je bio grozniji od tišine.

Remi zaustavi svoju saputnicu i stavi ruku konju na sapi.

— Gospođo, — reče joj — vi znate da ja ne poznajem strah, znate da ne bih ni za korak ustuknuo da spasem svoj život, ali večeras se nešto čudno događa u meni, neki nerazumljivi strah obuzima me sveg, parališe me, i ne da mi da idem dalje. Gospođo, nazovite

to strahom, bojaznošću, čak i panikom; gospođo, priznajem, prvi put u svom životu... strah me je.

Dijana se okrete; možda nije ni primetila sve te kobne predznake, možda ništa nije videla.

— Je l' on uvek za nama? — upita.

— Ah, nije više o njemu reč — odgovori Remi. — Ne mislite više na njega, molim vas. On je sam, a ja vredim za jednog čoveka. Ne, opasnost koje se plašim, ili bolje reći koju osećam i naslućujem više nagonski nego čulima, ta opasnost koja se približava, koja nam pretili, koja nas možda obuhvata, to je opasnost druge vrste. Nepoznata mi je i zato je i nazivam opasnošću.

Dijana odmahnu glavom.

— Pogledajte, gospođo, — reče Remi — vidite li tamo one vrbe što povijaju svoje crne vrhove?

— Vidim.

— Pored njih vidim jednu kućicu, pođimo tamo, preklinjem vas. Ako ima nekog u njoj, utoliko više imamo razloga da u njoj tražimo gostoprimstvo; ako nema, uđimo unutra, gospođo; ne stavljajte nikakve primedbe, molim vas.

Remijevo uzbuđenje, njegov drhtav glas i ubedljiv način njegovog govora, učiniše da njegova saputnica pristane.

I ona okrenu konja u pravcu koji joj je Remi naznačio.

Posle nekoliko minuta putnici zalupaše na vrata kuće koja je zaista bila sagrađena pod vrbama.

Jedan potok, pritoka Nete, male rečice koja je proticala na četvrt milje odatle, stešnjen između trsaka i obale obrasle travom, žuborio je pokraj grba. Iza kuće koja je bila zidana ciglami i prekrivena crepom nalazio se mali vrt oivičen živom ogradom.

Sve je to bilo prazno, usamljeno i pusto.

Niko nije odgovarao na jake udarce putnika.

Remi ni za časak ne oklevaše; izvuče svoj nož, odreza jednu vrbovu granu, uvuče je između vrata i brave i zape na rezu. Vrata se otvoriše.

Remi brzo uđe. Već od pre jednog sata u sve svoje pokrete je unosio neku grozničavost. Brava, gruba izrada nekog kovača iz susjedstva, odmah popusti.

Remi brzo ugura svoju saputnicu u kuću, zalupi vrata za njom, povuče jednu veliku rezu i kad se tako zatvorio, uzdahnu kao čovek koji je spasao život.

Nije se zadovoljio time što je svoju gospodaricu sklonio, već je smesti u jednu sobu na prvom spratu u kojoj je pipajući našao krevet, sto i stolicu.

Zatim, malo umiren onim što je uradio, siđe u prizemlje i kroz jedan odškrinut prozorski kapak stade da posmatra šta radi grof. Ovaj je prišao kući odmah čim je video da su oni ušli.

Razmišljanja Anrijeva bila su crna i slična Remijevim.

„Nesumnjivo je”, mislio je on, „nad nama lebdi neka opasnost koja je nepoznata nama, ali je poznata svima stanovnicima. Rat pustoši ceo kraj. Francuzi su uzeli Anvers, ili će ga uzeti. Obuzeti užasom, seljani traže sklonište u gradu.”

Ovo je objašnjenje bilo logično, ali nije zadovoljavalo mladića.

Uostalom, ono ga je navodilo na drugi tok misli.

„Šta traže u ovom kraju Remi i njegova gospodarica? — pitao se on dalje. — Kakva ih to neodoljiva potreba goni u ovu strahovitu opasnost? Ah, doznaću ja to! Došao je trenutak da govorim s tom ženom i da zauvek svršim sa svojim slutnjama. Nikada mi se više neće pružiti ovako divna prilika.”

I pođe prema kući.

Ali se odjednom zaustavi.

„Ne, ne”, reče on sa naglim kolebanjem koje je tako svojstveno zaljubljenim srcima, „neću, ostaću mučenik do kraja. Uostalom, zar ona nije gospodar svojih postupaka i zar ona zna kakvu je sve bajku ispreo o njoj taj bednik Remi? Ah, na njega sam ja kivan, samo na njega. On me je uveravao kako ona nikoga ne voli. Ali, budimo ipak pravični. Zar je taj čovek i mogao meni, koga ne poznaje, da oda tajnu svoje gospodarice? Nije, nije! Moja je nesreća izvesna i najgore je to što ona potiče od mene samog i ne mogu ni na koga da bacim krivicu. Jedino što joj nedostaje, to je istina; to je da vidim tu ženu kako stiže u logor, kako obavija svoje ruke oko vrata nekome plemiću i govori mu: „Vidi koliko sam propatila i koliko te volim!” E pa lepo, ići ću sve dotle za njom! Videću ono zbog čega i pri samoj pomisli drhtim i umreću; bar ću to uskratiti pušci i topu. Na žalost! Bože moj! Vi dobro znate” dodade Anri sa poletom koji je katkad nalazio u dnu svoje duše pune vere i ljubavi „ja nisam tražio tu najveću muku; odlazio sam s osmehom u smrt, mirnu, slavnu smrt; želeo sam da umrem na bojnom polju sa jednim imenom na usnama, sa vašim, bože moj! Sa jednim imenom u srcu, njenim! Vi

to niste hteli, odredili ste mi smrt u očajanju, punu žuči i mučenja; budite blagosloveni, primam je!”

Zatim, sećajući se dana čekanja i noći punih muka koje je proveo ispred one neumoljive kuće, nalazio je, kad se sve uzme u obzir, izuzev sumnje koja mu je nagrizala srce, da mu je položaj sad manje očajan nego što je to bio u Parizu. Sad ju je viđao, slušao zvuk njenog glasa, koji ranije nije nikad čuo, i dok je išao za njom, nekoliko živih atoma, koji zrače od žene koju je voleo, mešali su se sa vetrom i milovali ga po licu.

I očiju upravljenih na kolibu u kojoj je ona bila nastavljao je:

„Ali dok ja očekujem tu smrt i dok se ona odmara u toj kući, ja se sklanjam pod ovo drveće i žalim samog sebe, a međutim, mogao bih da čujem njen glas ako ona govori i da vidim njenu senku iza prozora! Oh, ne, ne, ne žalim se. Gospode! Gospode! Još sam suviše srećan!”

I Anri leže ispod vrba čije su grane prekrivale kuću slušajući sa neopisanom setom žuborenje vode koja je kraj njega je proticala.

Najednom uzdrhta: sa severa odjeknu pucanj topa i prođe ponesen vetrom.

— Ah! — reče. — Stići ću dockan, napadaju Anvers. U prvi mah hteo je da ustane, da uzjaše konja i da poleti u pravcu pucnja, tamo gde se vodi borba, ali je trebalo ostaviti Dijanu i umrećti u sumnji.

Da je nije sreo, on bi išao svojim putem, ne bi bacio nijedan pogled unazad, ne bi nijednom uzdahnuo za prošlošću, ne bi nijednom zažalio budućnost. Ali, sreo ju je, u srce mu se uvukla sumnja a sa sumnjom i neodlučnost. Ostao je.

Čitava dva sata ležao je osluškujući pucnje koji su postepeno dopirali do njega i pitao se kakvi mogu biti ti pucnji, neredovni, koji su s vremena na vreme presecali ostale.

Nije ni pomišljao da ti pucnji dolaze od eksplozije brodova njegovog brata.

Najzad, oko dva sata, sve se utiša.

Izgleda da topovski pucnji nisu ni doprli u unutrašnjost kuće, ili ako su i doprli, stanovnici na njih nisu obraćali nikakvu pažnju.

— U ovom času — mislio je Anri — Anvers je pao i moj je brat pobjednik. Ali posle Anversa doći će Gan; posle Gana Briž i imaću dovoljno prilike da slavno umrem. Ali pre no što umrem hoću da znam šta traži ta žena u francuskom logoru.

I kako je, posle svih odjeka koji su zatalasali vazduh, priroda opet povratila svoj mir, Žoajez, zavijen u svoj ogrtač, polako se umiri.

Obuzeo ga je dremež koji obično dolazi pri kraju noći i kome ljudska volja ne može da odoli, kada njegov konj, koji je pasao na nekoliko koraka dalje, načulji uši i tužno zanjišta.

Anri otvori oči.

Konj je stajao na nogama, sa glavom okrenutom u stranu i udisao vetar koji je, sad pred zoru, dolazio sa jugoistoka.

— Šta je, dobri moj doro? — reče mladić, ustade i pomilova životinju po vratu. — Video si neku vidru koja te je uplašila ili žališ za dobrom štalom?

— Ah! Ah! — prošapta Anri. — Izgleda da je to opasnije no što izgleda. Valjda neki čopor kurjaka koji idu za vojskom zbog lešina.

Ali kako je bežao prođe kraj svoga gospodara koji ga ščepa za uzdu i zaustavi ga.

Anri, se skupljajući uzde, uhvate se za grivu i skoči u sedlo. Kad je uzjahao, a kako je bio dobar jahač, obuzda konja i umiri ga.

Ali posle jednog trenutka i Anri ču ono što je konj čuo i taj strah koji je životinja osetila, poče sad i čovek da oseća.

Neki otegnut šum, sličan šumu vetra, i oštar i dubok istovremeno, dopirao je sa raznih tačaka jednog polukruga koji se, izgleda, prostirao od severa ka jugu. Talasi svežeg vetra i kao pomešani sa kapljicama vode presecali su povremeno taj šum, koji je sad ličio na šum plime po šljunkovitoj obali.

„Šta li je to?“ upita se Anri. „Da li je to vetar? Nije, pošto vetar donosi taj šum, a sem toga jasno se razlikuju dve vrste šuma. Možda neka vojska u hodu? Ali nije“, i naže se prema zemlji „čuo bi se bat koraka, zveket oružja i glasovi. Da nije pucanje od nekog požara? Nije ni to, jer se ne vidi nikakva svetlost na vidiku: izgleda čak da se nebo smračilo“.

Šum se udvostruči i postade sasvim jasan. Bila je to neka tutnjava, neprekidna, ogromna, kao da nešto bruji, šum kakav bi proizveli hiljadu topova koje vuku u daljini preko kaldrme.

Onda za trenutak pomisli da je našao razlog tog šuma, ali uskoro reče:

— Nemogućno je! Nema s te strane nikakve kaldrme i nema hiljadu topova u vojsci.

Šum se stalno približavao.

Anri potera konja u galop i stiže na jedan brežuljak.

„Šta je ovo?” uzviknu kad stiže na vrh.

Ono što je mladić video, video je njegov konj pre njega, jer je u tom pravcu mogao ići samo tako što je konju razderao kožu marmuzama, a kada je došao do vrha, konj se prope i umalo ga ne svali. Na celom vidiku i konj i konjanik videli su tamnobledu površinu, ogromnu, nepreglednu, sličnu nekoj ravni koja ja gutala ravnici i pravila ogroman krug idući ka moru.

I ta površina širila se lagano pred Anrijevim očima, kao truba platna koja se razvija.

Mladić je još neodlučno gledao u tu čudnu pojavu, kada pogleda na mesto odakle je došao i vide da se i livada puni vodom, da se rečica preliva preko korita i bez nekog vidljivog uzroka počinje da plavi trske koje su se do pre jednog sata dizale na obema obalama.

Voda je lagano prodirala prema kući.

„Što sam ja glupak!” uzviknu Anri. „Nisam mogao da se setim. To je voda! To je voda! Flamanci su razrušili brane”.

Anri odmah polete prema kući i besomučno zalupa na vrata.

— Otvorite! Otvorite! — vikao je. Niko mu ne odgovori.

— Otvorite, Remi, — vikao je mladić besan od užasa. — Otvorite, to sam ja, Anri di Bušaž, otvorite!

— Oh, nemate potrebe da govorite ko ste, gospodine grofe, — odgovori Remi iz unutrašnjosti kuće — odavno sam vas prepoznao. Ali vam ovo kažem: ako razvalite ta vrata, naći ćete me iza njih sa pištoljem u svakoj ruci.

— Ali ti ne shvataš, nesrećniče! — uzviknu Anri očajnim glasom. — Voda! Voda! Voda dolazi!

— Ne služite se nečasnim lukavstvima, gospodine grofe! Kažem vam da ćete ući samo preko mene mrtvog.

— Onda ću ući! — uzviknu Anri. — Ući ću. U ime boga, u ime neba, u ime tvog spasa i tvoje gospodarice. Hoćeš li otvoriti?

— Neću!

Mladić pogleda oko sebe i opazi ogroman kamen sličan onome što ga je nekada valjao na svoje neprijatelje Ajaks Telamon. Uze u ruke kamen, pođe prema kući i baci ga u vrata.

Vrata prsnuše u paramparčad.

U istom trenutku jedan metak mu zazvižda pored uha, ali ga ne dodirnu. Anri skoči na Remija.

Remi okide i drugi pištolj, ali se samo kapsla upali.

— Pa zar ne vidiš da nemam oružja, ludače! — uzviknu Anri.
— Ne brani se više od čoveka koji te ne napada, pogledaj samo, pogledaj.

I povuče ga blizu prozora razbivši ga udarom pesnice.

— Vidiš li sada, a?

I pokaza mu prstom ogromnu površinu koja se belasala na vidiku i koja je tutnjala idući kao front neke ogromne vojske.

— Voda! — prošapta Remi.

— Jeste, voda, voda! — povika Anri. — Sve plavi; pogledaj napred. Reka izlazi iz korita, raste. Za pet minuta neće se moći izići odavde.

— Gospođo! — uzviknu Remi. — Gospođo!

— Bez vike, bez strave, Remi. Spremi konje, i to brzo, brzo!

„On je voli” — pomisli Remi. — Spašće je. Remi potrča u štalu a Anri polete uz stepenice. Na Remijev uzvik Dijana je bila otvorila vrata. Mladić je podiže u ruke kao neko dete. Ali ona, misleći da je to neko izdajstvo ili nasilje, bacakala se svom snagom i hvatala za ragastov.

— Reci joj, — povika Anri — reci joj da je spasavam!

Remi ču mladićev poziv u trenutku kada je nailazio s konjima.

— Jeste, jeste, gospođo, — uzviknu on — spašava, to jest spašće vas. Hodite! Hodite!

BEKSTVO

Ne gubeći vreme da uverava Dijanu, Anri je iznese iz kuće i htjede da je stavi kod sebe na konja.

Ali se ona jednim pokretom neskrivene odvratnosti ote iz tog živog obruča i otrča Remiju, koji je posadi na konja spremljenog za nju.

— Ah, šta činite, gospođo, — reče Anri — i zašto tako shvata-te moja osećanja? Nije reč, verujte mi ,o zadovoljstvu koje osećam kada vas držim u naručju i stiskam na svoje grudi, mada bih za to i svoj život žrtvovao. Sada je pitanje da što pre pobjegnemo od vode. Eno, vidite! Vidite kako ptice beže.

I zaista, zora je tek svitala, te su se mogla videti jata ugara i golubova kako lete brzim i zastrašenim letom. U noći kada jedino bešumno lete slepi miševi, taj let kroz podmuklu tutnjavu šumeo je nekako jezivo i davao strašan izgled.

Dijana ništa ne odgovori, ali kako je bila već u sedlu, obode konja i pođe ne okrećući glavu.

Ali i njen i Remijev konj bili su umorni, jer su dva dana jurili.

Svakog se trenutka osvrtao i kada vide da ne mogu ići kao on, reče:

— Vidite, gospođo, kako moj konj ide bolje od vaših, kako ga obema rukama obuzdavam; imajte milosti, gospođo, dok još nije kasno, ne zahtevam više od vas da vas ponese u naručju nego da uzmete mog konja a da mi date vašeg.

— Hvala, gospodine, — odgovori putnica svojim uvek mirnim glasom. U njemu se nije primećivalo nikakvo uzbuđenje.

— Ali, gospođo, — uzviknu Anri gledajući očajnički iza sebe — voda ide brže od nas! Čujete li? Čujete li?

I zaista, u istom trenutku se začu strahoviti tresak; to je bila brana jednog sela koju je poplava odnela. Debele hrastove daske, podupirači, nasuta zemlja, sve je to popustilo; dvostruki red stubova bio se prebio sa gromkom tutnjavom. Grmeći preko svih tih razvalina, voda poče da plavi jednu hrastovu šumu čiji su se vrhovi tresli i čije su grane prskale kao da čopor demona juri kroz njihove krunice.

Iščupano drveće se sudaralo sa koljem, građa porušenih kuća plivala je po vodi; njištanje i udaljeni uzvici ljudi i konja, povučениh poplavom, činili su jednu mešavinu glasova tako strašnu i jezivu da drhtavica koja je tresla Anri ja pređe i na neosetljivo i neukrotivo Dijanino srce.

Ona obode konja i njen konj, kao da je i sam osetio blizinu opasnosti, udvoji snagu da je izbegne.

Ali je voda prodirala, stalno rasla i posle nepunih deset minuta bilo je jasno da će sustići putnike.

Svakog trenutka se Anri zaustavljao da pričeka svoje saputnike i tada im je vikao:

— Brže, gospođo! Za ime boga, brže! Voda raste, približava se, evo je!

I zaista voda je dolazila, penušava, puna vrtloga, razjarena. Kao neko pero ponese kuću u kojoj je Remi sklonio svoju gospodaricu.

Kao slamku podiže čamac koji je bio privezan za obalu potoka i pobedonosna, beskrajna, valjajući svoje talase kao zmija, stiže, slična nekom zidu, iza konja Remija i Dijane.

Anri vrisnu od užasa i pođe vodi kao da je hteo da se bori s njom.

— Pa zar vi ne vidite da ste izgubljeni? — zaurla on očajnički. — Hajdete, gospođo, još možda nije kasno, sjašite i dođite meni, dođite!

— Neću, gospodine, — reče ona.

— Ali za jedan minut biće dockan, pogledajte, pogledajte samo!

Dijana okrete glavu, voda je bila jedva na pedeset koraka.

— Neka me snađe ono što je suđeno, — reče ona. — Vi, gospodine, bežite, bežite!

Remijev konj, iscrpen, kleče na prednje noge i nije mogao da se podigne i pored svih napora konjanika.

— Spasite je! Spasite je! Makar i protiv njene volje — uzviknu Remi.

U istom trenutku, kako je hteo da se oslobodi uzengija, voda se sruči kao neka ogromna stena na glavu vernog slugu.

Kada njegova gospodarica to vide, strahovito vrisnu i skoči s konja rešena da umre sa Remijem.

Ali Anri, videći njenu nameru, skoči u isto vreme kad i ona, zgrabi je oko struka desnom rukom, skoči na konja i polete kao strela.

— Remi, Remi! — vikala je Dijana pružajući ruke prema nje-mu. — Remi!

Jedan uzvik joj odgovori. Remi je bio isplivao na površinu i sa nadom, glupom ali nepokolebljivom, kao što je imaju svi davljenici do poslednjeg časa, plivao je držeći se za jednu gredu.

Kraj njega prođe njegov konj udarajući očajnički vodu prednjim nogama, dok je ona već hvatala konja njegove gospodarice i dok su na trećem konju, ludom od straha, najviše na dvadeset koraka ispred vode, Anri i njegova saputnica leteli.

Remi više nije žalio život, jer se umirući nadao da će ona koju je jedino voleo biti spašena.

— Zbogom, gospođo, zbogom! — viknu on. — Ja odlazim prvi, a reći ću onome koji vas čeka da vi živite za...

Ali Rem ne dovrši, breg vode pređe preko njegove glave i sruči se čak kod nogu Anrijevog konja.

— Remi, Remi! — uzviknu Dijana. — Remi! Hoću s tobom da umrem! Gospodine, hoću da ga čekam. Gospodine, hoću dole. Za ime boga, hoću!

Ona je izgovorila te reči sa toliko energije i divljeg autoriteta da mladić raširi ruke i pusti je da klizne na zemlju govoreći:

— Dobro, gospođo, umrećemo ovde sve troje. Hvala vam što ste mi prčinili tu radost kojoj se nisam nikad nadao.

I dok je izgovarao te reči, zadržavajući konja, voda dopre do njih kao što je doprla i do Remija, ali on poslednjom silinom ljubavi zadrža rukom mladu ženu koja je sišla na zemlju.

Talasi ih dohvatiše, razbesneli vali su ih kovitlali nekoliko trenutaka sa ostalim otpacima.

Bilo je veličanstveno gledati hladnokrvnost tog čoveka, tako mladog i tako jakog. Celo njegovo poprsje bilo je iznad vode, a on je držao rukom svoju saputnieu. Kolenima je upravljao konjem koji je već bio na izdisaju i pokušavao da ga iskoristi do poslednje njegove moći.

Za trenutak nastade strahovita borba. Dijana, koju je Anri pridržavao svojom desnom rukom, držala je glavu nad vodom, dok je Anri levom rukom odbijao drveće i lešine da ne bi udarom oborili njegovog konja.

Jedan davljenik prođe blizu njih i doviknu, ili bolje reći prošapta:

— Zbogom, gospođo, zbogom!

— Gospode! — uzviknu mladić. — To je Remi. E, vala, spašću i tebe.

I ne obraćajući pažnju na opasnost što preopterećuje konja, uhvati Remija za rukav, privuče ga na svoj levi kuk i pruži mu prilike da odahne.

Ali u istom trenutku, njegov konj, preopterećen trostrukim teretom, zagnjuri se do vrata a zatim do očiju. Najzad mu popustiše noge, poklecnuše i sasvim ga nestade.

„Mora se umreti! — prošapta Anri. — Gospode, uzmi moj život! Bio je čist, a vi, gospođo, primite moju dušu, ona je bila vaša!”

U tom trenutku Anri oseti kako mu Remi klizi niz ruku. Ne pokuša da ga zadrži, svaki je napor bio uzaludan.

Jedina mu je briga bila da drži Dijanu nad vodom da bi bar umr-
la poslednja i da bi mogao sebi reći, u svom poslednjem trenutku,
da je učinio sve što je mogao da je spase od smrti.

Odjednom, kad je već mislio samo na svoju smrt, jedan rado-
stan uzvik začu se kraj njega.

Okrete se i vide Remija kako je dohvatio jedan čamac.

To je bio čamac koji smo videli kada ga je voda podigla kraj
kućice. Voda ga je bila povukla i Remi, koji je bio povratio snagu
zahvaljujući Anrijevoj pomoći, videći ga kako prolazi, izdvojio se
iz grupe i uz dva zamaha rukama stigao je do njega.

Njegova dva vesla bila su privezana za bokove a na dnu je ležala
jedna čakija.

On pruži čakiju Anriju, a ovaj je zgrabi i povuče sa sobom
Dijanu. Onda se i sam uhvati za bok čamca i uđe u njega.

Pojaviše se prvi sunčani zraci i obasjaše poplavlenu ravnicu,
a čamac se klatio kao neka trunčica na tome okeanu prekrivenom
otpacima.

Na dvesta koraka otprilike sa leve strane uzdizao se jedan brežu-
ljak sa svih strana okružen vodom i ličio na neko ostrvo u moru.

Anri zgrabi i zavesla prema brežuljku kuda ih je i sama struja
nosila.

Remi uze čakiju i stojeći na prednjem delu čamca stade da od-
bija grede i daske da ne udare u čamac.

Zahvaljujući Anrijevoj snazi i Remijevoj umešnosti, pristadoše
ili bolje reći voda ih izbaci na brežuljak.

Remi iskoči na obalu i povuče barku lancem.

Anri pođe da uzme Dijanu u naručje, ali ona samo pruži ruku,
sama se diže i iskoči na suvo.

Anri uzdahnu. Za trenutak mu pade na um da skoči u bujicu i
da umre pred njenim očima, ali neko neodoljivo osećanje veziva-
lo ga je za život dokle god je gledao ženu čije je prisustvo toliko i
uzaludno iščekivao.

Izvuče čamac na suvo i sede na deset koraka od Dijane i Remija,
bled, dok mu se s odela cedila voda.

Spasli su se od prve opasnosti, od vode. Poplava, ma koliko da
je bila ogromna, neće nikad dospeti do visine, brežuljka.

Mogli su sad da posmatraju razbesnele vale čijem gnevu sem
božjeg nema ravnog. Anri je posmatrao tu brzinu i šumnu vodu

koja je nosila gomile francuskih leševa, a pored njih njihove konje i oružje.

Remi je osećao jak bol u ramenu; u trenutku kada je konj pod njim pokleknuo jedna debela hrastova daska ga je udarila.

Njegova saputnica nije imala nikakvih ozleđa. Anri ju je sačuvao koliko god je bilo u njegovoj moći...

Mlada žena prva ustade; primetila je na kraju vidika, prema zapadu, nešto nalik na plamen kroz maglu.

Bilo je jasno da je ta vatra gorela na nekom uzvišenju koji poplava nije mogla da dohvati. Koliko je moglo da se oceni kroz hladnu zoru, vatra je bila udaljena jednu milju otprilike.

Remi pođe na kraj ostrva koji se pružio prema vatri i kad se vrati, reče da po njegovom mišljenju na hiljadu koraka od mesta gde se oni nalaze počinje neka vrsta kamenog nasipa koji ide pravo prema mestu gde se nalazila vatra.

Ono što je Remi mislio da je kameni nasip, ili bar neki put, bio je u stvari dvostruki red drveća, prav i pravilan.

I Anri ode da obiđe i nađe isto što i Remi, ali je u svakom slučaju trebalo mnogo računati i na slučajnost.

Voda koja je išla prema padu ravnice bacila ih je ulevo od puta i naterala ih da ga znatno zaobiđu; zbog skretanja i besomučnog bežanja konja sasvim su izgubili orijentaciju.

Istina, svitao je dan, ali je bio oblačan i maglovit. Da je bilo lepo i dan vedar, video bi se zvonik Malina od kog nisu mogli biti udaljeni više od dve milje otprilike.

— Pa lepo, gospodine grofe, — upita Remi — šta vi mislite o ovoj vatri?

— Ta vatra koja vama izgleda kao neko gostoljubivo, pribežište, meni izgleda opasna, i ja bih je izbegavao.

— A zašto to?

— Remi, — reče Anri i spusti glas — vidite ove leševe; svi su francuski, nema nijednog flamanskog. To je znak neke velike nesreće. Provaljeni su nasipi da se dovrši uništenje francuske vojske ako je pobeđena, ili da se pokvari dejstvo pobeđe ako je pobeđila. Da li je tu vatru upalio neprijatelj ili prijatelj ili je to neko lukavstvo u cilju da se privuku, begunci?

— Ipak, — reče Remi — ne možemo ostati ovde. Glad, i hladnoća ubiće moju gospodaricu.

— Imate pravo, Remi, — reče grof. — Ostanite ovde sa gospodom, ja ću poći do nasipa i doći ću da vam javim kakvi su izgledi.

— Ne, gospodine, — reče Dijana — nećete ići sami u neizvesnost. Svi smo se zajedno spasli, zajedno ćemo i umreti. Dajte mi, Remi, ruku, idemo svi.

Svaka reč ove čudne osobe imala je neki naglasak neodoljivog autoriteta i nikome nijednog trenutka nije padalo na pamet da mu se odupre.

Anri se pokloni i pođe prvi.

Voda se bila nešto umirila, kameni nasip koji je dopirao do brežuljka pravio je neku vrstu zaliva u kome je voda bila mirna. Sve troje udoše u čamac i ponovo se otisnuše pored otpadaka i leševa koji su plovili. Posle četvrt sata stigoše do nasipa.

Privezaše čamac za jedno drvo, naiđoše ponovo na zemlju i posle jednog sata hoda nasipom stigoše do jedne grupe flamanskih koliba. U sredini, na jednom trgu zasađenom lipama oko jedne velike vatre bilo je sakupljeno dve-tri stotine vojnika iznad, kojih se vila francuska zastava.

Odjednom, straža koja se nalazila otprilike na sto koraka od brvana raspali fitilj svoje puške i povika:

— Ko ide?

— Francuska! — odgovori di Bušaž. A zatim se okrete Dijani i reče joj:

— Sada ste, gospođo, spašeni. Poznajem zastavicu žandarma iz Anisa; to su elitne trupe u kojima imam prijatelja.

Na uzvik straže i grofovog odgovora nekoliko žandarma istrčaše pred novodošavše koje radosno primiše u ovoj tuzi zbog poraza, najpre što su ostali živi posle ove nesreće, a zatim što su bili zemljaci.

— Anrija su poznali tek kada im je rekao ime svog brata. Dugo su ga ispitivali i on im je pričao na kakav su čudan način on i njegovi saputnici izbegli smrt, ali im ništa drugo nije rekao.

Remi i Dijana sedoše tiho u jedan kut; Anri ode da ih pozove bliže vatri.

Oboje su još bili mokri od vode.

— Gospođo, — reče joj — ovde će vas poštovati kao da ste u svojoj kući; izvinite, ali ja sam se usudio da vas predstavim kao svoju, rođaku.

I ne čekajući da mu zahvale, mada im je spasao život, Anri se udalji i ode oficirima koji su ga čekali.

Remi i Dijana se pogledaše i da je grof video taj pogled, on bi mu bio dovoljna zahvalnost koju je zaslužio za svoju hrabrost i pažnju.

Žandarmi iz Anisa kod kojih su naši begunci našli utočište, povukli su se u dobrom redu posle poraza i bekstva starešina.

Tamo gde postoji jednakost u položaju i osećanju i navika zajedničkog života, nije retkost videti spontanost u radnjama i jedinstvo mišljenja.

To se dogodilo i ove noći sa žandarmima iz Anisa.

Kada su videli da su ih starešine ostavile, a da ostali pukovi traže razna mesta da se spasu, oni se pogledaše, skupiše se. Umesto da se rasture, poteraše konje u galop i pod vodstvom jednog zastavnika koga su neobično voleli zbog njegove hrabrosti i poštovali zbog njegovog roda, pođoše ka Briselu.

Kao i svi učesnici ovog strašnog prizora, videli su napredovanje poplave i bili gonjeni razbesnelom vodom. Ali sreća ih posluži i na svome putu naiđoše na selo koje smo spomenuli i koje je istovremeno bilo izvan opasnosti od poplave.

Znajući da su u sigurnosti, građani nisu napuštali svoje domove, izuzev žena, dece i staraca, koje su poslali u grad. I tako, kada su žandarmi iz Anisa došli, naiđoše na otpor. Ali je smrt već arlalučala za njima, napadoše na selo kao očajnici, savladaše sve prepreke, izgubiše deset ljudi prilikom napada na put, ali se smestiše i najuriše Flamance.

Posle jednog sata selo je bilo potpuno opkoljeno vodom, izuzev puta kojim su došli Anri i njegovi saputnici. To su di Bušažu ispričali žandarmi iz Anisa.

— A šta je bilo sa ostalom vojskom? — upita Anri.

— Pogledajte, — odgovori zastavnik — svakog trenutka prolaze leševi koji odgovaraju na vaše pitanje.

— Ali... ali moj brat? — usudi se di Bušaž jedva čujnim glasom.

— Na žalost! Gospodine grofe, ne možemo vam dati tačne vesti. Borio se kao lav. Tri puta smo ga izvlačili iz vatre. Izvesno je da je izišao živ iz borbe, ali vam ništa ne možemo reći za poplavu.

Anri obori glavu; obuzeše ga crne misli. Zatim odjednom upita:

- A vojvoda?
Zastavnik se naže prema Anriju i reče mu tihim glasom:
— Grofe, vojvoda se spasao prvi. Jahao je jednog belog konja koji je imao samo jednu crnu zvezdu na čelu. E, čujte! Malopre smo videli konja usred jedne gomile ruševina kada su ovuda prošli; noga nekog konjanika je bila u uzengiji i nalazila se u visini sedla.
— Gospode bože! — uzviknu Anri.
— Gospode bože! — prošapta Remi. Kad je grof kazao: „A vojvoda?“, on je bio ustao i čuo celu priču. Odmah pogleda svoju bledu saputnicu.
— A posle? — upita grof.
— Jeste, a posle? — promuća i Remi.
— Slušajte! U vrtlogu koji je pravila voda na uglu ovog nasipa, jedan od mojih ljudi se usudi da uhvati konjske sapi. Uhvati ih i podiže mrtvu životinju. Tada” se pojavi bela čizma i zlatna mamuza koje je vojvoda nosio. Ali u istom trenutku voda nadode kao da se naljutila što joj otimamo žrtvu. Moj žandarm pusti konja da ne bi i nega povukao, i sve iščeze. Nismo čak imali ni tu utehu da po hrišćanski sahranimo našeg kneza.
— Mrtav! Mrtav! I on, naslednik krune, kakva nesreća!
Remi se okrete svojoj saputnici i reče joj sa izrazom koji je bilo lako razumeti:
— On je mrtav, gospođo, vidite!
— Nek je blagosloven gospod koji me je poštedeo jednog zločina! — odgovori ona i podiže oči k nebu u znak zahvalnosti.
— Jeste, ali nam uskraćuje osvetu — odgovori Remi.
— Bog ima uvek prava da se seti. Osveta pripada čoveku tek kad bog zaboravi.
Grof je s nekom vrstom užasa posmatrao uzbuđenje ovih čudnih ličnosti koje je spasao smrti. Posmatrao ih je ispod oka i uzalud je pokušavao da shvati njihove pokrete i izraze njihovih lica da bi imao makar približnu sliku njihovih želja ili njihovih strepnji.
Zastavnikov ga glas trže iz posmatranja.
— A vi, grofe, — upita ga ovaj — šta ćete vi da radite?
Grof uzdrhta.
— Ja? — reče on.
— Jest, vi.
— Čekaću ovde da telo moga brata ovuda prođe, — odgovori

mladić glasom punim očajne tuge. — Tada ću i ja pokušati da ga izvučem na suvo da bih ga sahranio po hrišćanskim obredima. Budite uvereni, ako ga jednom uhvatim, neću ga pustiti.

Ove strašne reči ču Remi i upravi na mladića pogled pun nežnog prekora.

A Dijana, otkako je zastavnik javio za smrt vojvode od Anžuja, nije ništa govorila. Ona se molila bogu.

PREOBRAŽAJ

Kada je završila svoju molitvu, Remijeva saputnica ustade tako lepa i tako zadovoljna, da grof uzviknu od iznenađenja i divljenja.

Izgledalo je kao da se budi iz drugog sna i da su joj snovi namučili mozak i poremetili vedrinu njenih crta.

Ili bolje reći, ličila je na Jamrovu kćer, probuđenu iz mrtvog sna na grobu, kako se diže iz groba, očišćena i spremna za nebo.

Mlada žena, probuđena iz tog zanosa, pogleda oko sebe tako milim i tako blagim pogledom, punim neke anđeoske dobrote, da Anri, lakoveran kao i svi zaljubljeni, pomisli da se ona raznežila na njegove muke i podlegla nekom osećanju, ako ne blagonaklonosti, a ono bar zahvalnosti i sažaljenja.

Dok su žandarmi posle svog oskudnog obeda spavali tamoamo po ruševinama; dok je i sam Remi podlegao snu i spustio glavu na neku gredu pored svoje klupe, Anri priđe, sede pored mlade žene, i glasom tako tihim i blagim da je ličio na šuštanje povetarca počeo da joj govori:

— Gospođo, vi živite!... Oh! Dozvolite mi da vam izrazim svu radost koja se izliva iz mog srca što vas vidim ovde u sigurnosti, posle toga što sam vas video tamo na ivici groba.

— To je istina, gospodine, — odgovori Dijana — ja živim blagodareći vama. — A zatim dodade sa tužnim osmehom:

— Htela bih da sam u mogućnosti da vam kažem koliko sam vam zahvalna.

— Naposletku, gospođo, — nastavi Anri sa uzvišenim naporom ljubavi i odricanja — kada sam samo uspeo da vas spasem da bih vas predao onima koje volite!

— Šta kažete? — upita Dijana.

— Onima koje ćete opet naći posle svih opasnosti, — dodade Anri.

— Gospodine, oni koje volim pomrli su, a tako isto i oni kojima sam htela ići.

— Ah, gospođo! — prošapta mladić i spusti se na kolena. — Pogledajte i mene. Ja sam toliko zbog vas patio i toliko sam vas voleo. Ah! Ne okrećite glavu. Vi ste mladi, lepi ste kao nebeski anđeo. Pogledajte u moje srce koje vam nudim i videćete da to srce ne sadrži nijedan delić ljubavi kako je ostali ljudi shvataju. Vi mi ne verujete? Razmislite o prošlim časovima, odmerite ih jedan po jedan; koji mi je od njih pružio neke radosti? Koji mi je ulio malo nade? A, međutim, ja se nisam pokolebao. Zbog vas sam plakao, ali su me suze tešile; zbog vas sam patio, ali mi je bol stvarao zadovoljstvo; gurnuli ste me u smrt i ja sam pošao bez pogovora. Čak i u ovom trenutku kada vi okrećete glavu i kada svaka moja reč, ma koliko da je vatrena, liči na kap ledene vode koja pada na vaše srce, čak i sada je moja duša puna samo vas, i ja živim samo zato što i vi živite. Zar nisam maločas hteo da umrem kraj vas? Šta sam tražio? Ništa. Da li sam vam i dodirnuo ruku? Nikad, izuzev u svom naručju da vas otmem od valova; da li ste osetili da sam vas stiskao na grudi? Niste. U meni je samo duša i sve je u meni prečišćeno na ognju ljubavi koja me proždire.

— Oh, gospodine, imajte milosti i ne govorite mi tako.

— Imajte i vi milosti i nemojte me osuđivati. Kazali su mi da nikog ne volite. Ah! Ponovite mi to tvrđenje. To je čudnovata milost, zar ne, za jednoga čoveka koji voli da čuje kako ga ne vole? Ali ja to volim, jer mi u isto vreme kažete da ste prema svima neosetljivi. Ah, gospođo, gospođo, vi koju” sam jedinu u životu obožavao, odgovorite mi!

I pored Anrijevog navaljivanja uzdah je bio jedini odgovor mlade žene.

— Vi mi ništa ne kažete, — nastavi grof. — Remi je bar bio milostiviji. On je pokušao da me uteši. Ah, vidim, vi mi ne odgovarate jer nećete da mi kažete da ste pošli u Flandriju nekom koji je srećniji od mene. A, međutim, ja sam mlad, nosim u svom srcu jedan deo nada svog brata i umirem pred vašim nogama, a vi nećete ni da mi kažete: „Volela sam, ali više ne volim”, ili „Volim, ali ću prestati!”

— Gospodine grofe, — odgovori mlada žena dostojanstveno i svečano — ne govorite mi stvari koje se govore jednoj ženi. Ja sam biće s drugog sveta i ne živim na ovome. Da sam vas ocenila manje plemenitim, manje dobrim, manje uzvišenim; da nemam za vas u dnu svog srca nežan i prijatan osmeh sestre za brata, ja bih vam kazala: „Ustanite, gospodine grofe, i nemojte mi više parati uši koje se groze svih tih ljubavnih izliva”. Ali ja vam to neću reći, gospodine grofe, jer mi je teško što vidim da patite. Kažem vam i nešto više: sad kad vas poznajem, uzeću vam ruku, pritisnuću je na svoje srce i reći ću vam: „Vidite, moje srce više ne kuca; živite kraj mene ako hoćete i prisustvujte, dan po dan, ako vam to čini zadovoljstvo, bolnom umiranju jednog tela koje su ubile duševne muke”. Ali tu žrtvu koju biste vi primili kao sreću, sigurna sam...

— Ah, da! — uzviknu Anri.

— E, vidite! Tu žrtvu ja moram da odbijem. Od danas se nešto promenilo u mom životu. Nemam više prava da se naslonim ni na jednu ruku na ovom svetu, čak ni na ruku svog plemenitog prijatelja, te nežne duše koja se tamo odmara i koja za trenutak ima sreću da zaboravi! Na žalost!

— Jadni Remi, — nastavi ona dajući svom glasu osećajnost koju je Anri ranije primetio kod nje, — jadni Remi, i tvoje će buđenje biti tužno. Ti ne znaš šta ja nameravam, ti ne čitaš u mojim očima, ti ne znaš da ćeš se posle buđenja iz svog sna naći sam na svetu, jer ja moram ići bogu sama.

— Šta to govorite? — uzviknu Anri. — Da ne mislite i vi da umrete?

Remi, probuđen bolnim uzvikom mladog grofa, podiže glavu i oslušnu.

— Vi ste me videli kad sam se molila, je l' te? — nastavi Dijana.

Anri potvrdno klimnu glavom.

— Ta molitva, to je bio moj oproštaj sa zemljom. Ona radost koju ste na mom licu prime tili, ta radost koja me i sad obuzima, to je ista radost koju biste videli kad bi mi anđeo smrti kazao: „Ustani, Dijana, i pođi sa mnom pred lice gospoda!”

— Dijana! Dijana! — prošapta Anri. — Sad znam kako se zovete... Dijana, drago ime, obožavano ime!...

— Ah, ćutite! — reče mlada žena svečanim glasom. — Zaboravite

to ime koje mi je izletelo iz usta. Niko od živih nema prava da mi ranjava srce izgovarajući ga.

— Ah, gospođo, gospođo! — uzviknu Anri. — Sada kada znam vaše ime, nemojte mi reći da ćete umreti.

— Ja to i ne kažem, gospodine, — nastavi mlada žena ozbiljnim glasom. — Kažem samo da ću napustiti ovaj svet plača, mržnje, niskih strasti, podmuklih interesa i rđavih želja. Kažem da više nemam nikakvog posla među stvorovima koje je bog stvorio sličnim meni. Više nemam suza u očima, krv mi više ne pokreće srce. U glavi mi je sve prazno otkako je umrla misao koja mi je razum ispunjavala. Ja sam samo žrtva bez vrednosti pošto ništa ne žrtvujem, ni želje, ni nade, i svega se odričem. Ali, ovakva kakva sam, predajem se gospodu. Nadam se da će biti milostiv prema meni, jer je on hteo da ja toliko patim i da ne podlegnem u svojoj patnji.

Remi, koji je ove reči slušao, lagano ustade i priđe pravo svojoj gospodarici.

— Vi me ostavljate? — reče joj tužnim glasom.

— Da bih otišla bogu — odgovori Dijana i podiže nebu svoju bledu i izmršavelu ruku koja je ličila na ruku uzvišene Madlene.

— To je istina! — odgovori Remi, a glava mu klonu na grudi. — To je istina!

— I kada Dijana spusti ruku, on je prihvati obema i stište je na svoje grudi kao što bi uradio sa nekom svetom stvari.

— Ah, šta sam ja kraj ovih srca? — uzviknu mladić i uzdrhta od užasa.

— Vi ste, — odgovori Dijana — jedino ljudsko biće koje sam dvaput pogledala otkako sam se resila da zauvek sklopim oči.

Anri kleče.

— Hvala, gospođo, — reče joj — vi ste mi se sada potpuno ispovedili. Hvala vam! Sada tačno vidim svoju sudbinu. Od ovoga časa nijedna reč iz mojih usta, nijedan uzdah mog srca neće odati u meni onoga koji vas je voleo. Vi pripadate gospodu, a ja na boga nisam ljubomorán.

Izgovorio je te reči i podigao se ispunjen nemom ljupkošću koja ga je preporodila i koja dolazi posle nekih i konačnih odluka. Tada kroz ravnicu, koja je još bila pokrivena parom, odjeknu zvuk udaljene trube.

Žandarmi skočiše na oružje i uzjahaše konje pre naredbe.

Anri je osluškiavao.

— Gospodo, gospodo! — uzviknu on. — To su trube admirala; poznajem ih, poznajem ih. Ah, kad bi i moj brat bio tu!

— Vidite da se ipak nećemu nadate — reče mu Dijana — i da još nekoga volite. Zašto biste onda izabrali oćajanje, kao oni koji više ništa ne žele, kao oni koji više nikog ne vole?

— Konja! — uzviknu Anri. — Neka mi se pozajmi konj!

— Ali kuda ćete izaći? — upita ga zastavnik. — Voda nas sa svih strana opkoljava.

— Ali vidite da se može ići kroz ravnicu, pošto i oni idu. Sviraju trube.

— Popnite se na kameni most, gospodine grofe, — odgovori zastavnik — razvedrava se i možda ćete moći nešto videti.

— Idem — reče mladić.

Anri polete prema uzvišici koju mu je zastavnik pokazao, trube su i dalje sa prekidima svirale, ni dalje ni bliže.

Remi dođe i sede kraj Dijane.

BRAĆA

Posle ćetvrt sata Anri se vrati. Video je na jednom bregu, koji se usled noći nije primećivao, jedan znatan odred francuske vojske koji se bio ulogorio i ušanćio.

Izuzev širokog jarka koji je opkoljavao selo u kojem su bili žandarmi, ravnica je poćinjala da se cedi kao kakva bara koju prazne. Prirodan nagib zemljišta vukao je vodu ka moru i na više mesta koja su bila uzdignutija pojavljivala se suva zemlja, kao posle potopa.

Mulj je prekrpio celu ravnicu i bilo je žalosno pogledati. Vetar je postepeno podizao zastor od pare koji se bio razastro nad poljem, a jedno pedesetak konjanika pokušavalo je bezuspešno da se iz blata dokopa bilo sela, bilo brega.

Sa brega su se ćula njihova tužna zapomaganja i zato su trube neprekidno svirale.

Ćim je vetar rasterao maglu, Anri je opazio na bregu francusku zastavu koja se gordo lepršala.

Žandarmi izdigoše zastavu Anisa, i sa jedne i sa druge strane začuše se pucnji u znak radosti.

Oko jedanaest sati pojavi se i sunce i obasja ovaj prizor, sušeći deo ravnice tako da je bilo moguće proći po najvišim tačkama.

Anri prođe tim putem i po topotu kopita svog konja prime ti da jedan nasut put, koji je pravio zavoj ica u obliku luka, vezuje selo sa bregom. On zaključí da će konji propadati u blato iznad kopita, do polovine nogu, pa čak možda i do grudi, ali će imati pod nogama črvsto tie.

On zapita ostale da li bi pošli s njim tim putem, ali niko nije hteo da se sa njime utrkuje u tom opasnom ispitivanju, te on Remija i njegovu saputnicu predade zastavniku na čuvanje i pođe opasnim putem.

U isto vreme, kad je on pošao iz sela ugledaše kako jedan konjanik siđe sa brega i pokušava da dođe do sela istim putem kao i Anri.

Cela padina brega prema selu bila je načičkana vojnicima koji su ga posmatrali i dizali ruke nebu kao da su hteli svojim preklinjanjem da zadrže nepromišljenog konjanika.

Dva izabranika dve grupe velike francuske vojske hrabro su nastavila svoj put i uskoro uvideše da im je trud mnogo lakši no što su mislili i oni i posmatrači.

Jedan veliki vodeni tok koji je dolazio iz jedne jipave, razvaljene prskanjem grede, izbijao je ispod blata, prao blatnjavi put i otkrivao pod svojom bistrom vodom deo puta za koji su se hvatale konjske noge. Konjanici već nisu bili više od dvesta metara jedan od drugog.

— Francuska!, — viknu konjanik koji je dolazio s brega.

I podiže svoju kapu na kojoj je bilo belo pero.

— Ah, to ste vi! — uzviknu sav radostan. — Vi, Vaša Svetlosti?

— Ti si, Anri! Brate moj! — uzviknu drugi konjanik.

I izlažući se opasnosti da skrenu levo ili desno, poteraše konje u galop jedan prema drugome i uskoro se oba konjanika nežno zagriše uz radosne pokliče gledalaca i iz sela i sa brega.

Odmah zatim i selo i breg se isprazniše. Žandarmi i laka konjanica, hugenotski i katolički plemići, poj uriše po putu koji su oba brata otvorila.

Uskoro se oba logora spojiše, raširenih ruku, na tome putu na kome su svi mislili da će naći smrt, i mogle su se videti tri hiljade Francuza kako zahvaljuju i kliču: „Živela Francuska!”

— Gospodo, — ču se odjednom glas jednog hugenotskog oficira — treba vikati: „Živeo admiral!”, jer treba zahvaliti gospodinu od Žoajeza što smo preživeli ovu noć i što smo jutros imali tu sreću da zagrlimo svoje zemljake.

Na te reči se prolomi gromki aplauz.

Braća izmeniše nekoliko reči praćenih suzama.

— A šta je bilo sa vojvodom? — upita Žoajez Anrija.

— Mrtav je, izgleda, — odgovori ovaj.

— Je li to sigurna vest?

— Žandarmi iz Anisa videli su njegovog konja udavljenog i poznali su ga po jednoj belezi. Taj je konj nosio konjanika čija je glava bila pod vodom.

— To je crni dan za Francusku — reče admiral. Zatim se okrete svojim ljudima:

— Hajdemo, gospodo, — reče im glasno — ne gubimo vreme. Kada se vođa; povuče, bićemo sigurno napadnuti, Moramo se ušančiti dok ne dobijemo novosti i hranu.

— Ali, Vaša Svetlosti, — odgovori jedan glas — konjica neće moći da ide, konji nisu jeli od četiri sata juče i jadne životinje umiru od gladi.

— Ima zobi u našem logoru, — reče zastavnik — ali šta ćemo raditi sa ljudima?

— E, — reče admiral — ako ima zobi, više ništa i ne tražim; ljudi će živeti kao i konji.

— Brate, — prekide ga Anri — hteo bih da razgovaram sa vama za trenutak.

— Idem da zauzmem selo, — odgovori Žoajez — izaberite u njemu jednu kuću za mene i tamo me čekajte.

Anri ode da nađe svoja dva saputnika.

— Sad ste usred čitave vojske — reče on Remiju. — Poslušajte me, sklonite se u stan koji ću vam naći. Ne bi bilo zgodno da gospođu neko vidi. Večeras, kad svi pospe, postaraću se da budete slobodniji.

I Remi se smesti s Dijanom u stan koji im je ustupio žandarmerijski zastavnik koji je posle dolaska Žoajeza opet postao običan oficir pod zapovedništvom admirala.

Oko dva sata uđe u selo vojvoda od Žoajeza sa trubačima na čelu, razmesti svoje trupe i izdade strogu naredbu da se izbegne svaki nered.

Zatim razdeli zob ljudima i konjima, a vodu svima, ranjenicima razdeli nekoliko bur adi piva i vina koje su našli u podrumima, a on sam, naočigled svih, pojede komad crna hleba i popi čašu vode obilazeći straže. Svuda su ga dočekali kao spasioca uzvicima ljubavi i zahvalnosti.

— He, he! — reče kad se vrati i ostade sam sa svojim bratom. — Ako sad dođu Flamanci, tući ću ih, pa čak, bože moj, ako tako produži, poješću ih, jer sam mnogo gladan, a ovo je, — dodade tiho Anriju i baci u zapećak svoj hleb koji je, bar naizgled tako oduševljeno jeo, — strahovita hrana.

— Tako, a sad, prijatelju, razgovarajmo, i reci mi otkud ti u Flandriji kad sam mislio da si u Parizu?

— Brate, — reče Anri admiralu — život mi je u Parizu postao nepodnošljiv pa sam pošao da vas nađem u Flandriji.

— Uvek zbog ljubavi? — upita Žoajez.

— Ne, zbog očajanja. Ali sada, An, zaklinjem vam se, nisam više zaljubljen. Moja je strast sada tuga.

— Brate, brate, — uzviknu Žoajez — dozvolite mi da vam kažem da ste se namerili na jednu bednicu.

— Kako to?

— Jeste, Anri, dešava se da bića za izvestan stepen zlobe ili vrline pređu volju gospodnju i postaju dželati ili ubice, što crkva u oba slučaja osuđuje. Isto tako, ako neko zbog suviška vrline ne vodi računa o patnji bližnjega, to je varvarstvo, to je svako odsustvo hrišćanskog milosrđa.

— Ah, brate, brate, — uzviknu Anri — ne hulite na vrlinu!

— Ah, ne hulim ja na vrlinu, Anri. Ja samo osuđujem porok, to je sve. Opet ponavljam, ta je žena jedna bednica i ma koliko da je želiš, ne вреди ona toliko muka koliko si ti propatio. Eh, bože, u takvom slučaju treba iskoristiti svoju snagu i svoju moć, jer čovek se brani lojalno a ne napada. Do đavola! Anri. Ja bih na vašem mestu uzeo na silu kuću te žene, uzeo bih i nju kao i njenu kuću, a zatim, kao što uvek rade ukroćene osobe koje postaju isto tako pokorne pred svojim pobediocem, kao što su bile grube pre borbe, kada bi došla da vam se baci oko vrata govoreći vam: „Anri, ja te

obožavam!”, ja bih je tada odgurnuo sa rečima: „Vrlo dobro, gospo-
đo, sad je na vas red, ja sam dosta patio, a sada vi tako patite”.

Anri zgrabi brata za ruku:

— Vi sigurno ne mislite tako kao što govorite, Žoajeze?

— Bogami, mislim.

— Vi, tako dobri, tako plemeniti!

— Budalaština je biti plemenit prema ljudima bez srca brate.

— Ah! Žoajeze, Žoajeze, vi tu ženu ne poznajete.

— Sto mu gromova! I neću da je upoznam.

— A zašto to?

— Jer bi me naterala da učinim ono što drugi nazivaju zločinom,
a što bih ja nazvao pravdom.

— Ah, dobri moj brate, — reče mladić sa andeoskim osmehom
— kako ste srećni što ne volite! Ali, gospodine admirale, ostavimo,
molim vas, moju ludu ljubav i razgovarajmo o ratu.

— Dobro! Jer ako produžimo o tvojoj ludosti, poludeću i ja.

— Vidite da nemamo hrane.

— Znam, i već sam razmišljao na koji način da je nabavimo.

— Pa jeste li našli?

— Mislim da jesam.

— Koji je to način?

— Ja ne mogu da se maknem odavde dok ne dobijem vesti o
vojsci, računajući da je ovde položaj dobar i da ga mogu braniti
protiv petostruko jačih snaga. Ali mogu da pošaljem u izvidnicu
jedan odred. Oni će pre svega saznati novosti, što je životno pita-
nje za ljude koji su osuđeni na položaj kao što je naš; zatim će naći
hrane, jer je ova Flandrija u stvari lepa zemlja.

— Ne suviše, brate, ne suviše.

— O, ja govorim samo o zemlji, onakvoj kakvu je bog stvorio,
a ne o ljudima koji večito kvare božja dela. Razumete li, Anri, ka-
kvu je ludost taj knez učinio, kakvu je igru izgubio. Kako su ponos
i užurbanost brzo upropastili tog nesrećnog Fransoa! Bog neka mu
dušu prosti! Ne govorimo više o tome; ali je zaista mogao da stekne
besmrtnu slavu i jednu od najlepših kraljevina Evrope, a međutim,
on je radio stvari i to čije?... Viljema Podmuklog. A znate li, Anri,
da su se Anveršani dobro tukli?

— I vi ste, kako sam čuo, brate.

— Jeste, bio sam raspoložen, a posle, jedna stvar me je razdražila.

- Koja?
- Susreo sam na bojnopolju jednog viteza koga poznajem.
- Jednog Francuza?
- Jednog Francuza.
- U redovima Flamanaca?
- I to na čelu, Anri, to je tajna koju treba rasvetliti da bi se priredilo još jedno čerečenje na Grevskom trgu slično onom Salsedovom.
- Najzad, gospodine, ostali smo živi i zdravi, na moju veliku radost; ali ja nisam još ništa uradio, i potrebno je da i ja nešto uradim.
- Pa šta mislite da radite?
- Dajte mi zapovedništvo nad vašom izvidnicom, molim vas.
- Neću, to je zaista vrlo opasno, Anri. To vam ne bih rekao pred drugima, ali ne bih želeo da umrete nekom mračnom smrću i, prema tome, groznom smrću. Izvidnica može naići na neki odred Flamanaca koji lutaju sa kosama i motikama; vi ćete ubiti hiljadu, ali će ostati jedan i on će vas iseći na dvoje ili će vas unakaziti. Ne, Anri, ne, ako baš hoćete da umrete, spremiću za vas nešto lepše.
- Brate, dozvolite mi to što od vas tražim, molim vas; preduzeću sve mere bezbednosti i obećavam vam da ću se vratiti.
- Razumem ja šta vi hoćete.
- Šta razumete?
- Hoćete da probate da li će glas o nekom podvigu umekšati srce te žene. Priznajte da zbog toga navaljujete?
- Priznaću, ako baš hoćete, brate.
- Dobro. Imate pravo. Žene koje se odupiru velikoj ljubavi katkad se predaju na mali podvig.
- Ja se tome ne nadam.
- Onda ste trostruka budala, ako to činite bez nade. Eto, Anri, ne tražite druge uzroke odbijanju te žene; ta je žena kapriciozna i nema ni srca ni očiju.
- Daćete mi to zapovedništvo, je l' te, brate?
- Moraću, pošto vi želite.
- Mogu još večeras poći?
- Morate, Anri. Razumete i sami da duže ne možemo čekati.
- Koliko mi ljudi stavljate na raspolaganje?
- Sto ljudi, ne više. Ne smem da oslabim položaj, Anri, razumete.

— Ako hoćete i manje, brate.

— A to ne! Voleo bih da vam dam i dvostruko kad bih mogao. Samo dajte mi reč da ćete se povući i da se nećete boriti ako sretete više od trista ljudi.

— Brate, — reče Anri i nasmeja se — vi mi skupo prodajete jednu slavu, a ne dozvoljavate mi da je stek-nem.

— Onda, dragi moj Anri, neću vam je ni davati ni prodavati; neki drugi oficir zapovedaće izvidnicom.

— Brate, izdajte mi zapovest i ja ću je izvršiti.

— Slušajte. Poćete bitku samo ako su snage jednake, dvostruke ili trostruke, ali preko toga nećete.

— Zaklinjem vam se.

— Vrlo dobro, a sada koji odred hoćete?

— Dozvolite mi da uzmem sto ljudi od žandarma iz Anisa; imam u tome odredu dosta prijatelja i ako napravim dobar izbor, mogu da uradim šta hoću.

— Dobro, uzmite žandarme.

— A kada ću poći?

— Odmah. Samo daćete sledovanje ljudima za jedan dan, a kojnima za dva. Vodite računa o tome da želim tačne i sigurne vesti.

— Ja onda odlazim, brate. Imate li kakvu tajnu zapovest?

— Ne širite vest o vojvodinoj smrti; neka veruju da je u mome logoru. Preuveličavajte moje snage, a ako naiđete na kneževo telo, ma koliko da je bio zao čovek i bedan general, ipak je iz francuske vladajuće kuće, vi ga stavite u hrastov sanduk i neka ga vaši žandarmi donesu da bismo ga sahranili u Sen-Deniju.

— Dobro, brate; je li to sve?

— To je sve.

Anri dohvati ruku svog starijeg brata da je poljubi, ali ga ovaj zagrlj.

— Još jednom, Anri, obećajte mi da ovo nije samo lukavstvo koje ste upotrebili da biste junački poginuli?

— Brate, to sam mislio kad sam pošao k vama; ali zaklinjem vam se da me je ta misao napustila.

— A otkad vas je napustila?

— Ima dva sata.

— Kojom prilikom?

— Brate, izvinite me.

— Dobro, Anri, dobro, vaša tajna je vaša tajna.

— Oh! Kako ste vi dobri, brate!

I mladići se još jednom baciše jedan drugom u zagrljaj i rasta-doše se, ali su se još okretali, mahali rukama i osmehivali se jedan na drugoga.

POHOD

Anri sav srećan odjuri Remiju i Dijani.

— Budite spremni, — reče im — za četvrt sata polazimo. Na kraju ovih drvenih stepenica koje su u dnu ovog hodnika naći ćete dva već osedlana konja. Umešajte se u naš odred i nikome ni reči.

Zatim iziđe na balkon od kestenovog drveta koji je išao oko kuće i viknu:

— Žandarmi, zovite trubača i svirajte da se konji osedlaju.

Uskoro odjeknu truba po selu i zastavnik postroji svoje ljude pred kućom.

Za njima dođoše njihovi pratioci sa nekoliko mazgi i dvojica kola. Remi i njegova saputnica umešaše se među njih.

— Žandarmi, — reče Anri — moj brat admiral poverio mi je trenutno zapovedništvo nad vašim odredom i stavio mi je u dužnost da idem u izviđanje. Stotina vas treba da me prati. Zadatak je opasan ali radi spasa svih morate napred. Ko hoće dobrovoljno da pođe?

— Tri stotine ljudi se javilo.

— Gospodo, — reče Anri — hvala vam svima. S pravom se govori da ste vi uzor vojske, ali ja ne mogu uzeti više od sto ljudi. Neću da biram, neka odluči kocka.

Dok je to radio, Žoajez je davao poslednja objašnjenja svom bratu.

— Slušaj, Anri, — govorio je admiral. — Polja se suše i prema onome što govore meštani mora da postoji neka veza između Kontika i Rupelmonda. Vi krenite između reke Rupel i Eskoa, za Esko ćete naći još pre Rupelmonda čamce dovezene iz Anversa. Rupel i ne morate da prelazite. Nadam se, uostalom, da nećete imati potrebe da idete do Rupelmonda da biste našli slagalište hrane ili mlinove.

Posle tih reči Anri se spremao za polazak.

— Čekaj, — reče mu Žoajez — ti zaboravljaš glavno. Moji su ljudi uhvatili tri seljaka, daću ti jednoga da vam služi za vođu. Samo bez lažnog milosrđa, posle prvog očiglednog izdajstva ili pištolj ili nož.

Kada su i to poslednje uredili, on zagrlji svog brata i dade naredbu za polazak.

I sto ljudi koje je zastavnik izabrao kockom padoše odmah sa di Bušažom na čelu.

Anri namesti vođu puta između dva žandarma koji su držali stalno pištolje na gotovs. Remi i Dijana su išli sa ljudima sa strane. Anri nije žandarmima davao nikakvu preporuku u pogledu njih. Smatrao je da je njihova radoznalost i onako dovoljno pobuđena i da bi svaka predostrožnost bila više opasna no korisna.

On lično nije hteo svoje goste da umara ili uznemirava čak ni jednim pogledom, i čim je izišao iz sela, pođe pored čete.

Putovanje je bilo sporo, jer je katkad put najednom nestajao ispod konjskih nogu i ceo bi se odred obreo u blatu. Sve dok ne bi našli nasut put, morali su ići kao preko prepona.

S vremena na vreme noćne aveti prelazile su preko polja bežeći od topota konja. To su bili seljaci koji su hteli da se vrate svojoj zemlji, ali su se bojali da ne padnu u ruke neprijatelju koga su hteli da unište. Katkad su to bili nesrećni Francuzi, polumrtvi od hladnoće i gladi, nesposobni da se bore protiv naoružanih ljudi, i u neizvesnosti da li su to prijatelji ili neprijatelji, više su voleli da čekaju dan pa da nastave svoj mučni put.

Za tri sata prošli su dve milje. Ove dve milje vodile su izvidnicu obalom Rupela koja je tekla pored puta. Ali tada Umesto teškoća naiđoše opasnosti; dva-tri konja izgubiše noge u rupama kamenja ili po blatnjavom i klizavom kamenu, padoše zajedno sa konjanicima u vodu brze reke. Nekoliko puta takođe sa ponekog broda privezanog na drugoj obali pripucaše puške i raniše dvojicu naoružanih pratilaca i jednog žandarma. Jedan od ranjenih pratilaca jahao je pored Dijane. Ona je samo pokazala žaljenje za tog čoveka, ali nikakav strah za sebe. Anri se u raznim prilikama pokazao prema svojim ljudima dostojan zapovednik i pravi prijatelj. Išao je prvi, terao ceo odred da ide njegovim tragom i oslanjao se više na nagon konja koga mu je brat dao nego na svoju umešnost. I na taj način, izlažući se samo on smrti, sve je ljude spasao.

Na tri milje od Rupelmonda žandarmi naiđoše na nekoliko francuskih vojnika šćućurenih oko vatre od treseta. Nesrećnici su pekli jedan konjski but, jedinu hranu koju su za poslednja dva dana našli.

Kada su se žandarmi približili, vojnici okupljeni na toj gozbi uznemiriše se. Dvojica ili trojica se digoše da beže, ali jedan od njih ostade sedeći i zadržao ostale govoreći im:

— Pa šta! Ako su neprijatelji, ubiće nas i bar će se pre svršiti.

— Francuska! Francuska! — uzviknu Anri, koji je čuo poslednje reči. — Hodite ovamo, jadni ljudi.

Kad su poznali svoje zemljake, begunci dotrčaše. Dadoše im ogrtače i rakiju od venje i dozvolišo im da uzjašu na konje iza posluge. I tako su pošli sa trupom.

Na pola milje naiđoše na četiri konjanika sa jednim konjem, i njih takođe primiše.

Najzad stigoše na obale Eskoa. Bila je gluva noć. Tu žandarmi naiđoše na dvojicu koji su se trudili da na rđavom flamanskom jeziku privole skeledžiju da ih prebaci na drugu obalu. Ovaj je preteći odbijao. Zastavnik je govorio holandski. Dok su ga ostali čekali, on počeo k njima i čuo ove reči:

— Vi ste Francuzi. Umrite svi ovde, nećete preći. Jedan od ljudi mu prinese nož grlu i, ne trudeći se da mu objasni njegovim jezikom, reče mu na odličnom francuskom:

— Iako si Flamanac, ti ćeš ovde umreti ako nas odmah ne prevezeš.

— Držite se, gospodine, držite se dobro! — viknu zastavnik. Za pet minuta bićemo kod vas.

Ali za vreme pokreta koji Francuzi učiniše na te reči, skeledžija odreši čamac od obale i brzo počeo niz reku.

Jedan od žandarma, znajući od kakve im koristi može biti čamac, zagazi s konjem u reku i obori skeledžiju pištoljem.

Čamac, onako bez upravljanja, počeo da se vrti, ali kako još nije bio došao do polovine reke, vrtlog ga gurnu ka obali. Ona dva čoveka ga odmah zgrabiše čim dođe do obale i prvi skočiše unutra. Ova žurba da se izdvoje od ostalih začudi zastavnika.

— E, gospodo, — upita ih — ko ste vi, molim vas?

— Gospodine, mi smo oficiri iz pomorskog puka, a vi ste, kako izgleda, žandarmi iz Anisa.

— Jeste, gospodo, i srećni smo što vam možemo biti od koristi. Zar nećete da pođete s nama?

— Drage volje, gospodo.

— Penjite se onda u kola, ako ste isuviše umorni da idete pešice.

— Smem li vas pitati kuda idete? — upita onaj pomorski oficir koji dotle još nije progovorio.

— Gospodine, mi imamo naredbu da idemo do Rupelmonda.

— Pazite se, — nastavi onaj isti — mi nismo ranije prešli reku, jer je jutros jedan odred Španaca iz Anversa prošao tuda. Kad je sunce zašlo, mislili smo da možemo da probamo. Dva čoveka ne izazivaju nikakvu sumnju, ali vi, ceo odred...

— To je istina, — reče zastavnik — idem da zovem starešinu.

I on pozva Anrija koji pride pitajući šta je to.

— Ova gospoda kažu, — reče zastavnik — da su jutros sreli jedan odred Španaca koji su išli istim putem kao i mi.

— A koliko ih je bilo? — upita Anri.

— Jedno pedeset ljudi.

— Pa šta! I to vas sprečava da idete dalje?

— A ne, gospodine grofe, ali mislim da bi bilo pametno da osiguramo ovaj čamac za svaki slučaj. Može u njega da stane dvadeset ljudi i ako bude hitno potrebno da se pređe reka, držeći konje za uzde, mogli bismo to da uradimo u pet minuta.

— Dobro, reče Anri — neka se čuva čamac. Ali mora da postoji neka kuća kod sastava Rupela i Eskoa.

— Ima jedno selo — ču se nečiji glas.

— Hajdemo tamo. To je dobar položaj koji čini sastav dveju reka. Žandarmi napred! Neka dva čoveka siđu niz reku čamcem, a mi ćemo pored njih obalom.

— Mi ćemo da upravljamo čamcem, — reče jedan od oficira — ako dozvolite.

— Dobro, gospodo, — reče Anri. — Ali nemojte nas gubiti iz vida i dođite odmah k nama čim stignemo u selo.

— Ali ako ostavimo čamac i neko nam ga uzme?

— Na sto koraka od sela naći ćete stražu od deset ljudi i predajte ga njima.

— Dobro, — reče pomorski oficir.

I snažnim zamahom vesla udalji se od obale.

— Čudnovato, — reče Anri kada se okrenu da pođe — ovaj mi je glas nešto poznat.

Posle jednog sata dođe do sela koje je čuvao jedan odred Španaca o kojima su mu oficiri govorili. Iznenadeni u trenutku kad su se najmanje nadali, nisu gotovo ni pružili nikakav otpor. Anri naredi da se zarobljenici razoružaju i da se zatvore u najjaču kuću u selu. Postavi stražu od deset ljudi da ih čuva, a drugih deset posla da čuvaju čamac. Deset ljudi razmesti kao stražare na razna mesta i obeća im da će ih smeniti za jedan sat. Zatim Anri odluči da večeraju dvadeset po dvadeset u jednoj kući preko puta one u kojoj su bili španski zarobljenici. Večera je već bila spremna za prvih pedeset il' šezdeset, to je bila večera straže koju su uhvatili.

Anri na prvim spratu izabra jednu sobu za Dijanu i Remija koje nikako nije hteo da smesti za isti sto sa ostalim ljudima. Pozva za trpezu zastavnika sa sedamnaest ljudi i naredi mu da pozove na večeru i ona dva pomorska oficira koji su doveli čamac.

A on, pre no što sede za sto, ode da obiđe ljude koji su bili raspoređeni po raznim mestima.

Posle pola sata Anri se vrati. To pola časa bilo mu je dovoljno da osigura konak i hranu svim ljudima i da izda zapovesti u slučaju da ih Holanđani iznenade. Mada je kazao oficirima da se za njega ne brinu, čekali su ga na obed. Samo su ipak seli za sto; neki su od umora zadremali na stolicama.

Ulazak grofa probudi spavače i svi poustajaše. Anri baci pogled po dvorani.

Bakarne svetiljke, obešene o tavanicu, svetlele su nekom dimljivom i skoro gustom švetlosću.

Sto na kome je ležao pšenični hleb i svinjsko meso sa ćupom svežeg piva za svakog čoveka bio je primamljiv, čak i za ljude kojima je za poslednja dvadeset i četiri časa bilo sve potaman.

Pokazaše Anriju počasno mesto.

On sede.

— Izvolite, gospodo! — reče im.

Čim je to rekao, zveketa noževa i viljušaka po porculanskim tanjirima pokaza Anriju da su ga nestrpljivo očekivali i oduševljeno dočekali.

— A, čujte! — reče Anri zastavniku. — Jeste li našli ona naša dva pomorska oficira?

— Jesmo, gospodine.

— Pa gde su?

— Eno, vidite ih, u dnu stola.

Ne samo što su bili u dnu stola, već i u najmračnijem delu sobe.

— Gospodo, — reče Anri — vi ste nezgodno seli i, kako mi izgleda, ništa ne jedete.

— Hvala, gospodine grofe — odgovori jedan od njih. — Mi smo veoma umorni i potrebni nam je san od hrane. Mi smo to već rekli gospodi vašim oficirima, ali oni su nam odgovorili kako ste vi naredili da mi sa vama večeramo i zadržali su nas. To nam čini veliku čast a mi smo vam neobično zahvalni. Ali ipak, ako biste bili tako dobri i dali nam jednu sobu umesto da nas i dalje zadržavate...

Anri ga je slušao sa najvećom pažnjom, ali je bilo očigledno da je više slušao glas no reči.

— Je l' to i mišljenje vašeg druga? — reče Anri kada je oficir ućutao.

I pogleda njegovog druga koji je držao šešir oboren na oči i uzdržavao se da progovori. Gledao ga je tako pažljivo da i nekoliko prisutnih počеше da ga posmatraju.

A on, primoran da odgovori na grofovo pitanje, promrmlja skoro nerazgovetno samo dve reči:

— Jeste, grofe.

Pri tim dvema rečima mladić uzdrhta.

Tada se diže i pođe pravo prema dnu stola dok su svi prisutni s neobičnom pažnjom pratili Anrijeve pokrete i jasan izraz čuđenja na njegovom licu.

Anri priđe oficirima.

— Gospodine, — obrati se onome s kojim je prvo govorio — učinite mi jednu milost.

— Koju, gospodine grofe?

— Uverite me da vi niste brat gospodina Orijia, ili možda gospodin Oriji, lično.

— Oriji! — povikaše svi uglas.

— A da vaš drug, — nastavi Anri —: bude tako ljubazan i podigne malo šešir koji mu skriva lice, inače ću ga nazvati Njegovom Svetlošću i poklonicu se pred njim.

I u isto vreme, sa šeširom u ruci, Anri se s puno poštovanja pokloni pred nepoznatim. Ovaj podiže glavu.

— Njegova Svetlost vojvoda od Anžuja! — povikaše oficiri.
— Vojvoda je živ!
— E, gospodo, — reče oficir — pošto ste tako dobre volje primili vašeg kneza, pobeđenog i begunca, ne mogu više da odolim tom oduševljenju za koje sam vam zahvalan. Vi se ne varate, gospodo, ja sam zaista vojvoda od Anžuja.
— Živela Njegova Svetlost! — povikaše oficiri.

POL-EMIL

Iako su svi ti usklici bili iskreni, ipak uplašiše vojvodu.
— Oh, mir, mir, gospodo! — reče im. — Nemojte biti zadovoljniji od mene, molim vas, zbog sreće koja me je snašla. Ja sam očaran što nisam umro, molim vas da mi verujete, pa ipak da me niste poznali, ja se ne bih prvi pohvalio što sam živ.
— Šta! Vaša Visosti, — reče Anri — vi ste me poznali, nalazite se usred odreda Francuza, vidite da smo očajni zbog vašeg nestanka i ostavljate nas u tom bolu i uverenju da ste izgubljeni!
— Gospodo, — odgovori knez — pored mnogobrojnih razloga zbog kojih sam se resio da ostanem skriven, priznajem, pošto su me smatrali mrtvim, ni najmanje se ne bih ljutio da tako i ostane, jer mi se dok sam živ nikada ne bi pružila prilika da čujem govore koji bi se na mome grobu održali.
— Vaša Svetlosti! Vaša Svetlosti!
— Ne, zaista — nastavi vojvoda — ja sam čovek kao Aleksandar Makedonski. Ja vodim ratove umetnički i unosim u njih samoljublje kao i svi umetnici. E vidite, da govorimo bez taštine, mislim da sam učinio jednu grešku.
— Vaša Svetlosti, — reče Anri i obori pogled — ne govorite tako, molim vas.
— Zašto ne? Samo je papa nepogrešiv, a od Bonifacija VIII i ta je nepogrešivost pokolebana.
— Vidite kakvoj nas stvari izlažete, Vaša Svetlosti. Ako se neko od nas usudi da da svoj sud o tom pohodu i ako taj sud bude nepovoljan!
— Pa šta onda! Zašto da ne? Mislite da ja nisam dosad sam sebi toliko prebacivao, ne zato što sam počeo bitku, već što sam je izgubio?

— Vaša Svetlosti, tolika nas dobrota plaši i neka mi Vaša Visost dozvoli da joj kažem, ta veselost nije prirodna. Neka Vaša Svetlost bude tako dobra i uveri nas da ne pati.

Crni oblak pređe preko kneževog lica i prekri ga, onako već mamurnog, nekim kobnim velom.

— Ne, — reče — ne. Nikad se, hvala bogu, nisam osećao bolje nego sada. Tako mi je prijatno među vama.

Oficiri se pokloniše.

— Koliko imate ljudi, di Bušaže? — upita vojvoda.

— Sto pedest, Vaša Svetlosti.

— Ah, ah! Sto pedeset prema dvanaest hiljada, to je odnos poraza kod Kane. Gospodo, poslaće jednu mericu vaših prstenova u Anvers, ali sumnjam da će flamanske lepoticice moći njima da se služe, sem ako noževima ne istanje prste svojih muževa. A, vala, dobro su sekli, ti njihovi noževi!

— Vaša Svetlosti, — uze reč Žoajez — ako je naša borba borba kod Kane, mi smo srećniji od Rimljana, jer smo sačuvali našeg Pol-Emila.

— Da govorimo po duši, gospodo, — nastavi vojvoda — Pol-Emil od Anversa je Žoajez i da bi do kraja ličio na njega, tvoj brat je bez sumnje poginuo, je li, di Bušaže?

Anri oseti kako mu se srce čepa kad ču to hladno pitanje.

— Nije, Vaša Svetlosti, živ je.

— Ah, utoliko bolje! — reče vojvoda sa svojim ledenim osmehom. Šta! Naš hrabri Žoajez je preživeo! Pa gde je da ga zagrlim?

— Nije ovde, Vaša Svetlosti.

— Ah, da nije ranjen?

— Nije, Vaša Svetlosti, zdrav je i čitav.

— Ali begunac kao i ja luta gladan, stid ga je, jadnog ratnika! Lepo kaže poslovice: „Za slavu je mač, posle mača krv, posle krvi suze”.

— Vaša Svetlosti, nisam znao tu poslovicu i srećan sam što mogu da vas obavestim da je moj brat imao tu sreću da spase tri hiljade ljudi i da se sa njima sada nalazi u jednom velikom selu na sedam milja odavde a ja, kao što me vidite, idem kao izvidnica njegove vojske.

Vojvoda poblede.

— Tri hiljade ljudi! — reče. — Žoajez je spasao svojih tri hiljade ljudi!. Pa znaš li ti da je tvoj brat pravi Ksenofon! Baš sam srećan

što mi je moj brat poslao tvoga brata, inače bih se vratio sam u Francusku. Živeo Žoajez, sto mu gromova! Neka ide do đavola kuća Valoa! Ona, bogami ne može da uzme za devizu: *Hilariter*².

— Vaša Svetlosti! Ah, Vaša Svetlosti! — prošapta di Bušaž obuzet bolom videći da ta kneževa radost krije tamnu i bolnu zavidljivost.

— Ne, duše mi, istinu govorim, zar ne, Oriji, vraćamo se u Francusku kao Fransoa I posle bitke kod Favije. Sve je izgubljeno i uz to čast! Ah, ah, ah! Našao sam novu devizu francuske kuće!

Mučno ćutanje dočeka taj piskavi smeh kao da su to bili jecaji.

— Vaša Svetlosti, — prekide ga Anri — ispričajte mi kako je francuski bog spasao vaš život.

— E, dragi grofe, to je prosto. Francuski bog je bio bez sumnje tog trenutka zauzet nečim ozbiljnijim, te sam se tako sam spasao.

— A na koji način, Vaša Svetlosti?

— Bežao sam koliko me noge nose.

Niko se ne nasmeja na tu šalu, koju bi vojvoda sigurno kaznio smrću da ju je neko drugi umesto njega rekao.

— Jeste, jeste, to je tačno rečeno. Je li, Oriji, kako smo samo trčali? — nastavi on.

— Svako poznaje — reče Anri — hladnokrvnu hrabrost i vojnički genije Vaše Visosti i mi ga molimo da nam ne čepa srce pripisujući sebi greške koje nema. I najbolji general nije nepobediv, i čak je Hanibal bio pobeđen kod Zame.

— Jeste, — odgovori vojvoda — ali je Hanibal dobio bitke kod Trebije, kod Trazimene i kod Kane, a ja sam dobio samo bitku kod Kato-Kambrezija. To zaista nije dovoljno da bi se vršilo poređenje.

— Ali se Njegova Svetlost šali kad kaže da je bežao?

— Bogami, ne! Ne šalim se. Uostalom, zar ti nalaziš, di Bušaže, da tu ima mesta šali?

— Zar se moglo raditi drugačije, gospodine grofe? — reče Oriji, misleći da je došlo vreme da pritekne u pomoć svom gospodarar.

— Čuti, Oriji, — reče vojvoda — pitaj duh Sent-Enjana da li je bilo moguće ne bežati?

Oriji obori glavu.

— Ah, istina, vi ne znate priču o Sent-Enjanu. Sad ću vam je predstaviti u tri grimase.

² Veselo, srećno

Na tu šalu koja je u ovoj prilici neumesna, oficiri nabraše obrve, ne vodeći računa da li će se to dopasti njihovom starešini ili ne.

— Zamislite, dakle, gospodo, — reče knez praveći se da nije primetio taj znak nezadovoljstva — zamislite, u trenutku kada se videlo da je bitka izgubljena, on sakupi svojih pet stotina konjanika i, umesto da ode kao i svi ostali, on dođe k meni i reče mi: „Trebalo izvršiti juriš, Vaša Svetlosti. — Kako! Izvršiti juriš? — odgovorih mu. Vi ste ljudi, Sent-Enjane! Razmera je jedan prema stotinu. — Neka je i hiljadu na jednoga, ja ću jurišati, — reče on i načini strašnu grimasu. — Jurišajte, dragi moj, jurišajte, — odgovorih mu. Ja neću da jurišam, naprotiv. — Onda ćete vi dati vašeg konja koji više ne može da ide a uzećete mog koji je odmoran. Ali kako ja neću da bežim, svaki mi je konj dobar”. I zaista, on uze mog konja, a dade mi njegovog crnog govoreći mi: „Kneže, evo jednog trkača koji će, ako hoćete, da pređe dvadeset milja za četiri sata”. Zatim se okrete svojim ljudima i reče im: „Hajdete, gospodo, pođite za mnom. Napred, ko neće da beži!” I obode konja prema neprijatelju načinivši grozniju grimasu no prvi put. Mislio je da će naići na ljude, a našao je vodu. Ja sam to predvideo. Sent-Enjan i njegovi hrabri ratnici utopiše se u njoj. Da me je slušao, Umesto što je izvršio taj beskorisni podvig, sada bi sedeo s nama za ovim stolom i ne bi pravio treću grimasu koja je sigurno još groznija od prvih dveju.

Drhtaj strave pređe preko svih prisutnih.

„Taj bednik nema srca”, — pomisli Anri. — „Oh, zašto ga njegova nesreća, njegov stid i naročito njegov položaj štite od izazivanja koje bi mu sa toliko radosti bilo upućeno?”

— Gospodo, — reče tihim glasom Oriji koji se osetio kakav su grozan utisak kneževine reči ostavile na sve dobrodušne ljude — vidite kako je Njegova Svetlost uzbuđena, nemojte obraćati pažnju na njegove reči. Otkako ga je zadesila ova nesreća smatram da s vremena na vreme ne zna šta govori.

— Eto, — reče knez i iskapi čašu — kako je poginuo Sent-Enjan i kako sam ja ostao u životu. Uostalom kada je umro, učinio mi je poslednju uslugu. Kako je jahao na mom konju, svi su mislili da sam ja nastradao. Tako se taj glas razneo ne samo u francuskoj već i u flamskoj vojsci i tada je prestala da me goni. Ali, gospodo, budite bez brige, naši dobri Flamanci neće tu vest odneti u raj. Uskoro ćemo

im, gospodo, sve vratiti i to krvavo. Od juče neprekidno prikupljam, bar u mislima, najstrašnju vojsku koja je ikada postojala.

— Za to vreme, Vaša Svetlosti, — reče Anri — preuzmite vodstvo nad mojim ljudima. Ne priliči više meni, običnom plemiću, da izdajem ma i jednu zapovest onde gde se nalazi jedan sin francuske kuće.

— Dobro, — reče knez — a počinjem time što dozvoljavam svima da večeraju, a naročito vama, gospodine di Bušaže, jer vi niste ni prišli tanjiru.

— Nisam gladan, Vaša Svetlosti.

— U tom slučaju, di Bušaže, idite da obiđete straže. Javite starešinama da sam živ, ali ih zamolite da se suviše glasno ne raduju pre no što nađemo neko bolje utvrđenje ili se ne spojimo sa odredom našeg nepobedivog Žoajeza. Pravo da vam kažem, stalo mi je više no ikada da me ne uhvate, sad kad sam se spasao i od vatre i od vode.

— Vaša Svetlosti, bićete usluženi i to niko neće znati izuzev ove gospode i biće nam čast da tu tajnu među sobom očuvamo.

— I gospoda će čuvati tajnu? — upita vojvoda. Svi se pokloniše. — Idite u obilazak, grofe.

Di Bušaž iziđe iz dvorane.

Kao što se vidi, tome beguncu, tom pobeđenom, tom skitnici, bilo je potrebno samo nekoliko trenutaka pa da opet postane gord, bezbrižan i okrutan.

Zapovedati nad stotinom hiljada ljudi ili samo hiljadom, to je ipak zapovedanje. Vojvoda od Anžuja bi to isto uradio i sa Žoajezom. Kneževi ne traže nikada ono što misle da zaslužuju, već ono što misle da im pripada.

Dok je di Bušaž izvršavao zapovest što je mogao tačnije i hteo da izgleda manje ljut što mora da sluša, Fransoa je ispitivao. Oriji, koji je bio kao senka svog gospodara, ispitivao je takođe.

Vojvodi je izgledalo čudnovato što je jedan čovek imena i rasta kao di Bušaž pristao da komanduje jednom šakom ljudi i da preuzme na sebe tako opasan pohod. To je bio posao nekog običnog zastavnika, a ne brata jednog velikog admirala.

Kod vojvode je sve izazivalo sumnju, a svaka sumnja treba da se istera na čistinu. I zato je neprekidno navaljivao i doznao da je admiral dozvolio svome bratu da komanduje izvidnicom samo na njegovo uporno traženje.

Ta je obaveštenja vojvodi davao, i to bez ikakve zle namere, zastavnik aniskih žandarma. On je to čuo od di Bušaža, koji mu je preoteo zapovedništvo, kao što ga je sad vojvoda preoteo di Bušažu.

Knezu se učini da kod zastavnika primećuje izvesnu ljutnju na di Bušaža i zato je njega naročito ispitivao.

— Ali, — upita knez — kakva je bila grofova namera kada je sa toliko navaljivanja tražio tako mali odred?

— Najpre da učini vojsci uslugu, i ja nimalo ne sumnjam u to osećanje.

— Kažeš, najpre? A zatim, gospodine?

— Ah, Vaša Svetlosti, — reče zastavnik. — Ne znam.

— Ili mene varate, gospodine, ili se sami varate, ali znate.

— Vaša Svetlosti, ja mogu da vam kažem samo službene razloge.

— Vidite, — reče knez i okrete se nekolicini oficira koji su bili za stolom — imao sam potpuno pravo što sam ostao skriven, pošto u mojoj vojsci postoje tajne koje ja ne smem da saznam.

— Ah, Vaša Svetlosti! — nastavi zastavnik. — Vi suviše rđavo tumačite moju diskreciju. Što se tiče di Bušaža, ne postoje nikakve tajne. Ali zar se, na primer, ne može dogoditi da gospodin Anri, služeći opštoj stvari, učini i uslugu nekom rođaku ili nekom prijatelju time što će ga povesti sa sobom?

— Ko je ovde grofov prijatelj i rođak? Neka kaže, da ga zagrlim!

— Vaša Svetlosti, — reče Oriji i umeša se u razgovor sa onom prisnošću punom poštovanja na koju je naučio. — Vaša Svetlosti, već sam otkrio jedan deo tajne i tu nema ničega što može da pobudi nepoverenje Vaše Visosti. Taj rođak kog je gospodin di Bušaž hteo da povede sa sobom, to je...

— Šta je on? — reče knez — dovrši, Oriji. — Pa lepo! Vaša Svetlosti, to je rođaka.

— Ah! Ah! — uzviknu vojvoda. — Pa zašto mi otvoreno ne kažete. E, taj Anri!... Pa to je sasvim prirodno... Hajd', hajd', zažmurimo malo i ne govorimo više o tome.

— Vaša Visost će to utoliko pre učiniti, — reče Oriji — što se stvar drži u najvećoj tajnosti.

— Kako to?

— Jeste, ta dama, kao i slavna Bradamanta čiju sam istoriju pevalo preko dvadeset puta Vašoj Visosti, krije se u muškom odelu.

— Oh! Vaša Svetlosti! preklinjem vas — reče zastavnik. — Gospodin Anri, izgleda mi, ukazuje veliko poštovanje toj dami i, prema svim izgledima, ljutio bi se na radoznalce.

— Bez sumnje, bez sumnje, gospodine zastavnice. Bićemo nemi kao grobovi, budite bez brige, nemi kao Sent-Enjan. Samo ako tu damu vidimo, staraćemo se da joj se ne kreveljimo... Ah! Anri ima sa sobom neku rođaku, i to tako okruženu žandarmima? A gde je, Oriji, ta rođaka?

— Gore.

— Šta! Gore, u ovoj kući?

— Jeste, Vaša Svetlosti, ali, pst! Evo di Bušaža.

— Pst! — ponovi knez i grohotom se nasmeja.

JEDNA USPOMENA VOJVODE OD ANŽUJA

Kada je mladić ulazio, čuo je zloslutni knežev smeh, ali on nije odavno bio pored Njegove Visosti da bi mogao da razume sve pret-nje koje se kriju u izlivima radosti vojvode od Anžuja.

Mogao je takođe po uzbuđenju na nekim licima pri-metiti da je vojvoda držao neki neprijateljski govor za vreme njegovog odsustva i da je bio prekinut njegovim povratkom.

Ali Anri nije imao dovoljno podozrenja da bi pogodio o čemu je bila reč. Niko mu nije bio dovoljno prijatelj da mu to kaže u vojvodinom prisustvu.

Uostalom, Oriji je budno pazio, i vojvoda, koji je bez sumnje već imao utvrđen plan, zadržavao je Anrija uza se sve dok se nisu razišli svi oficiri koji su prisustvovali razgovoru.

Vojvoda je učinio neke izmene u pogledu raspodele straže. Tako, dok je bio sam, Anri je smatrao da je on središte grupe, pošto je bio starešina i utvrdio je štab u kući u kojoj je bila Dijana. A na drugo mesto po važnosti, a to je bilo kraj reke, poslao je zastavnika.

Kada je vojvoda postao starešina umesto Anrija, uzeo je njegovo mesto i Anrija poslao tamo gde je trebalo da ide zastavnik. Anri se tome ne začudi. Knez je primetio da je to mesto najvažnije i to mu u poverenju reče. To je bilo tako prirodno da niko, a najmanje Anri, nije prozreo njegovu nameru.

Samo je smatrao za dužnost da na nešto skrene pažnju zastavniku žandarma i priđe mu. I to je bilo isto tako prirodno da stavi pod njegovu zaštitu dve ličnosti nad kojima je bdeo, a sada je on, trenutno bar, primoran da ih napusti.

Ali kad je Anri pokušao da prozbori prve reči, vojvoda se umeša:

— Neke tajne, a? — reče i nasmeja se.

Žandarm je razumeo, ali suviše dockan, kako je bio nesmotren. Pokaja se i htede da pritekne grofu u pomoć.

— Nije, Vaša Svetlosti, — odgovori. — Gospodin grof me samo pita koliko mi je još ostalo suvog i upotrebljivog baruta.

Taj je odgovor imao dva cilja, ako ne i dva rezultata. Prvo, da odvrati vojvodinu sumnju; drugo, da pokaže grofu da ima prijatelja na koga se može osloniti.

— Ah, to je druga stvar, — odgovori vojvoda, primoran da poveruje tim rečima da ne bi kao knez okaljao svoje dostojanstvo prislušivanjem.

Ali kad se vojvoda okrete vratima koja su u tom času otvorile, zastavnik došapnu:

— Njegova Visost zna da vi nekog pratite.

Di Bušaž uzdrhta, ali je bilo dockan. Taj drhtaj nije izmakao vojvodinom oku i kako je tobože hteo da se lično uveri da li su sve zapovesti izvršene, predloži grofu da ga isprati do njegovog stana, što je grof bio primoran da prihvati. Anri je hteo da obavesti Remija da dobro pazi i da unapred sprema neki odgovor, ali nije imao mogućnosti. Sve što je mogao, to je da otprati zastavnika rečima:

— Pazite dobro na barut! Pazite, kao što bih i ja sam pazio.

— Razumem, gospodine grofe, — odgovori mladić. Dok su išli, vojvoda upita di Bušaža:

— Gde se nalazi taj barut koji preporučujete našem oficiru, grofe?

— U kući u kojoj sam smestio štab, Vaša Svetlosti.

— Budite bez brige, di Bušaže, — odgovori vojvoda — ja dobro znam važnost takvog materijala u prilikama u kojima se nalazimo i obratiću svu svoju pažnju. Ja ću to da nadgledam, a ne naš mladi zastavnik.

Razgovor prestade. Ne progovorivši više ni reči, stigoše do ušća rečice u reku; vojvoda preporuča di Bušažu da nipošto ne napušta

svoje mesto i vrati se. Oriji nije za to vreme nikako izlazio iz dvorane gde su večerali i vojvoda ga tu nađe kako spava na klupi uvijen u ogrtač nekog oficira.

Vojvoda ga potapša po ramenu i propudi.

Oriji protrlja oči i pogleda u kneza.

— Jesi li čuo? — upita ga ovaj.

— Jesam, Vaša Svetlosti, — odgovori Oriji.

— A znaš li o čemu govorim?

— Vraga! O nepoznatoj dami, rođaki gospodina grofa di Bušaža.

— Dobro. Vidim da ti briselsko i luvrensko pivo nije otežalo mozak.

— Idite, molim vas, Vaša Svetlosti, recite ili učinite samo jedan znak i videćete da sam dovitljiviji no ikada.

— Dobro, onda prikupi svu svoju maštu i pogadaj.

— E vidite, Vaša Svetlosti, pogađam da ste radoznali.

— Do đavola! To je pitanje temperamenta. Treba reći šta sad kopka moju radoznalost.

— Vi hoćete da znate koja je to ličnost što prati gospodu Žoajeze kroz vatru i vodu?

— *Per mille pericula mortis!*³ kao što bi kazala moja sestra Margo da je ovde. Tačno si pogodio, Oriji. Kad je već o tome reč, jesi li joj pisao, Oriji?

— Kome, Vaša Svetlosti?

— Mojoj sestri Margo.

— Zar je trebalo da pišem Njenoj Svetlosti?

— Bez sumnje.

— O čemu?

— Pa da smo potučeni, do vraga! Da smo propali i da ona mora dobro da se drži.

— Zbog čega, Vaša Svetlosti?

— Zato što se Španija sada mene oslobodila na severu i što će da joj skoči za vrat na jugu.

— Ah, to je tačno!

— I nisi pisao?

— Vaša Svetlosti...

— Spavao si.

3 Kroz hiljadu smrtnih opasnosti.

— Jesam, priznajem. Ali baš i da sam se setio, čime bih joj pisao, Vaša Svetlosti? Nemam ovde ni hartije, ni mastila, ni pera.

— E, pa potraži. *Quaere et invenies*⁴, piše u Jevanđelju.

— Kako vraga, Vaša Svetlost hoće da sve to nađem u jednoj se-
ljačkoj kolibi, kod čoveka koji sigurno nije ni pismen?

— Traži, ipak traži, glupače, pa ako to ne nađeš, onda...

— Onda?

— Onda! Naći ćeš nešto drugo.

— E baš sam glupak! — uzviknu Oriji i lupi se po čelu. —
Bogami, Vaša Svetlosti, u pravu ste. Sva mi je glava smušena, to je
zato što mi se očajno spava, Vaša Svetlosti.

— Dobro, dobro, verujem ti. Ali se za trenutak razdremaj i po-
što ti nisi pisao, pisaću ja. Potraži mi samo sve što mi je za pisanje
potrebno. Potraži, Oriji, potraži i nemoj da se vraćaš dok ne nađeš.
Ja ću ostati ovde.

— Idem, Vaša Svetlosti.

— A ako u traženju... čekaj malo... ako u traženju primetiš da
kuća ima živopisan stil... ti znaš koliko ja volim flamanski name-
štaj, Oriji?

— Znam, Vaša Svetlosti.

— E lepo, ti me zovi.

— Istog trenutka, Vaša Svetlosti. Budite bez brige.

Oriji ustade i lak kao ptica pođe susednoj sobi odakle su pola-
zile stepenice.

Oriji je zaista bio lak kao ptica; čuo se samo slab šum kada
je kročio na prvi stepenik, ali nijedan šum više nije odao njegovo
kretanje.

Posle pet minuta vrati se svome gospodaru, koji se smestio u
velikoj dvorani.

— Pa? — upita ovaj.

— Pa, Vaša Svetlosti, po izgledu bi se reklo da je kuća vraški
živopisna.

— Kako to?

— Zato, Vaša Svetlosti, što se ne može ući kako se hoće.

— Šta kažeš?

— Kažem da je čuva jedna aždaja.

— Kakva je to glupa šala, prijatelju?

⁴ Traži i naći ćeš

— E, Vaša Svetlosti, to nije, na nesreću, nikakva glupa šala, već prava istina. Blago je na prvom spratu. U sobi iza jednih vrata ispod kojih se vidi svetlost.

— Dobro, a posle?

— Vaša Svetlost hoće, valjda, da kaže pre.

— Oriji!

— Pa šta! Pred tim vratima, Vaša Svetlosti, na samom pragu, leži jedan čovek zavijen u veliki sivi ogrtač.

— Oho! Gospodin od Bušaža se usuđuje da stavi žandarma pred vrata svoje ljubavnice?

— To nije žandarm, Vaša Svetlosti. To je damin sluga ili možda i sluga samog grofa.

— Pa kako izgleda taj sluga?

— Nemogućno mu je videti lice, Vaša Svetlosti, ali ono što se vidi, i to vrlo dobro, to je jedan širok flamanski nož za pojasom, a na njemu jedna snažna ruka.

— To je zanimljivo, — reče vojvoda. — Probudi mi malo tog đidu, Oriji.

— Ah! Vaša Svetlosti, nemojte!

— Šta kažeš?

— Kažem, bez obzira šta mi se može dogoditi od flamanskog noža, ja ne želim da stvaram smrtne neprijatelje od gospode Žoajeza, jer oni vrlo dobro stoje na dvoru. Da smo mi holandski kraljevi, još nekako, ali mi imamo samo da budemo ljubazni, Vaša Svetlosti, naročito prema onima koji su nas spasli, jer su nas Žoajezi spasli. Pazite dobro, Vaša Svetlosti, ako to vi ne kažete, oni će reći.

— Imaš pravo, Oriji, — reče vojvoda i lupi nogom o pod. — Uvek si u pravu, a međutim...

— Da, razumem. A međutim, Vaša Svetlost nije videla žensko lice petnaest dana. Ja i ne govorim o ovim vrstama životinja koje žive po ovoj ravnici. To i ne zaslužuje ime čoveka i žene; to su mužjaci i ženke, to je sve.

— Hoću da vidim tu di Bušažovu ljubavnicu, Oriji, hoću da je vidim, čuješ li?

— Čujem, Vaša Svetlosti.

— Pa šta onda? Odgovaraj mi.

— Pa onda, Vaša Svetlosti, odgovaram vam da ćete je, možda, videti, ali kroz vrata ne.

— Dobro! — reče knez. — Ali ako ne mogu da je vidim kroz vrata, videću je bar kroz prozor.

— E, to je dobra zamisao, Vaša Svetlosti. I kao dokaz što nalazim da je odlična, sad ću vam potražiti lestvice.

Oriji siđe u dvorište kuće i udari u stub neke nastrešnice pod koju su žandarmi sklonili konje. Posle izvesnog traženja nađe ono što se uvek nalazi pod nastrešnicom, to jest lestvice. Izvuče ih prilično vešto između ljudi i životinja da ne probudi jedne ili primi neki udarac od drugih, pa ih odnese i prisloni na spoljni zid kuće.

Trebalo je biti knez i vlastelinski prezriv prema skrupulama Običnih smrtnika, kao što su to obično velikaši, da bi se čovek usudio, u prisustvu stražara što se šetao gore-dole pred vratima kuće u kojoj su bili zarobljenici, da učini jedno delo kao što je uradio knez, delo koje je bilo tako bezobzirno uvredljivo prema di Bušažu.

Oriji to primeti i skrenu pažnju knezu na stražu koja nije znala ko su ta dva čoveka i koja je povikala: „Ko je to?”

Fransoa sleže ramenima i pođe pravo prema vojniku. Oriji pođe za njim.

— Prijatelju, — reče knez — ovo je mesto najviše u selu, je li?

— Jeste, Vaša Svetlosti, — reče stražar koji ga poznade i odade mu počast — da nije ovih lipa koje zaklanjaju vidik, video bi se na mesečini dobar deo ravnice.

— Mislio sam ja na to, — reče knez — a zato sam i doneo ove lestvice da bolje vidim. Penji se, Oriji, ili bolje pusti mene da se popnem. Jedan knez treba sve sam da vidi.

— Gde treba da prislonim lestvice, Vaša Svetlosti? — upita licemerni sluga.

— Ma gde bilo, eto možeš uz ovaj zid.

Kada su lestvice bile prislonjene, vojvoda se pope.

Bilo da je posumnjao u kneževu nameru, bilo što je bio po prirodi obazriv, stražar okrete glavu na drugu stranu. Knez se ispe na vrh lestvica. Oriji stade dole kraj njih.

Soba u koju je Anri smestio Dijanu bila je zastrta asurama a nameštaj se sastojao iz jednog velikog hrastovog kreveta, zavese od tanke vunene materije, jednog stola i nekoliko stolica.

Mlada žena, čije je srce izgledalo malo smirenije od strašnog tereta posle one lažne vesti o kneževoj smrti koju je čula u logoru žandarma, tražila je malo hrane od Remija koju je on doneo pun

neopisane radosti. Od časa kada je Dijana doznala za smrt svog oca, tada je prvi put jela nešto više od hleba. Prvi put je popila nekoliko kapi rajnskog vina koje su žandarmi našli u podrumu i koje im je di Bušaž doneo.

Posle obeda, ma koliko da je bio lak, Dijanina krv, šibana tolikim snažnim uzbuđenjima i natčovečanskim naporima, pođe jače ka srcu koje je bila skoro i zaboravila. Remi vide kako joj očni kapci otežaše i kako joj glava klonu na grudi. On nečujno iziđe i, kao što smo videli, leže na prag pred vratima, ne zato što se i najmanje bo-
jao, već zato što je tako uvek činio otkako su pošli iz Pariza.

Posle svih tih priprema koje su obezbeđivale noćno spokojstvo, popeo se Oriji i našao Remija kako spava u predsoblju.

Dijana je spavala nalakćena na sto i sa glavom na ruci. Njeno vitko i nežno telo bilo je izvaljeno nešto postrance na stolici uz visok naslon. Mala gvozdena svetiljka bila je na stolu, pored upola praznog tanjira, i osvetljavala unutrašnjost sobe koja je izgledala tako mirna na prvi pogled i u kojoj se stišala bura koja se uskoro imala da raspali.

Velika čaša u obliku putira od kristala čistog kao dijamant i sa rajnskim vinom koje je Dijana samo dodirnula usnama, nalazila se između nje i svetiljke i još više ublažavala svetlost osvežavajući boju njenog lica. Onako zatvorenih očiju, sa kopcima na kojima je bilo lako plavetnilo, poluotvorenih usana i sa kosom zabačenom iza kapuljače grubog muškog odela koje je nosila, Dijana je morala izgledati kao neka božanska vizija onome koji se spremio da oskrnavi tajnu njenog skloništa.

Kada je vojvoda ugleda, nije mogao da se uzdrži od divljenja. Nasloni se na ram prozora i stade da guta očima tu idealnu lepotu. Ali odjednom, usred posmatranja, veđe mu se nabraše. Side niz dva stepenika sa nekom vrstom usplahirene užurbanosti.

Na tome mestu knez više nije bio izložen svetlim zracima s prozora koje kao da je izbegavao. Nasloni se na zid i prekrsti ruke na grudi. Utonuo je u misli.

Oriji, koji ga nije ispuštao iz vida, vide kako mu pogled bludi u daljinu kao kod ljudi koji preturaju po najstarijim i zaboravljenim uspomenama.

Posle deset minuta razmišljanja i nepokretnosti vojvoda se opet pope do prozora i ponovo pogleda u sobu, ali bez sumnje nije

pronašao ono što je želeo, jer mu je na čelu ostala ista senka i ista neizvesnost u srcu.

I dalje je tako zamišljen gledao, kada Oriji hitro priđe lestvicama.

— Brzo, brzo, Vaša Svetlosti; ulazite, čuju se koraci u susednoj ulici.

Ali umesto da poslušaj taj savet, vojvoda počeo lagano da silazi ne prestajući da pretura po svojim uspomjenama.

— Bilo je krajnje vreme! — reče Oriji.

— Sa koje strane dolaze koraci? — upita vojvoda.

— S obe strane — reče Oriji.

I opruzi ruku u pravcu neke tamne uličice. Knez oslušnu.

— Ne čujem više ništa — reče on.

— Čovek je sigurno zastao. To je neki uhoda koji nas vreba.

— Ukloni lestvice — reče knez.

Oriji je osluškivao. Za to vreme knez ode i sede na jednu od kamenih klupa koje su se nalazile s obe strane kućnih vrata.

Šum koraka se nije ponovio i niko se ne pojavi na kraju ulice.

Oriji se vrati.

— Pa lepo, Vaša Svetlosti, je li lepa?

— Neobično lepa — odgovori knez tupim glasom.

— Zašto ste tako tužni, Vaša Svetlosti? Da vas nije opazila?

— Ona spava.

— Pa što ste se onda toliko zamislili? — Knez ne odgovori.

— Je li crnomanjasta?... plava?... — upita Oriji.

— To je čudnovato, Oriji, — prošapta knez — ali ja sam tu ženu negde video.

— Znam da ste je poznali!

— Nisam, jer se nisam mogao setiti imena. Samo, kad sam je video, osetio sam jak udarac u srce.

Oriji začuđeno pogleda kneza, a zatim mu reče sa osmehom čiju ironiju nije ni pokušavao da prikrije:

— Vidite, molim vas!

— E, gospodine, ne smejte se, molim vas — odgovori suvo Fransoa. — Zar ne vidite da patim?

— Ah, Vaša Svetlosti, da li je to moguće! — uzviknu Oriji.

Jeste, kao što ti kažem i ne znam šta mi je. Ali, — dodade muklim glasom — mislim da nije trebalo da gledam.

— Međutim, baš zbog tog utiska koji je ostavila na vas, trebalo bi da se setite te žene, Vaša Svetlosti.

— Bez sumnje, treba — reče Fransoa.

— Tražite dobro po svojim uspomenu, da je niste videli na dvoru?

— Nisam, ne verujem.

— U Francuskoj, u Navari, u Flandriji?

— Ne.

— Možda je to neka Španjolka?

— Ne verujem.

— Ni Engleskinja? Neka dama kraljice Elizabete?

— Ne, nije! Mora da je ona prisnije vezana za moj život. Sve mislim da sam je video u nekim strašnim trenucima.

— Onda ćemo se lako setiti, jer, hvala bogu, život Vaše Svetlosti nije imao mnogo takvih trenutaka.

— Misliš? — reče Fransoa sa strašnim osmehom. Oriji se pokloni.

— Vidiš, — reče vojvoda — sada se osećam dovoljno gospodar nad samim sobom da bih mogao da analiziram svoja osećanja: ta žena je lepa, ali lepa kao da je mrtva, lepa kao duh, lepa kao ličnosti koje vidimo u snu. I zato mi se čini kao da sam je u snu video. I — nastavi vojvoda — imao sam dva-tri užasna sna u svom životu koji su mi ostavili kao neki led na srcu. E, jeste! Dabome! Siguran sam sada da sam u jednom od tih snova video tu ženu.

— Vaša Svetlosti! Vaša Svetlosti! — uzviknu Oriji. — Neka mi je dozvoljeno da primetim da sam retko čuo da neko tako bolno izražava svoju osećajnost u pogledu snova. Srce Vaše Svetlosti je srećom prekaljeno tako da može da se bori sa najtvrdim čelikom, i živi tu ne mogu ništa, ni duhovi, nadam se. Vidite, Vaša Svetlosti, da ne osećam na sebi teret nekog pogleda koji na nas motri iz ove uličice, ja bih se popeo uz lestvice i obećavam vam da bih potpuno savladao i san i duh i drhtanje Vaše Svetlosti.

— Bogami, imaš pravo, Oriji. Idi i donesi lestvice, uspravi ih i popni se. Šta nas se tiče straža? Zar ti nisi sa mnom? Pogledaj, Oriji, pogledaj je.

Oriji već kroči nekoliko koraka da poslušava svog gospodara, kada odjednom na trgu odjeknuše užurbani koraci i Anri viknu vojvodi:

— Uzbuna! Vaša Svetlosti, uzbuna! U jednom skoku Oriji priđe vojvodi.

— Vi, — reče knez — vi ovde, grofe! A pod kakvim ste izgovorom napustili svoje mesto?

— Vaša Svetlosti, — odgovori odlučno Anri — ako Vaša Visost nalazi da treba da budem kažnjen, neka me kazni. Ali ja sam smatrao da mi je dužnost da dođem i došao sam.

Vojvoda sa značajnim osmehom pogleda na prozor.

— Vaša dužnost, grofe? Objasnite mi to, — reče mu.

— Vaša Svetlosti, pojavili su se neki konjanici od Eskoa i ne zna se da li su prijatelji ili neprijatelji.

— Ima ih mnogo? — upita vojvoda uznemireno.

— Vrlo mnogo, Vaša Svetlosti.

— E, lepo grofe! Dobro ste uradili što ste došli. Naredite da se probude vaši žandarmi. Pođimo uz rečieu koja je uža i bežimo, to je najpametnije.

— Bez sumnje, Vaša Svetlosti, bez sumnje; ali, mislim, da bi bilo pametno obavestiti i mog brata.

— Dva čoveka biće dovoljno.

— Ako su dva čoveka dovoljna, Vaša Svetlosti, — reče Anri — idem ja sa jednim žandarmom.

— Ne, pobogu! — reče živo Fransoa. — Ne, di Bušaže, vi ćete poći s nama. Vraga! U trenucima kao što je ovaj ne odvaja se čovek lako od branioca kao što ste vi.

— Dobro, Vaša Svetlosti, — odgovori Anri i pokloni se. — Kad Vaša Visost polazi?

— Odmah, grofe.

— Vaša Visost vodi ceo odred?

— Ceo.

— Hej! Neka dođe jedan ovamo! — viknu Anri. Mladi zastavnik iziđe iz uličice kao da je samo čekao na tu zapovest svog šefa pa da se pojavi.

Anri mu izdade zapovesti i uskoro žandarmi iz svih krajeva sela dođoše na trg spremajući se za put.

U sredini je stajao vojvoda i razgovarao sa oficirima.

— Gospodo, — govorio je on — izgleda da me knez od Oranža proganja. Ali ne priliči jednome sinu Francuske da bude zarobljen bez jedne bitke kao što je bila ona kod Poatijea ili Pavije. Ustuknimo

pred brojno nadmoćnim i povucimo se ka Briselu. Siguran sam u svoj život i slobodu sve dok sam među vama.

Zatim se okrete Oriju.

— Ti ćeš, ostati ovde, — reče mu. — Ta žena ne može da ide s nama. Uostalom, ja poznajem dovoljno Žoajeze i znam da se ovaj neće usuditi da vodi svoju ljubavnicu u mome prisustvu. Uostalom, mi ne idemo na neki bal a ići ćemo brzinom koja će je umoriti.

— A kuda idete, Vaša Svetlosti?

— U Francusku. Mislim da mi je ovde ceo posao pokvaren.

— Ali u koji deo Francuske? Misli li Vaša Visost da bi bilo pametno da se vrati na dvor?

— A to ne! I zato ću se po svoj prilici zaustaviti na nekom mom imanju, na primer u Šato-Tjeriju.

— Je li to sigurno?

— Jeste. Šato-Tjeri mi je najpogodniji, to je blizu Pariza, dvadeset i četiri milje. Odatle ću motriti na gospodu Gizove koji pola godine provode u Soasonu. Dakle, dovešćeš mi u Šato-Tjeri lepu neznanku.

— Ali, Vaša Svetlosti, možda ona neće hteti da je dovedem.

— Jesi li ti lud? Pošto me di Bušaž prati u Šato-Tjeri, a ona ide za njim, stvar će, naprotiv, sama od sebe da se razvija.

— Ali ona može da zaželi da ode na neku drugu stranu, ako primeti da ja nameravam da je vodim k vama.

— Ti je nećeš voditi k meni, već grofu, ponavljam ti. Hajde, molim te, na časnu reč, rekao bi čovek da mi sad prvi put pomažeš u ovakvim slučajevima. Imaš li novca?

— Imam dva fišeka zlatnika koje mi je Vaša Visost dala kada smo izišli iz ravnice.

— Onda, hajde napred! I, razumeš upotrebi sva moguća sredstva! Kako znaš dovedi mi lepu neznanku u Šato-Tjeri. Možda ću se setiti ko je kada je budem gledao izbliza.

— I slugu?

— Možeš, ako ti ne smeta.

— A ako mi smeta?

— Uradi s njim ono što bi uradio s nekim kamenom na svom putu; baci ga u jendek.

— Razumem, Vaša Svetlosti.

Dok su ova dva zlobna zaverenika kovala svoj plan u senci, Anri se pope na prvi sprat i probudi Remija.

Kad ču u čemu je stvar, Remi lupnu na ugovoreni način u vrata i mlada mu žena odmah otvori. Iza Remija opazi di Bušaža.

— Dobro večer, gospodine, — reče mu i nasmeja se osmehom koji odavno nije video na njenom licu.

— Ah, oprostite mi gospođo, — reče užurbano grof — nisam došao da vas uznemiravam, samo sam hteo da se oprostim.

— Da se oprostite! Vi odlazite, gospodine grofe?

— Za Francusku, gospođo, jeste.

— I ostavljate nas?

— Moram gospođo. Prva mi je dužnost da poslušam kneza.

— Kneza! Ima tu neki knez? — reče Remi.

— Kakav knez? — upita Dijana i preblede.

— Gospodin vojvoda od Anžuja, koga su smatrali mrtvim i koji se čudom spasao, došao je k nama.

Dijana strahovito ciknu, a Remi tako preblede kao da ga je udarila kaplja.

— Ponovite mi — promuca Dijana — da je gospodin Vojvoda od Anžuja živ i da je ovde.

— Da on nije ovde, gospođo, i da mi nije naredio da pođem s njim, ja bih vas pratio sve do manastira u koji mislite da se povučete, kao što ste mi kazali.

— Jeste, jeste, — reče Remi — u manastir, gospođo, u manastir.

I stavi prst na usta. Dijana mu klimnu glavom da je razumela znak.

— Pratio bih vas utoliko pre, gospođo, — nastavi Anri — što vas kneževi ljudi mogu uznemiravati.

— Kako to?

— Jeste; sve me navodi da verujem da on zna da ovde u kući ima neka žena i bez sumnje misli da je ta žena moja prijateljica.

— Otkuda vam ta misao?

— Naš mladi zastavnik ga je video kad je uspravio jedne lestvice uza zid i gledao kroz prozor.

— Oh! — uzviknu Dijana. — Bože moj! Bože moj!

— Ne plašite se, gospođo. Čuo je kada je kazao svome drugu da vas ne poznaje.

— Ipak, ipak! — reče mlada žena i pogleda Remija.

— Kako vi hoćete, gospođo, — reče Remi a na licu mu se ukazala odlučnost.

— Ne, uznemiravajte se ni najmanje, gospođo, — reče Anri — vojvoda sad odmah odlazi. Još četvrt sata i vi ćete biti sami i slobodni. A sada mi dozvolite da vas sa puno poštovanja pozdravim i da vam još jednom kažem da će do poslednjeg mog daha moje srce kucati za vas. Zbogom, gospođo, zbogom!

I grof se pokloni sa strahopoštovanjem kao što bi učinio pred nekim oltarom i pođe dva koraka unazad.

— Ah, ne, ne! — uzviknu Dijana grozničavo. — Bog to nije hteo, ne! Bog je ubio tog čoveka i nije moguće da ga je vaskrsao! Ne, ne, gospodine, vi se varate, on je mrtav!

Baš u tom trenutku kao odgovor na to bolno prizivanje nebeskog milosrđa, u ulici odjeknu knežev glas:

— Grofe, — govorio je on — grofe, na vas se čeka.

— Čujete li ga, gospođo, — reče Anri. — Još poslednji put, zbogom!

I pošto stisnu Remiju ruku, potrča niza stepenice.

Dijana priđe prozoru, sva uzdrhtala i ustreptala kao ptica koju je opčinila zmija sa Antilskih ostrva.

Ona opazi vojvodu na konju. Lice mu je bilo obasjano svetlošću buktinja koje su dva žandarma nosila.

— Ah! Živi, još živi, prokletnik! — prošapta Dijana Remiju na uho tako strašnim glasom da se i čestiti sluga uplaši. — On živi; pa živimo i mi! On ide za Francusku Remi; pa neka je tako! Idemo i mi za Francusku.

ZAVOĐENJE

Priprema za odlazak žandarma napravila je uzbunu po selu. Posle buke oružja i glasova nastade duboka tišina.

Remi pričekava dok se ta buka lagano stiša i sasvim iščezne. Zatim, kada je mislio da je kuća potpuno prazna, on siđe u nisku odaju da sve pripremi za odlazak.

Ali kada je otvorio vrata od dvorane, jako se iznenadi kad spazi jednog čoveka kako sedi kraj vatre, okrenut licem njemu. Taj je čovek očigledno vrebao Remijev dolazak, mada se pravio potpuno ravnodušnim kada ga je ugledao.

Remi priđe, po svome običaju lagano i tromo, pokazujući svoje ćelavo čelo, slično starcu pod teretom godina.

Svetlost je padala iza leđa nepoznatog čoveka, tako da mu Remi nije mogao raspoznati lice.

— Izvinite, gospodine, — reče mu — ja sam mislio da sam sam, ili skoro sam.

— I ja tako isto, — odgovori nepoznati — ali sa zadovoljstvom vidim da ću imati saputnike.

— Ah, jadne saputnike, gospodine, — brzo odgovori Remi — jer, izuzev jednog bolesnog mladića koga vodim u Francusku...

— Ah! — reče odjednom Oriji podražavajući dobrodušnost ljubaznog građanina — znam šta hoćete da kažete!

— Zaista? — upita Remi.

— Jeste. Vi govorite o mladoj dami.

— O kakvoj mladoj dami? — uzviknu Remi braneći se.

— Ehe! Ne ljutite se, dragi prijatelju, — odgovori Oriji. — Ja sam komornik kuće Žoajeza; došao sam svom mladom gospodaru po nalogu njegovog brata i pri svom polasku grof mi je preporučio jednu mladu damu i njenog starog slugu koji nameravaju da se vrate u Francusku, posle svog puta sa njime po Flandriji...

Tako je govorio Oriji i približavao se Remiju sa ljubaznim i prijatnim licem. Približavajući se došao je bio u snop zrakova svetiljke, tako da ga je svetlost obasjavala.

I tada je Remi mogao lepo da ga vidi.

Ali umesto da i on priđe svome sabesedniku, Remi ustuknu za korak i jedno osećanje slično užasu ocrta, se za trenutak na njegovom napregnutom licu.

— Vi mi ne odgovarate, reklo bi se da se plašite mene? — upita ga Oriji nasmejano.

— Gospodine, — odgovori Remi tobože drhtavim glasom. — Oprostite jednom ubogom starcu koga su nesreće i rane načinile plašljivim i nepoverljivim.

— To je još jedan razlog više, prijatelju, — odgovori Oriji — da primite pomoć i potporu jednog čestitog saputnika. Uostalom, kao što sam vam maločas rekao, ja dolazim od strane gospodara koji vam mora ulivati poverenje.

— Nesumnjivo gospodine. I Remi pođe korak unazad.

— Vi me ostavljate?...

— Idem da pitam gospodaricu za savet. Ne mogu ja ništa sam da odlučim, razumete već.

— Pa sasvim prirodno! Ako dozvolite da se ja lično predstavim, objasniću joj svoju ulogu do sitnica.

— Ne, ne, hvala. Gospođa možda još spava, a njen mi je san svetinja.

— Kako hoćete. Uostalom, više nemam šta da vam kažem, izuzev onoga što mi je gospodar naredio da vam kažem.

— Meni?

— Vama i vašoj mladoj dami.

— Vaš gospodar? Gospodin grof od Bušaža, je l' te?

— On lično.

— Hvala, gospodine.

Kada je zatvorio vrata, sav starački izgled, izuzev ćelavog čela i izbornog lica, iščeze istog trenutka i on se pope uza stepenice tako hitro da niko ne bi dao više od dvadeset i pet godina tome starcu koji je trenutak ranije izgledao kao da ima šezdeset.

— Gospođo, gospođo! — uzviknu Remi prigušenim glasom čim spazi Dijanu.

— Šta je? Šta još ima novo, Remi? Zar vojvoda nije otišao?

— Jeste gospođo, ali ovde je jedan čovek hiljadu puta gori, hiljadu puta opasniji od njega. Jedan demon protiv koga sam svakoga dana za poslednjih šest godina prizivao osvetu neba kao što ste je vi prizivali protiv njegovog gospodara...

— Oriji, možda? — upita Dijana.

— Oriji lično. Tu je taj bednik, dole, zaboravljen kao guja van legla i napušten od svog groznog gospodara.

— Zaboravljen, kažeš? Oh, varaš se! Ti poznaješ vojvodu, znaš dobro da on ništa ne ostavlja slučaju kad hoće da učini zlo, a naročito kad to zlo može da učini. Ne, ne! Remi. Nije Oriji ovde zaboravljen, on je tu ostavljen i to ostavljen sa nekim naročitim ciljem, veruj mi.

— Oh, gospođo, kad je on u pitanju, sve vam verujem.

— Da li me on poznaje?

— Ne verujem.

— A da li je tebe poznao?

— Oh, gospođo, — odgovori Remi i tužno se osmehnu — mene ne može niko da pozna.

- Možda je naslutio ko sam?
- Nije, jer je hteo da vas vidi.
- Remi, kažem ti, ako me nije poznao, on sumnja ko sam.
- U tom slučaju, — reče Remi potmulim glasom, — ništa, pro-
stije, i ja zahvaljujem bogu što nam je tako jasno obeležio naš put.
Selo je pusto,, zločinac je sam, kao što sam i ja sam... Video sam
nož za njegovim pojasom... ja imam svoj.
- Stani malo, Remi, stani malo; neću raspravljati s tobom o
životu toga bednika, ali pre no što ga ubiješ treba doznati šta hoće
on od nas i da li, u položaju u kome se nalazimo, ima načina da se
iskoristi zlo koje on hoće da nam nanese. Kako vam se predstavio,
Remi?
- Kao komornik gospodina od Bušaža, gospodo.
- Vidiš da laže, znači da mu je od koristi da laže. Doznajmo
šta hoće ali ne dopustimo da on sazna naše namere.
- Urađiću prema vašem nalogu, gospodo.
- Za sada šta on hoće?
- Da vas prati.
- U kom svojstvu?
- Kao grofov komornik.
- Reči mu da pristajem.
- Gospodo!
- Reci mu još da hoću da pređem u Englesku, gde se nalaze
moji roditelji, ali da se kolebam. Laži kao i on, da bi se pobedilo,
Remi, treba se boriti istim sredstvima.
- Ali on će vas videti.
- A moja maska! Uostalom, ja sve mislim da me on već po-
znaje, Remi.
- Ako vas pozna, spremiće vam neku klopku.
- Jedini način da se od nje sačuvamo, to je da se pravimo da
smo pali u nju.
- Međutim...
- Pa dobro, čega se plašiš? Znaš li šta gore od smrti?
- Ne.
- Pa lepo! Zar nisi spreman da umreš da bi ispunio naš zavet?
- Jesam, ali ne i da umrem bez osvete.
- Remi, Remi! — reče Dijana a u očima joj sinu neki divlji pla-
men — osvetićemo se, budi bez brige, ti služi a ja gospodaru.

— Dobro, gospođo! Onda je stvar u redu.

— Idi, prijatelju, idi.

I Remi siđe, ali se još kolebao. Kada je ugledao Orijia, hrabri čovek je i mimo volje osetio onu nervoznu drhtavicu punu neodređene strave koju čovek oseti kada ugleda neku reptiliju. Hteo je da ubija, jer ga je bilo strah.

Ali, dok je silazio, odlučnost se vraćala u njegovu snažnu dušu i kada je otvorio vrata, resio je da, i protiv Dijaninog saveta, ispita Orijia, da ga zbuni, pa ako uvidi da on ima neke zle namere, da ga tu odmah i ubije nožem. Tako je Remi shvatio diplomatiju.

Oriji ga je nestrpljivo čekao. Otvorio je bio prozor da bi jednim pogledom čuvao sve izlaze.

Remi mu priđe, ohrabren nepokolebljivom odlukom. Reči su mu bile mirne i slatke.

— Gospodine, — reče mu — moja gospodarica ne može da primi vašu ponudu.

— A zašto to?

— Zato što vi niste komornik gospodina od Bušaža. Oriji preblede.

— A ko vam je to kazao? — upita on.

— Ništa prostije. Gospodin od Bušaža je otišao i preporučio mi da pazim na osobu koju pratim, ali mi nije kazao ni reči o vama.

— On me je video tek pošto se oprostio s vama.

— Laž, gospodine, laž!

Oriji se isprsi. Izgled Remija mu je davao utisak starca.

— Vi to govorite čudnim glasom, čestiti čoveče, — reče on i nabra obrve. — Pazite se, vi ste stari, ja sam mlad; vi ste slabi, a ja sam jak.

Remi se nasmeja, ali ništa ne odgovori.

— Da hoću da vam učinim neko zlo, vama ili vašoj gospodarici, — nastavi Oriji — treba samo da dignem ruku.

— Ah, ah! — reče Remi. — Možda se ja varam, ali vi rekoste da hoćete da joj pomognete.

— Bez sumnje.

— Objasnite mi onda šta hoćete.

— Prijatelju, — reče Oriji — hoću da vas odjednom načinim bogatim, samo ako hoćete da me slušate.

— A ako vas ne slušam?

— U tom slučaju, pošto mi otvoreno govorite, odgovoriću vam sa istom iskrenošću; u tom slučaju, želim da vas ubijem.

— Da me ubijete! Ah — reče Remi i tužno se nasmeja.

— Jeste. Imam na to puno pravo. Remi uzdahnu.

— Ali da bih mogao da vas služim, — reče on — potrebno je da znam bar vaše namere.

— Evo ih: vi ste dobro ocenili, čestiti, čoveče, ja ne pripadam grofu od Bušaža.

— A! A kome pripadate?

— Jednom moćnijem gospodaru.

— Pazite! Opet ćete me slagati.

— A zašto to?

— Iznad kuće Žoajeza ja ne vidim mnogo njih.

— Čak ni kuću Francuske?

— Ono! — reče Remi.

— I evo kako ona plaća — dodade Oriji tutkajući vojvodin fišek sa zlatnicima Remiju u ruke.

Remi uzdrhta pri dodiru te ruke i ustuknu za korak.

— Vi pripadate kralju? — upita sa prostodušnošću koja bi činila čast i nekom čoveku mnogo prepedenijem od njega.

— Ne, već njegovom bratu, gospodinu vojvodi od Anžuja.

— A, vrlo dobro. Ja sam ponizan sluga gospodina vojvode.

— Vrlo dobro.

— Pa zatim?

— Kako, zatim?

— Tako, šta želi Njegova Svetlost?

— Njegova Svetlost, dragi moj? — reče Oriji i pride Remiju pokušavajući i po drugi put da mu tutne fišek u šake. — Njegova Svetlost je zaljubljena u vašu gospodaricu.

— On je poznaje, znači?

— Video ju je.

— Video ju je! — uzviknu Remi i ruka mu stisnu držak noža.

— A kad ju je video.

— Sinoć.

— Nije moguće! Moja gospodarica nije izlazila iz svoje sobe.

— Čujte, evo kako je bilo. Knez se ponašao kao pravi gimnazijalac, a to je dokaz da je zaista zaljubljen.

— Šta je radio? Hajde, recite!

— Uzeo je lestvice i popeo se na balkon.

— Ah! — reče Remi prigušujući lupanje svog srca. — A, zar je tako radio?

— Izgleda da je ona veoma lepa — dodade Oriji.

— Žar je vi niste videli?

— Nisam, ali prema onome što mi je Njegova Svetlost kazala, gorim, od želje da je vidim, bar samo da ocenim preuveličavanje koje ljubav može da izazove kod razumnog čoveka. Dakle, vi ste naš, sporazumeli smo se?

I po treći put Oriji pokušava da da Remiju novac.

— Nesumnjivo da sam vaš, — reče Remi odbijajući Orijevu ruku — ali bi trebalo da znam kakva je moja uloga u događajima koje vi pripremate...

— Pre svega, odgovorite mi ovo: da li je gospođa, koja je gore, ljubavnica gospodina od Bušaža ili njegovog brata?

Remiju jurnu krv u lice.

— Ni jednog ni drugog, — reče on savlađujući se. — Gospođa koja je gore nema ljubavnika.

— Nema ljubavnika! Ta to je onda kraljevski zalogaj! Žena koja nema ljubavnika! Sto mu gromova! Vaša Svetlosti, pa mi smo to naišli na nešto izvanredno!

— Dakle, — nastavi Remi. — Njegova Svetlost je zaljubljena u moju gospodaricu.

— Da.

— Pa šta hoće?

— Hoće da je ima u Šato-Tjeriju, kamo sad on odlazi ubrzanim maršem.

— Bogami, to je strast koja se iznenada pojavila.

— Takva strast uvek dolazi kod Njegove Svetlosti.

— Ima tu samo jedna nezdoga. — reče Remi.

— Koja?

— Pa moja gospodarica hoće da se ukrca za Englesku. — Vraga! A baš u tome mi možemo koristiti. Nagovorite je da se ne ukrca.

— Pa šta da joj predložim?

— Da pođe na suprotnu stranu.

— Vi ne poznajete moju gospodaricu, gospodine. To je žena koja se drži svog plana. Uostalom, nismo time sve uradili ako ona ode u Francusku umesto u London.

Kada budemo došli u Šato-Tjeri, mislite da će pristati na kneževe zahteve?

— Zašto da ne?

— Ona ne voli vojvodu od Anžuja.

— Pih! Uvek se voli jedan knez.

— Ali kako je Njegova Svetlost vojvoda od Anžuja došao na pomisao da preotme ženu onome koji je voli, kada je već sumnjao da moja gospodarica voli gospodina grofa od Bušaža ili gospodina vojvodu od Žoajeza?

— Čoveče, — reče Oriji — ti imaš naivna shvatanja i, kao što vidim, mi se nećemo lako sporazumeti. Zato neću više da se objašnjavam. Ja više volim lepim no silom, ali ako me ti sad primoraš da promenim svoje držanje, onda ću ga promeniti.

— Pa šta ćete da radite?

— Kažem ti da imam punomoćje od kneza. Ubiću te u nekom budžaku, a damu uzeti.

— Vi mislite da zločini ostaju nekažnjeni?

— Verujem u sve ono što mi gospodar naredi da verujem. Dakle, hoćeš li da nagovoriš svoju gospodaricu da pođe u Francusku?

— Potruđiću se, ali ne mogu ništa da vam obećam.

— A kad ću dobiti odgovor?

— Samo dok se popnem gore i upitam je.

— Dobro, idi; čekaću te.

— Razumem, gospodine.

— Još nešto, prijatelju. Ti dobro znaš da se u mojim rukama nalazi i tvoja sreća i tvoj život.

— Znam.

— To je dovoljno. Idi, ja ću za to vreme pripremiti konje.

— Nemojte mnogo da žurite.

— Eh! Ja sam siguran u odgovor. Zar kneževi nailaze na svirepe žene?

— Ja sam mislio da se i to katkad događa.

— Događa se, — reče Oriji — ali to je tako retko. Idite. Idite.

I dok se Remi penjao, Oriji, kao da je bio siguran u ispunjenje svojih nada, pođe zaista u štalu.

— Šta je bilo? — upita Dijana kad ugleda Remija.

— Ništa! Vojvoda vas video, gospođo.

— I?...

— I voli vas.
— Vojvoda me je video! I voli me! — uzviknu Dijana. — Pa ti si poludeo, Remi.
— Nisam. Kažem vam ono što je i meni rečeno.
— Pa ko ti je to kazao?
— Taj čovek! Taj Oriji! Taj bednik!
— Ali, ako me je video, on me je onda i poznao?
— Da vas je vojvoda poznao, mislite da bi Oriji smeo da vam izađe pred oči i da vam govori o kneževoj ljubavi? Ne, vojvoda vas nije poznao.
— Imaš pravo, hiljadu puta imaš pravo, Remi. Toliko se stvari dogodilo za šest godina u mozgu tog zlikovca da me je zaboravio. Hajdemo s tim čovekom, Remi.
— Možemo, ali će vas taj čovek poznati.
— Zašto misliš da on ima bolje pamćenje od svog gospodara.
— Zato što je njegova dužnost da se seća, dok je knezu od koristi da zaboravlja. Što on zaboravlja, on, prokleti razvratnik, slepac, bez trunke osećanja, ubica svojih ljubavi, to je sasvim razumljivo; da ne zaboravlja, kako bi živio? Ali Oriji ne zaboravlja. Ako ugleda vaše lice, pomisliće da vidi neki osvetnički duh i javiće knezu.
— Remi, mislim da sam ti rekla da imam masku, i mislim da si mi ti kazao da imaš nož?
— Tačno je, gospođo, — reče Remi — a počinjem da verujem da je bog na našoj strani da bi se kaznili zločinci.
Zatim viknu Oriji s vrha stepenica:
— Gospodine, — reče — gospodine!
— Šta je? — upita Oriji.
— Moja gospodarica zahvaljuje gospodinu grofu od Bušaža što se postarao za njenu sigurnost i sa zahvalnošću prima vašu ljubaznu ponudu.
— Vrlo dobro, vrlo dobro, — reče Oriji — recite joj da su konji spremni.
— Hodite, gospođo, hodite, — reče Remi i ponudi Dijani ruku.
Oriji je čekao u dnu stepenica sa fenjerom u ruci; goreo je od želje da vidi lice nepoznate.
— Do đavola! — promrmlja on. — Ona ima masku. E! Ali odavde pa do Šato-Tjeri ja vrpce od maske biće istrošene... ili presečene.

PUTOVANJE

Kretoše na put.

Oriji se ponašao prema Remiju kao prema sebi ravnom a prema Dijani sa najdubljim poštovanjem.

Ali Remiju nije bilo teško da uvidi da je to poštovanje iskazivano sa izvesnim ciljem.

I zaista, držati uzengiju jednoj ženi kada se penje ili silazi s konja, paziti s puno ljubavi na svaki njen pokret i nikada ne propustiti priliku da se digne rukavica ili zakopča ogrtač, to je uloga ljubavnika, sluge ili radoznalca.

Dodirujući rukavicu, Oriji je video ruku; zakopčavajući ogrtač, virio je ispod maske; držeći uzengiju, vrebao je priliku da vidi to lice koje knez, u spletu zamršenih uspomena, nije mogao da pozna, ali koje bi on, Oriji, sa svojim dobrim sećanjem prepoznao.

Ali je muzičar imao posla sa dobro pripremljenim ličnostima. Remi se trudio da sam služi svoju gospodaricu i ispoljavao je ljubomoru prema Orijevim ljubaznostima.

Pa i sama Dijana, praveći se da ne sumnja u njegovu uslužnost, stade na stranu onoga kojeg je Oriji smatrao samo starim slugom i hteo da mu olakša jedan deo tereta, pa zamoli Orijia da prepusti Remiju sve ono što je i bila njegova dužnost.

I na taj način, za vreme dugog putovanja Oriji je samo iščekivao oblake i kišu, a za vreme odmora želeo je obede.

Ali se jako prevario u svome očekivanju, sunce i kiša nisu igrali nikakvu ulogu i maska je i dalje stajala na licu; a obede je mlada žena uzimala u zasebnoj sobi.

Priji razumede, ako on nije mogao da pozna, da su' njega poznali. Pokušavao je da gleda kroz ključaonicu, ali je mlada žena uvek okretala leđa vratima; pokušavao je da gleda kroz prozor, ali je uvek nailazio na guste zavese ili, kad njih nije bilo, na njihove ogrtače.

Sa Remijem nisu uspevali ni razni pokušaji podmičivanja; sluga je izjavljivao da je to volja njegove gospodarice, pa prema tome i njegova.

— Da li su te mere predostrožnosti samo prema meni? — pitao je Oriji.

— Ne, već prema svima.

— Ali najzad, gospodin vojvoda od Anžuja ju je video; tada se nije krila.

— Slučaj, puki slučaj, — odgovarao je Remi — i baš zbog toga što je moju gospodaricu gospodin vojvoda od Anžuja video i protiv njene volje, ona sada preduzima sve mere predostrožnosti da je više niko ne vidi.

Međutim, dani su prolazili, približavao se kraj putovanja, ali, zahvaljujući merama predostrožnosti Remija i njegove gospodarice, Oriji je radoznalost nije bila zadovoljena.

Već se pred očima putnika ukazivala Pikardija.

Oriji, koji je već tri-četiri dana sve pokušavao, lepim, inatom, sitnim uslugama, pa čak i silom, počinjao je već da gubi strpljenje i zao nagon njegove prirode počeo je da se budi. Reklo bi se da je razumeo da se pod velom te žene krije neka strašna tajna.

Jednog dana malo je zaostao sa Remijem i ponovo pokušao da ga pridobije, što Remi kao i obično odbi.

— Pa naposletku, — reče Oriji — ipak ću jednoga dana morati da vidim lice tvoje gospodarice.

— Nema sumnje, — reče Remi — ali to će biti onog dana kad ona bude htela, a ne kada vi hoćete.

— Ali ako ja upotrebim silu? — reče Oriji.

Iz Remijevih očiju sinu kao munja koju nije mogao da zadrži.

— Probajte! — reče.

Oriji vide taj pogled. Razumeo je da još ima energije u tome čoveku koga je on smatrao starcem. I nasmeja se.

— Što sam ja lud! — reče. — I šta me se tiče ko je ona? To je ona ista, zar ne, koju je gospodin vojvoda od Anžuja video?

— Nesumnjivo!

— I za koju mi je rekao da je dovedem u Šato-Tjeri?

— Jeste.

— Pa lepo! Meni više ništa i ne treba. Nisam ja u nju zaljubljen, već Njegova Svetlost i samo ako vi ne pokušavate da bežite...

— Pa zar se mi tako ponašamo? — reče Remi.

— Ne.

— Mi tako malo ličimo na ljude koji hoće da beže i tako malo to i nameravamo, da bismo, i da niste vi tu, nastavili put za Šato-Tjeri. Ako vojvoda želi da nas vidi, i mi hoćemo njega da vidimo.

— Onda, — reče Oriji — to je divno!

A zatim, kao da je hteo da se uveri kakva je bila prava želja Remija i njegove saputnice da ne žele da promene pravac puta, upita ga:

— Hoće li vaša gospodarica da se zaustavi ovde nekoliko trenutaka?

I pokaza Remiju neku vrstu gostionice na putu.

— Vi znate da se moja gospodarica zadržava samo po gradovima — reče mu Remi.

— Video sam, — reče Oriji — ali nisam to zapazio.

— E, tako je.

— Pa lepo! Ja se nisam zaricao i zadržaću se ovde jedan trenutak. Nastavite put, ja ću vas stići.

I Oriji pokaza Remiju put, sjaha s konja i pride gostioničaru koji je istrčao sa puno poštovanja kao da ga je poznavao.

Remi pride Dijani.

— Šta vam je govorio? — upita mlada žena.

— Izrazio je svoju svakidašnju želju.

— Da me vidi?

— Jeste.

Dijana se nasmeja pod maskom.

— Čuvajte se, — reče Remi — on je sad besan.

— Neće me videti. Ja to neću, a to znači da neće ništa moći da uradi.

— Ali kada jednom budete u Šato-Tjeriju, zar vas onda neće videti bez maske?

— Šta to mari ako oni dockan saznaju? Uostalom, vojvoda me nije poznao.

— Nije, ali će vas ovaj poznati.

— Ti vidiš da dosad nije ništa primetio ni u mome glasu ni u držanju.

— Ipak, gospođo, — reče Remi — sve ove tajne koje već osam dana postoje za Oriju nisu postojale za kneza, one nisu dražile njegovu radoznalost. Nisu razbudile njegove uspomene, dok, međutim, Oriji već osam dana traži, pretura, priseća se. Kada vas bude ugledao, poznaće vas, ako vas nije dosad poznao, jer će mu odjednom sinuti pred očima.

U tom trenutku ih prekide Oriji koji je došao prečicom i pošto ih je pratio, ne gubeći ih iz vida, iskrasao je odjednom u nadi da će dočuti neku reč iz njihovog razgovora.

Iznenadno ću tan je koje je nastalo posle njegovog dolaska jasno mu je govorio da im on smeta. I zato pođe za njima kao što je pokatkad činio. Od tog trenutka Oriji je skovao svoj plan.

On se zaista pribojavao nečega, kao što je Remi kazao. Samo, on se pribojavao nagoni, jer nijednog trenutka njegov duh, koji je lebdeo između raznih pretpostavki, nije mogao da se zadrži na nekoj stvarnosti.

Nije mogao sebi da objasni zašto se sa toliko upornosti krije od njega to lice koje on pre ili posle mora da vidi.

Da bi lakše priveo u deo svoj plan, izgledalo je od tog trenutka da ga je potpuno napustio i pokazivao se kao najzgodniji i najveseliji saputnik celog tog dana.

Remi je tu promenu primetio, sa zebnjom u srcu. Stigoše u jedan grad i odoše na počinak kao i obično.

Sutradan, pod izgovorom da je dug put određen za taj dan, kretoše zorom. U podne su se morali zaustaviti da odmore konje.

U dva sata pođoše dalje. Išli su sve do četiri sata.

U daljini se pojavi neka velika šuma; to je bila šuma La Fer.

Ona je imala onaj taman i tajanstven izgled naših severnih šuma. Ali taj izgled, tako veličanstven za južnjake, kojima su pre svega najviše potrebni svetlost dana i toplota sunca, nije učinio nikakav utisak na Remija i Dijanu, naviknute već na senovite šume Anžuja i Solonje.

Samo izmenjaše jedan pogled kao da su oboje razumeli da ih tu čeka događaj koji im je lebdeo nad glavom još od časa polaska.

Uđoše u šumu.

Moglo je biti oko šest časova uveče. Posle pola sata putovanja stade da se spušta veče.

Jak vetar kovitlao je lišće i nosio ga prema jednoj velikoj bari, izgubljenoj među drvećem kao neko mrtvo more, koje se širilo po kraj puta pred njima.

Već dva sata kiša je lila kao iz kabla i glinasti teren je bio sav raskaljan. Dijana, sigurna u svog konja i uostalom dosta nebrižljiva za sopstvenu sigurnost, pustila je konja da sam ide. Oriji je jahao zdesna a Remi s leve strane.

Oriji je jahao ivicom bare, a Remi sredinom puta.

Ni živa duša se nije pojavljivala pod tamnim svodovima zelenila, niti na drugom krivudavom putu.

Reklo bi se da je šuma bila jedna od onih začaranih šuma pod čijom senkom ništa ne može da živi, samo da se nije pokatkad iz velikih dubina čulo besno zavijanje kurjaka koje je bliska noć razbudila.

Odjednom Dijana oseti da se njeno sedlo, o kome se kao obično brinuo Oriji, miče i okreće. Ona zovnu Remija koji odmah skoči s konja i priđe da vidi i pritegne kolan.

U tom trenutku Oriji priđe Dijani koja je bila zauzeta sedlom i vrhom svog noža iseče svilenu vrpcu koja je držala masku.

Pre no što je ona prozrela njegovu nameru ili prinela ruku licu, Oriji skide masku i naže se prema njoj, a i ona se naže prema njemu.

Njihove oči se sukobiše u jednom strašnom pogledu. Niko ne bi mogao reći ko je od njih dvoje bio bleđi i čiji je pogled bio strasniji.

Oriji oseti kako mu po čelu izbi leden znoj, ispusti masku i nož i sa užasom lupi rukama i uzviknu:

— Preblagi bože!... Gospođa od Monsoroa!!!

— To ime više nećeš ponoviti! — uzviknu Remi, zgrabi Orijia za pojas i skide ga s konja.

Obojica počеше da se valjaju po putu.

Oriji ispruži ruku da dohvati svoj nož

— A ne, Oriji, nećeš! — reče mu Remi i naže se nad njim, dok mu je kolenom pritiskao grudi. — Nećeš, ostaćeš ovde!

I poslednji veo kao da iščeze pred Orijevim sećanjem i on vrisnu:

— Hodusi! Gotov sam!

— Nisi još, — reče mu Remi i pritisnu mu svoju šaku na usta, dok se on pod njim otimao. Nisi još, ali ćeš uskoro biti!

I svojom desnom rukom izvuče nož iz kanije.

— A sada, Oriji, — reče mu — imaš pravo. Sada si zaista mrtav.

I čelik iščeze u muzičarevom grlu koje samo pusti neki neodređeni ropac.

Dijana, razrogačenih očiju, upola okrenuta u sedlu, sa rukom naslonjenom na unkaš, sva drhtava ali neumoljiva, nije izgubila nijednu pojedinost tog strašnog prizora.

Ali kada vide kako šiknu krv pored oštrice, ona se zanese unazad i pade s konja kao mrtva.

U ovom strašnom trenutku Remi nije ni obraćao pažnju na nju. Pretrese Orija, uze mu oba fišeka zlatnika, a zatim priveza jedan kamen oko vrata lešine i baci je u baru.

Kiša je i dalje lila potocima.

— Izbriši, o bože, tragove pravde! — reče on. — Jer ona ima i druge krivce da dostigne.

Zatim opru ruke u mutnoj i ustajaloj vodi, podiže u naručje još onesveščenu Dijanu, pope je na njenog konja, a sam uzjaha svog, pridržavajući je.

Orijev konj, uplašen od zavijanja kurjaka koji su se približavali kao da ih je ovaj događaj privlačio, nestade u šumi.

Kada je Dijana došla k sebi, putnici su bez ijedne reči nastavili put za Šato-Tjeri.

SUDBONOSNI
TRENOCI

KAKO KRALJ ANRI III NIJE POZVAO KRIJONA NA DORUČAK I KAKO SE ŠIKO SAM POZVAO

Sutradan posle događaja koji se zbio u šumi La Fer i koji smo maločas opisali, francuski kralj je izišao iz kupatila oko devet časova ujutru.

Njegov sobar, pošto ga je uvio u pokrivač od skupocene vune i obrisao čaršavima od one guste persijske vate koja liči na ovčije runo, predao ga je berberinu i momcima za oblačenje, a ovi ustupiše mesta ljudima koji će ga namirisati i dvorjanima.

Najzad, kada su i ovi poslednji otišli, kralj naredi da dođe nadzornik kujne i reče mu da želi nešto drugo a ne svoj uobičajeni doručak, pošto je toga jutra osećao glad.

Ova dobra vest se odmah raširi po Luvru i pobudi razumljivu radost, a iz kuhinje se počeo širiti miris mesa, kada u odaju Njegovog Veličanstva uđe Krijon, pukovnik francuske garde, da primi naredbe.

— Bogami, dobri moj Krijone, — reče mu kralj — staraj se ovog jutra kako znaš o bezbednosti moje ličnosti, ali kao boga te molim nemoj me terati da izigravam kralja. Danas sam tako veseo i blažen. Čini mi se da nisam teži od jedne uncije i da ću poleteti. Gladan sam, Krijone, razumeš li ti to, prijatelju?

— Razumem utoliko bolje, Sire, — odgovori pukovnik francuske garde — što sam i sam neobično gladan.

— Oh, ti Krijone, — reče mu kralj i nasmeja se — ti si uvek gladan.

— Nisam uvek, Sire. A, ne, Vaše Veličanstvo preteruje, ali triput dnevno jesam. A Vaše Veličanstvo?

— Oh, ja? Jedared godišnje, i to samo kad primim dobre vesti.

— Vraga! Znam onda da ste primili dobre vesti, Sire? Utoliko bolje, utoliko bolje! Jer, izgleda, da one postaju sve rede i rede.

— Ni najmanje, Krijone. Znaš li ti onu poslovicu?

— A, znam „dobre vesti dolaze posle dugog ćutanja”. Ja se ne uzdam u poslovice, Sire, a naročito ne u ovu. Ništa niste dobili iz Navare?

— Ništa.

— Ništa? Bez sumnje, dokaz da se tamo spava. A iz Flandrije?

— Ništa.

- Ništa? Dokaz da se tamo biju, a iz Pariza?
- Ništa.
- Dokaz da se u njemu prave zavere.
- Ili deca, Krijone. A, kad je već reč o deci, mislim, Krijone, da ću imati dete.
- Vi, Sire! — uzviknu Krijon, veoma začuđen.
- Jeste, ja. Kraljica je ove noći sanjala da je trudna.
- Najzad, Sire... — reče Krijon.
- Pa šta onda?
- Presrećan sam što vidim da je Vaše Veličanstvo jutros tako gladno. Zbogom, Sire!
- Idi, dobri moj Krijone, idi.
- Do đavola, Sire! — reče Krijon. — Pošto je Vaše Veličanstvo toliko gladno, trebalo bi da me pozove na doručak.
- A zašto, Krijone?
- Zato što se priča da Vaše Veličanstvo živi od vazduha i da zbog toga slabi, pošto je vazduh rđav i što bih bio presrećan da mogu reći: „Grom i pakao! To je čista kleveta, kralj jede kao i svi ostali”.
- Ne, Krijone, naprotiv, pusti neka misle šta misle. Pocrvenim pri pomisli da jedem kao ostali smrtni, i to pred svojim podanicima. I zato, Krijone, shvati ovo: jedan kralj mora uvek da ostane poetičan i da se samo otmeno pojavljuje. Eto, da ti navedem jedan primer.
- Slušam vas, Sire.
- Seti se kralja Aleksandra.
- Kog kralja Aleksandra?
- Aleksandra Velikog. E, slušaj! Aleksandar je voleo da se kupa pred vojnicima, jer je bio lep, dobro razvijen i prilično pun, tako da su ga poredili s Apolonom, pa čak i sa Antonijem.
- Oh, Sire, — reče Krijon, — vi biste zaista strahovito pogrešili kada biste radili kao on i kupali se pred svojim podanicima, jer ste dosta mršavi, jadni Sire.
- Čestiti Krijone, idi, — reče Anri i pljesnu ga po plećima. — Ti si divan grubijan, ti mi ne laskaš, ti nisi dvorjanin, stari prijatelju.
- I zato me ne zovete na doručak — nastavi Krijon i nasmeja se dobroćudno. Zatim se oprostio s kraljem i iziđe više zadovoljan no nezadovoljan, jer je tapšanje po plećima nadoknadilo doručak.
- Čim Krijon ode, odmah postaviše trpezu. Nastojnik kraljevske kujne prevazišao je samog sebe.

Supa od jarebica sa gomoljicama i kestenjem privuče odmah njegovu pažnju koju su lepe kamenice već zagolicala.

I zato je uobičajena jaka supa, ta stalna vladareva hrana, bila sasvim zaboravljena. Uzalud je zurila svojim velikim očima iz zlatne zdele; njene prosjačke oči, kao što bi rekao Teofilo, ne dobiše nijedan pogled Njegovog Veličanstva.

Kralj izvrši juriš na supu od jarebica.

Bio je kod četvrtog zalogaja kada se neki lak hod začu po parketu, jedna stolica zaškripa na svojim točkicama i jedan poznat, oštar glas naredi:

— Jedan pribor za jelo!

Kralj se okrete.

— Šiko! — uzviknu.

— Glavom i bradom.

I po svom starom običaju koji nikakvo odsustvo nije moglo da izmeni, Šiko se zavalio u stolicu, uze jedan tanjir, jednu viljušku i počeo da jede kamenice kvaseći ih limunom, birajući najveće i najdeblje, i to bez ijedne reči.

— Ti ovde! Vratio si se! — uzviknu Anri.

— Pst! — dade mu Šiko znak rukom, pošto su mu usta bila puna.

I iskoristi taj kraljev uzvik da bi privukao sebi jarebicu.

— Ehej! Stani! To je za mene! — reče Anri i pruži ruku da zadrži supu.

Šiko bratski podeli i vrati mu polovinu.

Zatim nali sebi vino, pređe na paštetu od tunjevine, sa tunjevine na punjene rakove i, preko svega toga, pojede istom brzinom i kraljevu jaku supu. Zatim uzdahnu duboko i reče:

— Nisam više gladan.

— Vala, verujem ti, Šiko.

— Ah!... dobar dan, kralju, kako si! Nešto si mi veseo od jutros.

— Je l' da, Šiko?

— Pa si nešto rumen.

— E.

— Je l' to prirodno?

— Šta ti misliš!

— Onda, čestitam ti.

- To je stoga što se od jutros osećam raspoložen.
- Utoliko bolje, kralju, utoliko bolje. Ah, pa tvoj se doručak ne svršava na ovome i ostao ti je sigurno neki slatkiš?
- Evo ti kompota od trešanja koji su pravile dame sa Monmartra.
- Isuviše je sladak.
- Orasi ispunjeni korintskim groždem.
- Uh! Ostavili su koščice u grožđu.
- Ti nisi ničim zadovoljan.
- Zato što se sve degeneriše, čak i kujna, časna reč, i što se sve gore i gore živi na dvoru.
- Da se ne živi bolje kod kralja od Navare? — upita Anri i nasmeja se.
- Ehe!... Ne kažem da se ne živi.
- Onda, znači, da su se tamo dogodile velike promene.
- Ah, kad bih počeo da ti pričam, Anriću, ne bi verovao.
- Pričaj mi onda malo o tvom putovanju, to će me razoditi.
- Vrlo rado. Zato sam baš i došao. Odakle hoćeš da počnem?
- Od početka. Kako si putovao?
- Oh, to je bila prava šetnja.
- I nisi imao neprijatnosti na putu?
- Ja? Putovao sam kao u bajci. — Nije bilo rđavih susreta?
- Bože sačuvaj! Zar bi se neko usudio da gleda popreko jednog poslanika Njegovog Veličanstva? Ti klevetaš svoje podanike, sinko.
- Ja sam to kazao, — nastavi kralj polaskan što u njegovoj kraljevini vlada mir — zato što si se izlagao opasnosti, jer nisi išao zvanično, čak ni prividno.
- Ja ti kažem, Anriću, da ti imaš najdivniju kraljevinu na svetu. Putnici se hrane besplatno, primaju ih na konak za ljubav, hodaju samo po cveću a kolovozi su zastrti kadifom sa zlatnim resama. To je neverovatno, ali je tako.
- Jednom rečju, ti si, Šiko, zadovoljan?
- Očaran.
- Jeste, jeste, policija mi je dobra.
- Sjajna! Mora joj se priznati.
- I putevi su sigurni?

— Kao u raj. Susreću se samo anđelčiči koji lete i pevaju hvala kralju.

— Šiko, mi se vraćamo na Vergilija.

— Na koji deo?

— Na njegove pastirske spevove. *O fortunatos nimium!*⁵

— Ah, vrlo dobro, ali zašto taj izuzetak u korist zemljoradnika, sinko?

— Na žalost! Zato što je u gradovima isto.

— To je zato, Anri, što su gradovi središte korupcije.

— Pomisli i sam. Ti si prešao pet stotina milja bez prepreka.

— Kažem ti, kao na točkovima.

— Ja idem samo u Vensan, tri četvrti milje.

— Pa šta?

— Ništa! Umalo me nisu ubili na putu.

— Oho! — reče Šiko.

— Pričaću ti to, prijatelju; sad sam naredio da mi o tome napišu opširan izveštaj. Da nije bilo mojih četrdeset i pet vitezova, bio bih mrtav.

— Zaista? A gde se to dogodilo?

— Pitaš, valjda, gde je smelo da se dogodi?

— Da.

— Kod Bel-Ezba.

— Blizu manastira našeg prijatelja Gorenfloa?

— Baš tu.

— A kako se u toj prilici ponašao naš prijatelj?

— Sjajno Šiko, kao i uvek. Ja ne znam da li je i on što dočuo o tome, ali umesto da hrče kao što u to doba rade svi moji kaluđeriljenjivci, on je bio na svome balkonu, dok je ceo njegov manastir bio na putu.

— I ništa drugo nije radio?

— Ko?

— Don Modest.

— Blagoslovio me je tako veličanstveno kako samo on ume, Šiko. Kaluđeri su vikali: „Živeo kralj!” da ti uši zaglunu.

— I ništa drugo nisi primetio?

— Šta drugo?

— Da li su imali kakvo oružje pod mantijama?

⁵ O suviše srećni!

— Bili su naoružani svime, Šiko. I baš se u tome i vidi pronicljivost dostojnog nastojnika. Evo šta hoću da kažem: taj je čovek sve znao, a međutim nije ništa govorio, ništa tražio. On nije došao sutradan, kao d'Epéron, da mi pretura po džepovima i da mi kaže: „Sire, zato što smo spasli kralja!”

— Oh, on je za to nesposoban. Uostalom, njegove šake ne bi ni stale u tvoje džepove.

— Šiko, ne ismevaj se sa don Modestom! To je jedan od najvećih ljudi koji će ukrasiti moju vladavinu, i ja ti izjavljujem da ću mu prvom prilikom dati neku biskupiju.

— I dobro ćeš uraditi, kralju.

— Zapamti jedno, Šiko, — reče kralj zauzimajući ozbiljan stav — kada naši veliki ljudi izlaze iz redova naroda, oni su savršeni. Mi plemići, vidiš, imamo u svojoj krvi izvesne vrline i izvesne poroke rase koji nas čine istorijskim specijalitetima. Tako, na primer, Valonci su ugladjeni i nežni, hrabri, ali leni. Lorenci su ambiciozni i škrti. U idejama, intrigama i pokretima. Burbonci su strasni i oprezni, ali bez ideja, bez snage, bez volje; vidi, na primer, Anrija. Naprotiv, kada priroda nešto načini, čovek se rađa iz ničega, jer ona upotrebi samo svoju najbolju glinu. I zato je taj Gorenflo savršen.

— Misliš?

— Jeste! Učen je, skroman, lukav, hrabar. Možeš od njega načiniti sve što hoćeš: ministra, generala, papu.

— Oho! Sire, zaustavite se — reče Šiko. — Kad bi vas čestiti čovek čuo, prepukao bi, jer previše je ohol, taj nastojnik don Modest, pa ma šta ti kazao.

— Ti si zavidljiv, Šiko!

— Ja! Bože sačuvaj. Zavist! Pih, pogana strast!

— O, pravičan sam ja; plemenitost krvi me ne zaslepljuje ni najmanje: *stemmata quid faciunt!*⁶

— Bravo! A ti reče, kralju, da te umalo nisu ubili?

— Jeste.

— Pa ko?

— Ligaši, do đavola!

— A kako se ponašaju ligaši? Uvek su isti.

— To će reći, sve bolje i bolje; goji se Liga, Anriću, goji se.

⁶ Šta čine rodoslovlja!

— Oh! Politička tela koja se u mladosti goje, ne žive dugo. Kao i deca, Šiko.

— I ti si, sinko, zadovoljan?

— Gotovo.

— Kao da si u raju?

— Jeste, Šiko, i baš se radujem što vidim da si stigao usred moje radosti...

— *Habemus consulem factum*⁷, kao što je govorio Katon.

— Ti mi donosiš dobre vesti, je li, dete moje?

— Ja bar mislim.

— I puštaš me da čekam. Kako si sebičan!

— Odakle hoćeš da počnem, kralju?

— Kazao sam ti već, od početka. Ali ti uvek govoriš koješta.

— Treba li da počnem od polaska?

— Ne. Rekao si mi da je putovanje bilo odlično, je l' tako?

— Vidiš dobro da sam se ceo vratio.

— Vidim. Onda od odlaska u Navaru.

— Dobro.

— Šta je radio Anri kada si ti stigao?

— Provodio je ljubav.

— Sa Margo?

— A, ne.

— To bi me i začudilo. Znači, još uvek je svojoj ženi neveran! Bitanga! Biti neveran jednoj ženi iz francuske kuće. Sreća je što i ona njemu vraća. A kada si ti tamo došao, ko je bila suparnica?

— Foseza.

— Jedna Monmorensi! Bogami, to nije rđavo za jednog bearnenskog medveda. Ovde se govorilo o nekoj seljanki, o nekoj vr-tarki, o nekoj građanki.

— Ah, to je već staro!

— I tako, dakle. Margo je prevarena?

— Koliko to može da bude jedna žena.

— I ljuta je?

— Besna.

— I sveti se?

— Ja bar mislim.

Anri protrlja ruke s neverovatnim zadovoljstvom.

⁷ Imamo izabranog konzula.

— Šta li će sad ona da uradi? — uzviknu i nasmeja se. — Da neće da pokrene nebo i zemlju, da baci Španiju na Navaru, a Artoa i Flandriju na Španiju? Da neće da pozove svoga bratića Anrija protiv svog mužića Anrića, a?

— To je moguće.

— Ti si je video?

— Jesam.

— A u trenutku kada si je napustio, na šta se spremala?

— O, to nećeš nikad pogoditi.

— Spremala se da uzme novog ljubavnika?

— Spremala se za babicu.

— Šta! Šta znači ta rečenica, ili bolje reći nefrancusko preokretanje reči⁸. Ima tu dvosmislenosti, Šiko, čuvaj se toga!

— Ne, ne, kralju, ne. Vraga! Isuviše znam gramatiku da bih govorio dvosmislenosti; suviše sam otmen da govorim besmislice, a suviše iskren da bih hteo obrnuto reći! Ne, ne, kralju; lepo sam kazao babica.

— *Obstetrix*?

— *Obstetrix*, jeste, kralju, ili *Iuno Lucina*, ako više voliš.

— Gospodine Šiko!

— Oh, prevrći ti očima koliko god hoćeš, ali ja ti kažem da se tvoja sestra Margo pripremala za porođaj kada sam ja pošao iz Navare.

— Za svoj! — uzviknu Anri i preblede. — Margo će imati decu?

— Ne, ne, za račun svog muža. Ti dobro znaš da poslednji Valonci ne znaju za vrlinu plođenja. Nisu oni kao Burbonci, vraga.

— I dakle, Margo porađa: to je aktivan glagol.

— Ne može biti aktivniji.

— Pa koga porađa?

— Gospođicu Fosezu.

— Bogami, ja tu ništa ne razumem — reče kralj.

— Ja još manje — reče Šiko, — Ali nisam ni pokušavao da razumem. Hteo sam samo da ti kažem onako kako je. To je sve.

— Ali ona je možda pristala na to poniženje samo da bi spasla glavu?

— Nesumnjivo, bilo je borbe. Ali čim je bilo bitke, bilo je i nadmoćnosti jedne strane nad drugom. Vidi Herkula i Anteu, na

⁸ *Sage-femme* – babica, a *femme sage* – ozbiljna žena.

primer; pa Jakova i anđela. E lepo, tvoja je sestra bila slabija od Anrija, to je sve.

— Do đavola. To mi je baš i milo.

— Nisi dobar brat.

— Pa oni mora da proklinju jedno drugo?

— Ja verujem da se u dubini duše i obožavaju.

— Ali prividno?

— Anri, najbolji su prijatelji na svetu.

— Jeste, ali jednog lepog jutra naići će neka nova ljubav koja će ih sasvim zavaditi.

— Pa ta je nova ljubav naišla, Anri.

— E?

— Jeste, časna reč! Ali hoćeš li da ti kažem čega se plašim?

— Reči.

— Plašim se da ih ta nova ljubav ne pomiri umesto da ih zavadi.

— Znači, ima neka nova ljubav?

— E, bože moj! Pa da. — Bearnenčeva?

— Bearnenčeva.

— Prema kome?

— Čekaj malo. Ti hoćeš sve da znaš, je l' tako?

— Dabome, pričaj, Šiko, pričaj! Vrlo lepo pričaš.

— Hvala, sinko. Dakle, ako hoćeš sve da znaš, treba da se vratim na početak.

— Vрати se, samo brzo.

— Ti si pisao jedno pismo surovom Bearnencu.

— Otkud ti to znaš?

— Majku mu! Pa čitao sam ga.

— Pa šta veliš o njemu?

— Ako nije lepo, ono je lukavo napisano.

— Ono je imalo da ih zavadi.

— Jest, da su Anri i Margo obični malograđanski supružnici.

— Šta hoćeš time da kažeš?

— Hoću da kažem da Bearnenac nije budala.

— Oho!

— I da je prozreo.

— Šta je prozreo?

— Da ti želiš da ga zavadiš sa ženom.

- To je bar jasno.
- Jeste, ali nije sasvim jasno zbog čega si hteo da ih zavadiš.
- Ah, do đavola! Cilj...
- Jest. Taj prokleti Bearnenac je pomislio da ti je jedini cilj bio da ih zavadiš samo da ne daš svojoj sestri miraz koji treba da daš!
- Šta?
- Bogami, tako je! Eto šta je taj ugursuz Bearnenac uvrteo u glavu.
- Nastavi, Šiko, nastavi — reče kralj i namršti se. — Pa posle?
- E, slušaj. Samo što je to otkrio, doznao je da si ti u ovom trenutku žalostan i tužan.
- Pa posle, Šiko, pa posle?
- I onda, to ga je toliko uznemirilo da je skoro zaboravio na Fosezu.
- Ehe!
- Tako je kao što ti kažem. I tada ga je obuzela ta druga ljubav o kojoj sam ti govorio.
- Pa taj je čovek Persijanac, bezbožnik, Turčin! On zavodi mnogoženstvo! A šta kaže Margo?
- Ovoga puta, sinko, začudićeš se, ali Margo je bila očarana.
- Zato što je Foseza propala. To razumem.
- Ne, nego je očarana što ona tu dobija.
- Zar je toliko zavolela babičluk?
- Ah, ovoga puta neće biti babica.
- Pa šta će onda biti?
- Biće kuma; to joj je muž obećao i dosad je već razaslalo ušećereno voće!⁹
- U svakom slučaju nije ga kupio od svoje plate.
- Ti misliš to, kralju?
- Bez sumnje, pošto sam odbio da mu dajem platu. Ali kako se zove ta nova ljubavnica?
- Ah, to je lepa i jaka osoba, ima divan pojas i sposobna je da se brani ako je neko napadne.
- I ona se branila?
- I te kako!
- I Anri je odbijen s gubicima?
- U prvi mah.

⁹ U Francuskoj je običaj da se povodom krštenja poznanicima šalje ušećereno voće.

— Ah, ah, a zatim?
— Anri se zainatio i ponovo je napao.
— I sad!
— I sad je zauzeta.
— Kako to?
— Silom.
— Silom!
— Jeste, topovima.
— Šta mi tu pričaš, Šiko?
— Istinu.
— Topovima! Kakva je to lepotica koja se dobija topovima?
— To je gospođica Kaor.
— Gospođica Kaor?
— Jeste, lepa i velika devojka, bogami. Govorilo se o njoj da je nevinna kao Perona. Ima jednu nogu na Loti, drugu na bregu, a tutor joj je, ili bolje reći bio, gospodin od Vezena, jedan čestit plemić i tvoj prijatelj.

— Pobogu! — uzviknu Anri besno. — Pa to je moj grad! On mi je uzeo grad!

— Dakle, razumeo si, Anri. Nisi hteo da mu je daš iako si mu bio obećao. Morao je da se odluči i da je uzme. Ali kad je već o tome reč, evo ti jedno pismo, zamolio me je da ti ga lično predam.

I Šiko izvadi iz džepa pismo i predade ga kralju. To je ono pismo koje je Anri napisao posle zauzimanja Kaora i koje se svršavalo ovim rečima:

„*Quod mihi dixisti profuit multum; cognosco meos devotos, nosce tuos; Chicotus caetera expediet.*”

Što je značilo:

„Ono što si mi pisao mnogo mi je koristilo; ja poznajem svoje prijatelje, upoznaj ti svoje; Šiko će ti reći ostalo.”

KAKO JE ANRI PRIMIO VESTI SA SEVERA, POŠTO IH JE VEĆ PRIMIO S JUGA

Kralj koji je bio do krajnosti ogorčen, jedva je pročitao pismo koje mu je predao Šiko.

Dok je sa pokretima nestrpljenja od kojih se tresao pod tumačio latinski tekst što ga je Bearnenac sastavio, Šiko je stajao pred jednim velikim venecijanskim ogledalom, koje je visilo iznad jedne police sa zlatari jama, i divio se svom držanju i beskrajnoj ljupkosti koju je imao u vojničkom odelu. Na njegovoj, malo ćelavoj glavi, stajao je kupasti šlem kakav su u to doba nosili nemački vojnici i koje su tako čudno pravili u Trevu i Majansu. U tom trenutku je baš nameštao (preko prsluka od bivolje kože koji se bio sav umastio od znoja i trenja u dodiru s oružjem) svoj putnički oklop, koji je za vreme ručka skinuo i ostavio na ormančić. Dok se zakopčavao, zveckao je po podu svojim mamuzama koje su pre mogle da raspore nego da obodu konja.

— Ah, izdali su me! — uzviknu Anri kad je završio čitanje. — Bearnenac je imao skovan plan i ja nisam u to ni posumnjao.

— Sinko, — odgovori Šiko, — ti znaš poslovicu: „Tiha voda breg roni”.

— Idi do đavola s tim tvojim poslovicama! Šiko pođe vratima kao da je hteo da ga poslušaju.

— Ne, ostani. Šiko stade.

— Kaor je zauzet! — nastavi Anri.

— I to na dobar način — reče Šiko.

— Pa on, znači, ima generale, inženjere?

— Nema, — reče Šiko. — Bearnenac je suviše siromašan, kako bi ih plaćao? Nema, sve to sam radi.

— I... bije se? — reče Anri sa nekom vrstom prezira.

— Ne bih to smeo reći da on odmah poleti s oduševljenjem, ne. On liči na one ljude koji probiju vodu pa se onda kupaju; najpre umoči prst u znoj koji mu izbije pri pomisli da neće uspeti, priprema srce izjavama *mea culpa*¹⁰, a um sa nekoliko filozofskih misli. To mu oduzima prvih deset minuta posle prvog topovskog pucnja, a zatim glavačke jurne i pliva po rastopljenom olovu i ognju kao daždevnjak.

¹⁰ Moja je krivica.

— Đavo! — reče Anri. — Pravi đavo!

— A uveravam te, Anri, da je tamo dole bilo vruće.

— Ovo je za mene neuspeh! — uzviknu Anri, koji je glasno dovršavao u sebi započetu misao. I svi će mi se smejati. Spevaće i pesme. Ti gaskonjski ugursuzi umeju da peckaju i već ih čujem kako oštre svoje zube i svoje osmehe uz strašne zvuke svojih gajdi. Sto mu gromova! Sreća što mi je palo na um da pošaljem Fransou pomoć koju toliko traži. Anvers će mi nadoknaditi Kaor; sever će izbrisati greške s juga.

— Amin! — reče Šiko i da bi se zasladio, zavuče lagano svoje prste u posude sa kompotom i ušćerenim voćem.

U tom trenutku otvoriše se vrata i vratar prijavi:

— Gospodin grof od Bušaža!

— Ah! — uzviknu Anri. — Jesam li ti kazao, Šiko? Evo stižu vesti. Udite, grofe, udite.

Vratar ukloni zavesu i na pragu se pojavi mladić kojeg je vratar prijavio, prava slika Holbajna ili Ticijana.

On lagano kroči napred i kleče jednom nogom na polovini zastora sobe.

— Uvek bleđ, — reče mu kralj — uvek tužan, deder, prijatelju, za trenutak napravi veselo lice i nemoj da mi dobre vesti javljaš sa kiselim licem. Govori brzo, di Bušaže, jer gorim od želje da čujem tvoj izveštaj. Ti, sinko, dolaziš iz Flandrije?

— Iz Flandrije, Sire.

— I brzo, kao što vidim.

— Sire, ukoliko jedan čovek može po zemlji brzo da ide.

— Dobro došao! A šta je s Anversom?

— Anvers pripada knezu od Oranža, Sire.

— Knezu od Oranža? Šta to znači?

— Viljemu, ako više volite.

— Ah, pa zar moj brat nije išao na Anvers?

— Jeste, Sire, ali sad više ne ide na Anvers, već na Šato-Tjeri.

— Napustio je vojsku?

— Nema više vojske, Sire.

— Oh! — reče kralj kome poklecnuše kolena i sruči se u svoju naslonjaču. — A Žoajez?

— Sire, moj brat, počinivši čuda od junaštva sa svojim mornarima i bodreći vojnike za sve vreme povlačenja, sakupio je ono

malo ljudi koje je ostavio posle poraza i sa njima načinio pratnju gospodinu Vojvodi od Anžuja.

— Poraz? — prošapta kralj.

— A zatim, odjednom, sa nekim čudnim sjajem u očima uzviknu:

— Znači da je Flandrija izgubljena za mog brata?

— Potpuno, Sire.

— Nepovratno?

— Bojim se da je tako.

Kneževo čelo poče postepeno da se vedri, kao pod uticajem neke skrivene misli.

— Siromah Fransoa, — reče i nasmeja se — baš nema sreće sa krunom. Promašio je navarsku, pružio je ruku prema engleskoj, dodirnuo je skoro flandrijsku, da se kladimo, di Bušaže, da neće nikada vladati Siromah brat, on koji je to toliko želeo! ‘

— E, bože moj! Uvek je to tako kada čovek nešto želi — reče Šiko svečanim glasom.

— A koliko ima zarobljenika? — upita kralj.

— Oko dve hiljade.

— Koliko mrtvih?

— Bar isto toliko. Među njima je i gospodin od Sent-Enjana.

— Šta? Siromah Sent-Enjan je poginuo?

— Udavio se.

— Udavio se? Kako? Vi ste, znači, skakali u Esko?

— Nismo. Esko je skočio na nas.

I grof tada ispriča potanko kralju o bici i poplavi.

Anri ga je čuteći slušao do kraja, a njegovo držanje i izraz lica nisu bili bez dostojanstva.

A zatim, kada je izveštaj bio završen, diže se i kleče pred ikonom u svojoj molionici, očita Očenaš i trenutak docnije se vrati potpuno razvedrena lica.

— Tako! — reče. — Nadam se da ću shvatiti stvar kao kralj. Kralj koga Svevišnji bodri zaista je nešto više no običan čovek. Hajde, grofe, ugledajte se na mene, pošto je i vaš brat spasen kao i moj, hvala bogu! Hajde, razvedrite se malo!

— Ja vam stojim na raspolaganju, Sire.

— Šta želiš kao nagradu za svoju uslugu, di Bušaže? Govori.

— Sire, — reče mladić i odmahnu glavom — nisam učinio nikakvu uslugu.

— To nije tačno. Ali u svakom slučaju, brat ti je učinio.
— Ogromne usluge, Sire.
— On je, kažeš, spasao vojsku, ili bolje reći ostatke vojske.
— Nema nijednog čoveka među njima koji neće reći da za svoj život duguje mome bratu.

— Pa lepo! Di Bušaže, želja mi je da na vas dvojicu izlijem svoju milost i u tome ću se ugledati na svemogućeg koji vas je tako očigledno uzeo u zaštitu, da vas je obojicu načinio istim. To jest, bogatim, hrabrim i lepim. Sem toga, ugledaću se na velike političare od kojih sam uvek crpao ideje i koji su imali običaj da nagrađuju vesnike rđavih novosti.

— Idi, molim te! — reče Šiko. — Ja znam primere da su vešali vesnike zato što su donosili rđave vesti.

— To je mogućno, — reče dostojanstveno Anri — ali znaš da je Senat zahvalio Varonu.

— Ti mi tu navodiš republikance. Valonče, Valonče, nesreća te čini snishodljivim.

— Pa, di Bušaže, šta hoćeš? Šta želiš?

— Pošto mi Vaše Veličanstvo čini tu čast i govori tako toplo, usuđujem se da iskoristim tu blagonaklonost. Sit sam života, Sire, a gnušam se toga da prekratim život, jer to bog zabranjuje. Svi izgovori koje častan čovek u tim trenucima upotrebljava, smrtni su gresi. Namerno poginuti u borbi, umreti od gladi, zaboraviti da plivaš kada se prelazi preko reke, to su sve pokušaji samoubistva koje bog jasno prezire. Jer znate i sami, Sire, da su naše i najskrovitije misli bogu poznate. Odričem se, dakle, smrti pre roka koji je bog odredio mome životu, ali život me zamara i hoću da ga napustim.

— Prijatelju! — reče kralj.

Šiko podiže glavu i pažljivo pogleda tog mladića tako lepog, tako čestitog, tako bogatog, a koji je govorio tako očajničkim glasom.

— Sire, — nastavi grof odlučno — sve što se sa mnom dešava od nekog vremena još više pojačava u meni tu želju. Hoću da se predam u naručje gospodu, najvećem tešitelju ojađenih, kao što je istovremeno i vrhovni gospodar srećnih na zemlji. Udostojite me, Sire, i pomozite mi da uđem što pre u te svete redove, jer je moje srce, kao što kaže prorok, tužno kao smrt.

Šiko, inače podsmevalo, prekide za trenutak neprekidne pokrete ruku i lica da bi saslušao reči pune veličanstvenog bola koje je tako

blago, tako iskreno izgovarao najdivnijim i najubedljivijim glasom što ga je bog ikada podario mladosti i lepoti.

Njegovo svetlo oko se zamračilo kada je opazio očajnički pogled Žoajezevog brata, celo njegovo telo se ispruži i klonu iz saosećanja prema toj obesrabrenosti koja kao da je ne samo otpustila, već iskomadala svaki mišić di Bušaževog tela.

I kralj oseti kako mu se srce čepa slušajući ovaj govor pun bola.

— Ah! Razumem, prijatelju, — reče on. — Hoćeš da se posvetiš bogu, ali se još osećaš čovekom i bojiš se iskušenja.

— Ne plašim se ja isposništva, Sire... Ne, ne, Sire, nisam mislio da molim da bih ublažio iskušenja koja će mi biti nametnuta, jer se nadam da neću uskratiti svom telu nijednu od fizičkih muka, niti svom duhu moralna odricanja; hoću da oduzmem i jednom i drugom svaki izgovor da se vrata na prošlost; jednom rečju, da što pre izbije iz zemlje ta gvozdena oграда koja treba zauvek da me odvoji od sveta a koja, po crkvenim zakonima, obično raste lagano kao oграда od trnja.

— Siromah dečko, — reče kralj, koji je pratio di Bušažov govor i odmeravao tako reći svaku njegovu reč — jadan dečko! Mislim da će biti dobar povelodnik, zar ne, Šiko?

Šiko ništa ne odgovori, a di Bušaž nastavi:

— Vi dobro znate, Sire, da će se borba izroditi u samoj mojoj porodici; da ću kod svojih najbližih naići na najveće neodobravanje. Moj brat kardinal, tako dobar, iako je svemoćan čovek, tražiće hiljadu razloga da me odvraća i ako ne uspe da me ubedi, u šta sam siguran, predodčiće mi materijalne nemogućnosti i poslaće me u Rim, gde između svakog stepena postoji vremenski rok. Tu je Vaše Veličanstvo svemogućće. Tu ću poznati jačinu ruke Vašeg Veličanstva kada ono bude htelo da mi je stavi na glavu. Vi ste me pitali šta želim, Sire, obećali ste da ćete mi tu želju ispuniti. Moja je želja, kao što vidite, da idem bogu. Izradite u Rimu da me oslobode vremenškog roka za kaluđersko iskušenje.

Kralj, sanjalica kakav je bio, ustade, nasmeja se i uze grofa za ruku.

— Uradiću što tražiš, sinko, — reče mu. — Hoćeš da pripadneš bogu, imaš pravo, to je bolji gospodar od mene.

— Lepo si mu ispričao! — prošapta Šiko kroza zube.

— Pa dobro! Neka tako bude! — nastavi kralj. — Biće kako ti želiš, dragi grofe, ja ti obećavam.

— Vaše. Veličanstvo me obasipa radošću! — uzviknu mladić i poljubi Anriju ruku sa takvom zahvalnošću kao da ga je ovaj načinio vojvodom ili francuskim prvakom. — Dakle, rečeno je.

— Dajem ti reč i kao kralj i kao plemić — reče Anri.

Di Bušaževo lice se razvedri, nešto kao osme jak nekog zanosa zaigra mu na usnama. Pozdravi kralja s puno poštovanja i iščeze.

— Ovo je srećan i presrećan mladić! — reče Anri.

— Lepo! — reče Šiko. — Ti nemaš zbog čega da mu zavidiš, izgleda mi, on nije bedniji od tebe, Sire.

— Ali razumej, Šiko, biće kaluđer, predaće se bogu.

— A koji đavo tebe sprečava da i ti to isto učiniš? On traži oproštenje od svog brata kardinala; ali ja poznajem jednog kardinala koji će ti dati sva potrebna oprostjenja. On stoji još bolje od tebe u Rimu, taj moj. Ne poznaješ ga! To je kardinal od Giza.

— Šiko!

— A ako te još brine tonzura, jer je to dosta teška operacija, ta tonzura, najlepše ruke na svetu, najlepše makaze iz Ulice Kuteleri, zlatne makaze, bogami, daće ti taj prekrasni simbol i on će povećati na tri broj kruna koje si ti imao da nosiš i potvrdiće devizu: *Manet ultima caelo*¹¹.

— Lepe ruke, kažeš?

— Pa lepo! Šta imaš, na primer, da kažeš rđavo o rukama gospođe vojvotkinje on Monpansijea, pošto si već rekao svoje mišljenje o leđima? Kakav si ti to kralj i kakvu strogost pokazuješ prema svojim podanicima!

Kralj nabra obrve i pređe preko slepoočnica rukom koja je bila isto tako bela kao i ruka o kojoj je bilo reči, samo drhtavija.

— Hajd, more, — reče Šiko. — Ostavimo to, jer vidim da te taj razgovor umara. Vratimo se na stvari koje se lično tebe tiču.

Kralj učini jedan pokret rukom, pola ravnodušan a pola odobravajući.

Šiko pogleda oko sebe okrećući naslonjaču na zadnjim nogama.

— Je li, sinko, — reče poluglasno — odgovori mi. Žoajezi su tako otišli na Flandriju?

¹¹ Ostaje za nebo poslednja.

- Pre svega, šta ti znači to *tako*?
- Znači da su to ljudi koji su se odali jedan zadovoljstvu a drugi tuži i izgleda mi neverovatno da su napustili Pariz, a da nisu načinili malo buke, jedan da bi se zabavljao, a drugi da bi zaboravio.
- Pa šta?
- Ništa! Ali pošto si ti jedan od njihovih najboljih prijatelja, morao bi znati kako su otišli.
- Bez sumnje, znam.
- Onda, reci mi, Anriću, jesi li čuo da govore... Šiko zastade.
- Šta?
- Da su, na primer, tukli nekog od značajnijih?
- Nisam ništa čuo.
- Jesu li odveli neku ženu silom i puškaranjem?
- Nisu, koliko ja znam.
- Jesu li... zapalili, slučajno, štogod?
- Šta?
- Šta ja znam? Ono što se pali radi rasonode kad je čovek veliki gospodin, na primer, kuću nekog ubogog grešnika?
- Jesi li ti lud, Šiko? Upaliti kuću u mome gradu Parizu? Zar se neko srne usuditi da tako što uradi?
- A, jest, snebivaju se!
- Šiko!
- Najzad, nisu ništa uradili da bi ti čuo glas ili video dim?
- Bogami, nisu.
- Utoliko bolje! — reče Šiko i uzdahnu sa nekom vrstom lakoće koju nije imao za sve vreme dok je ispitivao Anrija.
- Znaš li ti šta, Šiko?
- Ne znam.
- Da postaješ zao.
- Ja?
- Jeste, ti.
- Boravak u grobu me je ublažio, veliki kralju, ali me tvoje prisustvo *surit. Omnia leto putrescunt*.¹² — Znači, da sam se ubuđao? — reče kralj.
- Malo, sinko, malo.
- Postaješ nepodnošljiv, Šiko, i ja počinjem da vam pripisujem planove i ambicije koje sam smatrao da su tako daleko od vašeg karaktera.

12 * ohrabruje. Sve se raspada u smrti.

— Planove i ambicije, meni! Šiko ambiciozan! Sinko, ti si bio samo blesav, a sad postaješ lud, napredovao si.

— A ja vam kažem, gospodine Šiko, da vi hoćete da udaljite od mene sve moje verne službenike pridajući im namere koje oni nemaju, zločine na koje nisu ni mislili. Hoću, jednom rečju, da kažem kako želite da me celog prigrabite za sebe.

— Ja da te prigrabim! — uzviknu Šiko. — Ja da te prigrabim! A zašto? Neka me hog sačuva, ti si suviše nezgodan, *bone Deus!*¹³ Ne računajući da te je đavolski teško hraniti... Oh, bogami, to ne!

— Hm! — učini kralj.

— Dobro, da vidimo otkud ti je ta glupa pomisao pala na pamet?

— Počeli ste time što ste hladno slušali moje hvale o vašem starom prijatelju, don Modestu, kome mnogo dugujete.

— Ja, mnogo dugujem don Modestu? Dobro, dobro! A posle?

— Posle ste pokušali da oklevetate moje Žoajeze, moja dva istinska prijatelja.

— Ne kažem da nisu.

— Zatim ste zarežali na Gizove.

— Ah! Sad i njih voliš! Izgleda da ti je danas dan kada ceo svet voliš.

— Ne, ja ih ne volim; ali kako u ovom trenutku oni sede mirni i skriveni; kako mi u ovom trenutku ne čine nikakve smetnje; kako ih ni za trenutak ne ispuštam iz vida, kako je sve što kod njih primećujem samo hladnoća mermera, a ja nemam običaj da se plašim kipova ma koliko strašni izgledali, ja se držim samo onih čije lice i držanje poznajem. Vidiš ti, Šiko, kada jedna avet postane svakidašnja pojava, onda je ona samo nepodnošljiv drug. Svi ti Gizovi, sa svojim strašnim pogledima i velikim mačevima, ipak su moji podanici koj su mi do danas najmanje zla učinili. I oni mi liče, hoćeš li da ti. kažem na šta?

— Reci, Anriću, pričiniceš mi zadovoljstvo. Znaš dobro da su ti poređenja veoma oštroumna.

— Liče mi na one grgeče koji se bacaju u bare da bi se gonile krupne ribe te da bi se sprečile u gojenju. Ali pretpostavi za trenutak da ih se velike ribe više ne plaše.

— Pa šta?

13 Dobri Bože.

— Nemaju dovoljno jake zube da im zagrizu u krljušti.
— O, Anri, dete moje, što si duhovit!
— Dok, međutim, tvoj Bearnenac...
— Da vidimo kakvo upoređenje imaš za Bearnenca?
— Dok, međutim, tvoj Bearnenac koji mauče kao mačka, uje-
da kao tigar...

— Tako mi boga, — reče Šiko — evo jednog Valoa koji miluje Gizove! Hajd', hajd', sinko, suviše si na dobrom putu da bi se zaustavio. Odmah se razvedi i oženi se gospodom od Monpansijea. Sa njom ćeš bar imati sreće: ako joj ti ne napraviš dete, ona će tebi. Ta zar ona nije bila zaljubljena u tebe u svoje vreme?

Anri se napući.

— Jeste, — reče ali ja sam bio zauzet na drugoj strani i to je izvor svih tih pretnji. Šiko, ti si baš ukazao prstom na to. Ona mi to neće zaboraviti, kao što to žene imaju običaj, i pecka me s vremena na vreme, ali, srećom, ja sam muškarac i mogu samo da se smejem na sve to.

Anri dovrši te reči i zadiže svoj okovratnik koji je bio oboren po italijanskom načinu kada vratar Kambi viknu s praga:

— Jedan glasnik gospodina vojvode od Giza želi da govori sa Vašim Veličanstvom.

— Je li to glasnik ili neki plemić? — upita kralj.

— Jedan kapetan, Sire.

— Neka uđe. Biće dobro došao.

U isto vreme jedan žandarmerijski kapetan, obučen u poljsku uniformu, uđe i na uobičajen način pozdravi.

DVA KUMAŠINA

Kada je čuo prijavu, Šiko sede, i po svom običaju okrete leđa vratima. Poluzatvorenih očiju predade se razmišljanju, a tada ga prve reči glasnika Gizovih trgoše.

I ponovo otvori oči.

Srećom ili nesrećom, kralj je bio zauzet pridošlicom i nije ni obraćao pažnju na te čudnovate pokrete Šikoove.

Glasnik je stajao na deset koraka od naslonjače u kojoj se šćurio Šiko. Njegov profil je jedva virio iz velike naslonjače. Tako je mogao lepo da vidi glasnika, dok je ovaj mogao da vidi samo oko Šikoovo.

— Vi dolazite iz Lorene? — upita kralj glasnika čija je pojava bila dosta otmena, a držanje prilično ratničko.

— Ne, Sire, iz Soasona. Gospodin vojvoda već mesec dana nije nikud išao i predao mi je ovo pismo koje imam čast da stavim pred Vaše Veličanstvo.

Oči Šikoa su blistale i nisu ispuštale nijedan pokret glasnikov, kao što mu uši nisu ispuštale nijednu reč.

Glasnik otkopča srebrne kopče svog prsluka od bivolje kože i iz džepa na kome je bila svilena postava i koji se nalazio baš na srcu, izvadi ne jedno već dva pisma. Jedno pismo povuklo je drugo pošto su se voštani pečati bili slepili, i tako, kako je kapetan hteo da izvuče jedno, drugo pade na pod.

Šiko je pratio pismo u padu, kao što mačka prati pticu u letu.

Video je i to, kada je pismo palo, da glasnikovi obrazi pocrveneše, da se zbunio dok je podizao pismo, kao i kada je ovo pismo davao kralju.

Ali Anri nije ništa video. Bio je u onom stanju kada je mogao služiti kao primer čoveka ispunjenog poverenjem i nije ni na šta obraćao pažnju. Otvori samo ono pismo koje su mu hteli dati i počeo da čita.

Kada je glasnik video da se kralj udubio u čitanje, on stade da posmatra kralja na čijem je licu tražio odsjaj misli koje je to čitanje moglo da pobudi.

„Ah! Gospodin Borome! Brat Borome! — šaputao je Šiko posmatrajući netremice svaki pokret vernika gospodina od Giza.

— Ah, pa ti si kapetan i daješ kralju samo jedno pismo, iako imaš dva u džepu. Čekaj, čekaj, slatki moj!”

— Dobro, dobro! — reče kralj čitajući po drugi put svaki red vojvodinog pisma sa očitim zadovoljstvom. — Idite, kapetane, i recite gospodinu od Giza da sam mu zahvalan na ponudi koju mi je učinio.

— Vaše Veličanstvo me neće počastvovati nikakvim pismenim odgovorom? — upita glasnik.

— Ne, videću se s vojvodom za mesec dana ili šest nedelja i prema tome zahvaliću mu lično. Idite!

Kapetan se pokloni i izađe iz odaje.

— Vidiš, Šiko, — reče kralj svome prijatelju, za koga je držao da je još uvek u dnu naslonjače — vidiš da gospodin od Giza nema nikakvih zlih namera. Taj čestiti vojvoda čuo je za onu stvar u Navari; boji se da se hugenoti ne osile i podignu glave, jer je doznao da Nemci već nameravaju da pošalju pomoć kralju od Navare. I znaš šta radi? Pogodi šta hoće?

Šiko ne odgovori. Anri pomisli da očekuje objašnjenje pa nastavi:

„Čuj, nudi mi vojsku koju je sakupio u Loreni da pazi na Flandriju i obaveštava me da će za šest nedelja cela ta vojska biti stavljena meni na raspolaganje sa njegovim generalom. Šta ti veliš na to, Šiko?

Ali je Gaskonjac i dalje ćutao.

— U stvari, dragi moj Šiko, — nastavio je kralj — ti imaš u sebi nečeg glupog, prijatelju. Tvrdoглаv si kao španska mazga i ako čovek ima tu nesreću da te ubedi u neku pogrešku, što se često događa, ti se duriš. Jeste, jeste, ljutiš se, kao što se bog stvorio budalom.

Šiko nije uopšte protivrečio Anriju u mišljenju koje je on tako iskreno iznosio svome prijatelju. Bilo je nečega u tome ćutanju što je Anrija ljutilo više nego da mu je protivrečio.

— Ja mislim da je taj ugursuz toliko drzak da je zaspao, — reče Anri. — Šiko! — uzviknu on i pođe prema naslonjači. — Kralj ti govori. Hoćeš li da mi odgovoriš ili nećeš?

Ali Šiko nije mogao da mu odgovori, pošto više nije bio tu i Anri nađe naslonjaču praznu.

Pogleda po celoj sobi, ali Gaskonjac nije bio u sobi kao što nije bio ni u naslonjači. Njegov šlem je iščezao kao i on zajedno s njim.

Kralja uhvati neki praznovorni strah. Padalo mu je katkad na um da je Šiko bio natčovečansko biće, neko đavolsko oživotvorenje, dobro, ali ipak đavolsko.

Pozva Kambija.

Kamba nije imao ničega zajedničkog sa Anrijem. Bio je, na protiv, snažna duha, kao što su većinom oni koji čuvaju kraljevska predsoblja. Verovao je u pojavu i iščeznuće, jer ih je već toliko video, ali u pojavu i iščeznuće živih bića, a ne duhova.

Kamba uveri Negovo Veličanstvo da je video Šikoa kako je izišao pet minuta pre izlaska glasnika Njegove Svetlosti vojvode od Giza.

Samo je izišao sa lakoćom i oprežnošću čoveka koji ne želi da ga vide kad izlazi.

— Izgleda — reče Anri vraćajući se u sobu za primanje — da se Šiko naljutio što nije u pravu. Bože moj, što su ljudi sitničari! Ovo kažem za sve, čak i za najduhovitije.

Kamba je imao pravo. Šiko je sa šlemom na glavi i dugim mačem o pojasu prošao kroz predsoblje bez velike buke; ali ma koliko da se trudio, morao je da zazvekeće mamuzama niza stepenice koje su iz kraljevih odaja vodile do izlaza Luvra. Na taj zvuk su se mnogi okrenuli i pozdravili ga, jer se znalo kakav je položaj kod kralja zauzimao Šiko, i mnogi su ga pozdravljali dublje no samog vojvodu od Anžuja.

U jednom uglu na izlazu Šiko zastade kao da je hteo da pričvrsti mamuzu.

Kazali smo da je kapetan gospodina od Giza izišao jedva pet minuta posle Šikoa na koga nije obratio nikakpu pažnju. Sišao je niza stepenice i prošao kroz dvorište, gord i očaran u isto vreme. Gord, jer, uopšte uzevši, nije izgledao rđav vojnik i voleo je da se pokaže pred Švajcarcima i gardom Njegovog hrišćanskog Veličanstva; očaran, jer ga je kralj primio tako da s te strane nije mogla postojati nikakva sumnja protivu gospodina od Giza. U trenutku kada je prolazio kroz kapiju Luvra i prelazio preko pokretnog mosta trže ga iz razmišljanja neko zveckanje mamuza koje je ličilo na odjekivanje njegovih.

On se okrete misleći da je kralj možda poslao nekog za njim, ali se neobično začudi kada poznade pod namaknutim šlemom blago lice i licemerni izraz građanina Rovera Brikea, svog prokletog poznanika.

Sećamo se još da su prvi prvom susretu ovi ljudi bili ljubazni jedan prema drugom.

Borome razjapi usta do pola kvadratne stope, kako bi l^hazao Rable, i misleći da onaj iza njega hoće s njim da razgovara, uspori hod, tako da ga Šiko u dva koraka stiže.

Uostalom, znamo kakvi su bili Šikoovi koraci.

— Blagi bože! — reče Borome.

— Sto mu gromova! — uzviknu Šiko.

— Smerni moj građanine!

— Prečasni oče!

— S tim šlemom?

— S tim prslukom od bivolje kože?

— Baš mi je milo što vas vidim!

— Neobično sam zadovoljan što smo se opet sastali!

I oba hvalisavca posmatrahu jedan drugog nekoliko sekundi sa neprijateljskim kolebanjem, kao dva plemića koji počinju svađu i kostreše se da bi zaplašili jedan drugoga.

Borome prvi iz ozbiljnosti pređe u ljubaznost. Mišići na licu mu se opustiše i progovori sa izrazom vojničke iskrenosti i ljubazne učtivosti.

— Gospode bože! Što ste vi neki lukavi kumašin, gospodine Robere Brike!

— Ja, prečasni! — odgovori Šiko. — Zbog čega tako govorite, molim vas?

— Zbog onoga u jakobinskom manastiru, kada ste me ubedili da ste samo običan građanin. A u stvari, mora da ste deset puta veći lisac i hrabriji nego što su to tužilac i kapetan zajedno.

Šiko oseti da te reči idu samo s usana, a ne od srca.

— Ah, ah! — odgovori on dobrodušno. — A šta treba reći za vas, gospodine Borome?

— Za mene?

— Da, za vas.

— A zašto?

— Zato što ste hteli da me ubedite kako ste samo kaluđer. U stvari, vi ste deset puta veći lisac i od samog pape, i, kumašine, ni malo vas ne omalovažavam kad vam to kažem, jer danas je papa, imajte to na umu, opasno njuškalo.

— Mislite li vi to što govorite? — upita Borome.

— Sto mu gromova! Kad sam ja lagao?
— E kad je tako, daj ruku! I pruži Šikou ruku.
— Ah, što ste mi podvalili u manastiru, brate kapetane, — reče Šiko.

— Smatrao sam vas građaninom, moj gospodine, a vi dobro znate koliko je nama vojnicima stalo do građana.

— To je tačno, — reče Šiko smejući se, — kao i kaluđerima, a međutim, uhvatili ste me u klopku.

— U klopku?

— Bez sumnje; jer ste mi sa onim odelom razapinjali zamku. Jedan hrabar kapetan kao što ste vi neće bez velikog razloga da zameni oklop mantijom.

— Pred jednim ratnikom, — reče Borome — ja nemam nikakvih tajni. Tačno je! Imao sam izvesne lične razloge da budem u jakobinskom manastiru, a vi?

— I ja takođe, — reče Šiko — ali pst!

— Razgovarajmo malo o tome, hoćete li?

— Duše mi! Gorim od želje.

— Volite li dobro vino?

— Volim, kad je dobro.

— E, znate šta? Ja poznajem jednu krčmicu kojoj nema takmaca, po mome mišljenju, u celom Parizu.

— Znam i ja jednu — reče Šiko. — Kako se zove vaša?

— Rog izobilja.

— Aha! — reče Šiko i zadrhta.

— Šta je? Šta vam je?

— Ništa.

— Imate li štogod protiv te krčme?

— Ništa, naprotiv.

— Znate li je?

— Ne, i to me iznenađuje.

— Hoćete li da odemo do nje, druže?

— Kako da ne? Odmah.

— Hajdemo onda.

— Gde je to?

— Prema kapiji Burdel. Krčmar je stari meraklija, a zna tačno da oceni razliku između nepca čoveka kao što ste vi i grla žednog prolaznika.

— Drugim rečima, tamo možemo na miru da razgovaramo!
— I u podrumu, samo ako zaželimo. — I neće nas niko uznemiravati? — Zatvorićemo vrata.
— Hajdemo, — reče Šiko. — Vidim da ste čovek koji ume da se snađe i koji je isto tako dobro viđen u krčmama kao i u manastirima.
— Da ne mislite da sam u nekom sporazumu s krčmarem.
— Tako mi izgleda.
— Bogami nisam, i ovog puta ste se prevarili. Gazda Bonome mi prodaje vino kada mu zatražim, a ja mu plaćam kad mogu, to je sve.
— Bonome? — reče Šiko. — Časna reč, to je ime koje obećava.
— I koje ispunjava. Hodite, prijatelju, hodite.
„Oho! — pomisli Šiko i pođe za lažnim kaluđerom. — sad treba da izabereš najbolju od svih tvojih grimasa, prijatelju Šiko; jer ako te Bonome odmah pozna, obrao si bostan i ispašćeš budala”.

„ROG IZOBILJA”

Put kojim je Borome vodio Šikoa, i ne sumnjajući da ga je Šiko poznao isto tako dobro kao i on, podsećao je našega Gaskonjca na lepe dane njegovog mladog doba.

I zaista, koliko je puta, prazne glave, hitrih nogu, opuštenih ruku ili mlatarajući njima, kao što se to mangupski kaže, obasjan zimskim suncem, ili idući hladom leti, Šiko išao u „Rog izobilja” u koji ga je sada vodio jedan stranac!

Tada ga je nekoliko komada zlatnog novca, pa čak i srebrnog, koji je zvečao u njegovoj kesi o pojasu, činilo srećnijim od nekog kralja i on se prepuštao prijatnom blaženstvu neradnika koliko god je želeo. Nije ga čekala gospodarica u kući, ni gladno dete na vratima, ni zabrinuti roditelji koji su gundali kraj prozora.

I tada je Šiko bezbrižno sedao na drvenu klupu krčme, očekivao Gorenfloa, ili ga je još češće nalazio tu čim bi počela da se puši zdela gotovog jela.

Tada bi se Gorenflo odmah razveselio i Šiko, koji je oduvek bio oštrouman, dobar posmatrač i filozof, počeo bi da studira sve stepene njegovog pijanstva, da proučava tu čudnu prirodu kroz lako

isparenje razumljivog uzbuđenja. A pod uticajem dobrog vina, topli-
ne i slobode, vraćala se divna mladost, pobjednička i puna utehe.

Kada su prolazili preko raskrnicе Bisi, Šiko se izdiže na prste i
pokuša da vidi kuću koju je ostavio pod Remijevirh nadzorom, ali
je ulica bila kriva, a ne bi bilo pametno zaustavljati se. I zato pođe
dalje za Boromeom, i samo lako uzdahnu.

Uskoro se pojavi široka Ulica Sen-Žan, zatim manastir Sen-
Benoa i, skoro preko puta manastira, gostionica „Rog izobilja”, samo
malo oronula, malo prljavija, sa više pukotina, ali još uvek okružena
platanima i kestenovima spolja, a iznutra ukrašena svetlim kalaj-
nim loncima i sjajnim šerpama koje predstavljaju zlato i srebro za
gurmane i pijanice, ali koji privlače pravo zlato i srebro u džepove
gostioničara, i to iz privlačnih razloga čije poreklo treba tražiti u
prirodi.

Pošto je sa praga pogledao spoljašnjost i unutrašnjost gosti-
onice, Šiko pogrbi leđa i smanji se još za tri cola, iako se već bio
smanjio dok je išao s kapetanom. Zatim dade svom licu još jednu
podrugljivu grimasu sasvim suprotnu iskrenom i čestitom izgledu
svog lica i pripremi se da se suoči sa svojim starim poznanikom
gazdaBonomeom.

Uostalom, Borome pođe napred da pokaže put, a gazda pogleda
samo onoga što je išao prvi.

Ako je spoljašnjost krčme „Rog izobilja” dobila više pukotina, i
lice čestitog krčmara pokazivalo je zub vremena.

Pored bora, koje na ljudskom licu odgovaraju pukotinama na
licu kipova, gazda Bonome je bio zauzeo neki samouveren stav, koji
je na sve, izuzev na vojnike, ostavljao utisak nabusitosti i koji je nje-
govo lice činio gotovo grubim.

Ali je Bonome još uvek poštovao ratnike, to je bila njegova slaba
strana. Tu je naviku stekao u jednom delu grada koji je bio udaljen
od policijskog nadzora pod uticajem miroljubivih benediktinaca.

I zaista, kada bi se na nesreću zapodela neka kavga u toj slavnoj
krčmi, pre no što bi se stiglo do bazena da se pozovu Švajcarci ili
strelci-straže, mač je već počeo da radi, i to tako da je već nekoliko
jeleka bilo izbušeno.

Takav nemio događaj se već sedam ili osam puta dogodio
Bonomeu, a to ga je redovno koštalo po sto livara. I zato je pošto-
vao mač po onom sistemu: strah izaziva poštovanje.

Sa ostalim posetiocima „Roga izobilja”, đacima, sveštenicima, kaluđerima i trgovcima, Bonome je izlazio sam na kraj. Stekao je čak izvesnu slavu time što je jogunastim i rđavim platišama naticao na glavu veliku olovnu kofu i taj je postupak uvek dovodio na njegovu stranu nekoliko gostiju koji nisu izbijali iz kafane i koji su bili izabrani između najsnažnijih trgovačkih momaka iz susedstva.

Ali pored toga znalo se za njegovo dobro i čisto vino i svako je imao prava da sam ide u podrum da ga natoči. Svako je znao koliki je mogao biti njegov račun i niko se nije protivio njegovoj čudnovatoj čudi.

Nekoliko starih posetilaca pripisivali su te čudi tuzi koju je gazda Bonome imao u svome braku.

Takva su bar bila objašnjenja koja je Borome smatrao da mora dati Šikou o karakteru gazde čije su gostoprinstvo imali da oprobaju.

To rđavo raspoloženje gazda-Bonomea imalo je rđavih posledica u pogledu uređenja i udobnosti gostionice. I zaista, krčmar je znatno lebdeo, bar u mislima, iznad praktičnog života i nije poklanjao nikakvu pažnju ulepšavanju gostionice. I tako, kada je Šiko ušao u dvoranu, odmah je sve poznao; ništa nije bilo izmenjeno, izuzev čađave boje tavanice, koja je iz sivog prešla u crno.

U to srećno doba krčme još nisu upile onaj ljuti i bljutavi miris duvanskog dima, kojim su danas impregnirani drvenarija i zastori po salama, miris koji upijaju i odaju sve šupljikave i sunderaste stvari.

I pored dosta velike prljavštine i prividnog žalosnog izgleda, dvorana „Roga izobilja”, svojim čudnim mirisima, nije nimalo kvarila ono vinsko isparenje koje se bilo duboko uvuklo u sve predmete krčme, i tako, ako se sme reći, jedan pravi pijanac mogao je naći zadovoljstva u ovome hramu boga Baha, jer je udisao miris i tamjan koji je ovome bogu najdraži.

Kao što smo već kazali, Šiko uđe iza Boromea, te ga gostioničar nije ni video. Poznavao je najmračniji deo odaje i, kao da za druge i ne zna, pođe tamo da sedne, kad ga Borome zadrža.

— Čekaj malo, prijatelju, — reče mu — ima iza ove pregrade jedna sobica u kojoj dva čoveka mogu lepo da razgovaraju posle pića, pa čak i za vreme pića.

— Onda, hajd' mo tamo — reče Šiko.

Borome dade znak našem gostioničaru, kao da je hteo reći: „Prijetelju, tamo je slobodno?”

A Bonome mu odgovori drugim znakom, koji je govorio: „Slobodno je!”

I on povede Šikoa, koji se pravio da se spitiče po svima uglovi-
ma te sobice, tako poznate onim našim čitaocima koji su voleli da
izgube svoje vreme čitajući „Gospođu od Monsoroa”.

— Ovde! — reče Borome. — Pričekajte me ovde dok ja iskori-
stim povlasticu dozvoljenu poznavaoocima ove kuće i kojom ćete se
i vi koristiti kada budete poznatiji.

— Kakvu povlasticu? — upita Šiko.

— Da idete sami u podrum i da izaberete vino koje ćete piti.

— Oho! — reče Šiko. — Lepo je to pravo. Idite.

Borome izide.

Šiko ga je pratio očima; a zatim, čim se za njim zatvoriše vra-
ta, on ustade i podiže sa zida sliku „Ubistvo veresije”, koju su ubile
rdave platiše. Slika je bila uramljena u okvir od crnog drveta i činila
celinu sa drugom slikom na kojoj je bilo naslikano dvanaest grešni-
ka kako vuku đavola za rep.

Iza te slike nalazila se jedna rupa i kroz tu rupu se moglo gledati
u veliku dvoranu a da to niko ne primeti. Tu je rupu Šiko znao, jer
je bila po njegovom ukusu.

— Ah, ah! — pomisli on. — Ti me vodiš u krčmu u kojoj si po-
znat. Guraš me u sobičak misleći da me niko neće videti, a u toj se
sobici nalazi jedna rupa i zahvaljujući njoj ne možeš da učiniš ni-
jedan pokret a da ja ne vidim. Hajde, de, gospodine kapetane, nisi
ti baš takva sila!

I Šiko, izgovarajući te reči sa prezrenjem, prisloni oko na rupu,
koja je bila vesto izbušena u jednoj neravnini drveta.

Kroz rupu opazi Boromea kako najpre oprezno prisloni prst na
usne a zatim poče da razgovara sa Bonomeom, koji je na sve njegove
želje odobravao nemim klimanjem glave.

Prema micanju kapetanovih usana, Šiko, neobično vest za takve
stvari, pogodi da je izgovorenom rečenicom hteo reći: „Poslužite nas
u sobici, i ma kakvu buku da čujete, ne ulazite unutra”.

Posle toga Borome uze svetiljku koja je stalno gorela na jednom
sanduku, podiže jedan poklopac i sam siđe, u podrum, da iskoristi
najveću povlasticu koja je bila dozvoljena prijateljima radnje.

Šiko odmah zalupa na pregradu nekim naročitim načinom.

Kada začu da neko na taj način lupa, Bonome, koji se setio neke uspomene, duboko usađene u njegovom srcu, zadrhta, pogleda uvis i oslušnu.

Šiko zakuca i po drugi put, kao čovek koji se iščuđava što mu se na prvi poziv ne odazivaju.

Bonome potrča prema sobici i nađe Šikoa kako stoji u pretećem stavu.

Kad ga ugleda, Bonome uzviknu. Kao i svi drugi, mislio je da je Šiko mrtav, kao i svi drugi, mislio je da pred njim stoji avet.

— Šta to znači, gazda, — reče Šiko, — i otkad vi dozvoljavate da vas gosti kao što sam ja zovu dvaput?

— Oh! Dragi gospodine Šiko, — reče Bonome, — jeste li to vi, ili je to vaš duh?

— Bilo da sam to ja ili moj duh, — reče Šiko, — nadam se da ćete me u svemu poslušati pošto ste me poznali.

— Oh, začelo, dragi gospodine. Samo zapovedajte.

— Ma kakvu buku čuli u ovoj sobici, gazda Bonome, i ma šta se u njoj događalo, nadam se da ćete čekati da vas zovnu pa tek onda da uđete.

— To će mi utoliko biti lakše, dragi gospodine Šiko, što sam takvu istu primedbu upravo čuo od vašeg druga.

— Jeste, ali vas on neće pozvati, čujete li me dobro, gazda Bonome? Ja ću vas zvati. Ili ako vas on pozove, to je isto kao i da vas nije ni pozvao.

— Potpuno razumem, gospodine Šiko.

— Dobro. A sada udaljite sve vaše goste pod ma kakvim izgovorom, tako da za deset minuta budemo slobodni i potpuno sami ovde kod vas, kao da smo došli da postimo na Veliki petak.

— Za deset minuta, gospodine, Šiko, neće biti više ni žive duše u celoj gostionici, izuzev vašeg poniznog slugu.

— Dobro, Bonome, dobro, ja vas i sad isto onako cenim kao i ranije — reče Šiko dostojanstveno.

— Oh, bože moj! Bože moj! — šaputao je Bonome odlazeći. — Šta li će još da se dogodi u mojoj kući?

I kako se udaljavao idući natraške, udari u Boromea koji se vraćao iz podruma sa bocama.

— Jesi li čuo? — reče mu ovaj. — Za deset minuta neću nikog da vidim u radnji.

U znak odobravanja Bonome klimnu glavom, koju je inače prezrivo držao, i šmugnu u kuhinju, bez sumnje da bi u njoj razmislio o načinu na koji će zadovoljiti tražnju ova dva strašna gosta.

Borome se vrati u sobicu i nađe Šikoa koji ga je čekao ispruženih nogu i sa osmehom na usnama.

Mi ne znamo na koji je način gazda Bonome to izveo, ali deset minuta kasnije i poslednji đak je prelazio prag gostionice dodajući ruku poslednjem svešteniku sa rečima:

— Oho! Nešto se naoblačilo kod gazda-Bonomea. Bežimo dok nije počeo grad.

ŠTA SE DOGODILO U SOBICI GAZDA-BONOMEA

Kad se kapetan vratio u sobicu sa kotaricom u kojoj je bilo dvanaest boca, Šiko ga dočeka sa tako vedrim i nasmejanim izrazom, da je Borome skoro pomislio da je Šiko blesavko.

Borome pohita da otvori boce koje je doneo iz podruma; ali to nije bilo ništa u poređenju sa Šikoovom žurbom.

I zato pripreme nisu dugo trajale. Oba druga, kao stare pijanice, zatražiše nešto da se osole, da im se žeđ ne bi brzo ugasila. To im donese Bonome, koga svaki od njih još jednom pogleda.

Bonome svakom odgovori pogledom; ali da je neko mogao da oceni ta dva pogleda, uvideo bi razliku između pogleda upućenog Boromeu i onoga upućenog Šikou.

Kad Bonome izađe, obojica počеше da piju.

U početku, kao da je to bio veoma važan posao, koji ništa ne bi smelo da prekine, oba pijanca izvrnuše dobar broj čaša bez ijedne reči.

Naročito je Šiko bio odličan. Jedino što je kazao: „Bogami, divan burgundac!” i „Tako mi duše, šunka je odlična!” Za to vreme popio je dve boce, to jest uz svaku rečenicu po jednu bocu.

— „Bogami!” šaputao je za sebe Borome. „Imao sam jedinstvenu sreću da naiđem na ovakvog pijanicu.”

Kod treće boce Šiko podiže oči k'nebu.

— Mi baš pijemo kao da smo resili da se napijemo.

— Mnogo je slana ova kobasica! — reče Borome.

— A, dopada vam se, — reče Šiko. — Pa nastavimo, prijatelju, mogu ja dobro da potegnem.

I svaki od njih isprazni još po jednu bocu. Vino je uticalo različito na ova dva druga: Šikou je razvezalo jezik, a Boromeu vezalo.

— Ah! — prošapta Šiko. — Ti nešto čutiš, prijatelju, sumnjaš u sebe.

— Ah! — govorio je nečujno Borome. — Ti brbljaš: znači opijaš se.

— Koliko vam je boca potrebno, kumašine? — upita Borome.

— Za šta? reče Šiko. — Da biste bili veseli?

— Četiri mi je dosta.

— A da vas uhvati?

— Pa, računajte šest.

— A, da biste bili pijani? — Onda dvaput više.

„Gaskonjac!” pomisli Borome. „Šeprtlja, a tek je kod četvrte”. — More, imamo još vremena — reče, i izvadi iz korpe svakom petu bocu.

Samo, Šiko primeti da su onih pet boca desno od Boromea upola prazne, ili ispražnjene samo za dve trećine; nijedna nije bila potpuno prazna.

To je potvrdilo njegovu sumnju, koja se javila još u početku, da je kapetan smerao nešto protiv njega.

On ustade da prihvati petu bocu koju mu je Borome pružao i poklecnu.

— A! Jeste li osetili?

— Šta?

— Jedan potres zemljotresa.

— Ehe!

— Jeste. Sto mu gromova! Sreća što je krčma „Rog izobilja” jaka, iako je građena na kolju.

— Kako! Zar je ona građena na kolju? — upita Borome.

— Bez sumnje. Čim se okreće.

— To je istina — reče Borome i iskapi svoju čašu do dna. — Osetio sam, ali nisam znao za uzrok.

— Zato što ne znate latinski, — reče Šiko — zato što niste čitali raspravu *De natura rerum*¹⁴. Da ste je čitali, znali biste da se ništa ne događa bez uzroka.

14 O prirodi stvari.

— Pa lepo, dragi moj kojega, — reče Borome — pošto ste i vi kapetan kao i ja, je l' tako?

— Kapetan od glave do pete — reče Šiko.

— Pa lepo, dragi moj kapetane! — nastavi Borome. — Pošto nema ničega bez uzroka, kao što vi smatrate, recite mi kakav je bio uzrok vašem prerušavanju.

— Kakvom prerušavanju?

— Onom kad ste došli kod don Modesta.

— Kako sam bio prerušen?

— Kao građanin.

— Ah, jeste!

— Recite mi to za početak mog filozofskog vaspitanja.

— Drage volje, ali i vi ćete meni reći zašto ste se prerušili u ka-
luđera, hoćete li? Poverenje za poverenje.

— Daj ruku! — reče Borome.

— Daj! — reče Šiko.

I pruži svoju ruku kapetanu.

Ovaj pljesnu odsečno šakom po Sikoovoj ruci.

— A sad ja — reče Šiko.

I udari Boromeovu šaku po strani.

— U redu, a? — reče Borome.

— Vi hoćete da znate zašto sam bio obućen kao građanin —
upita Šiko jezikom koji je bivao sve teži i teži.

— Jeste, to me kopka.

— A vi ćete onda meni sve reći?

— Dajem vam reč kapetana; uostalom, zar se nismo sporazumeli.

— Tako je; zaboravio sam. Pa lepo! To je sasvim prosta stvar.

— Pa recite onda.

— Iz dve reči znaćete sve.

— Slušam vas.

— Uhodio sam za račun kralja.

— Šta, uhodili ste?

— Jesam.

— Vi ste, znači, uhoda po zanimanju?

— Ne, već iz zadovoljstva.

— Pa šta ste uhodili kod don Modesta?

— Sve. Uhodio sam pire svega don Modesta, zatim brata
Boromea, pa maloga Žaka i onda ceo manastir.

— Pa šta ste otkrili, dragi prijatelju?
— Najpre sam otkrio da je don Modesto velika budala.
— Nije potrebno biti mnogo pametan za to.
— Pardon, pardon! Njegovo Veličanstvo Anri III, koji nije glupak, smatra ga za prvaka crkve i misli da od njega načini vladiku.
— Dobro. Nemam ništa protiv tog unapređenja, naprotiv, toga dana ću se slatko nasmejati. A šta ste još otkrili?
— Otkrio sam da je izvestan brat Borome kapetan a ne kaluđer.
— Ah, zaista! I to ste otkrili?
— Na prvi pogled.
— A posle toga?
— Otkrio sam da se i mali Žak vežba rapirom dok ne počne i mačem i da se vežba. na lutki pre no što pređe na ljude.
— A, otkrio si to? — reče Borome i nabra obrve. — A šta si još otkrio?
— Oh! Daj mi da pijem, jer se bez toga neću ničega setiti.
— Primećuješ li da si naćeo i šestu bocu? — reče Borome i nasmeja se.
— Dakle, opijam se — reče Šiko. — Jesmo li mi ovde došli da filozofiramo?
— Došli smo da pijemo.
— Pa pijmo, onda!
I Šiko napuni svoju času.
— A sad? — upita Borome pošto je sve odobravao Šikou. — Sećaš li se?
— Čega?
— Šta si još video u manastiru?
— Pa dabome! — reče Šiko.
— Pa šta si video?
— Video sam kaluđere koji su umesto mantijaša bili vojničine i umesto da se pokoravaju don Modastu, pokoravali su se tebi. Eto, to sam video.
— Je l' istina? Ali to nije bez sumnje sve?
— Nije. Ali daj rni da pijem, inače gubim pamćenje. I kako je Šikoova boca bila prazna, on pruži čašu Boromeu, koji mu nali iz svoje.
Šiko bez predaha iskapi čašu.

- E hajde, da li se sećaš? — reče Borome.
- Da li se sećam?... Pa dabome!
- Šta si još video?
- Video sam da se tu kuje neka zavera.
- Zavera! — reče Borome i preblede.
- Jeste, zavera, — odgovori Šiko.
- Protiv koga?
- Protiv kralja.
- U kom cilju?
- U cilju da ga uhvate.
- A kad?
- Kad se bude vraćao iz Vensana. — Grom i pakao!
- Molim?
- Ništa. A, i to si video?
- Video sam.
- I obavestili ste o tome kralja?
- Pobogu! Pa zato sam i došao!
- Znači, da je zbog vas propao onaj pokušaj? — Zbog mene,
- reče Šiko.
- E, skote! — prošapta Borome kroz zube.
- Šta kažete? — upita Šiko.
- Kažem da ste imali dobre oči, prijatelju.
- Pih! — reče Šiko zaplićući jezikom. — Video sam ja još mnogo drugih stvari. Dajte mi jednu od tih vaših boca i začudićete se kad vam kažem šta sam video.
- Borome pohita da udovolji Šikoovoj želji.
- Hajde — reče mu. — Začudite me.
- Pre svega, — reče Šiko — video sam ranjenog gospodina od Majena.
- Eh!
- Čudna mi čuda! Susreo sam ga na putu. A zatim sam video zauzimanje Kaora.
- Šta! Zauzimanje Kaora! Vi, znači, dolazite iz Kaora?
- Nesumnjivo. Ah, kapetane! To je bilo lepo videti. Zaista za jednog vojnika kao što ste vi, to je bio divan prizor.
- U to i ne sumnjam. Znači, bili ste sa navarskim kraljem?
- Bili smo zajedno, dragi prijatelju, kao sad ja i vi.
- I napustili ste ga?

— Da tu novost javim francuskom kralju.
 — I vi ste bili u Luvru?
 — Četvrt sata pre vas.
 — Onda, kako se otada nismo razilazili, neću vas ni pitati šta ste videli od našeg viđenja u Luvru.
 — Naprotiv, pitajte, pitajte, jer, bogami, to je i najzanimljivije.
 — Pa recite, onda.
 — Recite, recite, — reče Šiko. — Sto mu gromova! Lako je to kazati. Recite!
 — Pa napregnite se.
 — Još jednu čašu vina da razdrešim jezik... punu, tako! E, lepo, video sam, druže, da si vadeći iz džepa pismo Njegove Visosti vojvode od Giza, još jedno pismo ispustio na pod.
 — Drugo pismo! — uzviknu Borome i poskoči.
 — Jeste — reče Šiko. — Evo ovde je.
 I pošto je nesigurnom rukom dva-tri puta promašio, udari vrhom prsta u jelek od bivolje kože, baš na mestu gde je bilo pismo.
 Borome uzdrhta kao da je Šikoov prst bio od usijanog gvožđa i da ga je to usijano gvožđe dotaklo po golim grudima a ne po jeleku.
 — Oh, oh! — reče Borome. — Sad samo nedostaje još nešto.
 — Gde nedostaje?
 — Pa za taj vaš iskaz što ste videli.
 — Šta nedostaje.
 — Da znate kome je pismo upućeno.
 — Ah! Čudna mi čuda! — reče Šiko i opusti obe ruke na sto. — Ono je upućeno gospođi od Monpansijea.
 — Gospode bože! — uzviknu Borome. — Ali nadam se da niste o tome ništa kazali kralju?
 — Ni reči, ali ću mu reći.
 — A kada?
 — Kad malo prodremam — reče Šiko.
 I glava mu klonu na ruke, kao što su mu maločas klonule ruke na sto.
 — Ah, vi znate da ja imam pismo za vojvotkinju? — upita kapetan prigušenim glasom.
 — Znam to sasvim tačno — jedva izgovori Šiko.

— I da možete da se držite na nogama, vi biste išli u Luvr?

— Išao bih u Luvr.

— I potkazali biste me?

— I potkazao bih vas.

— Znači, to nije šala?

— Šta?

— Da ćete čim prodremate...

— Pa šta onda?

— Kralj će sve znati?

— Ali, dragi prijatelju, — reče Šiko i podiže glavu gledajući u Boromea umornim pogledom — da se razumemo. Vi ste zaverenik, a ja sam uhoda. Zavera me zanima samo toliko dok je ne otkrijem. Vi kujete za veru, ja vas potkazujem. Svako radi svoj zanat, to je sve. Laku noć, kapetane.

I izgovorivši te reči, Šiko ne samo što zauze prvobitan položaj, već se tako namesti na stolici i stolu da je lice zario u šake, a šlem zabacio na potiljak i na taj način ostavio slobodna samo leđa.

A i leđa, koja su sad bila bez oklopa jer se on nalazio na stolici kraj njega, bila su zgodno ispupčena.

— Ah! — reče Borome posmatrajući netremice svog druga sa plamenom u očima. — Ah! Ti hoćeš da me potkažeš, dragi prijatelju?

— Čim se probudim, dragi prijatelju, kazali smo, — reče Šiko.

— Ali treba znati da li ćeš se probuditi! — uzviknu Borome.

I u tom momentu strahovitim udarcem zabi nož u leđa svog druga u piću, u nadi da ga skroz probode i prikuje za sto.

Ali Borome nije računao na košulju od gvozdene žice koju je Šiko uzeo iz oružnice don Modesta.

Nož se prebi kao da je od stakla kad dodirnu pancirnu košulju, koja je već po drugi put Šikou spasla život.

Sem toga, pre no što je ubica došao k sebi od čuđenja, desna ruka Šikoa, koja polete kao ponesena oprugom, opisa polukrug i pesnicom, u težini pet stotina livara, udari Boromea po licu. Sav krvav i izubijan, Borome se sruči kraj zida.

Za jednu sekundu Borome ustade, u drugoj ruci već je imao mač.

Te dve sekunde bile su Šikou dovoljne da ustane i da izvuče mač iz korica.

Kao nekom čarolijom iščeze mu sve pijanstvo iz glave. Stajao je upola pognut na levoj nozi, oštra oka, čvrste ruke i spreman da dočeka neprijatelja.

Sto sa praznim bocama, koji je sada bio bojno polje, ležao je između dva protivnika i svakome od njih služio kao zaklon.

Ali kada je Borome opazio da mu krv iz nosa curi po licu, on planu, bez ikakve opreznosti pojuri no svoga neprijatelja i priđe mu koliko god mu je to sto dozvoljavao.

— Dvostruka budalo! — reče mu Šiko. — Zar ne vidiš da si pijan, jer ti ne možeš da me dohvatiš sa drugog kraja stola, dok je moja ruka duža za šest palaca od tvoje i, prema tome, i moj je mač za šest palaca duži od tvoga? Evo da ti i dokažem, gle!

I Šiko, ne naginjući se napred, brzo kao munja ispruži ruku i ubode Boromea usred čela.

Borome viknu, ne toliko od bola, koliko od srdžbe, i kako je bio neobično hrabar, udvostruči žestinu napadanja.

Šiko sa druge strane stola uze jednu stolicu i mirno sede.

— Bože moj, što su vojnici glupi! — reče i sleže ramenima. — Misle da umeju da vladaju mačem, a najobičniji građanin može da ih ubije kao muhu, samo ako mu se prohte. Pazi sad! Hoće da mi istera oko. Šta! Penješ se na sto. Dobro, samo ti je to trebalo! Ali pazi se dobro, magarče matori, udarci odozdo nagore strašni su i samo da hoću, pogledaj, natakao bih te kao ševu na ražanj.

I on ga ubode u trbuh, kao što ga je maločas ubo u čelo.

Borome gnevno riknu i skoči sa stola.

— Hvala bogu! — reče Šiko. — Sad smo na ravnom i možemo da razgovaramo uporedo sa mačevanjem. Ah, kapetane, kapetane, dakle tako, između dve zavere, pokatkad nekog i ubijamo, a?

— Ja radim za svoju stvar ono što i vi činite za svoju — reče Borome koji se opet uozbiljio i protiv volje, uplašivši se od nekog tamnog plamena koji je sebao iz Šikoovih očiju.

— Ovakav mi se govor dopada, — reče Šiko. — Međutim, prijatelju, sa zadovoljstvom vidim da vredim više od vas. O, ovo nije rđavo.

Borome je zadao Šikou jedan udarac koji ga je okrznuo po grudima.

— Nije rđavo, ali ja znam za taj udarac, to je onaj što ste pokazali malome Žaku. Rekao sam, dakle, prijatelju, da vredim više od

vas, jer ja još nisam ni započeo borbu, ma koliko da gorim od želje. Štaviše, dozvolio sam vam da izvedete svoj plan i dao vam potreban prostor za to, pa se čak u ovom trenutku samo branim, to je zato što hoću da vam predložim jedan sporazum.

— Neću ništa da čujem! — uzviknu Borome, očajan zbog mirnoće protivnika. — Ništa!

I on nanese Šikou jedan udarac koji bi ga skroz proburazio, samo da ga Šiko svojim dugim nogama nije izbegao.

— Ipak ću ti reći taj sporazum, da ne bih imao sebi ništa da prebacujem.

— Ćuti! — reče Borome. — Uzalud je, ćuti!

— Slušaj, — reče Šiko — to je zbog moje savesti. Ja nisam žedan tvoje krvi, razumeš me? I ubiću te samo u krajnjoj nuždi.

— Pa ubij me, ubij me, ako možeš! — uzviknu očajnički Borome.

— Neću. Jednom sam u svom veku ubio mačem borca kao što si ti, čak, rekao bih, i boljeg od tebe. Grom i pakao! Ti ga poznaješ; i on je bio od Gizovih, neki advokat.

— Ah! Nikola David! — prošapta Borome uplašen time i spremi se sav za odbranu.

— Baš njega.

— Ah! Dakle, to si ga ti ubio?

— Ah! Bože moj! Ja sam ga ubio, i to jednim lepim udarcem koji ću ti pokazati, samo ako ne pristaneš na sporazum.

— Pa dobro! Kakav je to sporazum? Da vidimo.

— Preći ćeš iz službe vojvode od Giza u kraljevu službu, ali nećeš ni tu napustiti.

— Znači, da postanem uhoda kao ti?

— Ne baš kao ja. Biće malo razlike. Mene ne plaćaju, a tebe će plaćati. Najpre ćeš mi pokazati to pismo gospodina vojvode od Giza gospođi vojvotkinji od Monpansijea. Dozvolićeš mi da ga prepisem i ja ću te pustiti na miru do nove prilike. Šta veliš? Zar nisam ljubazan?

— Evo ti! — reče Borome. — To je moj odgovor. Boromeov odgovor bio je udarac, tako brzo izveden, da vrh mača okrznu rame Šikoa.

— Oho! — reče Šiko. — Vidim da je neophodno da ti pokažem udarac kakav je dobio Nikola David. To je jednostavan i lep udarac.

I Šiko, koji se dotle samo branio, kroči i poče da napada.

— Evo, ovo je taj udarac — reče Šiko. — Najpre pravim jedan nizak prodor.

I Šiko načini prodor. Borome ga izbeže ustuknuvši; ali posle tog prvog koraka povlačenja bio je primoran da stane, jer je udario u pregradu.

— Dobro! To je to. Ti si odbio kružni udarac i pogrešio si, jer je moja ruka bolja od tvoje. Zatim, ukrštam mačeve i ponovo napadam visokom tercom, stupam napred i ti si ranjen, ili bolje reći mrtav.

I zaista, udarac je išao uporedo sa objašnjavanjem i tanki rapir uđe u Boromeove grudi, kao igla kliznu između dva rebra i tupim udarom se duboko zari u čamovu pregradu.

Borome ispruži ruke i ispusti mač. Krvave oči mu se razrogačiše, usta mu se otvoriše a crvena pena mu se pojavi na usnama. Glava mu klonu na rame sa uzdahom koji je ličio na izdisaj. Zatim noge malaksaše i njegovo telo se otpusti, rana se još proširi, ali mač nije mogao da se odvoji od pregrade, pošto ga je Šikoova ruka držala čvrsto prikovanog. Tako je nesrećnik kao neki veliki leptir ostao prikovan za zid o koji su mu noge udarale s vremena na vreme.

Šiko, hladan i pribran kao što je uvek bio u ovako ozbiljnim trenucima, a naročito kada je u dnu srca bio ubeđen da je uradio sve što mu je savest nalagala, pusti mač koji ostade vodoravno zaboden, otpasa kapetanov kaiš, pretrese mu jelek, uze pismo i pročita adresu: *Vojvotkinji od Monpansijea*

Dotle je krv u jakim mlazevima curila iz rane i naranjenikovom licu se već ukazaše samrtne muke.

— Ja umirem, izdišem — krkljao je on. Gospode, sažali se na mene!

Taj poslednji uzdah za božjim milosrđem, od čoveka koji bez sumnje do ovog poslednjeg trenutka nikad nije ni pomislio na nje-ga dirnu Šikoa.

— Budimo milostivi, — reče on — i kad već ovaj čovek mora da umre, neka bar umre što je moguće lakše.

Onda priđe drvenoj pregradi, s mukom izvuče svoj mač iz zida i poče da pridržava telo Boromea da ne bi tresnulo o pod.

Ali ta poslednja predostrožnost bila je nepotrebna. Hladna smrt je naglo došla i već je bila obuzela sve udove pobeđenoga. Noge mu poklecnuše, on skliznu iz ruku Šikoa i tupo se sruči na pod.

Usled tog potresa iz rane pokulja talas crne krvi a sa njome i ostatak života kapetana Boromea.

Tada Šiko ode, otvori vrata sobice i zovnu Bonomea. Nije ga dvaput zvao. Krčmar je prisluškiavao: na vratima i čuo sve: i lupu stola i klupa, zveket mačeva i pad teškog tela. Čestiti gazda Bonome je imao dosta iskustva sa vojnicima. Naročito je dobro poznavao Šikoa, tako da je posle one opomene znao tačno i po redu šta se dešavalo.

Jedino nije znao koji je od njih dvojice podlegao.

Mora se odati priznanje gazda-Bonomeu; na licu mu se poja-vi izraz prave radosti kada je čuo glas Šikoa i kada je video da je Gaskonjac ostao živ i zdrav.

Šiko, kome ništa nije moglo da promakne, primeti taj izraz i bi mu milo u duši.

Bonome uđe u sobicu drščući.

— Ah! Isuse! — uzviknu kada vide kapetanovo telo kako se kupa u krvi.

— Eh, bože moj, jadni moj Bonome, — reče Šiko — eto šta se od nas načini. Kao što vidiš, naš dragi kapetan je teško bolestan.

— Oh, dobri moj gospodine Šiko! — uzviknu Bonome, skoro gotov da se onesvesti.

— Pa šta ti je? — upita ga Šiko.

— Zašto ste izabrali baš moj lokal da ovo uradite? Tako lep kapetan!

— Zar bi ti više voleo da je Šiko mrtav, a Borome zdrav?

— A, to ne! — uzviknu gostioničar od sveg srca.

— E, vidiš! To bi se i dogodilo da nije bilo providenja.

— Zaista?

— Kažem ti! Pogledaj mi leđa, nešto me bole, prijatelju. I poguri se pred krčmarem, tako da mu plećke dođoše baš pred njegove oči. Između plećaka jelek je bio probušen a jedna krvava mrlja, velika kao srebrn talir, širila se oko rupe na jeleku.

— Krv! — uzviknu Bonome. — Krv, vi ste ranjeni! — Čekaj, čekaj.

I Šiko najpre skide jelek, a zatim i košulju.

— Pogledaj sada, — reče mu.

— Ah, vi ste imali oklop! Ah, kakva sreća, dragi gospodine Šiko! I vi kažete da je ovaj zlikovac hteo da vas ubije?

— E, bože moj! Valjda se nisam sam ranio među pleća. A šta vidiš sada?

— Jedna je petlja presečena.

— A, dobro je on bio zapeo, naš dragi kapetan. A ima li krvi?

— Ima. Mnogo krvi ispod mreže.

— Onda da je skinemo, — reče Šiko.

Šiko skide košulju od žice i pokaza nago poprsje koje kao da je načinjeno od samih kostiju na kojima su bili pričvršćeni mišići a zatim koža prilepljena uz mišiće.

— Ah, gospodine Šiko! — uzviknu Bonome. — Imate ranu široku kao tanjir.

— Jeste, jeste, to je krv nasela. To je ono što lekari nazivaju ekimoza. Daj mi malo čistog zavoja, sipaj u jednu čašu pola čistog maslinovog ulja, a pola talog od vina i operi mi to mesto, prijatelju.

— Ali ovo telo, gospodine Šiko, šta ću s njime da radim?

— To se tebe ne tiče.

— Šta? To se mene ne tiče?

— Ne. Daj mi pero, mastila i hartije.

— Odmah, gospodine Šiko. I Bonome istrča iz sobice.

Za to vreme je Šiko, koji nije smeo da gubi vreme, grejao na svetiljci vrh svog malog noža i sekao po sredini voštani pečat kojim je pismo bilo zatvoreno.

Kada je otvorio koverat, Šiko izvuče pismo napolje i poče da ga čita sa očevitim izrazom zadovoljstva.

Baš kad je završavao čitanje, gazda Bonome se vrati noseći ulje, vino, hartiju i pero.

Šiko stavi preda se pero, mastilo i hartiju, zatim sede za sto i podmetnu Bonomeu leđa sa stoičkom ravnodušnošću.

Bonome shvati i poče da ga trlja.

I kao da to nije bila bolna rana već neko prijatno golicanje, Šiko je za to vreme prepisivao pismo koje je vojvoda od Giza uputio svojoj sestri i svaku reč je propraćao objašnjenjima.

„Draga sestro, pohod na Anvers je za sve bio uspešan, samo ne za nas. Čučete da je vojvoda od Anžuja poginuo, ali ne verujte, on je živ.

On je živ, čujete li? U tome je ceo problem.

U tim rečima nalazi se cela jedna dinastija. Te dve reči odvajaju lorensku kuću od francuskog prestola više nego najveća provalija.

Ali nemojte mnogo da se uznemiravate zbog toga, pronašao sam dve ličnosti za koje sam mislio da su mrtve, ali koje još žive i dok su te dve ličnosti u životu, ima izgleda za kneževu smrt.

Mislite samo na Pariz. Za šest nedelja biće vreme da Liga stupi u dejstvo. Neka naši ligaši znaju da se trenutak približava i budu spremni.

Vojska je na nogama. Računamo na dvanaest hiljada sigurnih i dobro opremljenih ljudi. S tom ću vojskom ući u Francusku, pod izgovorom da napadnem nemačke hugenote koji će ići u pomoć Anriju od Navare. Potući ću hugenote i kad uđem u Francusku kao prijatelj, ponašaću se kao gospodar”.

— Oho! — reče Šiko.

— Da vas nisam povredio? — reče Bonome i prestade sa trljanjem.

— Jesi prijatelju.

— Ja ću onda lakše, budite bez brige.

Šiko nastavi: „*P. S. Potpuno se slažem sa vašim planom u pogledu četrdeset i pet vitezova. Samo, dozvolite mi da vam kažem, draga sestro, vi ukazujete tim mangupima veću čast nego što oni zaslužuju...*”

— Do đavola! — reče Šiko. — Ovo ovde mi je nejasno.

I ponovo pročitao: „*Potpuno se slažem sa vašim planom u pogledu četrdeset i pet vitezova...*”

— Kakav je to plan? — upita se Šiko.

„... *Samo dozvolite mi da vam kažem, draga sestro, vi tim mangupima ukazujete veću čast nego što oni zaslužuju*”.

— Kakva li je to čast? I Šiko ponovi:

„... *nego što oni zaslužuju. Vaš brat koji vas voli, Anri od Lorene*”

— Najzad, — reče Šiko, — sve je jasno, izuzev ovog dodatka. Dobro! Pazićemo na dodatak.

— Dragi gospodine Šiko, — usudi se Bonome da progovori, videvši da je Šiko prestao da piše mada nije prestao da misli — dragi gospodine Šiko, niste mi kazali šta ću da radim sa ovim lešom?

— To je bar prosta stvar.

— Za vas jeste, jer ste prepuni mašte, ali ja?

— E, slušaj onda! Pretpostavi, na primer, da se taj nesrećni kapetan zavadio na ulici sa Švajcarcima ili nemačkim najamnicima i da su ga doneli ranjenog, da li bi ti odbio da ga primiš?

— Sigurno ne bih, izuzev ako biste to vi zabranili, gospodine Šiko.

— Pretpostavi onda da su ga ovde smestili i da je, on, i pored tvoje nege, izdahnuo na tvojim rukama. To bi bio nesrećan slučaj i ništa više, zar ne?

— Nesumnjivo.

— I umesto da dobiješ prekor, ti ćeš zaslužiti pohvalu za svoju čovečnost. Pretpostavi dalje da je čestiti kapetan na umoru izgovorio tebi poznato ime nastojnika jakobinskog manastira.

— Don Modesta Gorenfloa? — uzviknu Bonome začuđeno.

— Jeste, don Modesta Gorenfloa. I slušaj! Izvesti ćeš don Modesta, don Modest će odmah dotrčati i kako će se u džepu mrtvača naći njegova kesa — razumeš li me? Važno je da se nađe njegova kesa i to ti kažem radi obaveštenja — a kako će se u jednom džepu naći kesa, a u drugom ovo pismo, neće izbiti nikakva sumnja.

— Razumem vas, dragi gospodine Šiko.

— Pored toga, primićeš nagradu umesto kazne.

— Vi ste veliki čovek, dragi gospodine Šiko. Idem sad odmah u jakobinski manastir.

— Čekaj malo, do đavola! Kazao sam ti, kesu i pismo.

— A, jeste... Pa pismo je u vašim rukama?

— Tako je.

— Ne treba reći da je pismo čitano i prepisano?

— Gospode! Baš zato što je to pismo stiglo netaknuto dobićeš nagradu.

— Postoji, znači, neka tajna u tom pismu?

— U današnje vreme, dragi moj Bonome, u svačemu ima tajne.

I posle tog čudnog odgovora Šiko ponovo pričvrsti svilenu traku ispod pečata, a zatim tako vešto sastavi vosak pečata, da ni najizvežbanije oko ne bi ništa moglo da primeti.

Posle toga vrati pismo u kapetanov džep, naredi da mu se na ranu stavi platneno rublje natopljeno u ulje i vinski talog u vidu zavoja, ponovo obuče košulju od žice pa preko nje svoju košulju, uze mač, obrisa ga, gurnu ga u kaniju i pođe.

Zatim se vrati i reče;

— Najzad, ako ti se priča koju sam izmislio ne dopada, ostaje ti jedino da kažeš kako se kapetan sam probo mačem.

— Samoubistvo?
— Pa dabome! To nikoga ne tereti, razumeš li?
— Ali u tom slučaju tog nesrećnika neće sahraniti u svetoj zemlji.
— Pih! — reče Šiko. — Kao da bi mu to pričinilo neko veliko zadovoljstvo.
— Pa kako da ne.
— Onda radi kako najbolje misliš, dragi moj Bonome. Zbogom!
Zatim se i drugi put vrati.
— A! Zaboravio sam — reče. — Platiću ti ja pošto je on mrtav. I Šiko baci tri zlatna talira na sto.
Posle toga stavi kažiprst na usne u znak ćutanja i izađe.

MUŽ I LJUBAVNIK

Kada je Šiko ponovo ugledao Ulicu Ogisten, tako tihu i pustu, kuće koje su se nalazile ispred njegove, i najzad svoju dragu kućicu, sa trouglim krovom, svojim crvotočnim balkonom i olukom sa slivnicima u obliku zmaja, osetio je snažno uzbuđenje.

Toliko se plašio da će umesto kuće naići samo na pustoš, toliko se plašio da ne vidi celu ulicu popaljenu dimom nekog požara, da sumu ulica i kuća izgledale kao čudo od čistoće, miline i sjaja. Šiko je sakrio ključ od svoje drage kućice u šupljinu jednog kamena koji je služio za temelj jednog od stubova balkona. U to doba ključ od ma kakvog kovčega ili ormana bio je po veličini i težini ravan najvećem ključu današnjih kuća, a ključ od kuće, prema tome, bio je isti kao ključevi današnjih gradova.

Zato je Šiko odmah uvideo koliku bi težinu morao da nosi po džepovima i odlučio da ga sakrije na mestu koje smo sad opisali.

Mora se priznati da je Šiko osetio izvesnu drhtavicu kada je zavukao ruku u rupu u kamenu. Ali posle tog drhtaja nastupila je neizmerna radost kada je pod prstima osetio hladno gvožđe.

Ključ je zaista bio tu gde ga je Šiko i ostavio. Isto je tako bilo i sa nameštajem u prvoj sobi, sa daščicom koja je bila prikovana za gredu, kao i sa hiljadu talira koji su i dalje dremali u svome hrastovom skrovištu.

Šiko nije bio tvrdica; naprotiv, često je rasipao zlato, žrtvujući novac za pobjedu neke ideje, što čini svaki čovek koji ima neke vrednosti. Ali čim bi ta ideja prestala da bude važna, to jest, tim bi prestala potreba za žrtvovanjem novca; jednom rečju, čim bi duša opet dozvoljavala telu da živi i da uživa, tada bi zlato, taj prvi večiti i stalni izvor svih uživanja, dobijao opet svoju vrednost u očima našeg filozofa i tada niko bolje od njega nije znao na koliko se slatkih delića može da raščlani jedan komad koji se naziva talir.

„Sto mu muka!” šaptao je Šiko dok je čučao u sredini sobe sa podignutom daskom i blagom pred očima. „Sto mu muka! Baš imam dobrog suseda! Divan mladić. Nije mi ništa dirao i sačuvao mi je blago. Bogami, to je delo koje u današnje vreme ne može ničim da se nagradi. Nema šta! Moram da mu zahvalim, i to još večeras!”

Zatim Šiko opet namesti daščicu preko grede i dasku preko toga, a onda priđe prozoru i pogleda preko puta.

Kuća je sad imala onaj sivi i sumorni izgled kakav u svojoj mašti uvek dajemo kućama koje nam izgledaju tajanstvene.

„Još nije vreme spavanju”, reče Šiko, „a uostalom, ti ljudi tamo, siguran sam, i nisu neki spavači. Hajd’ da vidimo!”

Siđe dole, pođe prema kući, a zatim zakuca na susedova vrata sa najljubaznijim izrazom lica.

Ču neki šum na stepeništu, potom bat nekih koraka, ali je ipak dosta dugo čekao pre nego je ponovo zakucao.

Na to novo kucanje, vrata se otvoriše i u senci se pojavi jedan čovek.

— Hvala i dobro večer! — reče Šiko pružajući ruku. — Ja sam se, evo, vratio i došao sam da vam zablagodarim, dragi susede.

— Molim? — reče jedan glas koji kao da ništa nije shvatao i čiji naglasak iznenadi Šikoa.

U isto vreme čovek ustuknu korak unazad.

— Gle! Prevario sam se — reče Šiko. — Vi niste bili moj sused kada sam pošao na put, a, međutim, poznajem vas, tako mi bogal!

— I ja vas poznajem — reče mladić.

— Vi ste gospodin vikont Ernoton od Karmenža?

— A vi, vi ste Duh?

— Jesam zaista, — reče Šiko — dolazim s neba.

— Pa, šta ste želeli? — upita ga mladić malo osorno. — Izvinite, možda vas uznemiravam, dragi gospodine?

— Ne, samo mi dozvolite da vas upitam mogu li vas čime uslužiti?

— Ničim, hvala! Ja sam hteo samo da govorim sa gazdom kuće.

— Pa onda, govorite!

— Kako to?

— Pa tako. Gazda kuće sam ja.

— Vi? A otkad, molim vas?

— Bože moj! Od pre tri dana.

— Znači, ta se kuća prodavala.

— Izgleda, pošto sam je ja kupio.

— A stari sopstvenik?

— Kao što vidite, više ne stanuje ovde!

— A gde je?

— Nemam pojma.

— Ama čekajte: da se razumemo — reče Šiko.

— Ni ja ništa drugo ne želim, — odgovori Ernoton sa vidljivim nestrpljenjem — samo da se razumemo što pre.

— Raniji vlasnik je bio čovek od svojih dvadeset pet do trideset godina koji je izgledao kao da ima četrdeset?

— Ne. To je bio čovek od šezdeset pet do sedamdeset godina i tako je i izgledao.

— Čelav?

— Ne, naprotiv. Imao je gustu belu kosu.

— Imao je veliki ožiljak s leve strane, je l' tako?

— Nisam video ožiljak na licu, ali sam video bezbroj bora.

— Onda ništa ne razumem — reče Šiko.

— Naposletku, — nastavi Ernoton posle jednog trenutka ćutaj-nja — šta ste hteli s tim čovekom, dragi gospodine Duše?

Šiko umalo ne priznade šta je hteo, ali odjednom ga Ernotonovo iznenađenje podseti na jednu poslovicu, tako dragocenu ljudima koji žele da sačuvaju tajnu.

— Hteo sam da mu učinim jednu malu posetu, kao što to biva među komšijama, to je sve.

Tako Šiko nije ni slagao, a nije ništa ni kazao.

— Dragi moj gospodine, — reče Ernoton učtivo, ali istovremeno smanjujući otvor odškrinutih vrata — dragi moj gospodine, žalim što ne mogu da vam dam tačnija obaveštenja.

— Hvala, gospodine, — reče Šiko — potražiću ih na nekoj drugoj strani.

— Ali, — nastavi Ernoton, zatvarajući i dalje vrata, — to mi ipak ne smeta da zahvalim slučaju koji me je ponovo doveo u dodir s vama.

„Ti bi želeo da me đavo odnese, znam ja”, prošapta Šiko, uzvraćajući mu pozdrav.

Međutim, kako je i pored tog odgovora u mislima Šiko, onako zamišljen, zaboravio da se povuče, Ernoton pritvori vrata tako da mu je samo lice virilo i reče:

— Do viđenja, gospodine!

— Još jedan trenutak, gospodine od Karmenža, — reče Šiko.

— Gospodine, jako žalim, — odgovori Ernoton — ali ne mogu više da se zadržim. Očekujem nekog ko će doći da zakuca na ova vrata i ta bi se ličnost naljutila kada je ne bih primio sa najvećom mogućnom diskrecijom.

— To je dovoljno, gospodine, razumem sad, — reče Šiko. — Izvinite što sam vas uznemirio, povlačim se.

— Zbogom, dragi gospodine Duše!

— Zbogom, čestiti gospodine Ernotone!

I Šiko pođe korak unazad, dok mu se vrata pred nosom zatvoriše.

On oslušnu da vidi da li će nepoverljivi mladić da motri na njegov odlazak, ali ču kako Ernotonovi koraci odjekuju po stepenicama. Mogao je, dakle, bez brige da ode kući i odluči da ne uznemirava svog novog suseda, ali, po svom običaju, i da ga ne gubi iz vida.

I zaista, Šiko nije bio čovek koji bi propustio da neku stvar, samo ako mu je izgledala iole od važnosti, ne prouči, zagleda i raščlani sa strpljenjem nekog anatomiste. To je bilo njegovo svojstvo ili njegova mana, da se i protiv njegove volje sve stvari utisnu u njegov mozak, tako da mu je katkad bučala glava. Ipak je uvek bio spreman za brzo ispitivanje.

Šiko, kome se dotle neprestano vrzmala po glavi ona rečenica iz pisma vojvode od Giza: „Potpuno odobravam vaš plan u pogledu četrdeset i pet vitezova”, sada ostavi tu rečenicu, rešen da je docnije ispita, da bi se sav, i to odmah, predao novom događaju.

Šiko zaključi da je zaista veoma čudnovato što je Ernoton došao kao vlasnik u tajanstvenu kuću čiji su stanovnici najednom

iščekli. Utoliko pre što se na njene ranije stanovnike mogla odnositi jedna rečenica iz pisma vojvode od Giza koja se ticala vojvode od Anžuja.

To je bio slučaj dostojan pažnje, a Šiko je imao običaj da veruje u slučajeve providenja. Čak bi o tom pitanju razvijao neobično smeđe teorije, samo kada bi ga neko zamolio. Osnova njegove teorije bila je jedna misao, koja je bila isto toliko dobra kao i svaka druga.

Ta misao glasi: *Slučaj je rezervna moć božja.*

Svemogućí upotrebljava svoju rezervu samo u ozbiljnim slučajevima, naročito otkako je video da su ljudi postali dovoljno pametni da proučavaju i predviđaju sreću prema prirodi i elementima koji se redovno javljaju.

Ali bog voli, ili bi trebalo da voli, da izigra zaključke ovih gordih ljudi, čiju je gordost u prošlosti već kaznio potopom, a čiju buduću oholost treba da kazni plamenom.

Dakle, po mišljenju Šikoa, bog voli da pomrsi račune tih uobraženih ljudi što računaju sa elementima koji su im nepoznati, a čiju pojavu ne mogu da predvide. Ova teorija, kao što se vidi, ima u sebi dragocenih stvari i može služiti kao polazna tačka za sjajne teme. Ali čitalac, koji je verovatno kao i sam Šiko radoznao da sazna šta će Karmenž u ovoj kući, neće mi zameriti ako ovde prekinem dalja filozofska razlaganja.

Šiko je, dakle zaključio da je zaista veoma čudnovato što se Ernoton nalazi u kući u kojoj je ranije bio Remi. Zaključí da je to čudnovato iz dva razloga: prvo, što su ta dva čoveka živela potpuno nepoznati jedan drugome, to se mora pretpostaviti da je bio neki posrednik među njima koga Šiko nije poznao. Drugo, što je kuća morala biti prodana Ernotonu, a ovaj nije imao novaca da je kupi.

„Doduše”, mislio je Šiko, pošto se udobno smestio na svoje uobičajeno mesto za osmatranje, na balkonu, „doduše mladić kaže da očekuje neku posetu i da je posetilac neka žena. Danas su žene bogate i dozvoljavaju sebi razne hirove. Ernoton je mlad, lep, otmen; nekoj se dopao, zakazan je sastanak i rečeno mu je da kupi ovu kuću. On je kupio kuću i prihvatio sastanak. Ernoton, nastavljao je Šiko, živi na dvoru; to je sigurno neka dvorska dama sa kojom on ima posla. Jadni dečko, da li će je voleti? Neka ga bog od toga sačuva! Pašće u ponor i nestaće ga. Ali zar ću ja sad da mu držim teoriju iz morala! I to iz morala glupog i skroz nekorisnog. Nekorisnog,

jer me ne bi razumeo, a i kad bi me razumeo, ne bi me poslušao. Glupog, jer bi bolje bilo da odem da legnem i da malo mislim na onog jadnog Boromea. A baš kad je reč o njemu, nastavljaše Šiko namrgođeno, vidim jednu stvar: griža savesti ne postoji, i to je relativan pojam. Ne osećam nimalo griže savesti što sam ubio Boromea, jer me sad zanima položaj gospodina od Karmenža i zaboravljam to ubistvo. A da me je on pak prikovao za sto kao što sam ja njega prikovao na zid, on sigurno sada ne bi osećao nimalo grize kao što je ni ja ne osećam”.

Šiko je već čitav sat i po proveo razmišljajući ovako i razlažući svoje teorije, kada ga iz misli trže dolazak jedne nosiljke od gostionice *Kod neustrašivog viteza*. Nosiljka se zaustavi pred tajanstvenom kućom. Jedna dama sa velom sیده i nestade kroz vrata koja je Ernoton držao odškrinuta.

„Jadni dečko!” prošapta Šiko. „Nisam se prevario, to je on neku ženu čekao. Idem da spavam”.

I Šiko ustade, ali ostade nepomično stojeći.

„Prevario sam se,” reče, „neću moći da spavam. Ali ostajem pri svome: ako ne spavam, to nije zbog grize savesti, već iz radoznalosti. I to je istina što kažem, jer ako ostanem na osma tračnici, misliću samo na jedno: da saznam koja je to otmena dama udostojila lepog Ernotona svojom ljubavlju. Bolje će, dakle, biti da ostanem na osmatračnici, jer ako odem i legnem, sigurno ću se dići da se ovamo vratim.”

I posle toga Šiko ponovo sede.

Prošao je otprilike jedan sat i ne bismo mogli reći da li je za to vreme Šiko mislio na nepoznatu damu ili na Boromea, da li je bio obuzet radoznalošću ili mučen grizom savesti, kada mu se odjednom učini da u dnu ulice čuje galop konja. I zaista, uskoro se pojavi jedan konjanik zavijen u ogrtač. Konjanik stade nasred ulice kao da hoće da vidi gde je. Tada opazi grupu ljudi oko nosiljke. Potera konja prema njima. Bio je naoružan, jer se čulo kako mu mač udara o mamuze. Ljudi htedoše da mu prepreče put, ali im on šapatom nešto reče i oni ne samo što se raz(makoše s puno poštovanja, već jedan od njih odmah uze konja za uzde, čim konjanik sjaha. Nepoznati priđe vratima i grubo zalupa.

„Aha!” reče Šiko. „Dobro je što sam ostao! Nije me prevarilo predosećanje koje mi je govorilo da će se nešto dogoditi. Ovo je

muž. Jadni Ernoton! Sad ćemo da prisustvujemo nekom davljenju. Samo, ako je to muž, onda je on suviše dobar kad svoj dolazak objavljuje ovakvom jakom lupom.”

Ali iako je nepoznati silno zalupao, izgledalo je ipak da su se oni unutra kolebali da otvore.

— Otvorite! — povika konjanik.

— Otvorite, otvorite! — ponoviše nosači. „Bogami”, nastavi Šiko, „ovo je muž. On je zapretio nosačima da će ih išibati ili obesiti, i nosači su uz njega. Jadni Ernoton! Živog će ga odrati. Oh, oh! Baš mi ga je žao”, dodade Šiko. „Jer naposletku, on mi je pomogao i prema tome, trebalo bi i ja njemu da pomognem u nevolji. Izgleda mi da je sad čas, sad ili nikad”.

Šiko je bio odlučan i plemenit: pored toga i radoznao. On skide svoj dugi mač i žurno side niza stepenice. Umeo je da otvori vrata a da ne škripnu, što je neophodno za onoga ko želi da prisluškuje. Side pod balkon, skloni se iza jednog stuba i čekaše.

Tek što se tu smestio, vrata se otvoriše, jer je nepoznati kroz rupu na bravi nešto došapnuo. On je, međutim, i dalje stajao na pragu.

Trenutak docnije, dama se pojavi na vratima.

Dama uze konjanikovu ruku i ovaj je doprati do nosiljke, zatim zatvori vrata nosiljke i uzjaha na konja.

„Nema više nikakve sumnje, ovo je bio muž”, reče Šiko. „I to, posle svega, dobar muž, pošto ne zahteva da uđe u kuću i raspori našeg prijatelja Karmenža”.

Nosiljka krete ulicom; konjanik je jahao pored nje.

„Do đavola!” pomisli Šiko. Trebalo bi da pođem za ovim ljudima, da vidim ko su i kuda idu. Nesumnjivo ću iz tog saznanja izvući neki koristan savet za našeg prijatelja Karmenža.

I Šiko zaista pođe za grupom, vodeći računa da uvek ostane u senci zidova i da podesi svoj korak sa šumom koraka ljudi i konja.

Ali se Šiko još više iznenadi kad vide da se nosiljka zaustavi pred gostionicom *Kod neustrašivog viteza*.

I skoro odmah, kao da neko motri, vrata od gostionice se otvoriše.

Dama, stalno pod velom, iziđe iz nosiljke, uđe u gostionicu i pope se u kulu čiji je prozor na prvom spratu bio osvetljen.

Muž pođe za njom.

Napred je s puno poštovanja išla gospođa Furnišon noseći u ruci buktinju.

„E,” reče Šiko i prekrsti ruke, „sad baš ništa ne razumem!”

KAKO JE ŠIKO POČEO DA SHVATA PISMO GOSPODINA OD GIZA

Šikou se učini da je već negde video ovog tako ljubaznog viteza. Ali kako je za vreme svog putovanja u Navaru video toliko različitih ljudi, u sećanju mu se nešto pobrkalo i nije mogao da se odmah seti imena koje je želeo.

Dok se, skriven u senci i očima upravljenim na osvetljen prozor, pitao ko su taj čovek i ta žena i šta hoće sa sastankom Kod neustrasivog viteza, ostavljajući Ernotona u tajanstvenoj kući, opazi kako se vrata gostionice otvoriše i kroz snop Svetlosti vide crnu pojavu jednog kaluđera.

Ta pojava zastade za trenutak i pogleda isti prozor koji je i Šiko gledao.

„Oho!” prošapta Šiko. „Ovo je, izgleda, odežda jakobinaca. Zar je prečasn Gorenflo popustio u disciplini i dozvoljava svom stadu da u ovo doba noći luta tako daleko od manastira?”

Šiko je pratio okom jakobinca dok je ovaj silazio ulicom Ogisten i neki njemu svojstven nagon govorio mu je da će u tom kaluđera naći rešenje zagonetke koje je dotle uzalud tražio.

Uostalom, kao što mu se činilo da je poznao držanje onog konjanika, tako je i kod kaluđera poznao izvesno kretanje ramena, izvesno vojničko držanje što ga imaju samo ljudi koji su dugo proveli u gimnastičkim vežbaonicama i dvoranama gde se uči rukovanje oružjem.

„Neka sam proklet”, prošapta on, „ako se u ovoj mantiji ne krije onaj bezbožnik koga su hteli da mi dadu za saputnika, a koji tako vešto rukuje puškom i rapirom”.

I samo što mu je to palo na pamet, htede da se uveri u istinitost, pa opruzi svoje duge krake i u deset koraka stiže kaluđera koji je bio zadigao mantiju uz svoje suve i mišićave noge da bi brže išao.

Uostalom, to nije ni bilo tako teško, jer se kaluđerčić zaustavljao s vremena na vreme i pogledao iza sebe kao da mu je bilo teško i veoma žao što odlazi.

Taj je njegov pogled bio upravljen prema osvetljenom prozoru gostionice.

Šiko nije prešao ni deset koraka, kada se uverio da se nije prevario u svojoj pretpostavci.

— Ehej! Pobratime, — reče mu. — Ehej, mali moj Žak Klemane, stoj!

A te poslednje reči izgovori tako vojničkim glasom, da kaluđer uzdrhta.

— Ko me to zove? — upita mladić glasom koji je bio više grub i izazivački no blagonaklon.

— Ja! — odgovori Šiko i stade pred jakobinca. — Zar me, sin-ko, ne poznaješ?

— O, gospodin Rober Brike! — uzviknu kaluđer.

— Ja lično, mali. A kuda ćeš ti tako kasno, drago dete?

— U manastir, gospodine Brike.

— Dobro, a odakle dolaziš?

— Ja!

— Ti, nego ko, mali đavole. Mladić uzdrhta.

— Ja ne znam šta vi to govorite, gospodine Brike, — odgovori on. — Poslao me je važnim poslom don Modest i ako je potrebno, on će vam to i posvedočiti.

— De, de! Polako, mali moj sveti Žerone. Izgleda da se palite lako kao trud.

— Pa zar nema razloga, kada se čuju takve reči?

— Bože moj! Vidiš, kada jedna mantija izlazi iz kalane u ovo doba...

— Ja, iz kafane!

— De, de! Bez sumnje. Pa zar ta kuća iz koje ti izlaziš nije krčma *Kod neustrašivog viteza*? A, vidiš da sam te uhvatio!

— Imate pravo, — reče Kleman, — ja izlazim iz te kuće, ali ne izlazim iz te krčme.

— Kako to? — reče Šiko. — Zar nije gostionica *Kod neustrašivog viteza* krčma?

— Krčma je kuća u kojoj se pije, a kako ja u toj kući nisam pio, ta kuća nije za mene krčma.

— Do đavola! Veoma je lepo izražena razlika, pa ili se ja varam, ili ćeš ti jednoga dana postati veliki teolog. Ali, naposljetku, kad nisi išao u tu kuću da piješ, zašto si onda išao?

Kleman ništa ne odgovori i Šiko je i pored mraka mogao na njegovom licu da pročita tvrdi odlučnost da ni reći više ne kaže.

Ova se odlučnost nije svidela našem prijatelju koji je imao običaj da sazna sve. Ali, ne stoga što je Kleman uneo gorčine u svoje ćutanje. Naprotiv, izgledao je očaran što je tako neočekivano susreo svog učitelja mačevanja koji je bio odličan, gospodina Robera Brikea. On mu je priredio doček koji se mogao očekivati od jedne ovako pribrane i sanjalačke prirode.

Razgovor je sasvim prestao. Da bi ga obnovio, Šiko je već hteo da izgovori ime brata Boromea; ali, mada Šiko nije osećao nimalo grize savesti, ili je bar mislio da je ne oseća, to mu ime zamre na usnama.

Mladić je pak, ne govoreći ništa, čekao izgleda nešto. Reklo bi se da je smatrao za sreću da ostane što duže u blizini gostionice *Kod neustrašivog viteza*. Rober Brike pokuša da mu govori o tom putu, jer se dečko jedan trenutak nadao da će i on poći. Pri pomenu prostora i slobode oči Žaka Klemana zasvetleše.

Rober Brike ispriča kako je u zemlji u kojoj je bio mačevanje veoma cenjeno; dodade nemarno da je čak izveo nekoliko vrlo lepih udara.

To je značilo izazvati interesovanje Žaka. On zatraži od Šikoa da mu pokaže te udarce i Šiko svojom dugom rukom pokazao nekoliko njih na mišici malog brata.

Ali sva ova pričanja Šikoa nisu umanjila tvrdoglavost malog Klemana. I sve dok je pokušavao da odbije te njemu nepoznate udarce koje mu je Rober Brike pokazivao, on je i dalje uporno ćutao o tome što je radio u ovom delu grada.

Razočaran, ali uvek gospodar nad sobom, Šiko odluči da se posluži lukavstvom. Lukavstvo je najbolji način da se razveže jezik žena, dece i njihovih duhova, pa ma kakve prirode oni bili.

— Svejedno mali, — reče mu on, kao da se vraća na raniji razgovor — svejedno, ti si divan kaluđerčić, ali ideš po gostionicama, i to po kakvim! U gostionice u kojima se mogu naći lepe žene i zadržan rastaješ pred prozorom na kome se može videti njihova slika. Mali, mali, reći ću ja to don Modestu.

Udarac je bio dobar, čak mnogo bolji no što je Šiko očekivao jer se nije nadao da će rana biti tako duboka. Žak se okrete sličan zmiji kad joj se stane na rep.

— To nije istina! — uzviknu on sav crven od stida i ljutnje. — Ja ne gledam žene!

— A, jesi, jesi, gledao si, — nastavi Šiko. — Naprotiv, bila je jedna veoma lepa dama *Kod neustrašivog viteza*, baš kad si izlazio, i ti si se okrenuo da Je još jednom vidiš, a znam da si je očekivao u kuli i znam da si s njome govorio.

Šiko je ovako govorio što je nagoniski esecao da je tako bilo.

Žak nije mogao da se uzdrži.

— Pa šta ako sam s njom i razgovarao? — uzviknu on. — Zar je greh govoriti sa ženama?

— Nije, kada to čovek ne govori po svojoj želji i kada ga na to iskušenje ne navede đavo.

— Nema ovde đavo nikakva posla. Morao sam da razgovaram s tom ženom jer sam morao da joj predam jedno pismo.

— Koje ti je dao don Modest? — uzviknu Šiko.

— Jeste, i sad idite da mu se žalite!

Šiko je bio jedan trenutak zbunjen i nije mogao da dođe k sebi, ali posle ovih reči oseti kako mu neka Svetlost obasja mozak.

— Ah! — reče on. — Znao sam ja to.

— Šta ste znali?

— To što nisi hteo da mi kažeš.

— Ja ne govorim svoje tajne, a još manje tuđe.

— Dobro, ali meni.

— Zašto baš vama?

— Ja sam prijatelj don Modesta, a zatim...

— Šta?

— Znam unapred sve što možeš da mi kažeš.

Mali Žak pogleda Šikoa i odmahnu glavom osmehujući se nepoverljivo.

— E, lepo! — reče Šiko. — Hoćeš li da ti ja ispričam to što ti nećeš da mi kažeš?

— Hoću! — reče Žak.

Šiko se napregnu.

— Pre svega, — reče — taj jadni Borome...

Žakovo se lice namršti.

- Ah, — reče dečko, — da sam ja bio tamo...
- Da si ti bio tamo?...
- Ne bi se stvari tako odigrale.
- Ti bi ga branio od Švajcaraca sa kojima se zavadio?...
- Branio bih ga od celog sveta!
- I ne bi bio ubijen?
- Ili bi i mene ubili s njim.
- Ipak, ti nisi tu bio, te je tako jadnik ispustio dušu u jednoj ozloglašenoj krčmi, a pri izdisaju je izgovorio ime don Modesta.
- Jeste.
- I tako su obavestili don Modesta?
- Dojurio je jedan čovek kao bez duše i uzbunio ceo manastir.
- Don Modest je naredio da mu sprema nosiljku i odjurio u *Rog izobilja*?
- Otkud vi to znate?
- O, ti me, mali, još ne poznaješ. Ja sam pomalo vrač.
- Žak ustuknu za dva koraka.
- Nije to sve, — nastavi Šiko kome je bivalo sve jasnije što je više govorio. U džepu poginulog našli su jedno pismo.
- I don Modest je naredio svom malom Žaku da odnese to pismo na označenu adresu.
- Jeste, pismo; tako je.
- Jeste.
- I mali Žak je odmah odjurio u hotel Gizovih.
- Oh!
- I tamo nije nikoga našao.
- Gospode!
- Samo gospodina od Majnevila.
- Svemogućí bože!
- A gospodin od Majnevila je odveo Žaka u gostionicu *Kod neustrašivog viteza*.
- Gospodine Brike, gospodine Brike! — uzviknu Žak. — Ako sve to znate!...
- E, sto mu muka! Pa vidiš da znam, — reče Šiko, radostan što je uspeo da sa ovog mladića skine tamni zastor u koji se bio u početku uvio, što je za njega bilo vrlo važno.
- Vidite onda, — nastavi Žak — vidite, gospodine Brike, da nisam ništa skrivio?

— Ne, — reče Šiko. — Nisi skrivio ni delom, ni slučajno, ali si skrivio u mislima.

— Ja!

— Bez sumnje. Po tvome mišljenju vojvotkinja je neobično lepa.

— Ja!!

— I ti se okrećeš da je još jednom vidiš kroz prozor.

— Ja!!!

Kaluđer pocrvene i promuca:

— Istina je. Ona mnogo liči na devicu Mariju koja je visila iznad kreveta moje majke.

— Oh! — prošapta Šiko. — Koliko stvari propuste oni ljudi koji nisu radoznali.

I tada mu mali Kleman, koji je sad bio potpuno u njegovim rukama, ispriča sve ono što je ovaj njemu ispričao; samo ovoga puta, sa više pojedinosti koje Šiko nije mogao da zna.

— Vidiš li ti, — reče mu Šiko kad je ovaj završio — kakvog si rđavog učitelja mačevanja imao u bratu Boromeu?

— Gospodine Brike, — reče mali Žak — o mrtvima ne treba rđavo govoriti.

— Ne, ali priznaj nešto.

— Šta?

— Da se Borome mačevao pre nego onaj koji ga je ubio.

— To je istina.

— A sada, to je sve što sam hteo da ti kažem. Laku noć, mali moj Žak i ako hoćeš, uskoro...

— Šta, gospodine Brike?

— Ja ću ti ubuduće davati časove iz mačevanja.

— Oh, vrlo rado.

— A sad požuri, mali, jer te u manastiru nestrpljivo očekuju.

— To je tačno. Hvala vam, gospodine Brike, što ste me opomenuli.

I kaluđer ode trčeći.

Šiko nije bez razloga otpustio svog sabesednika. izvukao je od njega sve što je želeo da sazna, a s druge strane, bilo je još stvari koje je hteo da dozna.

Hitrim korakom se vrati kući. Nosiljka, nosači i konj su još uvek stajali pred vratima *Kod neustrašivog viteza*. Bez šuma ode na balkon.

Kuća preko puta njegove bila je još uvek osvetljena.

Od tog trenutka je samo tu kuću posmatrao.

Video je najpre kroz zavese, kako se Ernoton šetao tamo-amo, kao da nekog s nestrpljenjem očekuje. Zatim vide kako se nosiljka vrati i Majnevil ode, i najzad vide kako vojvotkinja uđe u sobu u kojoj je Ernoton više uzdisao no disao. Ernoton kleče pred vojvotkinjom, a ova mu pruži svoju belu ruku da je poljubi. Zatim vojvotkinja povuče mladića i posadi ga prema sebi za jedan postavljen sto.

„Čudnovato”, reče Šiko, „ovo počinje kao neka zavera a svršava se kao neki ljubavni sastanak!... Jeste,” nastavi on, „ali ko je zakazao ovaj ljubavni sastanak? Gospođa od Monpansijea”.

Zatim mu najednom nešto sinu kroz glavu:

„Oh, oh!” prošapta.

„Draga sestro, slažem se s vašim namerama u pogledu četrdeset i pet vitezova. Samo, dozvolite mi da vam kažem: Vi suviše veliku čast ukazujete tim mangupima”.

„Sto mu gromova!” uzviknu Šiko. „Vraćam se opet na svoju prvu pomisao. To nije ljubav, to je zavera. Gospođa vojvotkinja od Monpansijea voli gospodina Ernotona od Karmenža — treba dakle motriti na ljubav gospođe vojvotkinje.”

I Šiko ostade da posmatra do ponoći, kada je Ernoton pobegao u mrak sa ogrtačem do brade, a gospođa vojvotkinja od Monpansijea se ponovo popela u svoju nosiljku.

„A sada”, prošapta Šiko, silazeći niza stepenice, „kakva je to mogućnost smrti koja treba da oslobodi vojvodu od Giza prirodnog naslednika krune? Ko su ti ljudi koje su smatrali mrtvima a koji još žive? Bogami! Mogao bih i tu lako ući u trag!”

KARDINAL ŽOAJEZ

Mladost ima upornosti u dobru i zlu koje po svojoj vrednosti odgovaraju sigurnosti odluka zrelog doba.

Kada je ta tvrdoglavost upravljena dobru, stvaraju se velika dela i daju čoveku još u početku njegovog života polet koji ga nosi, prirodnim putem, nekom junaštvu.

Bajar i Digesklen postali su veliki kapetani jer su bili najupornija i najtvrdoglavija deca koja su ikada postojala; i onaj čuvar svinja

koga je priroda načinila pastirom a,njegov genije Sikstom Petim, postao je papa jer se uzjogunio i nije hteo da obavlja svoj posao svinjara.

Pa i naj surovije prirode razvijale su se u pravcu junaštva, pošto su počele sa upornošću u pritvorstvu i svireposti.

Mi ovde imamo da opišemo jednog običnog čoveka; međutim, mnogi će istoričar naći da je Anri od Bušaža već u dvadesetoj godini imao nečega od velikog čoveka.

Anri je uporno ostao pri svojoj ljubavi i pri odluci da se povuče od sveta. Kao što je od njega tražio njegov brat i kao što je zahtevao kralj, proveo je nekoliko dana sam sa svojim uvek istim mislima. Zatim, kada su te misli postale sve jasnije i jasnije, jednog jutra odlučio da poseti svog brata, kardinala, veliku ličnost, koji je u dvadeset šestoj godini bio kardinal već dve godine i koji je iz karbonske arhiepiskopi je dospao na najviši stepen crkvene hijerarhije, zahvaljujući otmenosti svog roda i snazi svog duha.

Fransoa od Žoajeza, koga smo već izveli na pozornicu da razbijemo sumnju Anrija od Valoa u pogledu sile, Fransoa od Žoajeza, mlad i poznat, lep i duhovit, bio je jedna od najznačajnijih ličnosti onog doba. Ambiciozan po prirodi, ali obazriv iz računa i zbog položaja, Fransoa od Žoajeza je mogao da uzme za načelo: „Ništa nije suviše” i da to svoje načelo i delom potvrdi.

Možda jedini od svih dvorjana — a Fransoa od Žoajeza je bio pre svega dvorjanin — umeo je da stvori dva oslonca od dva prestola, crkvenog i svetovnog, i da se pojavi kao francuski plemić i crkveni velikodostojnik. Papa Sikst ga je štitio kao Anri III, a Anri III kao papa Sikst. U Parizu je bio Italijan, a u Rimu Parižanin, a svuda dostojanstven i umešan.

Sam mač Žoajeza, velikog admirala, davao mu je veliku premoć, ali se po izvesnim osmesima kardinalovim moglo videti da, ako i nije sam umeo da rukuje ondašnjim teškim oružjem, umeo je, iako je bio otmen, neobično lepo da rukuje mišicom svoga brata i da je iskoristi, pa čak i da zloupotrebi duhovnim oružjem koje mu je poverio vrhovni gospodar crkve.

Kardinal Fransoa od Žoajeza postao je brzo bogat, pre svega nasleđem, a zatim od raznih dobiti. U to doba crkva je bila imućna, čak dosta imućna, a kada bi joj se kase ispraznile, nalazila je načine, koji su, danas zastareli, da ih ponovo napuni.

Fransoa od Žoajeza je vodio, dakle, raskošan život. Svome je bratu ostavio vojnički ponos porodice a svoja je predsoblja punio popovima, vladikama i ostalim crkvenim velikodostojnicima. Imao je svoj krug ljudi. Kada je postao kardinal, to jest knez crkve i, prema tome, na višem položaju od svog brata, zaveo je u svojoj kući skutonoše po italijanskom a stražu po francuskom običaju. Ali ta straža i te skutonoše bili su za njega samo jedan način više da bude slobodan, često je postavljao stražu i skutonoše oko neke velike nosiljke iza čijih je zavesa virila ruka u rukavicama njegovog tajnika, dok je on, s mačem o bedrima, sa puškom i velikom nabranom jakom, prurušen, jurio kroz grad i uveseljavao se lupom svojih konjičkih čizama.

Kardinal je, dakle, uživao veoma veliko poštovanje, jer kad se čovek donekle uspne, njegovo bogatstvo dobije privlačnu moć i primorava, kao da je sastavljeno jedino iz kukastih delova, sva druga bogatstva da mu pridu kao pratioci. I po tom pravilu, slavno ime njegovog oca i skorašnje veliko odlikovanje njegovog brata Ana bacali su sav odsjaj na njega. Pored toga, kako je do tančina brižljivo skrivao svoj život i pokazivao svoj duh, bio je poznat sam sa svoje lepe strane, pa je čak i u porodici važio za veoma velikog čoveka; to je sreća koju nisu imali mnogi carevi iako su bili okruženi slavom i obožavani od celog naroda.

I tome velikodostojniku ode Bušaž da traži utočište posle svog objašnjenja s bratom i razgovora s francuskim kraljem. Samo, kao što smo već rekli, pustio je da protekne nekoliko dana pre no što je poslušao savete svog starijeg brata i svog kralja.

Fransoa je stanovao u jednoj lepoj kući u Siteu. Ogromno dvorište te kuće nije bilo bez konjanika ili nosiljki. Ali crkveni velikodostojnik, čiji su vrtovi izlazili na jednu obalu, ostavljao je dvorište i predsoblje da se pune dvorjanima i, kako je imao izlazak na obalu i jedan čamac koji ga je bešumno vozio kud god je hteo, često se događalo da su ga uzalud čekali dok mu je neka teška boljka ili neko strogo isposništvo služilo za izgovor da ih ne primi. To je bila Italija u samom srcu grada francuskog kralja, Venecija na obalama Sene.

Fransoa je bio gord, ali nimalo tašt. Voleo je svoje prijatelje kao braću, a braću skoro kao i svoje prijatelje. Bio je stariji pet godina od di Bušaža, i nije mu uskraćivao ni dobre ni rdave savete, ni kesu, ni osmehe.

Ali veoma dostojanstveno je nosio odeždu kardinala i di Bušaž je nalazio da je on lep, otmen, skoro strašan, te je možda osećao prema njemu više poštovanja nego što ga je imao prema svome najstarijem bratu. Anri je drhteći poveravao Anu svoju ljubav, a nije se usuđivao da se ispovedi Fransou.

Međutim, kada je krenuo prema kardinalovom hotelu, njegova je odluka bila gotova. Najpre će iskreno prići ispovedniku a zatim prijatelju.

Ušao je u dvorište iz kojeg je baš izlazio nekoliko plemića, umornih od čekanja, da ih kardinal primi.

On prođe kroz hodnike, dvorane i odaje. Rečeno mu je bilo, kao i ostalima, da je njegov brat na nekom zasedanju, ali nijednom sluzi nije padalo na um da zatvori vrata pred jednim di Bušažem.

Du Bušaž prođe, dakle, kroz sve odaje i dođe do vrta, pravog vrta jednog rimskog crkvenog velikodostojnika, sa puno hladā, svežine i mirisa, kao što danas možemo naći u vili Pamfil ili u dvorcu Borgeze.

Zastade pod jednim velikim drvetom. U tom trenutku gvozdena kapija prema vodi zaškripa sa svojim šarkama i u vrt uđe jedan čovek, zavijen u širok suri ogrtač, a za njim neka vrsta skutonoše. Taj: čovek opazi Anrija koji je bio utonuo u svoje misli, pa šmugnu između drveća, izbegavajući da ga vidi di Bušaž ili iko drugi.

Anri nije obratio pažnju na taj tajanstveni ulazak. Tek kad se okrenuo vide kako čovek uđe u kuću.

Posle deset minuta čekanja, baš kad je hteo da uđe u kuću i da upita nekoga od slugu kada će tačno moći da vidi brata, priđe mu sluga i zamoli ga da dođe u biblioteku gde ga je kardinal čekao.

Anri lagano pođe na taj poziv, jer je predviđao novu borbu. Zateče svog brata kako mu jedan sobar namešta crkvenu odeždu koja je bila možda nešto suviše svetovna, ali otmena i široka.

— Dobar dan, grofe, — reče mu kardinal. — Šta ima novo, brate?

— Porodične vesti su odlične — reče Anri. — Već znate da se An ovenčao slavom u onom povlačenju iz Anversa i živ je.

— I, hvala bogu, i vi ste živi i zdravi, Anri?

— Jeste, brate.

— Vidite — reče kardinal — da bog vodi računa o nama.

— Brate, ja sam toliko bogu blagodaran, da nameravam da mu

se posvetim. Došao sam da ozbiljno o tome s vama razgovaram jer je ta odluka već sazrela i već sam vam o tome rekao neku reč.

— Još mislite na to, di Bušaže? — reče kardinal i pusti jedan uzvik što je značilo da će Žoajez da vodi borbu.

— Uvek, brate.

— Ali to je nemogućno, Anri, — nastavi kardinal. — Zar vam to nije rečeno?

— Nisam slušao šta mi se govorilo, brate, jer me neki jači glas u meni sprečavao da čujem ijednu reč koja bi me odvrtila od boga.

— Vi dobro poznajete stvari na ovom svetu, brate, — reče kardinal vrlo strogim glasom — da biste poverovali kako je taj glas zaista gospodnji. Naprotiv, tvrdim da vam to govori neki sasvim svetovni glas. Bog nema nikakvog udela u celoj toj stvari. Nemojte zloupotrebljavati njegovo sveto ime, i, naročito, ne mešajte glas sa zemlje sa glasom s neba.

— Ne mešam ja, brate; hoću samo da kažem kako me nešto nedoljivo vuče u povučenosć i samoću.

— E tako, Anri, sad smo na pravom putu. E, lepo! Evo šta treba da se radi, dragi moj: pošto sam razumeo vaše reči, ja ću vas učiniti najsrećnijim na svetu.

— Hvala! Oh! Hvala vam, brate!

— Slušajte me, Anri, treba uzeti novac, dva konjušara i putovati po celoj Evropi, kao što dolikuje sinu jedne kuće iz koje smo mi. Videćete udaljene zemlje, Tatarsku, čak Rusiju, Laponce, taj narod kao iz bajke koji sunce nikad ne greje, utonućete u svoje misli sve dok ta klica koja u vama živi ne ugasne ili se ne izgubi... Tada ćete se vratiti.

Anri koji je sedeo ustade, ozbiljniji od svog brata.

— Niste me razumeli, Vaše Preosveštenstvo, — reče mu.

— Oprostite, Anri, vi ste kazali povučenosć i samoću.

— Jeste, to sam kazao, ah pod povučenošću i samoćom podrazumevao sam manastir, brate, a ne putovanje. Putovanje znači i dalje uživati u životu, a ja hoću smrt, da se mučim ili bar da uživam u njoj.

— To je glupa misao, Anri, dozvolite rni da vam kažem, jer ko hoće da bude sam, može svagde da se usami. Ali neka bude i manastir. Pa lepo! Razumem što ste došli da meni o tome govorite. Ja poznajem veoma učene benediktince, vrlo mudre avgustince, čije

su kuće vesele, pune cveća, prijatne i udobne. U radu na nauci i umetnosti provešćete jednu divnu godinu, u dobrom društvu, a to je važno, jer čovek ne treba da se zapusti na ovom svetu i ako posle te godine dana vi i dalje ostanete pri svojoj nameri, onda, dragi moj Anri, neću se protiviti i ja ću vam lično otvoriti vrata kroz koja ćete lagano dospeti do večnog spasenja.

— Vi me zaista ne razumete, dragi brate, — odgovori di Bušaž i odmahnu glavom, — ili bolje reći vaša plemenita oštroumnost neće da me razume. Ja neću veseo boravak niti prijatnu povučenos, hoću strogi manastirski život, crn i sumoran. Hoću da ispunim svoj zavet, zavet koji sadrži samo jednu rasonodu, — a to je — da iskopam jedan grob i dugačku kamenu ploču.

Kardinal nabra obrve i ustade sa svog sedišta.

— Jeste, — reče on — ja sam vrlo lepo razumeo i pokušao sam da bez mnogo reči i prepiranja savladam ludost vaše odluke. Ali vi me na to primoravate i onda me slušajte.

— Ah, brate! — reče Anri skrušeno. — Ne pokušavajte da me ubedite, to je nemogućno.

— Brate, govoriću vam najpre u ime boga, tog boga koga ste vi uvredili time što ste kazali da ta surova odluka potiče od njega. Bog ne prima nepromišljene odluke.

Vi ste slabić jer ste dozvolili da vas prvi bol svlada. Kako hoćete da bogu bude prijatna jedna skoro nedostojna žrtva kao što je ta vaša?

Anri učini jedan pokret.

— Ah! Neću više da vas štedim, brate, kao što vi niste nikoga od nas štedeli — nastavi kardinal. — Vi zaboravljate na bol koji ćete pričiniti vašem najstarijem bratu, meni...

— Oprostite, — prekide ga Anri čiji se obrazi preliše crvenilom. — Oprostite, Vaše Preosveštenstvo. Zar je služba bogu tako mučna i tako nečasna da celu porodicu zavije u crno? Pa vi, brate, čija slika visi ovde u sobi, sa svim tim zlatom i dijamantima, sa tom purpurnom odeždom, zar niste vi ponos i radost naše porodice iako ste izabrali da služite bogu, kao što naš najstariji brat služi kralju na zemlji?

— Dete, dete! — uzviknu kardinal nestrpljivo. — Najzad ću poverovali da ste šenuli. Šta! Vi hoćete da upoređujete moju kuću sa manastirom; mojih sto slugu, moje komornike, moje plemiće i

moje gardiste sa ćelijom i metlom, pošto je to jedino oružje i jedino bogatstvo manastira! Jeste li vi pri sebi? Zar niste maločas kazali da vi odbijate sve te suvišne i luksuzne stvari koje su meni neophodne, — slike, skupocene vaze, sjaj i raskoš? Imate li vi, kao ja, želju i nadu da stavite na svoju glavu krunu sv. Petra? To se zove ići napred, Anri. Treba težiti tome, boriti se, živeti. A vi! Vi želite budak minera, motiku trapista, raku grobara; bez života, bez radosti, bez nade. I to sve zbog toga, crvenim umesto vas kad na to pomislim, zbog toga što volite jednu ženu koja vas ne voli! Zaista, Anri, vi niste dostojni svoje porodice!

— Brate! — uzviknu mladić, bled dok mu je iz očiju sijao neki tužan plamen. — Zar više volite da razmrskam sebi glavu pištoljem ili da iskoristim čast koju imam što nosim mač i da ga zabijem u srce? Vaše Preosveštenstvo, vi ste kardinal i velikodostojnik, dajte mi oproštaj toga greha i to će biti tako brzo svršeno da nećete imati vremena ni da završite tu ružnu i nedostojnu misao: da ja obeščaćujem svoju porodicu, što, hvala bogu, neće nikada nijedan Žoajez učiniti.

— Hajde, hajde, Anri! — reče kardinal, pa privuče brata sebi i stisnu ga u zagrljaj. — Hajde, drago dete, koje svi volimo, zaboravi i imaj milosti prema onima koji te vole. Preklinjem te, sebičnjače, saslušaj me. Mi smo svi srećni, što je na ovom svetu retko, jedni zato što su zadovoljili svoje želje, drugi što su obdareni svim blagoslovljima kojima bog krase naš život. I zato, Anri, preklinjem te, ne bacaj smrtni otrov povlačenja na radost naše porodice. Pomisli da će naš otac zbog toga plakati; pomisli da ćemo svi mi poneti na celu tamnu tačku te crnine u koju ćeš nas zaviti. Ja te zaklinjem, Anri, da se predomisliš. Manastir ti neće ništa pomoći. Neću ti reći da ćeš u njemu da umreš, jer ćeš mi, nesrećniče, odgovoriti smehom. Na žalost, isuviše razumljivim! Ne, ali ću ti reći da je manastir gori od groba, grob ubija samo život, a manastir ubija moć ra suđivanja; on povija glavu, umesto da je uzdiže k nebu. Vлага iz svodova prelazi malo pomalo u krv i upija se čak u srž da bi od čoveka načinila još jedan granitni kip više u manastiru. Brate, brate, dobro se toga čuvaj. Imamo samo još neku godinu, imamo samo jednu mladost. I čuj me! Godine lepe mladosti će proći. Ti si sad pod utiskom velikog bola; ali kad budeš imao trideset godina, ti ćeš postati čovek, doći će zrelost. Ona će savladati taj ostatak zastarelog bola; i ti ćeš

tad hteti da oživiš, ali će biti kasno. Tada ćeš biti tužan, poružneo, iznemogao, tvoje srce više neće imati poleta, tvoje oko više neće imati živosti. Oni koje ti budeš zvao k sebi, bežaće od tebe kao od aveti, a pogled će ti biti pun tamnih dubina. Anri, ja ti govorim kao prijatelj, razumno; poslušaj me.

Mladić je stajao nenomično i nemo. Kardinal pomisli da ga je raznežio i pokolebao.

— Eto, — reče mu — probaj drugo neko sredstvo, Anri. Tu otrovnu klicu, koju носиš u svom srcu, nosi svuda, kroz buku, kroz svečanosti, sedi s njom za našu gozbenu trpezu; podražavaj ranjenog pauka koji ide kroz čestar, kroz trnje i šipražje da bi iz svog tela iščupao strelu koja mu se u rani zadržala; katkad se strela otkaci.

— Milost, brate, — reče Anri. — Ne navaljajte više. Ono što od vas tražim nije neka čud iskrsla u jednom trenutku, nije to odluka doneta posle jednog sata razmišljanja, to je plod laganog i bolnog odlučivanja. Brate, tako vam neba, preklinjem vas da mi učinite jednu milost!

— Pa lepo! Kakvu milost tražiš? Da vidimo!

— Jedno olakšanje, Vaše Preosveštenstvo.

— Kakvo?

— Da skratite moje pripremanje za manastir.

— Ah! Znao sam, di Bušaže, tiši čak i u strogosti savremen, jadni prijatelju. Oh! Znam kakav razlog hoćeš da mi izneseš. Ti si pravi čovek današnjeg doba. Ti ličiš na one mladiće koji hoće da su dobrovoljci i žele da se bore, žele kuršume, udarce, ali ne vole da kopaju rovove i da čiste šatore. Ima ipak pomoći, Anri. Utoliko bolje!

— To olakšanje, brate! Na kolenima vas molim za njega.

— Obećavam ti ga. Pisaću u Rim. Potrebno je mesec dana dok stigne odgovor. Ali u zamenu, obećaj mi jedno.

— Šta?

— Da za taj mesec dana čekanja nećete odbiti nijedno zadovoljstvo koje vam se ukaže. I, ako posle mesec dana još uvek ostajete pri svojoj odluci, e, onda, Anri, ja ću vam lično predati to olakšanje. Jeste li sada zadovoljni i imate li još što da tražite?

— Ne, brate hvala. Ali mesec dana je tako dugo a mene to odlaganje ubija!

— A sad, brate, kao početak rasonode hoćete li sa mnom da ručate? Imam danas lepo društvo.

I velikodostojnik poče da se smeška, na čemu bi mu pozavideo i najsavremeniji ljubimac Anrija III.

— Brate... — reče di Bušaž kao da se brani.

— Ne primam nikakve izgovore. Vi ovde nemate nikoga sem mene i pošto dolazite iz Flandrije, kuća vam sigurno nije još dovedena u red.

Dok je to govorio, kardinal ustade i povuče zavesu koja je skrivala sobu za rad, veoma raskošno nameštenu.

— Hodite, grofice, — reče — da nagovorimo gospodina grofa od Bušaža da ostane s nama.

Ali u trenutku kada je kardinal podigao zavesu, Anri je opazio, upola izvaljenog na jastucima, skutonošu koji je ušao sa plemićem kroz gvozdenu kapiju prema reči i u njemu prepoznao ženu, pre nego što ju je kardinal predstavio.

Tada ga uhvati nešto kao neki iznenadni užas, kao neki nesavladljiv strah, i dok je ljubazni kardinal uzimao lepog skutonošu za ruku, Anri di Bušaž pojuri iz odaja. I kada je Fransoa doveo damu, koja se osmehivala pri pomisli što će jedno srce vratiti natrag u svet, soba je bila potpuno prazna.

Fransoa nabra obrve, sede za jedan sto koji je bio sav pretrpan hartijom i pismima i napisa žurno nekoliko redaka.

— Hoćete li, grofice, da zazvonite — reče. — Zvono vam je tu pod rukom.

Skutonoša posluša.

Pojavi se jedan poverljivi sluga.

— Neka jedan glasnik odmah uzjaše konja, — reče Fransoa, — i neka odnese ovo pismo gospodinu velikom admiralu u Šato-Tjeri.

NOVOSTI O ORIJIU

Sutradan je kralj u Luvru radio sa glavnim upravnikom svoje blagajne, kada mu javiše da je stigao gospodin od Žoajeza, stariji, i da ga čeka u svečanoj odaji za prijem. Došao je iz Šato-Tjerija sa jednom porukom od gospodina vojvode od Anžuja.

— Sire, — reče ona, ja bih i sama išla svome sinu, ali pošto je Vaše Veličanstvo blagoizvolelo da mi se pridruži u ovoj želji, put će mi biti pravo zadovoljstvo.

— Vi ćete poći s nama, gospođo, — reče kralj dvorjanima. — Poći ćemo sutra; spavaću u Mou.

— Sire, ja ću onda da javim Njegovoj Svetlosti tu radosnu vest — reče An.

— A ne! Da me tako brzo ostavite, gospodine admirale, to ne! Ja razumem da moj brat voli i želi jednog Žoajeza, ali imamo ih dvojicu... hvala bogu!... Di Bušaže, vi ćete otići za Šato-Tjeri, molim vas.

— Sire, — upita Anri — da li će mi biti dozvoljeno da se vratim u Pariz kad javim Njegovoj Svetlosti vojvodi od Anžuja o dolasku Vašeg Veličanstva?

— Uradite kako hoćete, di Bušaže, — reče kralj. Anri pozdravi i pođe vratima. Srećom Žoajez je motrio na njega.

— Dozvolite mi, Sire, da kažem bratu neku reč? — zamoli on.

— Recite, An, u čemu je stvar? — upita tišim glasom.

— Stvar je u tome što će kao bez duše otići da izvrši nalog i vratiti se kao bez duše, što je protivno mojim željama, Sire, i željama gospodina kardinala.

— Idi, onda, idi, i umiri malo tog ludog zaljubljenoga. An potrča za svojim bratom i sustiže ga u predsoblju.

— Oho! — reče Žoajez. — Vi suviše brzo odlazite, Anri?

— Pa da, brate.

— Zato što hoćete da se što pre vratite?

— Tako je.

— Ne mislite, znači, da proboravite nekoliko dana u Šato-Tjeriju?

— Što je moguće manje.

— A zašto to?

— Tamo gde se zabavlja, brate, meni nema mesta.

Kralj odmah napusti svoj posao i potrča u susret svom tako dragom prijatelju.

U sobi za rad zateče dosta veliki broj oficira i dvorjana. Kraljica-majka bila je došla tog večera u pratnji svojih počasnih dama, i te vesele devojke bile su uvek kao zvezde oko kojih su se vrzmali sateliti.

Kralj pruži Žoajezu ruku da mu je ovaj poljubi i pogleda zadovoljno na skup.

U uglu ulaznih vrata, na svome uobičajenom mestu, stajao je Anri od Bušaža, vršeći savesno svoju dužnost.

Kralj mu zahvali i pozdravi ga prijateljskim klimanjem glave, na šta Anri odgovori dubokim poklonom.

Ovi pozdravi privukoše Žoajezovu pažnju. On se nasmeši izdaleka na svog brata, pošto nije hteo da ga vidljivije pozdravi, izbojazni da ne naruši dvorsku zvaničnost.

— Sire, — reče Žoajez. — Vaše Veličanstvo me je pozvalo po gospodinu vojvodu od Anžuja koji se nedavno vratio iz pohoda na Flandriju.

— Da li je moj brat dobro, gospodine admirale? — upita kralj.

— Dobro, Sire, ukoliko to dozvoljava stanje njegovog duševnog raspoloženja. I neću skrivati od Vašeg Veličanstva da Njegova Svetlost izgleda slabo.

— Njemu će biti potrebno da se malo rasonodi posle svoje nesreće — reče kralj, kao da ga žali, a u stvari srećan što može da objavi neuspeh svog brata.

— To verujem, Sire.

— Čuo sam, gospodine admirale, da je poraz bio strašan.

— Sire...

— Ali, zahvaljujući vama, dobar deo vojske je spašen. Hvala vam, gospodine admirale, hvala vam. Zar taj jadni gospodin od Anžuja ne želi da nas vidi?

— Gori od želje, Sire.

— E, onda ćemo ga videti. Zar i vi ne mislite tako, gospođo? — reče Anri i okrete se Katarini čije je srce osećalo sve što je njeno lice skrivalo.

— Naprotiv, Anri. Treba da ostanete u Šato-Tjeriju upravo stoga što će Njegova Svetlost vojvoda od Anžuja da priređuje svečanost na svom dvoru.

- To mi je nemogućno, brate.
- Zbog vaše želje za povlačenjem iz sveta i vaše namere da se usamate?
- Jeste, brate.
- Vi ste od kralja tražili neku olakšicu?
- Ko vam je to kazao?
- Znam.
- Istina je; išao sam.
- Nećete je dobiti.
- A zašto, brate.
- Zato što kralju ne ide u račun da se liši jednog službenika kao što ste vi.
- Onda će moj brat kardinal da uradi ono što Njegovo Veličanstvo neće.
- I to sve zbog jedne žene!
- An, preklinjem vas, ostavite me na miru.
- Oh! Budite bez brige, neću više o tome da vam govorim. Ali da predemo na stvar. Vi odlazite za Šato-Tjeri. E lepo! Umesto da se vratite tako žurno kao što želite, voleo bih da me sačekate u mojim odajama. Odavno nismo bili zajedno, a potrebno mi je, razumete, da se s vama nađem.
- Brate, vi odlazite u Šato-Tjeri da se zabavljate. I, brate, ako ja ostanem tamo, pokvariću vam svako raspoloženje.
- Oh, nećete! Ja sam u tom pogledu otporan, pogodne naravi i sposoban da razbijem vašu setu.
- Brate...
- Dozvolite, grofe, — reče admiral zapovednički — ja ovde predstavljam našeg oca i nalažem vam da me čekate u Šato-Tjeriju. Tamo ćete naći moje odaje koje će biti i vaše. One su u prizemlju, prema parku.
- Ako naređujete, brate... — reče Anri predajući se sudbini.
- Zovite to kako hoćete, grofe, željom ili zapovešću, ali čekajte me.
- Poslušaću vas, brate.
- I ja sam uveren da se nećete na mene ljutiti zbog toga — dodade Žoajež i zagrlji mladića.
- Anri se možda malo kiselo izvi iz bratovog zagrljaja, zatraži ko-
nje i odmah ode za Šato-Tjeri.

Jurio je sa srdžbom čoveka kome nije učinjeno po volji, drugim rečima leteo je.

Iste večeri, još pre noći, penjao se uz breg na kome se uzdizao Šato-Tjeri, dok je Marna tekla pod njim.

Kad je rekao svoje ime, otvoriše mu vrata zamka u kome je knez stanovao, ah je na prijem čekao više od jednog sata.

Knez je, rekoše jedni, bio u svojim odajama; drugi su govorili da spava; sobar je mislio da svira.

Ali niko od slugu nije mogao da mu da neki tačan odgovor.

Anri je želeo da što pre preda kraljev nalog i da više na to ne misli, pa da se onda sav preda svojoj tuzi.

Posle tog navaljivanja, i kako su i njega i njegovog brata poznavali kao vojvodine najprisnije prijatelje, uvedoše ga u jedan salon na prvom spratu, pošto je knez najzad pristao da ga primi.

Prošlo je pola sata. Noć se lagano spuštala na zemlju.

Tada se začu hodnikom težak i trom bat koraka vojvode od Anžuja. Anri ga poznade i pripremi se za uobičajeni pozdrav.

Ali knez, koji je izgledao kao da se jako žuri, oslobodi svog iza-slanika uobičajenog svečanog pozdrava, uze ga za ruku i zagrli.

— Dobar dan, grofe, — reče mu. — Zašto vas toliko uznemirava-ju da biste videli jednog pobeđenog?

— Vaša Svetlosti, kralj me šalje sa porukom da Njegovo Veličanstvo ima jaku želju da vidi Vašu Visost. Da bi vam omogu-ćio da se odmorite od napora. Njegovo Veličanstvo će doći da poseti Šato-Tjeri najdalje sutradan.

— Kralj će sutra da dođe! — uzviknu Fransoa sa nestrpljivim pokretom, ali se brzo trže.

— Sutra, sutra! Ali, zaista, ništa neće biti spremno ni u zamku ni u gradu da se dočeka Njegovo Veličanstvo!

Anri se samo pokloni, kao čovek koji prenosi zapovesti, ali nema nikakva prava da o njima sudi.

— Njihova Veličanstva hitaju da što pre vide Vašu Visost, i nisu imali vremena da misle na neugodnosti.

— Pa lepo! Lepo! — reče knez brzo. — Onda moram ja da ud-vostručim vreme. Onda, Anri, ja vas ostavljam. Hvala vam na brzini, jer, kao što vidim, vi ste jurili. Odmorite se.

— Vaša Visost nema nikakvu naredbu da mi izda? — upita Anri s puno poštovanja.

— Nikakvu. Idite i lezite. Doneće vam večeru u vašu sobu, grofe. Večeras nema zajedničke večere, jer meni nešto nije dobro, neraspoložen sam. Nemam ni volje za jelom, ni sna, a to čini život tužnim, te nisam rad, razumećete i sami, da iko u tome sudeluje. A, jeste li čuli za novost?

— Nisam, Vaša Svetlosti. Kakva je to novost? — Oriija su pojeli vuci...

— Jeste!... Pojeli ga... Čudno je to, sve što mi je blisko svršava rđavom smrću! Laku noć, grofe, spavajte mi lepo.

I knez se udalji brzim korakom.

SUMNJA

Anri side niza stepenice i u predsoblju nađe mnoštvo oficira, svojih poznanika, koji mu pritrčaše i ljubazno se ponudiše da ga odvedu do odaja njegovog brata, u drugom krilu zamka.

Vojvoda je ustupio Žoajezu svoju biblioteku za stanovanje, za vreme njegovog bavljenja u Šato-Tjeriju.

Odaje su se sastojale iz dva salona, sa nameštajem iz doba Fransoa I; oni su bili međusobno povezani i izlazili su u biblioteku. Biblioteka je gledala u vrt.

Žoajez je naredio da mu se krevet namesti u biblioteci. On je bio lenj i obrazovan; imao je samo da ispruži ruku i da stupi u dodir s naukom, samo da otvori prozor i da uživa u prirodi. Viši duhovi osećaju potrebu za potpunim uživanjima, a jutarnji povetarac, cvrkut ptica i miris cveća davao je neku novu draž stihovima Klemana Maroa i odama Ronsara.

Anri odluči da ne vrši nikakve izmene, ne stoga što nije želeo da naruši pesničko uživanje svog brata, već zbog nebrizljivosti i zato što mu je bilo svejedno da li će spavati tu ili na nekom drugom mestu.

Ali kako je bio vaspitan i, bez obzira u kakvom se raspoloženju nalazio, nikad nije zaboravljao svoju dužnost prema kralju ili kneževima kraljevske kuće, to se brižljivo raspitao u kome delu zamka stanuje knez otkako se vratio u zamak.

Slučaj mu u tom pogledu dade odličnog vodiča. To je bio mladi zastavnik koji je u malom flandrijskom selu za vreme odmora onako

nesmotreno odao knezu grofovu tajnu. On nikako nije napuštao kneza i mogao je Anrija o svemu da obavesti.

Kad je došao u Šato-Tjeri, knez je najpre tražio razonodu i živost. Tada je stanovao u glavnim odajama, primao je jutrom i večerom a preko dana lovio jelene po šumi ili svrake po parku. Ali otkako je čuo za Orijijevu smrt, niko nije znao na koji je način ta vest do njega doprla, knez se povukao u jedan paviljon u sredini parka. Taj paviljon, neka vrsta nepristupačne kućice u koju su imali pristupa samo najprisniji iz porodice, bio je sasvim skriven u lišću drveća i jedva se video iznad ogromnih grabova i kroz gustu živu ogradu.

Pre dva dana knez se povukao u taj paviljon. Oni koji ga nisu poznavali govorili su da je to učinio od tuge zbog Orijijeve smrti; oni koji su ga poznavali smatrali su da se on u tom paviljonu odaje nekom paklenom ili sramnom poslu, koji će jednog dana izići na Videlo. I jedna i druga pretpostavka je bila verovatna pošto je knez izgledao očajan kada je zbog nekog posla ili neke posete morao da dođe u zamak. I odmah, čim bi se završili ta poseta i taj posao, on se vraćao u svoju samoću. Služile su ga samo dve starije sluge koje su ga još od rođenja znale.

— Onda, — reče Anri — svečanosti nisu vesele, ako je knez takvog raspoloženja.

— Nesumnjivo, — odgovori zastavnik — jer bi se svaki trudio da saoseća s knezom u njegovom bolu, a on je bio pogođen i u svom ponosu i u svojoj naklonosti.

Anri je i dalje ispitivao bez nekog naročitog cilja i nalazio da je to vrlo interesantno. Smrt Orija, koga je poznavao sa dvora i koga je ponovo video u Flandriji; ravnodušnost sa kojom mu je knez objavio taj gubitak; povučенost u kojoj je knez živео od te smrti, sve je to bilo za njega, ni sam nije znao kako, u vezi sa tajanstvenim i tužnim životom u kome je od nekog doba živео.

— I vi kažete da se ne zna kako je do kneza doprla ta vest o Orijijevoj smrti?

— Ne zna se.

— Ali ipak, — navaljivao je on dalje — da li se šta o tome zucka?

— O, nema sumnje, — reče zastavnik — da li je to istina ili nije, uvek se ponešto priča.

— Pa šta se priča?

— Priča se da je knez lovio pod vrbama blizu reke i da se bio izdvojio od ostalih lovaca, jer je plahovit i zaneo se lovom, kao što to čini i pri kartanju, i u borbi, i u bolu, ali se odjednom vrati sav zaprepašćen.

Dvorjani počеше da ga pitaju šta mu je, misleći da je posred! neki običan lovački doživljaj.

On je u ruci držao dva fišeka zlatnika.

— Razumete li to, gospodo, — reče im isprekidanim glasom — Oriji je mrtav. Pojeli su ga vuci!

Svi se nepoverljivo zgledaše.

— A ne, — reče knez — ili je tako ili neka me đavo nosi. Jadni svirač je uvek bio bolji muzičar nego jahač. Izgleda da mu se konj oteo i da je pao u neku baruštinu gde je i poginuo.

Sutradan su dva putnika prošla kraj te baruštine i našli su telo koje su kurjaci upola rastrgli. Da se događaj tako zbio i da lopovi nemaju tu nikakvog udela, dokazuje i to što su putnici našli kod njega dva fišeka zlatnika i meni ih pošteno predali. Evo ih.

Ali, kako niko nije video ljude koji su doneli ta dva fišeka zlatnika, — nastavi zastavnik — pretpostavlja se da su ih knezu donela ona dva putnika koji su ga sreli i prepoznali na obali reke i koji su mu ujedno i javili o Orijijevoj smrti.

— Čudnovato je to — prošapta Anri.

— Utoliko čudnovatije — nastavi zastavnik — što su, kažu, videli... da li je to istina? Ili je to neka izmišljotina?... Što su videli kad je knez otvorio mala vrata parka tamo kod šumice kestenova, i tad su dve senke ušle kroz ta vratanca. Znači, da je knez pustio u park dve ličnosti, verovatno ona dva putnika. I od toga doba knez se povukao u svoj paviljon i samo ga pokatkad vidimo.

— I niko nije video ta dva putnika? — upita Anri.

— Kada sam ja išao da od kneza tražim lozinku za večernju strazu, sreo sam jednoga čoveka koji mi se učinio stran u kući Njegove Visosti. Ali nisam mogao da mu sagledam lice, pošto se čovek odmah okrenuo čim me je opazio i navukao na lice kapuljaču svog dugog kaputa.

— Kapuljaču svog dugog kaputa?

— Jeste. Taj je čovek ličio na flamanskog seljaka i podsetio me je, ne znam zašto, na čoveka koji je bio s vama kada smo se tamo susreli.

Anri uzdrhta. Ova primedba ga je odmah navela na pretpostavku da ovaj događaj ima neke veze sa tužnom misli koja mu nikako nije izbijala iz glave. I on je video da su Dijana i njen saputnik bili povereni Oriju i odmah mu je palo na um da su ona dva putnika koji su knezu javih o smrti nesrećnog svirača bili njegovi poznanici. Anri pažljivo pogleda zastavnika.

— A kada vam se učinilo da ste poznali tog čoveka, šta ste pomislili, gospodine? — upita ga.

— Evo šta sam pomislio, — odgovori zastavnik — iako ne mogu ništa da tvrdim. Knez bez sumnje nije napustio misao o zauzimanju Flandrije i prema tome ima svoje uhode. Čovek u dugom, vunenom kaputu je uhoda i on je u svome obilaženju dočuo za nesreću koja je zadesila svirača i doneo istovremeno obe vesti.

— To je verovatno — reče Anri zamišljeno.

— A šta je taj čovek radio kada ste ga vi videli? — nastavi mirno Anri.

— Išao je duž žive ograde pored cvetnjaka – Videćete tu ogradu s vaših prozora – i odlazio prema staklenoj bašti.

— Ali vi kažete da ima dva putnika...

— Kažu da su videli dvojicu, ali ja sam video samo jednog, tog čoveka sa dugim kaputom.

— Znači, taj čovek sa dugim kaputom stanuje u staklenoj bašti?

— Verovatno.

— A da li staklena bašta ima neki izlaz?

— Ima, grofe, za grad.

Anri je neko vreme ćutao. Srce mu je strahovito lupalo. Ove sitnice, naizgled beznačajne, neobično su ga zanimala jer je on u celoj ovoj tajni vodio dvostruki život.

Uto je i noć pala i oba mladića su nastavila razgovor u mraku u Žoajezovim odajama.

Umoran od puta, satrven čudnovatim događajima koje su mu ispričali, nemoćan da svlada uzbuđenje koje se u njemu rađalo, grof je legao na krevet svog brata i nesvesno upro pogled u plavo nebo koje je izgledalo kao posuto dijamantima.

Mladi zastavnik je sedeo na ramu od prozora i prepustio se takođe onom lutanju duha, onoj poeziji mladosti, onoj prijatnoj obamrlosti od blaženstva koju nam stvara svežina mirisne večeri.

U parku i u gradu vladala je grobna tišina. Kapije su se zatvarale, malo pomalo palile su se svetiljke, u daljini su iz štenara lajali psi na sluge koje su uveče izlazile da zatvore štale.

Odjednom se zastavnik diže, dade rukom znak da bude tišina, naže se preko prozora i tihim odsečnim glasom pozva grofa koji je ležao na krevetu.

— Hodite, hodite — reče.

— Šta je? — upita Anri budeći se naglo iz sanjarija. — Evo onog čoveka.

— Kojeg čoveka?

— Čoveka sa dugim kaputom, uhode.

— Ah! — reče Anri, i skoči s postelje na prozor i nasloni se na zastavnika.

— Gledajte, — nastavljao je zastavnik — vidite li ga tamo? Ide pored žive ograde. Čekajte, sad će opet da se pojavi. Eno, pogledajte onamo gde je mesečina, vidite li ga?

— Vidim.

— Je l' te da je strašan?

— Baš je strašan — odgovori di Bušaž i nekako se oneraspoloži.

— Verujete li da je to neki uhoda?

— Ne verujem ništa i verujem sve.

— Vidite, ide iz kneževog paviljona u staklenu baštu.

— Znači, tamo je knežev paviljon? — upita di Bušaž i pokaza prstom na onu stranu odakle se pojavio stranac.

— Vidite onu Svetlost što svetluca kroz lišće?

— Vidim.

— To je trpezarija.

— Aha! — uzviknu Anri. — Eno ga, opet se pojavljuje.

— Jeste, zaista ide u staklenu baštu svom drugu. Čujete li?

— Šta?

— Sum ključa koji škripsi u bravi.

— Čudnovato — reče di Bušaž. — U svemu tome nema ništa neobičnog, a međutim...

— A međutim drhtite. Zar ne?

— Jestel! — reče grof. — Ali šta je sad ovo? Začu se zvuk nekog zvona.

— To je znak za večeru u kući kneževoj. Hajdete da s nama večerate, grofe.

— Ne, hvala. Nije mi ništa potrebno, ako me glad pritera, zvaću.
— Nemojte na to da čekate, gospodine, već pođite da se razodite u našem društvu.

— Neću. Nemogućno mi je.

— Zašto?

— Njegovo Kraljevsko Visočanstvo mi je skoro naredilo da večeram u svojoj sobi. Ali nemojte da vas ja zadržavam.

— Hvala, grofe, i laku noć! Pazite dobro na našu avet.

— O, ne brinite se za to, — nastavi Anri bojeći se da je isuviše kazao — izuzev ako me savlada san, što je vrlo verovatno i što je mnogo bolje nego da motrim na senke i uhode.

— Nesumnjivo — reče zastavnik i nasmeja se. Potom se oprostio di Bušaža.

Tek što je ovaj izišao iz biblioteke, Anri skoči u vrt.

„Oh” šaputao je on. „To je Remi! To je Remi! Poznao bih ga i u mraku pakla”.

I mladić, osećajući kako mu klecaju kolena, pritisnu vlažnim rukama čelo koje je plamtelo.

„Bože moj! Da to nije neka vizija mog bolesnog mozga? Možda mi je suđeno da i danju i noću, i u snu i na javi, neprekidno vidim te dve ličnosti koje su načinile tako duboku brazdu u mom životu? I zaista,” nastavi on kao čovek koji oseća potrebu da sam sebe ubedi, „šta će Remi ovde, u ovom zamku, kod vojvode od Anžuja? Kakva posla ima on tu? Kakve veze može vojvoda od Anžuja da ima sa Remijem? Kako je najzad mogao da napusti Dijanu, on, njen večiti pratilac? Ne! To nije on!”

Zatim, posle nekoliko trenutaka, neko ubeđenje unutrašnje, duboko, nagonsko, opet je kod njega povećalo sumnju.

„To je on! To je on!” šaputao je očajnički. Nasloni se na zid da ne bi pao.

Baš kada se u njemu jasno stvorila ta misao koja je odagnala sve ostale, ponovo se začu škripa brave i, mada se taj zvuk jedva čuo, njegova prenadražena čula su ga osetila.

Jedan drhtaj koji se ne da opisati prođe mladićevim telom. Ponovo oslušnu. Oko njega je vladala takva tišina, da je čuo kućanje svog sopstvenog srca. Prođe nekoliko minuta i on ne vide nikoga od onih koje je očekivao. Međutim, mada nije ništa video, po sluhu je osećao da mu se neko približava.

Čuo je kako škripi pesak pod nogama.

Odjednom kao da se pokrenu linija grabovog drveća. Učini mu se kao da na tamnoj zaleđini šume vidi kako se miče nešto još crnje.

„Evo ga, vraća se”, šaptao je Anri. „Da li je sam? Ili je još neko s njim?”

Grupa je išla onom stranom na kojoj je mesec svojim srebrnim zracima obasjavao jedan prazan prostor.

Na tom istom mestu, samo kada je čovek išao u obratnom pravcu, Anri je maločas prepoznao Remija.

Sada je Anri jasno opazio dve ličnosti; nije mogao da se prevari.

Samrtna jeza dođe mu do samog srca i učini mu se kao da mu se srce skamenilo.

Obe senke su brzo išle odlučnim korakom. Prva je bila obučena u dugi kaput od vune i sada je, kao i prvi put, grof bio uveren da je prepoznao Remija.

Druga je prilika bila potpuno zavijena u jedan veliki muški ogrtač i nije se moglo znati ko je to bio.

Međutim, pod tim ogrtačem, Anri je bio uveren da je poznao onu koju niko drugi nije mogao da vidi.

On bolno jeknu i čim su obe tajanstvene ličnosti nestale iza grabova, mladić, skoči iza drveća i od žbuna do žbuna pođe za njima.

„Oh!” šaptao je on idući. „Bože moj, da li se varam? Da li je to moguće?”

IZVESNOST

Anri šmugnu duž tamnih senki grabova vodeći računa da ne načini nikakav šum, idući po pesku ili lišću.

Primoran da ide i pri tome pazi kuda i kamo ide, nije mogao dobro da motri. Međutim, po držanju, odelu i pokretima i dalje je verovao da je čovek u vunenom kaputu Remi.

Najrazličitije pretpostavke, strašnije i od same stvarnosti, javljale su se u njegovom mozgu u pogledu druge ličnosti.

Ovaj red grabovog drveća završavao se kod velike žive ograde od trnja i pravog zida topola koje su odvajale ostali deo parka od

paviljona gospodina vojvode od Anžuja i obavijale ga jednom zavjesom zelenila, te se tako paviljon potpuno gubio u tome usamljenom kutu. Bilo je tu lepih vodoskoka, tamnih čestara ispresecanih vijugavim stazama i stogodišnjeg drveća na čije je krune mesec raspapao svoju srebrnu Svetlost, dok je pod njima senka bila crna i gusta kao testo.

Kada je prišao toj živoj ogradi, Anri oseti kako mu nestaje dah.

I zaista, prekršiti tako smelo kneževe zapovesti i odati se ovakvom uhođenju, to nije postupak jednoga čestitog i pravog plemića nego podle uhode ili nekog ljubomornog čoveka koji je spreman na sve.

Ali kada je čovek, otvarajući ogradu koja razdvaja veliki park od maloga, načinio jedan pokret koji mu je otkrio lice i kada je grof video da je to lice bilo zaista Remijevo, on više nije mogao da se uzdrži i odlučno pođe napred, ne misleći na posledice.

Vrata su bila opet zatvorena. Anri preskoči preko ograde i nastavi da prati tajanstvene kneževe posetioce.

Ovi su žurili.

Tada ga obuze nov užas.

Vojvoda iziđe iz paviljona kada je čuo korake Remija i njegovog pratioca.

Anri se sakri iza najdebljeg drveta i tu je čekao.

Nije mogao ništa da vidi, samo to da je Remi veoma ponizno pozdravio vojvodu, da je Remijev drug pozdravio savijajući koleno kao što je običaj da čine žene, i da je vojvoda, lud od radosti, ponudio ovom ruku kao da je to bila žena.

Zatim se sve troje uputiše paviljonu i iščezoše ispod trema, dok su se za njima zatvorila vrata.

„Moram biti načisto”, reče Anri. „Treba da nađem neko pogodnije mesto odakle bih mogao da vidim svaku sitnicu a da me ne opaze”.

I on odluči da se sakrije pod drvećem između paviljona i jednog niza voćaka u čijoj se sredini nalazio izvor. To je bilo nepristupačno sklonište, jer se knez ne bi nikad usudio da priđe vodi i drveću noću kada je sveže i sve vlažno oko izvora.

Skriven iznad kipa nad izvorom i stojeći na njegovom postolju, Anri je mogao lepo da vidi što se događa u paviljonu čiji je glavni prozor bio otvoren upravo prema njemu.

Kako niko nije mogao, ili bolje reći niko nije smeo da dođe čak dotle, nije bilo nikakve predostrožnosti.

Na sredini sobe nalazio se sto koji je bio raskošno postavljen i pretrpan skupocenim vinima u venecijanskim bocama.

Samo dve stolice očekivale su goste.

Vojvoda se uputi jednoj i puštajući ruku Remijevog druga ponudi joj drugu stolicu. Izgledalo je kao da je poziva da skinе svoj ogrtač koji je bio veoma ugodan za noćnu šetnju, ali isto tako vrlo neugodan kada se stigne na cilj i kada je taj cilj večera.

Tada ličnost kojoj je poziv bio upućen baci svoj ogrtač na jednu stolicu i svetlost buktinja jasno osvetli blede i neobično lepo lice jedne mlade žene, koju preneražene Anrijeve oči odmah poznadoše.

To je bila žena iz tajanstvene kuće u ulici Ogisten, putnica iz Flandrije; jednom rečju, to je bila Dijana čiji je pogled bio smrtonosan kao udar noža.

Ovoga puta nosila je odelo svog pola, imala je haljinu od brokata; oko vrata, po kosi i na rukama sijali su se dijamanti.

Ovaj ukras još je više isticao bledilo njenog lica, a po plamenu koji je izbijao iz njenih zenica, pomislilo bi se da je vojvoda, nekim magičnim sredstvom, prizvao duh te žene, a ne nju samu.

Da nije bilo kipa koji je obavio svojim rukama, hladnijim i od samog mramora, Anri bi se stropoštao u bazen izvora.

Vojvoda je izgledao lud od radosti. Nije skidao pogled s te divne osobe koja je sedela nasuprot njemu, a koja je jedva dodirivala sve što joj je on nudio. Ponekad bi se Fransoa napinjao preko stola da poljubi ruku svoje neme i blede gošće koja je izgledala tako neosetljiva prema tim poljupcima kao da joj je ruka bila izvajana iz alabastera, jer je bila prozračna i bela.

S vremena na vreme Anri bi uzdrhtao, prinoseo ruku čelu i brisao ledene graške znoja pitajući se: „Da li je živa? Ili je možda mrtva?”

Vojvoda je činio sve napore i upotrebljavao svu svoju rečitost da razvedri to natmureno čelo.

Remi, jedini služitelj, jer je vojvoda sve bio udaljio, služio je oboje i s vremena na vreme dodirivao laktom svoju gospodaricu kada je iza nje prolazio. Izgledalo je kao da hoće da je oživi tim dodirom i povrati u život ili bar u tok događaja.

I tada bi se na celu mlade žene pojavio val rumenila, oči bi joj zasvetlele, ona bi se nasmejala kao da je neki mađioničar dodirnuo neku skrivenu oprugu tog ljudskog automata i proizveo sjaj u očima, rumenilo na obrazima, osmeh na usnama.

Zatim bi ponovo utonula u nepomičnost.

Onda joj vojvoda priđe bliže i svojim strasnim govorom pokuša da oživi svoju novu žrtvu.

Tada Dijana, koja je s vremena na vreme pogledala na divan zidni časovnik koji je visio na suprotnom zidu, iznad kneževe glave, kao da je učinila neki napor i uze življe učešće u razgovoru, dok joj je na usnama i dalje lebdeo osmejak.

Anri, skriven pod lišćem, grizao je pesnice i proklinjao sve, počevši od žene koju je bog stvorio, pa do samog boga koji je sam stvorio.

Izgedalo je strašno i nepojmljivo da se ta žena, tako čista i tako ozbiljna, podaje tako nisko knezu samo zato što je on knez, i ljubavi — zato što je ovde u dvoru sve sijalo zlatom.

Bio je toliko gnevan na Remija da bi ga živog rasporio da vidi ima li to čudovište krv i srce čoveka.

U takvom je besu i preziranju Anri proveo vreme te večere koja je za vojvodu od Anžuja bila tako prijatna.

Dijarm zazvoni. Zagrejan vinom i ljubavnim govorom, knez se diže od stola i pođe da zagrli Dijanu.

Anriju se sva krv sledi u žilama. Pipnu se sa strane da vidi da li mu je tu mač, i po pojasu da vidi da li mu je tu nož.

Čudnim osmehom, koji se verovatno dotad nije ni na jednom licu pojavio, Dijana ga zaustavi na po puta.

— Vaša Svetlosti, — reče — dozvolite mi pre no što se dignem od stola da sa Vašom Visosti podelim ovu voćku koja me mami.

I govoreći to, ona ispruži ruku prema korpi od zlata u kojoj je bilo oko dvadeset prekrasnih bresaka i uze jednu.

Zatim izvadi iza pojasa divan nožić sa srebrnim sečivom i drškom od malahita, preseče breskvu na dva dela i jedan pruži knezu koji ga zgrabi i žudno prinese usnama kao da su to bila Dijanina usta.

Taj čin proizveo je na njega toliki utisak da mu se u trenutku kada je zagrizao voće, vid zamrači kao da mu je pred očima prošao neki oblak.

Dijana ga je posmatrala svojim bistrim okom sa nepomičnim osmehom na usnama.

Naslonjen na jedan drveni stub ukrašen rezbarijama, Remi ga je takođe posmatrao nekim tamnim pogledom.

Knez pređe rukom preko čela, obrisa nekoliko graški znoja i proguta deo koji je bio zagrizao.

Taj je znoj bez sumnje bio znak nekog iznenadnog neraspoloženja, i dok je Dijana jela drugu polovinu breskve, knez stavi u tanjir ono što je ostalo od njegovog dela i podižući se s naporom, pozva svoju lepu gošću da se po vrtu nadišu čistog vazduha? Dijana ustade i bez reči primi ruku koju joj je knez ponudio. Remi ih je pratio očima, naročito kneza koga je vazduh sasvim povratio.

U hodu Dijana obrisa sečivo svog nožića vezenom maramicom i ponovo ga stavi u futrolu od šagrinske kože.

Dođoše sasvim blizu žbuna u kome je Anri bio skriven. Knez je zaljubljeno pritiskao na svoje srce ruku mlade žene.

— Osećam se bolje, — reče on — i ne znam kakva mi težina pritiska mozak. Vidite, gospođo, suviše volim.

Dijana otkide nekoliko cveteva s jednog jasmina, dve lepe ruže i još nekoliko cvetova koji su bili prekrili celo podnožje kipa iza kojeg se Anri zaprepašćen zgurio.

— Šta to radite gospođo? — upita knez.

— Uvek su me uveravali, Vaša Svetlosti, — reče ona — da je miris cveća najbolji lek protiv nesvestice. Spremam rukovet u nadi da će imati blagotvorno dejstvo ako vam ga ja predam.

Ali sakupljajući cveće, ona ispusti jednu ružu i knez pohita da je ljubazno podigne. Knežev pokret je bio dosta brz, ali ne ipak toliko da Dijana nije imala vremena da na drugu ružu nekoliko kapi neke tečnosti koju je nosila u jednoj zlatnoj bočici u nedrima.

Zatim uze ružu koju je knez dohvatio, stavi je za pojas i reče:

— Ovu ću ja uzeti. Da se menjamo.

I u zamenu za ružu koju je primila iz kneževih ruku, ona mu pruži celu rukovet.

Knez ga žudno dograbi, pomirisa ga topeći se od ljubavi i obgrli rukom Dijanin struk.

Ali taj stisak pun žudnje sigurno je još pogoršao njegovo stanje, jer se stropošta na kolena tako da je morao da sedne na jedan busen trave.

Anri nije gubio iz vida obe ličnosti a katkad je pogledao i na Remija, koji je u paviljonu čekao, ili bolje reći gutao očima svaku sitnicu.

Kada je opazio da se knez sručio, priđe do samih vrata paviljona.

Dijana pak, kad je osetila da Fransoa posrće, sede kraj njega.

Ovoga puta kneževa nesvestica je trajala duže no prvi put. Glava mu je bila klonula na grudi. Izgledalo je kao da je izgubio tok svojih misli a gotovo i osećanje da je živ. Međutim, grčevit pokret njegovih prstiju na Dijamnoj ruci pokazivao je da nagonski i dalje želi da joj se približi.

Najzad lagano podiže glavu i kako su mu se usne nalazile u visini Dijaninog lica, on se napreže da njima dotakne obraze svoje lepe gošće. Ali mlada žena ustade kao da nije, ni videla taj pokret.

— Vama je teško, Vaša Svetlosti? — reče. — Bolje bi bilo da uđemo.

— Oh! Jeste, vratimo se! — uzviknu knez sav radostan. — Jeste, hvala, hajdemo!

I podiže se posrćući. Ali umesto da se Dijana osloni na njegovu ruku, on se bio oslonio na Dijaninu i zahvaljujući toj potpori, lakše je išao i kao da je zaboravio na groznicu i nesvesticu. Odjednom se ispravi i skoro iznenada pritisnu svoje usne na vrat mlade žene.

Ona sva uzdrhta kao da je umesto poljupca osetila usijano gvožđe.

— Remi, daj buktinju! — uzviknu ona. — Jednu buktinju!

Remi se odmah vrati u trpezariju i upali na sveci sa stola jednu buktinju koja je usamljena ležala na okruglom stočiću. Zatim brzo dođe do vrata paviljona i držeći buktinju u ruci reče:

— Evo, gospođo.

— Kuda ide Vaša Svetlost? — upita Dijana i okrete glavu uzimajući buktinju.

— Ah! Pa u moju sobu?... U moju sobu!... I vi ćete me odvesti, je l' gospođo? — odgovori knez kao u nekom zanosu.

— Vrlo rado, Vaša Svetlosti, — odgovori Dijana.

I ona podiže buktinju uvis i pođe ispred kneza.

Remi ode da otvori prozor u dnu paviljona i kroz njega tako jurnu vazduh da buktinja koju je Dijana nosila baci sav svoj plamen i dim u lice Fransoa, pošto je ovaj baš bio na promaji.

Oba ljubavnika, Anri ih je za takve smatrao, prođoše hodnikom, stigoše do vojudine sobe i iščežoše iza zavese ukrašene cvetovima krina.

Anri je video sve što se događa i u njemu je rastao bes, a taj je bes bio kao krajnja obamrlost. Reklo bi se da mu je ostalo snage samo još da proklinje sudbinu koja mu je dodelila ovakvo bolno iskušnje.

Izašao je iz svog zaklona i, slomljen, opuštenih ruku, bezizraza oči, krenuo tako polumrtav u svoje odaje u zamku.

Odjednom se otvoriše vrata iza kojih su bili iščezli Dijana i knez, mlada žena izlete u trpezariju, povuče Remija koji je tu nepomično stajao, kao da je samo njen povratak, čekao.

— Hajde!... — reče. — Hajde, sve je svršeno!...

I oboje poleteše u vrt kao pijani, kao ludi, kao besni.

Kada ih Anri ugleda, sva mu se snaga povrati. On polete prema njima i odjednom ga susretoše na sredini staze, kako stoji sa prekrštenim rukama, strasniji u svom ćutanju no što je ikada bio u svojim pretnjama.

I zaista, Anri je bio toliko oćajan da bi bio u stanju da ubije svakoga ko bi zastupao mišljenje da žene nisu ćudovište koje je pakao poslao da bacaju ljagu na svet.

Zgrabi Dijanu za ruku i zaustavi je i pored strašnog vriska, i pored noža koji je Remi naslonio na njegove grudi i već zasekao u meso.

— Oh, sigurno me ne poznajete — reče on strahovito škrgućući zubima. — Ja sam onaj mladić koji vas je voleo i kome niste hteli da poklonite svoju ljubav jer za vas ne postoji budućnost, već samo prošlost. Ah! Lepa licemerko, i ti, podli lažljivće, najzad sam vas upoznao. Poznajem vas i proklinjem vas. Jednom od vas kažem: „Prezirem te”, a drugom: „Grozim te se!”

— S puta! — viknu Remi prigušenim glasom. — S puta, ludi mladiću... ili...

— Pa ubij me! — odgovori Anri. — Doviši svoje delo i ubij moje jedno telo, bedniće, pošto si mi ubio dušu.

— Ćuti! — prošaputa Remi besno zabadajući sve dublje i dublje svoj nož pod kojim su već krckale mladićeve grudi.

Ali Dijana snažno odgurnu Remijevu ruku, zgrabi Anrijevu i dovuče ga preda se.

Bila je samrtno bleđa, njena lepa kosa bila je opuštena i padala joj je po plećima. Dodir njene ruke izgledao je Anriju hladan kao dodir mrtvaca.

— Gospodine, — reče mu ona — nemojte tako nepromišljeno da sudite o stvarima koje pripadaju bogu!... Ja sam Dijana de Meridor, ljubavnica gospodina od Bisija. Vojvoda od Anžuja je dozvolio da ga na bedan način ubiju iako je mogao da ga spase. Pre osam dana Remi je ubio nožem Orija, kneževog saučesnika, a kneza sam ja sad baš otrovala jednom voćkom, rukovetom cveća i buk-tinjom. Pustite nas, gospodine! Pustite Dijanu de Meridor, koja iz ovih stopa ide u manastir milosrdnih sestara.

I pošto to reče, pusti Anrijevu ruku i pruži ruku Remiju koji ju je čekao.

Anri pade na kolena, a zatim se zabaci unazad prateći očima dvoje ubica koji nestadoše među šipražjem kao kakvo kobno priviđenje.

Tek posle jednog sata, slomljen umorom, užasom i vrela čela, mladić je uspeo da prikupi dovoljno snage i da se odvuče do svojih odaja. Deset puta je pribirao snagu da uskoči kroz prozor. Pređe nekoliko koraka po sobi i povodeći se skljoka se na postelju.

U zamku je sve spavalo.

SUDBINA

Sutradan, oko devet časova, divno sunce zlatilo je staze u Šato-Tjeriju.

Mnogobrojni radnici, pozvati još sinoć, počeli su zorom da ulepšavaju park i odaje za kralja koga su očekivali.

Ništa se još nije micalo u paviljonu u kome se odmarao vojvoda, jer je on sinoć zabranio dvojici starih slugu da ga bude. Morali su čekati dok ih ne zovne.

Oko pola deset dva glasnika uđoše u grad, najavljujući skori dolazak Njegovog Veličanstva. Kmet, guverner i sva vojska zauzeše svoja mesta i postrojiše se putem kuda je svita imala da prođe.

U deset časova kralj se pojavi u podnožju brega. Od poslednjeg od-morišta jahao je na konju. To je bila prilika koju nikada nije propuštao, naročito pri ulazu u neki grad, pošto je lepo izgledao kao konjanik.

Kraljica-majka je išla za njim u nosiljci. Pedeset plemića, raskošno obučениh i na dobrim konjima, išlo je za njom.

Jedan odred garde pod zapovedništvom samog Krijona; sto dvadeset Švajcaraca i toliko isto Škotlandana pod zapovedništvom Laršana; sva kraljeva posluga, mazge, kovčez i sluge sačinjavali su čitavu vojsku čija je popovorka išla vijugavim putem koji se od reke penje uz breg.

Najzad svita uđe u grad uz zvonjavu zvona, pucanje topova i svirku.

Oduševljenje građana bilo je veliko. U to doba kralj je bio tako retka ličnost da je i ovako izbliza izgledalo da ima u sebi nečega božanskog.

Dok je prolazio kroz narod, kralj je uzalud tražio svog brata. Nađe samo Anrija od Bušaža na gvozdenoj kapiji zamka.

Kada je ušao unutra, Anri III odmah upita za zdravlje vojvode od Anžuja jednog oficira koji je uzeo na sebe da dočeka Njegovo Veličanstvo.

— Sire, — odgovori ovaj — Njegova Visost stanuje već nekoliko dana u paviljonu u parku i od jutros ga još nismo videli. Ali pošto je juče bio zdrav, verovatno je i danas.

— Izgleda da je to mesto veoma povučeno, — reče Anri nezadovoljno — taj vaš paviljon u parku, kad se u njemu ne čuju topovi?

— Sire, — usudi se da kaže jedan stari vojvodin sluga — možda Njegova Visost nije tako rano očekivala Vaše Veličanstvo.

— Stara budalo, — zagrmi Anri — zar ti misliš da kralj dolazi tako, a da pre toga ne obaveštava? Gospodin vojvod od Anžuja je još juče znao za moj dolazak.

Zatim, bojeći se da ih sve nije zastrašio svojim brižnim izgledom, Anri, koji je hteo da se pokaže dobar prema svom bratu, uzviknu:

— Pošto on ne dolazi k nama u susret, hajdemo mi k njemu.

— Pokažite nam put, — reče Katarina iz svoje nosiljke.

I cela svita pođe prema starom parku. U trenutku kad su prvi gardisti došli do grabova, kroz vazduh odjeknu tužan i piskav vrisak.

— Šta je to? — reče kralj i okrenu se svojoj majci.

— Bože moj! — prošapta Katarina i pogleda sve prisutne ne bi li šta pročitala na njihovim licima. — To je uzvik tuge ili očajanja.

— Ah, kneže! Jadni moj vojvodo! — uzviknu drugi stari sluga vojvodin. Knez se pojavio na jednom prozoru i previjao se od bola.

Svi potrčaše prema paviljonu. Kralja povuče gomila. Kralj je stigao u trenutku kada su podizali telo vojvode od Anžuja. Sobar je ušao bez poziva da javi o kraljevom dolasku i video ga kako leži u svojoj spavaćoj sobi.

Knez je bio hladan, ukočen i nije davao nikakve znake života, izuzev čudnih pokreta očnih kapaka i grčevitog krivljenja usana.

Kralj se zaustavi na pragu. Ostali su stajali iza njega.

— Ovo je rđav predznak! — prošapta on.

— Povucite se, sine — reče Katarina. — Molim vas.

— Jadni Fransoa! — reče Anri srećan što može da ode i da izbegne posmatranje ove agonije.

Svetina lagano ode za kraljem.

— Čudnovato! Čudnovato! — šaptala je Katarina klečeći kraj kneza, ili bolje reći kraj njegovog leša, sama sa dvojicom starih slugu.

I dok su jurili po celome gradu da nađu kneževog lekara, a jedan glasnik otišao u Pariz da ubrza dolazak kraljevih lekara, koji su sa kraljicom ostali u Mou, ona je ispitivala, bez sumnje sa manje znanja, ali ne i sa manje oštroumnost od samoga Mirona, znake te čudne boljke od koje je njen sin umirao.

Bila je Florentinka i imala je iskustva. Pre svega, hladno i potanko je ispitivala obe sluge, koji su čupali kose i grebli lice u svome očajanju.

Obojica odgovoriše da se knez povukao sinoć tek u noć, pošto ga je u veoma nezgodno vreme uznemirio gospodin Anri od Bušaža, koji je došao kao kraljev izaslanik.

Zatim dodadoše da je posle tog prijema, koji je bio u zamku, knez poručio lepu večeru, naredio da niko ne dolazi u paviljon dok ga on ne zovne i naposletku strogo zapovedio da ga ujutru ne bude, niti da se kod njega ulazi dok ne pozove.

— Bez sumnje je očekivao neku draganu? — upita kraljica.

— Mi tako mislimo, gospođo, — odgovoriše stidljivo sluge — ali po običaju nismo to proveravali.

— Ali kad ste raspremali sto, morali ste videti da li je moj sin sam večerao?

— Još nismo raspremili sto, gospođo, pošto je Njegova Svetlost naredila da niko ne ulazi u paviljon.

— Dobro, — reče Katarina — onda znači da niko nije ovamo ulazio?

— Niko, gospođo.

— Idite.

I ovoga puta Katarina ostade potpuno sama.

I tada, pošto je ostavila kneza na postelji kao što su ga i položili, ona poče brižljivo da ispituje sve znake i sve tragove koje je primećila kao rezultat njenih sumnji i njene plašnje.

Videla je da je kneževa čelo imalo mrlje kao da je opaljeno, krvave oči sa modrim kolotovima oko njih, usne izbrazdane kao što sumpor deluje na živo meso.

Primeti iste znake na nozdrvama i nosu.

„Da vidimo”, reče ona i pogleda telo.

Najpre njen pogled pade na svećnjak u kome je dogorevala sveća koju je sinoć Remi upalio.

„Ova je sveća dugo gorela”, reče ona, „znači da je Fransoa odavno u ovoj sobi. Aha! Evo i jedne rukoveti na prostirci...”

Katarina je žurno zgrabi, jer je primetila da je cveće bilo još sveže, izuzev jedne ruže koja je bila pocrnela i sasušena.

„Šta je ovo?” prošapta ona. „Šta je to prosuto na ovaj cvet?... Izgleda mi da poznajem jednu tečnost od koje ruža ovako vene.

Drhteći udalji cveće od sebe.

„Ovo mi objašnjava nozdrve i raspadanje mesa na celu, ali usne?”

Katarina potrča u trpezariju. Sluge nisu lagale, ništa nije odavalo da je iko dirao sto posle obeda.

Na ivici stola stajala je jedna polovina breskve na kojoj se poznao kružni trag zuba i to naročito privuče Katarinin pogled.

To voće, tako rumeno u sredini, bilo je crno kao i ruža, a preko ljubičastog i mrkog mesa prevukao se kao neki sjaj. Dejstvo nagrivanja se naročito lepo videlo na onom mestu gde je nož zasekao voće.

„Ovo je za usne”, reče ona, „ali Fransoa je zagrizao samo jedan zalogaj ove voćke. Nije dugo držao rukovet u ruci i cveće je bilo sveže; ovo se može još i izlečiti, otrov nije mogao duboko da prodre... Ali ako je on delovao samo spolja, otkud onda ta potpuna ukočenost i takvo raspadanje? Sigurno nisam sve videla”.

Dok je to govorila, Katarina pogleda svuda oko sebe i opazi papagaja kako visi obešen o srebrnom lancu, privezan za granu ružinog drveta. To je bio papagaj plave i crvene boje kojeg je Fransoa obožavao. Ptica je bila mrtva, ukočena, raširenih krila.

Katarina opet vrati svoj brižni pogled na svećnjak koji je jednom bio privukao njenu pažnju kada je proveravala potpuno dogorevanje sveće i zaključila da se knez rano povukao u svoju sobu.

„Dim!” pomisli Katarina. „Fitelj sveće je bio otrovan. Moj sin je mrtav!”

I odmah pozva ostale. Soba se ispuni slugama i oficirima.

— Zovite Mirona! — govorili su jedni.

— Sveštenika! — govorili su drugi.

Za to vreme ona je prinela sinovljevim usnama jednu bočicu koju je stalno nosila u svojoj putničkoj torbi i stade da posmatra crte lica da bi videla dejstvo protivotrova. Vojvoda još više otvori usta i oči, ali u njegovim očima više nije sijao pogled, niti se iz usta čuo ikakav glas.

Katarina, ozbiljna i nema, iziđe iz sobe i dade znak dvojici slugu da pođu za njom pre no što bi mogli ma s kime da razgovaraju.

Tada ih odvede u drugi paviljon, sede i gledajući čas jednoga, čas drugoga, reče im:

— Gospodin vojvoda od Anžuja je otrovan za večerom. Jeste li vi služili za vreme večere?

Na te reči oba čoveka prebledeše kao smrt.

— Neka nas stave na muke, — rekoše oni uglas; — neka nas ubiju, ali neka nas ne optužuju.

— Vi ste glupaci. Mislite li da se to ne bi dogodilo, da na vas sumnjam? Ja dobro znam da vi niste ubili svog gospodara, ali neko ga je ubio i potrebno je da saznam ko je ubica. Ko je ulazio u paviljon?

— Jedan starac, bedno obučen, koga je već nekoliko dana Njegova Svetlost primala.

— Ali... žena?

— Mi je nismo videli... O kojoj ženi Vaše Veličanstvo govori?

— Dolazila je jedna žena i ona je načinila rukovet... Obe slugе se zgledaše sa tolikom prostodušnošću, da je Katarina po tom pogledu videla njihovu nevinost.

— Neka neko odmah ode da zovne upravnika grada i upravnika zamka.

Obojica poleteše na vrata.

— Još jedan trenutak! — reče Katarina i prikova ih na mestu, — Jedino vi i ja znamo ovo što sam vam sad kazala. Ja neću nikom ništa govoriti; ako neko nešto sazna, to će biti od nekog od vas. Tog dana obojica ćete umreti. Idite!

Katarina nije tako otvoreno ispitivala upravnike. Kazala im je da je vojvoda od izvesne ličnosti primio neku rđavu vest koja ga je duboko potresla, da je to uzrok njegovom zlu i da bi mu bez sumnje bilo lakše kada bi ponovo tu ličnost ispitali.

Upravnici narediše da se pretraži ceo grad, park i okolina, ali niko nije znao da kaže šta je bilo sa Dijanom i Remijem.

Jedini je Anri znao tajnu, ali nije bilo opasnosti da će je odati.

Celoga dana strašna vest je letela po Šato-Tjeriju i okolini i objašnjavala događaj na razne načine, uveličana i izokrenuta. Svako je prema svojim osećanjima i mašti tumačio događaj koji se vojvodi desio.

Ali niko, izuzev Katarine i di Bušaža, nije verovao da je sa vojvodom svršeno.

Nesrećni knez nije davao nikakvog znaka da je došao k sebi.

Kralj, uzbuđen tužnim utiscima, kojih se plašio više no svega na svetu, hteo je odmah da se vrati u Pariz, ali se kraljica-majka usprotivi tom odlasku i dvor je morao da ostane u zamku.

Dođoše mnogi lekari. Miron je jedini pogodio uzrok bolesti i ocenio njenu ozbiljnost. Ali je on bio suviše dobar dvorjanin i prećutao. je istinu, naročito kada je pogledom upitao Katarinu za savet.

Sa svih strana su ga zapitkivali, a on je odgovarao da je gospodin vojvoda od Anžuja nesumnjivo osetio neku jaku tugu i pretrpeo snažan udar.

Bio je štedljiv u izjavama, što je bilo veoma teško u ovakvom slučaju. Kada je Anri III tražio da odgovori jasno na ovo pitanje:

— Da li će vojvoda živeti? On je rekao:

— Reći ću Vašem Veličanstvu za tri dana.

— A meni, šta ćete meni odgovoriti? — upita ga Katarina tihim glasom.

— Sa vama je, gospođo, drugi slučaj. Odgovoriću vam bez ustezanja.

— Šta?

- Ono što me Vaše Veličanstvo zapita.
 - Kada će moj sin umreti, Mirone?
 - Sutra uveče, gospođo.
 - Tako brzo!
 - Ah, gospođo! — prošapta lekar. — Doza je bila suviše jaka.
- Katarina stavi prst na usta, pogleda samrtnika i sasvim tiho ponovi kobnu reč:
- Sudbina!

MILOSRDNE SESTRE

Grof je proveo strašnu noć, u stanju ludila i smrti.

Međutim, veran svojoj dužnosti, čim je čuo o kraljevom dolasku, digao se i dočekao je kralja na kapiji. Ali pošto je odao poštovanje Njegovom Veličanstvu, pozdravio kraljicu-majku i rukovao se s admiralom, ponovo se zatvorio u svoju sobu, ne da u njoj umre, već da odlučno privede u delo svoju nameru koju više ništa nije moglo da spreči.

Oko jedanaest časova, kada se strašna vest: „Vojvoda od Anžuja je na smrti!” svuda raširila i kada su posle toga svi izgubili glave i ostavili kralja obezglavljenog tim događajem, Anri zakuca na vrata brata koji se povukao u svoju sobu, pošto je dobar deo noći proveo na putu.

— A, to si ti! — reče Žoajež sanjivo. — Šta ima novo?

— Došao sam, brate, da vam kažem zbogom — odgovori Anri.

— Kako, zbogom?... Ti odlaziš?

— Odlazim, brate, i smatram da me ovde ništa više ne zadržava!

— Kako ništa?

— Bez sumnje. Pošto neće biti svečanosti na kojima ste želeli da prisustvujem, to mislim da sam se oslobodio obećanja..

— Varate se, Anri, — odgovori veliki admiral. — Ne dozvoljavam vam da odete ni danas kao što vam nisam ni juče dozvolio.

— Dobro, brate. Ali ću tad prvi put u životu imati tu neprijatnost da se ne pokorim vašoj naredbi i da vam ne odam dužno

poštovanje, jer vam izjavljujem, An, da me od ovog trenutka više ništa ne može sprečiti da odem u kaluđere.

— A ta olakšica koja će doći iz Rima?

— Čekaću je u nekom manastiru.

— Vi ste zaista poludeli! — uzviknu Žoajez i diže se s postelje sa zaprepašćenjem na licu.

— Naprotiv, dragi i poštovani brate, ja sam pametniji od svih, jer znam šta radim.

— Ali vi ste nam, Anri, obećali da ćete mesec dana čekati.

— Nemogućno mi je, brate.

— Još osam dana.

— Ni sata više.

— Ti mnogo patiš, jedno dete!

— Naprotiv, ne patim više i zato i uviđam da boljci nema leka.

— Ali ipak, prijatelju, ta žena nije od bronze. Moći ćemo da je raznežimo, da je slomimo.

— Ono što je nemogućno, ne može se učiniti, An. Uostalom, baš i kad bi se ona sad predomislila, ja ne bih mogao više da je volim.

— Pa šta to znači, Anri? — Tako je, brate.

— Kako? Ako ona tebe hoće, ti nju više nećeš! Pa to je ludost, pobogu!

— Ah, nije! — uzviknu Anri očajan. — Između te žene i mene ne može više ništa da postoji.

— Pa šta to znači? — upita Žoajez iznenadno. — Koja je to žena? Hajde, govori, Anri. Ti znaš dobro da među nama nije nikada bilo tajni.

Anri se plašio da nije suviše rekao i da nije, povodeći se za osećanjima, otkrio strašnu tajnu koju je nosio u svom srcu, te bi bratovo oko moglo da prodre u nju. I zato sad ode u drugu krajnost i kao što se to obično događa u sličnim slučajevima, da bi popravio utisak stvoren nepromišljenom rečju koja mu je izletela iz usta, on izgovori još nepromišljenije:

— Brate, nemojte navaljivati, ta žena više ne pripada meni, ona pripada bogu.

— To su budalaštine, grofe. Ta žena kaluđerica? Ona vas je slagala!

— Ne, brate, ta žena nije lagala, ona je milosrdna sestra. Ne govorimo više o njoj i poštujemo sve što ode u naručje Svevišnjeg.

An je imao toliko moći da se savlada i da ne otkrije Anriju radost koju mu je to otkriće prouzrokovalo. Nastavi mirno:

— To je nešto novo, jer mi o tome niste nikad govorili.

— To je zaista nove, jer je ona tek nedavno stupila u taj red; ali ja sam uveren da je njena odluka, kao i moja, neopoziva. I zato, brate, nemojte više da me zadržavate, zagrlite me i dozvolite mi da vam zahvalim za svu vašu dobrotu, vaše strpljenje i vašu bezgraničnu ljubav koju ste imali prema jednom nesrećnom ludaku. Zbogom!

Žoajež pogleda svog brata u lice. Gledao ga je kao čovek koji se nada da će svojom nežnošću moći da utiče na drugoga.

Ali Anri osta nepokolebljiv prema toj nežnosti i samo odgovori tužnim osmehom.

Žoajež tada zagrlji svog brata i pusti ga da ode.

„Idi”, govorio je on u sebi, „još nije sve svršeno i ma koliko da se ti žuriš, uskoro ću te stići”.

Zatim ode da nađe kralja koji je doručkovao u svom krevetu. Šiko je bio kraj njega.

— Dobar dan! Dobar dan! — reče Anri Žoaježu. — Milo mi je što te vidim, An. Bojao sam se da ne ostaneš ceo dan u postelji, lenjivče! Kako je mome bratu?

— Na žalost, Sire, ne znam. Ja sam došao da s vama razgovoram o svom bratu.

— O kome?

— O Anriju.

— Hoće li još uvek da ide u kaluđere?

— Više no ikada.

— I da navuče rizicu?

— Jeste, Sire.

— Ima pravo, sinko.

— Kako to, Sire?

— Tako. Tim se putem ide brže na nebo.

— Oh! — reče Šiko kralju. — Još se brže ide putem kojim je pošao tvoj brat.

— Sire, hoće li Vaše Veličanstvo da mi dozvoli jedno pitanje?

— Dvadeset, Žoaježe, dvadeset! Strahovito mi je dosadno u Šato-Tjeriju i tvoja će me pitanja malo razonoditi.

— Sire, vi poznajete sve kaluđerske redove u kraljevini?

- Kao i nauku o grobovima, dragi moj.
- Ko su to, molim vas, milosrdne sestre?
- To je jedan sasvim mali red, veoma odabran, veoma strog, vrlo povučen, i sastoji se od dvadeset dama, kaluđerica sv. Jozefa.
- Da li se tamo vrše zaveti?
- Da, sa odobrenjem i na predlog kraljice.
- Da nije suviše radoznalo, ako vas upitam gde se nalazi taj red, Sire?
- Nije. On se nalazi u Ulici Šve-Sen-Landri, iza manastira Bogorodičine crkve.
- U Parizu?
- U Parizu.
- Hvala, Sire.
- Ali zašto me to pitaš? Da se tvoj brat nije predomislio i sad umesto kapucina hoće da bude milosrdna sestra?
- Nije, Sire. Nije baš toliko luđ, prema ovome što sam imao čast da čujem od Vašeg Veličanstva. Ali ja sumnjam da mu je neko iz tog manastira napunio glavu i voleo bih da nađem toga i da razgovaram s njim.
- Tako mi boga! — reče kralj malo uobraženim glasom. — Pre jedno sedam godina poznavao sam tamo jednu nastojnicu koja je bila neobično lepa.
- Možda je to, Sire, još uvek ta ista.
- Ne znam. Od toga doba, Žoajeze, i ja sam se zakaluđerio, ili bar nešto slično tome.
- Sirej — reče Žoajež — dajte mi, molim vas, za svaki slučaj neko pismo za tu nastojnicu i odsustvo za dva dana.
- Ostavljaš me! — uzviknu kralj. — Ostavljaš me ovde samog!
- Nezahvalniče! — reče Šiko i sleže ramenima. — Pa zar nisam ja ovde?
- Molim vas, Sire, pismo — reče Žoajež.
- Kralj uzdahnu, ali napisa.
- Ali ti nemaš nikakva posla u Parizu — reče Anri pružajući mu pismo.
- Oprostite, Sire, ali ja moram da pratim svoga brata ili bar da vodim računa o njemu.
- To je tačno. Onda idi i brzo se vrati.

Žoajež nije čekao da mu ukinu odsustvo. Bez velike galame naredi da mu se osedlaju konji i pošto se uverio da je Anri već otišao, potera galopom prema Parizu.

Ne skidajući čizme, mladić naredi da ga odmah vode pravo u Ulicu Šve-Sen-Landri. Ta je ulica izbijala na Ulicu Anfer i išla uporedo sa Ulicom Marmuze.

Našao se pred jednom pocrnelom i dostojanstvenom kućom iza čijih je zidova virilo nekoliko vrhova od drveća. Imala je retke, okovane prozore i mala vrata u zidu. Takav je bio spoljni izgled manastira milosrdnih sestara.

Na sredini svoda iznad kapije neki čovek je grubim, latinskim slovima uklesao dletom natpis: *MATRONAE HOSPITES*

Vreme je već upola bilo nagrízlo i natpis i kamen.

Žoajež zalupa na mala vrata i naredi da se konji odvedu u Ulicu Marmuze, jer se plašio da njihovo prisustvo u ovoj ulici ne napravi veliku galamu.

Zatim zalupa na gvozdenu rešetku prozorčeta i reče:

— Budite ljubazni i obavestite gospođu nastojnicu da gospodin vojvoda od Žoaježa, veliki francuski admiral, želi s njom da govori po želji kralja.

Lice kaluđerice koja se pojavila iza rešetke pocrvene pod povezom i prozorče se zatvori.

Posle pet minuta otvoriše se vrata i Žoajež uđe u odaju za prijem.

Jedna lepa i stasita žena duboko se pokloni Žoaježu i admiral joj uzvрати pozdrav što je bolje mogao, to jest i po verskom i svetovnom običaju.

— Gospođo, — reče joj — kralju je poznato da vi nameravate da primite, ili ste već primili, jednu ličnost sa kojom treba da govorim. Budite ljubazni i dovedite me u vezu s tom ličnošću.

— Gospodine, recite mi, molim vas, ime te dame.

— Ne znam ga, gospođo.

— Pa kako onda mogu da izidem u susret vašem traženju?

— Ništa lakše. Koga ste primili za poslednjih mesec dana?

— Vi mi suviše nejasno ili suviše malo označavate tu ličnost, — reče nastojnica — i ne mogu da se odazovem vašoj želji.

— Zašto?

— Zato što poslednji mesec dana nisam primila nikog, izuzev jutros?

— Jutros?

— Jeste, gospodine vojvodo, i pošto vaš dolazak na dva sata posle njenog suviše liči na neko gonjenje, to vam ne mogu dozvoliti da govorite s njom.

— Gospođo, molim vas.

— Nemogućno je, gospodine.

— Makar mi samo pokažite tu damu.

— Nemoguće, kažem vam... Uostalom, vaše je ime dovoljno da vam se otvore vrata ove kuće, ali ako hoćete sa nekim odavde da razgovarate, izuzev sa mnom, morate imati pismeno kraljevo odobrenje.

— Evo tog odobrenja, gospođo, — odgovori Žoajez i izvadi pismo koje mu je Anri napisao.

Nastojnica pročitava i pokloni se.

— Neka bude ispunjena volja Njegovog Veličanstva, — reče — čak i kada se protivi božjoj volji:

I pođe prema manastirskom dvorištu.

— A sada, gospođo, — reče Žoajez i učtivo je zadržao — vi vidite da imam prava, ali se plašim da ne pogrešim ili da ne zloupotrebim to pravo. Možda ta dama nije ona koju ja tražim i zato vas molim da mi kažete kako je ona došla. Zašto je došla i ko ju je dopratio?

— Sve je to nepotrebno, gospodine vojvodo, — odgovori nastojnica — niste pogrešili. Ta dama koja je tek jutros došla, ali koju već petnaest dana očekujem i koju mi je preporučila jedna osoba koja ima svu vlast nad mnom, to je baš ta osoba sa kojom vojvoda od Žoajeza treba da govori.

I posle tih reči, nastojnica se ponovo pokloni vojvodi i iziđe.

Posle deset minuta vrati se s jednom milosrdnom sestrom, čije je celo lice bilo prekriveno velom.

To je bila Dijana, koja je već obukla odelo sestre.

Vojvoda zahvali nastojnici, ponudi nepoznatoj dami jednu drvenu stolicu, sede i sam i nastojnica iziđe. Ona svojom rukom zatvori vrata puste i tamne odaje za prijem.

— Gospođo, — reče tada Žoajez bez ikakvog uvoda — vi ste dama iz Ulice Ogisten, ona tajanstvena žena koju moj brat, gospodin grof od Bušaža, ludo i smrtno voli?

Sestra samo klimnu glavom u znak odgovora, ali ni reči ne prozbori.

Ova izveštačenost se učini Žoajezu kao neučtivost. Bio je već neraspoložen prema svojoj sabesednici i nastavi:

— Vi ste pretpostavljali, gospođo, da je dovoljno biti lep, ili izgledati lep, a da se pod tom lepotom ne mora imati srce; da je dovoljno probuditi bednu strast u duši jednog mladića mog imena i jednoga dana mu reći: „Utoliko gore po vas ako imate srca, ja ga nemam, niti hoću da ga imam”.

— Ja to nisam odgovorila, gospodine, vi ste rđavo obavešteni — reče sestra tako otmenim i dirljivim glasom da se Žoajezova ljutnja za trenutak stiša.

— Izrazi nimalo ne menjaju smisao, gospođo. Vi ste odgurnuli mog brata i bacili ste ga u očajanje.

— Nehotice, gospodine, jer sam se ja uvek trudila da udaljim od sebe gospodina od Bušaža.

— To se zove igra koketerije, gospođo, rezultat je bitan.

— Niko nema prava da me optužuje, gospodine, ja nisam nimalo kriva. Ako se vi na mene ljutite, ja vam više neću odgovarati.

— Oh! Oh! — reče Žoajez, koji je sve više padao u jarost. — Vi ste mog brata doveli do propasti i mislite da se opravdate tim iza-zivačkim dostojanstvom? Ne, ne! Korak koji sam preduzeo treba jasno da vam kaže o mojim namerama. Ja sam ozbiljan, zaklinjem vam se, i vi vidite po drhtaju mojih ruku i usana da je potrebno da mi iznesete bolje dokaze koji bi me ubedili.

Sestra se diže.

— Ako ste došli da vređate jednu ženu, — reče ona sa istom hladnokrvnošću — vređajte me, gospodine; ako ste došli da me slo-omite da promenim svoju odluku, onda samo gubite vreme; idite.

— Ah! vi niste ljudsko biće! — uzviknu Žoajez očajnički. — Vi ste zao duh!

— Kazala sam da neću više odgovarati, ali sad ni to nije dosta, odlazim.

I sestra kroči jedan korak prema vratima.

Žoajez je zadržao.

— Ah! Jedan trenutak! Odavno vas tražim da bih vas pustio da tako pobegnute. I pošto sam uspeo da vas nađem, pošto je vaša neosetljivost potvrdila moje mišljenje da ste vi kobna žena: koju je sam neprijatelj ljudskog roda poslao da upropasti mog brata, hoću da vidim to lice na kome je pakao ispisao svoje crne pretnje, hoću

da vidim plam tog zlokobnog pogleda koji izbezumljuje duhove. Sad si tu, prokletnice!

I dok se jednom rukom krstio kao da je hteo da od sebe otera đavola, Žoajez drugom rukom zdera veo koji je pokrивao sestrino lice. Ali ova je stajala nepomična, nema, bez ljutnje, bez prekora, samo je svoj jasan i blag pogled upravela na onoga koji ju je tako bezdušno vređao.

— Ah! Gospodine vojvodo, — reče mu ona. — To što vi činite nedostojno je jednog plemića.

Žoajez je bio pogođen posred srca; tolika blagost ublaži njegovu ljutnju, tolika lepota zavrte mu mozak.

— Zaista, — prošapta on posle dugog ćutanja — vi ste lepi i Anri je morao da vas voli. Ali bog vam je podario lepotu da biste je kao kakav miris rasprostrli i na biće koje vas voli.

— Gospodine, zar niste razgovarali sa svojim bratom? Ili, ako ste razgovarali, znači da on nije želeo da vam se poveri. Inače bi vam on ispričao da sam ja uradila to što vi govorite. Volela sam i više neću voleti: živela sam i sad treba da umrem.

Žoajez nije skidao oči sa Dijane. Plam nemog svemoćnog pogleda prodirao mu je do dna duše, sličan onom plamenu vulkanskog ognja koji topi tuč kipova pri samom dodiru.

Taj pogled uništio je sve u admiralovom srcu; ostalo je samo čisto zlato i to srce je blistalo kao rastopljeni metal.

— Jeste, jeste — ponovi on još tišim glasom, dok je i dalje netremice posmatrao devojkę pogledom u kome je bilo sve manje i manje ljutnje. — Jeste! Anri je morao da vas voli... Ah! Gospođo! Imajte milosti! Na kolenima vas preklinjem, gospođo, zavolite mog brata!

Dijana ostade hladna i nema.

— Nemojte jednu porodicu da dovodite do agonije, ne ubijajte budućnost našeg plemena, nemojte dopustiti da jedan umre od oćavanja, a ostali od tuge.

Dijana nije ništa odgovarala, samo je i dalje tužnim pogledom posmatrala admirala koji je pognute glave preklinjao.

— Ah! — uzviknu naposletku Žoajez i grčevitom rukom snažno steže srce. — Ah! Imajte sažaljenja prema mome bratu, imajte sažaljenja prema meni! Sav gorim! Taj me pogled sažeže!... Zbogom, gospođo, zbogom!

Kao lud skoči sa stolice, tresnu, ili bolje reći iščupa bravu na vratima odaje za primanje i kao mahnit pobeže svojim ljudima koji su ga čekali na uglu Ulice Anfer.

NJEGOVA SVETLOST VOJVODA OD GIZA

U nedelju 10. juna, oko jedanaest časova, ceo je dvor bio sakupljen u odaji ispred sobe u kojoj je vojvoda od Anžuja lagano i tužno umirao posle svog susreta sa Dijanom od Meridor a.

Ni znanje lekara, ni očajanje njegove majke, ni molitve koje je kralj naredio da se čitaju, nisu mogli da spreče katastrofu.

Toga jutra, 10. juna, Miron je izjavio kralju da bolesti nema leka i da Fransoa od Anžuja neće dočekati noć.

Kralj preterano pokaza kako ga razdire veliki bol a zatim se okrete ostalim i reče:

— Ovo će uliti veliku nadu mojim neprijateljima. Na to kraljica-majka odgovori:

— Naša je sudbina u božjim rukama, sine moj.

A Šiko, koji je stajao ožalošćeno i skrušeno pored Anrija dodade sasvim tiho:

— Pomozimo bogu kada god možemo, Sire.

Oko jedanaest i po časova bolesnik izgubi boju i vid. Njegova usta, koja su dotle bila otvorena, zatvoriše se; navala krvi koja je nekoliko dana grozila sve prisutne kao nekada krvav znoj Šarla IX, naglo prestade i svi mu se udovi ohladiše.

Anri je sedeo kraj uzglavlja svog brata, dok je Katarina stajala između zida i kreveta i držala ledenu samrtnikovu ruku.

Vladina svita iz Šato-Tjerija i kardinal Žoajez čitali su molitve, a svi prisutni su klečeći i sklopljenih ruku ponavljali.

Oko podne bolesnik otvori oči. Sunce se probi kroz jedan oblak i obasja krevet zlatnim oreolom.

Fransoa koji dotle nije mogao da mrdne nijednim prstom, i čiji je razum bio pomračen kao i sunce koje se sad pojavilo, podiže jednu ruku k nebu sa izrazom prestravljenog čoveka.

Pogleda oko sebe. Ču molitve, oseti svoj bol i svoju slabost shvati svoj položaj, možda zato što je već nazirao onaj mračni i kobni svet kuda odlaze izvesne duše kad napuste zemlju.

I tada strahovito vrisnu i udari se po celu takvom snagom da svi prisutni uzdrhtaše.

Zatim nabra obrve kao da se setio neke tajne svog života i prošaputa:

— Bisi!... Dijana!...

Poslednju reč niko nije čuo sem Katarine, toliko ju je samrtnik slabim glasom izustio.

Sa poslednjim slogom tog imena Fransoa od Anžuja ispusti dušu.

U tom trenutku nekom čudnom slučajnošću iščeze sunce, koje je dotle pozlačivalo francuski grb i zlatne cvetove krinova, a cvetovi krinova, tako sjajni pre jednog trenutka, postadoše tamni kao i plavetnilo ha kome su nekada sijali tako velelepni sjajem kao sjaj koji sanjalica traži po nebu.

Katarina ispusti ruku svog sina i ona klonu.

Anri III uzdrhta i tresući se nasloni se na Šikoa, koji se takođe tresao, ali zbog poštovanja koje svaki hrišćanin duguje mrtvima.

Miron približi kneževim usnama jedan zlatan tanjirić i posle tri sekunde, pošto ga je dobro zagledao, reče:

— Njegova Svetlost je umrla.

Na to se iz predsoblja začu dug jecaj kao pratnja psalmu koji je kardinal šapatom čitao:

*Cedant iniquitates meae ad vocem deprecationis meae*¹⁵

— Umro! — ponovi kralj i prekrsti se u svojoj naslonjači. — Brate! Brate!

— Jedini naslednik francuskog prestola, — prošapta Katarina, koja se udaljila od kreveta i prišla jedinom sinu koji joj je ostao.

— Oh! — reče Anri. — Francuski presto je suviše velik za jednog kralja bez naslednika; kruna je suviše velika za jednu usamljenu glavu... Bez dece, bez naslednika!... Ko će me naslediti?

Upravo kada je dovršavao te reči, po stepenicama i u dvorani odjeknu velika buka.

Kamba polete prema odaji u kojoj je ležao samrtnik i prijavi:

— Njegova Svetlost, vojvoda od Giza!

¹⁵ Neka se povuku bezakonja moja na glas molitve moje.

Zapanjen tim odgovorom na pitanje koje je sam sebi uputio, kralj preblede, ustade i pogleda svoju majku.

Katarina je bila bleđa od svog sina. Kada je čula tu strahovitu nesreću koju je slučaj predskazivao njenom rodu, ona zgrabi kraljevu ruku i stisnu je kao da mu je htela reći:

— Opasnost se približava... ali ništa se ne plašite, ja sam kraj vas!

Sin i majka su se razumeli, obuzeti istim strahom i istom pretnjom.

Vojvoda uđe u pratnji svojih kapetana. Ušao je uzdignuta čela, iako je sa izvesnom zbunjenošću očima tražio bilo kralja, bilo samrtničku postelju njegovog brata.

Anri III stajao je uspravan sa onom dostojanstvenošću koju je jedini on možda u izvesnim trenucima mogao da nađe u svojoj tako čudnoj pesničkoj prirodi i zaustavi vojvodu jednim zapovedničkim pokretom kojim je pokazivao mrtvaca na postelji, pogužvanoj od samrtnih muka.

Vojvoda prikloni glavu i lagano pade na kolena.

Oko njega svi pognuše glave i padoše na kolena.

Anri III osta sam stojeći sa svojom majkom i njegov pogled poslednji put zasija ponosom.

Šiko uhvati taj pogled i sasvim tiho prošapta onaj drugi stih iz psalma:

Dejiciet potentes de sede et exaltabit humiles.

(On će zbaciti s prestola moćnike i uzdignuće one koji su poniženi)

POSTSCRIPT

Za završetak priče potrebno je još nekoliko reči u odnosu na glavne likove u romanu o „Četrdeset i pet vitezova”.

Dijana de Monsoro, nakon što je preuzela zavete u Domu milosrdnih sestara, nadživela je vojvodu od Anžuja samo dve godine. O Remiju, njenom vernom pratiocu, ništa više nismo čuli; on je nestao bez ikakvog traga.

Istorija nas, međutim, obaveštava više što se tiče drugih. Vojvoda od Giza, učestvujući u otvorenoj pobuni protiv kralja Anrija III, bio je tako uspešan, da je uz pomoć Lige primorao kralja da napusti Pariz. Prividnim pomirenjem dogovorenim između njih, Anri III se obavezao da Vojvodu imenuje za general-pukovnika u Kraljevini, ali čim se vratio u Luvr odlučio se za atentat na Anrija od Giza. Kralj je zahtevao od Krijona, lidera „Četrdeset i petorice”, da izvrši atentat, ali ovaj plemeniti vojnik nije hteo da ima bilo kakve veze s tim, nudeći se da Vojvodu izazove na dvoboj. De Loanjak nije imao toliko obzira; rezultat znamo, Anri od Giza i njegov brat kardinal su ubijeni. Deset dana nakon ovog događaja umrla je, ni od koga žaljena kraljica-majka Katarina de Mediči.

Parižani, ogorčeni zbog ubistva Vojvode i njegovog brata, proglasila je drugog njegovog brata, vojvodu od Majena, za vođu Lige i bune protiv kralja, koji je ponovo bio prisiljen da napusti Pariz. On je molio kralja Navare za pomoć, koji je odmah odgovorio na poziv. Ubrzo su bili nadomak Pariza s ujedinjenom vojskom katolika i hugenota. Anri III. je, međutim, bio gonjen nemilosrdnom mržnjom pametne i hrabre Vojvotkinje de Monpansije. Ona je toliko umešno uticala na fanatičan um mladog jakobinskog kaluđera Žaka Klemena, da je on i izvršio atentat na kralja: ušao je u logor sa pismom za Anrija III, i dok je kralj čitao pismo nekoliko puta mu je zabio nož u prsa. Kralj je umro 2. avgusta 1589, nakon što je Anrija od Navare proglasio za naslednika.

O životu i daljim avanturama Šikoa ništa nam, na žalost, nije poznato.

SADRŽAJ

CRVENO I BELO PERO	5
KAKO SE ŠIKO IZHENADIO KAD JE VIDEO KAKO JE OMILJEN U NERAKU	7
GLAVNI LOVAC KRALJA OD NAVARE	17
KAKO SE LOVE VUCI U NAVARI.....	22
KAKO SE KRALJ ANRI OD NAVARE PONAŠAO PRVI PUT KADA JE VIDEO VATRU	29
ŠTA SE DOGAĐALO U LUVRU OTPRILIKE U ISTO DOBA KADA JE ŠIKO ULAZIO U NERAK	37
CRVENO PERO I BELO PERO	48
VRATA SE OTVARAJU	54
KAKO JE VOLELA JEDNA VELIKA DAMA LETA GOSPODJEG 1586.....	59
KAKO JE SEN-MALIN UŠAO U KULU I ŠTA SE POSLE TOGA DOGODILO	71
ŠTA SE DOGODILO U TAJANSTVENOJ KULI.....	78
LABORATORIJA	85
ŠTA JE RADIO U FLANDRIJI NJEGOVA SVETLOST OD FRANCUSKE, VOJVODA OD ANŽUJA I OD BRABANTA, GROF OD FLANDRIJE	89
PRIPREME ZA BORBU	97
NJEGOVA SVETLOST	106
POBEĐENI POBEDNIK.....	111
NJEGOVA SVETLOST	113
FRANCUZI I FLAMANCI	118
PUTNICI	128
VODA	141

BEKSTVO	147
PREOBRAŽAJ	156
BRAĆA	160
POHOD	167
POL-EMIL.....	173
JEDNA USPOMENA VOJVODE OD ANŽUJA.....	179
ZAVOĐENJE	191
PUTOVANJE	200
SUDBONOSNI TRENUCI	207
KAKO KRALJ ANRI III NIJE POZVAO KRIJONA NA DORUČAK I KAKO SE ŠIKO SAM POZVAO.....	209
KAKO JE ANRI PRIMIO VESTI SA SEVERA, POŠTO IH JE VEĆ PRIMIO S JUGA.....	220
DVA KUMAŠINA	229
„ROG IZOBILJA”	234
ŠTA SE DOGODILO U SOBICI GAZDA-BONOMEA	239
MUŽ I LJUBAVNIK	253
KAKO JE ŠIKO POČEO DA SHVATA PISMO GOSPODINA OD GIZA	260
KARDINAL ŽOAJEZ	266
NOVOSTI O ORIJIU	275
SUMNJA	279
IZVESNOST.....	285
SUDBINA	292
MILOSRDNE SESTRE	298
NJEGOVA SVETLOST VOJVODA OD GIZA	306
POSTSCRIPT.....	309

